

MONITOR STRATEGIC

Revistă editată de Institutul pentru Studii Politice de Apărare și Istorie Militară, membru al Consorțiului Academiilor de Apărare și Institutelor de Studii de Securitate din cadrul Parteneriatului pentru Pace, membru asociat al Proiectului de Istorie Paralelă pentru Securitate prin Cooperare.

REDACTOR-ŞEF

- General-major (r) dr. MIHAIL E. IONESCU, directorul Institutului pentru Studii Politice de Apărare și Istorie Militară, Ministerul Apărării Naționale, România

COLEGIUL DE REDACȚIE

- **Prof. asociat dr. JORDAN BAEV**, Colegiul de Apărare și Stat Major, „G. S. Rakovsky”, Sofia, Bulgaria
- **Prof. univ. dr. DENNIS DELETANT**, University College London, Marea Britanie
- **SORIN ENCUTESCU**, Președintele Asociației „Manfred Wörner”, București, România
- **Lector univ. IULIAN FOTA**, Consilier prezidențial, Președinția României
- **Dr. SERGHEI KONOPLIOV**, Harvard University Program for Black Sea Security, SUA
- **Prof. dr. CRAIG NATION**, Department of National Security&Strategy, US Army War College, USA
- **Prof. dr. REINER POMERRIN**, Universitatea din Dresda, Germania
- **Prof. dr. ERWIN SCHMIDL**, Academia Națională de Apărare, Viena, Austria
- **Prof. univ. dr. MICHAEL SCHAFIR**, Universitatea „Babeș Bolyai”, Cluj-Napoca, România
- **Colonel (r) dr. SHAUL SHAY**, Senior research fellow, International Policy Institute for Counter-Terrorism at the Interdisciplinary Center, Herzliya, Israel
- **Prof. univ. dr. VASILE SECĂREȘ**, Școala Națională de Studii Politice și Administrative, România
- **Dr. JEFFREY SIMON**, Senior research fellow, Institute for National Strategic Studies, National Defense University, Washington D.C., SUA
- **Comandor (r) GHEORGHE VARTIC**, Redactor-șef „Revista de Istorie Militară”, Institutul pentru Studii Politice de Apărare și Istorie Militară, România

ADRESA

Str. Constantin Mille nr.6, sector 1, București, cod 010142,
telefon: 0040 21 315.17.00, fax: 0040 21 319.58.01

www.mapn.ro/diepa/ispaim www.sarindar.ro
e-mail: ipsdmh@yahoo.com

Revista a fost inclusă în baza de date a Consiliului Național al Cercetării Științifice din Învățământul Superior, fiind evaluată la categoria „C”.

SUMAR

SECURITATE NAȚIONALĂ ȘI INTERNAȚIONALĂ

Peter Szasz – Starea cercetării în domeniul securității naționale și a transformării societale și militare în România: 1989-2009	5
Dr. Georgeta Chirleşan – Influența NATO și a altor suprastructuri mondiale asupra evoluțiilor posibile ale strategiei de securitate națională a României	17
Răzvan Beșchea – Revoluția în domeniul militar în context internațional. O abordare teoretică	27

COMBATEREA TERORISMULUI

Drd. Andreea Mihai – Noul terorism și dilemele sale. Incursiune în rațiunea teroristă	47
Drd. Simona Țuțuianu – Terorismul și capcanele martirajului feminin. Implicații psihologice și strategice	59
Drd. Simona Hobincu – Terorism și contraterorism în SUA: de la politica „fără concesi” a lui Nixon la „războiul” împotriva terorismului	67

PESA

Dragoș Ilinca – Tratatul privind reforma Uniunii Europene și impactul acestuia asupra dezvoltării Politicii Europene de Securitate și Apărare	77
Dr. Șerban Filip Cioculescu – Pledoarie pentru o Europă a apărării	81

POLITICĂ EXTERNĂ

Drd. Simona Soare – The Romanian-Russian bilateral relationship in the aftermath of Romania's euroatlantic Integration	93
Drd. Șerban Pavelescu – Reconcilierea turco-armeană	122

MISCELLANEA

Dr. Andrei Miroiu – The Great Game or the Many Misunderstandings about the Russian Advance in Central Asia	131
Dr. Petr Razvin – Strengthening cooperation in the Greater Black Sea Area: Lessons Learned and Way-Ahead. A View from Russian Federation	142
Drd. Ionel Stoica – România 2025 – între ambiții și deziluzii	147

ACTIVITĂȚI ȘTIINȚIFICE ȘI RECENZII

• The Regional Stability Within the Greater Black Sea Area Working Group of the PpP Consortium: 2009 Agenda of Activities – Carmen Rijnoveanu	163
• Niall Ferguson, <i>Colossus. The Rise and Fall of the American Empire</i> , recenzie – Silviu Petre	173
• <i>Infosfera</i> , anul 1, nr. 4, 2009 – recenzie, Alexandru Voicu	175
• Cristian Maior, <i>Incertitudine. Gândire strategică și RI în secolul XXI</i> , recenzie – Dr. Mihail E. Ionescu	176
• „ <i>Compendium Medium Armoured Vehicles 2010</i> ”, supliment al revistei <i>Armada</i> nr. 1, volumul 34, februarie/martie 2010, recenzie – Dr. Șerban Filip Cioculescu	180

Redactor: Șerban Filip Cioculescu, Simona Soare
Tehnoredactor: Maria Dumitru

Tiparul executat la Centrul Tehnic-Editorial al Armatei, sub comanda nr. ....

B 36/00136/2010

SECURITATE NAȚIONALĂ ȘI INTERNAȚIONALĂ

Starea cercetării în domeniul securității naționale și a transformării societale și militare în România: 1989-2009

Peter Vlad Szasz

Domeniul securității naționale, de fapt în general al relațiilor internaționale, al studiilor sociologice și militare, a cunoscut o dezvoltare spectaculoasă în perioada ce a urmat revoluției române din decembrie 1989. Dacă până la acel moment cercetarea în aceste domenii era puternic restricționată ideologic de regimul comunist, după 1989 s-a putut observa o dezvoltare rapidă a cercetării în câmpurile relațiilor internaționale, sociologiei și istoriei militare. Însă aceste studii nu au apărut din neant. Primii pași au fost făcuți de către experți istorici, militari, diplomați etc. Aceștia le-au urmat un val de tineri care, având oportunitatea de a studia în universitățile de prestigiu din Europa și Statele Unite, au venit în contrapondere a vechilor idei de geopolitică bazate pe un determinism geografic ce postula că România ca stat este „prins” între un Vest în continuă expansiune și o Rusie dornică să își recapete rolul de mare putere. Această nouă generație de cercetători a fost adepta științelor pozitivistice cu ale lor metode empirice de testare a teoriilor.

În cele ce urmează vom încerca, în primul rând, să oferim un cadru conceptual al securității și o prezentare a marilor paradigme, ca mai apoi să putem oferi o descriere evolutivă a stării cercetării în domeniile securității naționale și ale transformării societale și militare din România, axându-ne îndeobște asupra problematicii securității naționale. Direcțiile principale asupra cărora ne vom apleca pe parcursul acestei analize vor fi:

1. Evoluția centrelor universitare și de cercetare.
2. Evoluția studiilor și a traducerilor din domeniul securității, relațiilor internaționale și militar.

Conceptul de securitate și marile paradigme

Termenul de „securitate” are sensul de a fi la adăpost de orice pericol, de a trăi sentimentul de încredere. Termenul provine din latinescul „securitas”, derivat din „se cura”, adică lipsit de griji. Denumirea de „studii de securitate” (în limba engleză *security studies*) a început să prindă rădăcini în mediile de specialitate începând cu anii '90 substituind termenul de „studii de securitate națională”, dacă facem referire la SUA și „studii strategice” în cazul Marii Britanii¹.

Cu toate că natura securității nu permite oferirea unei definiții unanim acceptate și definițiile securității diferă, depinzând de nivelul de analiză, aproape toate definițiile au în comun termeni precum „interes național”, „risc”, „agresiune”, „vulnerabilitate” și „amenințare”:

• Ian Bellany: „*Securitatea în sine este o relativă absență a războiului, combinată cu o relativă solidă convingere că niciun război care ar putea avea loc nu s-ar termina cu o înfrângere.*”²

• Penelope Hartland-Thunberg: „*Securitatea națională este capacitatea unei națiuni de a-și urmări cu succes interesele naționale, așa cum le concepe ea, oriunde în lume.*”³

• Walter Lippmann: „*O națiune este în siguranță în măsura în care nu se află în pericolul de a trebui să sacrifice valorile, dacă dorește să evite războiul și, poate, atunci când este provocată, să și le mențină obținând victoria într-un război.*”⁴

• Giacomo Luciani: „*Securitatea națională poate fi definită drept capacitatea de a se opune agresiunii din exterior.*”⁵

• Laurence Martin: „securitatea este asigurarea bunăstării viitoare.”⁶

• John E. Mroz: „Securitatea este absența relativă a amenințărilor cu distrugerea.”⁷

• Richard Ullman: „O amenințare a securității naționale este o acțiune sau o secvență de evenimente care (1) amenință sever sau un timp relativ scurt să ducă la degradarea calității vieții locuitorilor statului, sau (2) amenință semnificativ să restrângă evantaiul opțiunilor politice disponibile guvernului unui stat sau ale unor entități private, neguvernamentale (persoane, grupuri, corporații) din interiorul statului.”⁸

• Arnold Wolfers: „Securitatea, în orice sens obiectiv, se referă la absența amenințărilor la adresa valorilor dobândite, iar în sens subiectiv, la absența temerii că asemenea valori vor fi atacate.”⁹

Dată fiind dificultatea de a oferi o definiție comprehensivă a securității, Barry Buzan, în volumul „Popoarele, statele și teama”, pune în discuție trei niveluri ale analizei securității:

- Nivelul securității individuale;
- Nivelul securității naționale;
- Nivelul securității internaționale.

Luând în considerare faptul că indivizii reprezintă sursa primară a insecurității, problema securității individuale capătă o dimensiune socială și politică. În cadrul societății, securitatea ființei umane (viață, sănătate, statut, stare materială, drepturi, libertăți...) nu poate fi definită simplist, relațiile cauză-efect cu privire la amenințare și apărare fiind obscure și controversate, securitatea cetățeanului nefiind niciodată totală. Aici intervine rolul statului care trebuie să îi apere de invazia străinilor și de confruntări reciproce. Astfel, statul apare ca un mecanism de asigurare a securității împotriva amenințărilor sociale. Dar, pe măsură ce puterea statului crește, acesta devine o sursă de amenințare la adresa individului, prin legi, măsuri, ordine și acțiuni care îl transformă pe om în unealtă docilă, veșnic amenințată, care se apără cu dificultate și adesea ineficient în fața presiunilor și abuzurilor statelor. În acest context, a apărut nevoia de apărare profundă, pe baza unei structuri colective care să asigure drepturile cetățenești, fiecare individ acționând pentru sine și pentru ceilalți, în vederea asigurării securității individuale și colective. În condițiile în care statul

devine o sursă de amenințare „nevoia recunoscută de structuri colective apare ca subordonată valorii primare a apărării drepturilor individuale”¹⁰. Așa se explică războaiele din Antichitate și până în Evul Mediu; revoltele, revoluțiile și, mai nou, existența și activitatea sindicatelor și afilierea indivizilor în aceste organisme de „securitate colectivă” care apără drepturile fiecărui individ și ale întregului grup.

În plus, folosirea terorii (plasarea de bombe, asasinat sau atacuri armate) „pentru a exercita presiuni, a slăbi sau a discredita un guvern, aduc amenințări cetățenilor care sunt obligați să joace rolul de victime”.¹¹ În acest sens, statul devine mecanismul prin care oamenii încearcă să-și asigure apărarea, securitatea individual confruntându-se astfel cu securitatea națională.

Dar, dincolo de nivelul individual sau statal, este posibil ca indivizii să se adune în diverse organizații în scopul asigurării securității colective: organizații antirasiste, naționaliste, organizații pentru pace, societăți pentru drepturile omului sau ecologiste, grupări religioase, „care se interpun între individ și stat, făcând ca modul intern de securitate să fie mai complex, iar apărarea drepturilor personale să se exercite sub formă de sistem, ce acționează atât defensiv cât și prin presiuni exercitate împotriva statului sau ale eventualilor agresori”.¹²

Securitatea individuală se răsfrânge implicit asupra securității naționale, deoarece statul este compus din indivizi adunați într-o unitate politică comună. Este cunoscut faptul că statele reprezintă cel mai complex tip de unități din sistemul internațional și din acest punct de vedere pot fi amenințate din multiple părți și în diverse modalități. Astfel, statele își pot pierde independența, „ideologiile organizatoare pot fi penetrate, distorsionate sau corupte. Ele pot fi atacate prin unitățile lor de sprijin și pot fi suprimate prin forță, iar culturile naționale să fie anulate. Datorită acestui larg spectru de vulnerabilități, o încercare de aplicare a conceptului de securitate la ideea de stat poate face ca unele criterii să pară excesiv de categorice: absolutism, izolaționism, imperialism expansionist, folosirea forței etc.”¹³.

Ca o primă măsură de apărare pasivă împotriva unor eventuale atacuri, statul folosește „securitatea colectivă internă prin întărirea instituțiilor

statului pe baza unei coeziuni sociopolitice, prin dezvoltarea științei și tehnicii, prin asigurarea unor resurse financiare pentru sectorul apărării, prin finanțarea programelor de infrastructură (baze aeriene, facilități portuare, comunicații, rețele petroliere)¹⁴. Este vorba de un „exercițiu colectiv intern” pentru siguranța și stabilitatea statului și a fiecărui individ din cadrul colectivității. În acest fel, securitatea personală și statală au la bază factorul „spaimă” și pare a se rezolva prin noțiunea de „descurajare a adversarului”, determinată de existența unui stat puternic, în care domnește spiritul de echipă și sentimentul de responsabilitate colectivă a cetățenilor.

Evident că acest tip de protecție individuală (la nivel de stat) creează o serie de complexe de securitate atât pentru statele mici, cât și pentru cele puternice, și aceasta deoarece securitatea națională e percepută doar prin prisma protejării componentelor statului de amenințările din exterior.

În primul rând, statele slabe sunt deosebit de vulnerabile în fața amenințărilor externe, deoarece instituțiile interne sunt relativ dezvoltate, coeziunea sociopolitică este fragilă, resursele financiare sunt insuficiente, iar securitatea națională devine o problemă politică dificil de rezolvat. În plus, dacă aceste state au vecini sau adversari puternici (cazul Poloniei), devin mult mai vulnerabile, iar dimensiunea, subdezvoltarea economică, instabilitatea politică și granițele imposibil de apărat sporesc insecuritatea națională, atât prin imposibilitatea protejării ideologiei și guvernului, cât și a granițelor și a populației.

Chiar unele state bogate, cu o oarecare coeziune sociopolitică și cu putere financiară (Olanda, Israel), „nu pot compensa micimea lor pe termen lung, rămânând vulnerabile presiunilor externe constante și menținându-se într-un climat de perpetuă insecuritate”¹⁵. Este adevărat că statele puternice au mai puține vulnerabilități datorită structurilor interne care le fac capabile să respingă un amestec străin sau o amenințare, dar în fața unor intervenții externe de mare amploare – arme nucleare, biologice, prejudicii ecologice, atacuri teroriste – sunt la fel de vulnerabile ca țările mici și suportă același climat de insecuritate națională.

În contextul securității individuale și naționale, amenințarea armată poate afecta toate

componentele statului, putând lovi interesele sociale și individuale care stau la baza unei națiuni, poate duce la dezmembrarea instituțiilor, desființând ideea de stat și răsturnând o conducere acceptată, mergând chiar la dezmembrarea fizică a statului. Acest tip de amenințare directă este înlocuit – în cazul statelor puternice – de amenințări indirecte, aplicate intereselor externe: la adresa aliaților mai mici, a teritoriilor strategice, a unei zone neutre de interes economic, folosindu-se raiduri de intimidare, invazii, bombardamente, blocaje, experiențe nucleare pentru descurajare ș.a. (vezi cursa înarmărilor și a experiențelor nucleare subacvatice și aeriene din perioada Războiului Rece, practicate de SUA, URSS, China).

Acestui tip de amenințare – căruia i se acordă prioritate în preocuparea de securitate națională – i se adaugă amenințarea politică, care are ca scop compromiterea ideologiei organizatoare, presiuni asupra guvernelor și chiar distrugerea structurii politice, astfel încât statul să fie slăbit înaintea unui atac armat și să se realizeze o modificare a alianțelor și a influențelor externe. Aceste amenințări s-au exercitat în perioada Războiului Rece între Statele Unite și Uniunea Sovietică, când s-au pus în aplicare „antiideologii” precum anticomunismul sau antiimperialismul.

Evident că amenințările armate și politice afectează sistemul socioeconomic al unui stat. Și aceasta deoarece economia națională face parte din baza fizică a statului, fiind însă supusă ideologiei organizatoare. De aceea, a lovi în sistemul economic intern, dar și în sistemul import-export, înseamnă a lovi în securitatea națională a statului respectiv care, nemaifiind competitiv economic, se erodează social și politic, devenind dependent de politica statului agresor. Această situație se explică prin faptul că, dacă economia unui stat este în declin, la fel se întâmplă și cu puterea statului, deoarece capacitatea economică susține pe cea militară, iar expansiunea economică a unei puteri rivale reprezintă o amenințare pentru securitatea națională a unui stat (este cazul SUA care, până în anii 1980, s-au temut de succesul economic sovietic și de amenințările URSS pe plan internațional).

Nu trebuie neglijate prejudiciile provocate de amenințările ecologice, considerate – un timp – o problemă de destin, dar determinate și de

expansiunea cunoașterii și intervenției umane în schimbarea mediului: poluările în zonele de graniță (Bulgaria-România; SUA-Canada), deversările de acizi, încercările de schimbare a climei (secete, furtuni), răcirii substanțiale reprezintă fenomene greu de controlat, care demoralizează și diminuează capacitatea de apărare, conducând spre ideea de abordare colectivă a securității, atât între statele vecine cât și între toate țările planetei.

În sfârșit, în ultima perioadă, o amploare deosebit de gravă o constituie amenințarea teroristă. Lovind neașteptat, oricând și oriunde, pentru a destabiliza și slăbi puterea statală, terorismul reprezintă amenințarea fundamentală a secolului al XXI-lea. Intoleranța, fanatismul, sinuciderea în scopul demoralizării și paralizării adversarului, ura și subdezvoltarea culturală nasc un tip de amenințare – venită de pretutindeni și de nicăieri –, care face inefficientă securitatea individuală și chiar statală (cazul Israelului), determinând trecerea spre strategia securității internaționale, singura formă ce poate limita și – oarecum – preîntâmpina vasta gamă a amenințărilor.

Evident că demersul investigațiilor la adresa amenințărilor, vulnerabilităților și a încercărilor de a le anula sau a le diminua oglindește, dacă nu inefficientă, cel puțin, ambiguitate și nesiguranță în rezolvarea problemei securității individuale și statale.

Din acest punct de vedere se impune abordarea acestei probleme din perspectiva sistemului politic internațional ce reprezintă dimensiunea cea mai importantă a mediului statal. Dar „colaborarea” statelor în cadrul unui sistem suprastatal pare un nonsens, deoarece fiecare stat este o unitate suverană, iar asocierea în plan internațional se izbește de refuzul de a recunoaște vreo autoritate politică superioară, de respingerea unei guvernări comune, fapt ce conduce spre concluzia că un sistem comun de apărare are valențe proprii.

Dar în contemporaneitate „capacitățile militare au atins niveluri la care este posibil ca puterile majore să implice întreaga planetă într-un conflict sau să pricinuiască niveluri ale distrugerii care să elimine specia umană (...) Din acest punct de vedere amenințările pot produce efecte la scară

regională sau globală, creând în acest proces atât destine comune, cât și nevoia de acțiune colectivă”¹⁶. Citându-i pe Hedley Bull și pe Adam Watson, analistul englez consideră că „societatea internațională” ar trebui constituită dintr-un grup de state care nu formează doar un sistem, ci au stabilit prin consens reguli și instituții comune în vederea asigurării securității colective, care nu anulează, dar diminuează amenințarea la nivel individual, statal și internațional. Acest tip de interdependență statală trebuie însă să își asigure nu numai o strategie de apărare non-provocatoare, dar să creeze o forță defensivă de descurajare, care să servească ideea de ordine internațională și să atenueze vulnerabilitățile fiecărui stat component și, implicit, ale alianței, în ansamblu. Este de la sine înțeles că într-o astfel de asociere, unitățile de sistem au obligația de a se recunoaște egale din punct de vedere legal, indiferent de dimensiuni și capacități și să nu accepte ideea de ierarhie (ca în cazul țărilor Pactului de la Varșovia). Ideea de ierarhie și de state dependente într-o comunitate de securitate menține încordarea și neîncrederea reciprocă și facilitează executarea sine qua non a ordinelor statului pilot, care amenință și folosește forța în cadrul sistemului, așa cum a procedat Uniunea Sovietică în relațiile cu Polonia, Ungaria și Cehoslovacia, țări membre ale Pactului de la Varșovia. În antiteză, țările afiliate NATO au garantat nonviolența în relațiile dintre ele, creând o siguranță de sistem – fapt dovedit și în momentul retragerii parțiale a Franței din Alianță (1967) – când spiritul de „echipă” a rămas nealterat, întărind sentimentul de responsabilitate colectivă internă a sistemului și „adoptând principiul apărării înaintate, prin dispunerea forțelor astfel încât să poată stopa o eventuală agresiune și prin amplasarea în Europa a armelor nucleare tactice, dar argumentând a nu utiliza aceste arme decât atunci când este nevoie”¹⁷. Contrastul dintre cele două alianțe evidențiază avantajul Occidentului în Războiul Rece împotriva colosului sovietic prin întărirea securității membrilor săi, prin prevenirea războiului și prin destindere.

Este de înțeles faptul că un asemenea tip de alianță s-a născut ad-hoc, că a fost îndelung pregătit prin diverse forme de securitate colectivă

incipiente. Astfel Haas vorbește de „**securitate de subgrup**”, considerată de Buzan „**securitate regională**”, aplicată temporar în secolul al XIX-lea și în prima jumătate a secolului al XX-lea – de o serie de state vecine, împotriva unui pericol ce se manifestă pe o rază restrânsă. Securitatea regională s-a născut dintr-un complex de securitate determinat de spaima sau suspiciunea în fața amenințărilor militare locale (statele asiatice, în fața expansiunii rusești; țările balcanice înaintea Primului Război Mondial). Aceste amenințări au determinat apariția unor subsisteme de securitate, care reuniau grupuri de țări ce se recunoșteau în același tipar de alianțe sau interese (militar, politic, economic), astfel încât securitatea națională a fiecăreia să fie luată în considerare în raport cu a celorlalte din grup. Dar în cadrul acestui subsistem, aparent stabil, se evidențiază o relativă cooperare, amicitia sau inamicitia fiind determinate de interese temporare, protecția și ajutorul reciproc realizându-se doar în momente de maximă tensiune și în funcție de relația favorabilă sau mai puțin favorabilă cu statul agresor.

Mai mult decât atât, acest parteneriat regional este uneori scindat de existența unor rivalități zonale între state dar și de „apariția unor organizații subregionale (ASEAN, GCC, SADCC)¹⁸ care adoptă strategii proprii, mărinz nivelul de insecuritate locală. Acestei vulnerabilități i se adaugă „amenințările determinate de proliferarea armelor de distrugere în masă și a vectorilor lor de transport”¹⁹, astfel încât state puternice (SUA, URSS, China) pot crea cu ușurință insecuritate regională, realizând după afirmația lui Buzan – „**un complex de nivel superior**” prin presiuni militare, politice și economice asupra stabilității subsistemului local.

Este firesc ca aceste vulnerabilități și amenințări să contureze ineficiența cooperării regionale în probleme de securitate, chiar dacă această formă de comunitate reprezintă un pas înainte față de securitatea statală individuală sau de cea bistatală. Și aceasta, deoarece neputând deveni un factor cert de stabilitate permanentă, subsistemul regional – creat din state cu orientări politice neuniforme, cu forțe economice și financiare limitate – menține „dilema apărării”, asigurând o aparentă siguranță, dar oferind modelul securității cooperative internaționale, în cadrul căruia

fințează țări cu sisteme politice asemănătoare, cu stabilitate economică și cu forță financiară, grupate în jurul unui „pol de putere”.

Astfel, „când două sisteme sunt înarmate cu arme nucleare și se tratează drept adversari, singura opțiune militară logică este de a-și baza «apărarea» pe politici de represalii garantate. În aceste împrejurări, ambele sisteme rămân vulnerabile la lovituri reciproce, fiecare parte amenință să folosească mijloace extreme pentru a-și asigura securitatea, dar pentru a nu ajunge la un cataclism, ambele părți se vor abține de la atacuri, fiind conștiente de forța și potențialul adversarului”²⁰. În acest fel dilema apărării – amplificată la maxim – nu mai are sens, deoarece o amenințare reciprocă cu distrugerea devine o certitudine a apărării fiecărui sistem. E un paradox, deoarece o amenințare cu distrugerea totală ar conduce la dispariția apărării, dar această amenințare, în sens invers, produce descurajarea ambelor părți și evitarea unei confruntări militare de amploare. Iată de ce politica NATO – unul din sistemele bazate pe securitate colectivă, după al Doilea Război Mondial – prefera amenințarea pentru a servi la descurajarea adversarului și pentru a reduce riscul declanșării unui război devastator între sisteme. Acest tip de „**apărare agresivă**”, bazat pe ajutorarea reciprocă a statelor din cadrul sistemului internațional, anulează diferențierile dintre lupta pentru putere și lupta pentru securitate, dorința de apărare colectivă și de siguranță individuală devenind prioritară.

Aceste posibilități l-au determinat pe Barry Buzan să conchidă că în cadrul securității colective – bazată pe principiul parității între statele partenere – sistemul internațional se maturizează, iar dilema putere-securitate se estompează. Aceasta nu presupune sentimentul de liniște generală, credința că orice pericol poate fi evitat sau că se instaurează o stare de destindere la nivel internațional. Starea de destindere se realizează însă în cadrul alianței, unde țările membre își apără în comun interesele și valorile, fiecare stat reprezentând un scut de protecție pentru „parteneri”, fapt ce creează certitudinea securității în relațiile dintre membrii grupului și asigură încrederea în evitarea pericolelor prin adoptarea unor strategii comune de apărare. Acesta este

un avantaj, în primul rând, pentru statele mici, care nu au capacitatea de a realiza o strategie de securitate națională eficientă și care adoptă strategia sistemului, dar și pentru state puternice, care au astfel posibilitatea de a acționa împotriva amenințărilor întărite de forța unui grup de state și realizându-se astfel o protejare reciprocă.

Este de înțeles că în cadrul unei alianțe se realizează multiple conexiuni de la nivel statal spre cel sistemic și invers, încât securitatea națională și internațională are la bază **securitatea politică, militară, socială, economică și de mediu**, realizarea uneia fiind permanent raportată la celelalte. Astfel, politica militară are efecte asupra stării economice, creând vulnerabilitate sau eficiență, asupra mediului (prin folosirea gazelor și armelor toxice, ca în Vietnam sau Afganistan), dar și asupra sectorului social (ca în Israel). De aceea, politica de securitate cooperativă creează cadrul propice întăririi tuturor factorilor prin relații de interdependență între țările aliate, acțiunile individuale fiind dirijate prin consens – în funcție de situație – de dinamica sistemului. În acest mod, „conceptul de securitate națională, ferm fixat într-un context internațional, este completat de securitatea internațională și comună care atenuează amenințările și vulnerabilitatea statelor prinse în contextul interdependenței. (...) Logica securității colective oferă perspectiva rezonabilă ca politica să găsească un echilibru judicios între interesele de securitate națională și cele colective”²¹.

Evoluția cercetării în domeniile securității naționale și ale transformării societale și militare

Studiile de securitate și cele militare au apărut în România într-o perspectivă în special strategică.²² Mai rar a fost abordat subiectul dintr-o perspectivă instituționalist-liberală și a lipsit aproape în totalitate abordarea constructivistă.²³

Studiile în domeniul securității, al relațiilor internaționale și în general toate domeniile componente a ceea ce noi numim astăzi științe politice au fost practic inexistente în perioada premergătoare momentului '89. Însă lipsa acestui tip de

studii, în special al celor din domeniul relațiilor internaționale, datează încă dinaintea perioadei comuniste în România, unde datorită situației specifice create în urma Primului Război Mondial studiile relațiilor internaționale au fost excluse. De fapt „științele sociale în România pre-comunistă au fost influențate mai ales de modelele germane și franceze și mai puțin de cele anglo-saxone. Sociologia weberiană, durkheimiană și metodele oferite de Școala Analelor au constituit primul planul acestor preocupări. Iar Teoria Relațiilor Internaționale, ca disciplină covârșitor anglo-saxonă, nu a avut putere de penetrare în spațiul public național”²⁴.

Cercetarea în domeniul securității și în general al relațiilor internaționale a înregistrat o creștere spectaculoasă, în special începând cu cea de a doua jumătate a anilor '90, odată cu migrația multor tineri către universități din Vest unde au devenit experți în domenii utile la acel moment precum integrare europeană și euroatlantică în primul rând, iar în al doilea rând experți în noile teorii de analiză a politicii externe și noile paradigme ale securității.

Evoluția centrelor universitare și de cercetare

Primele centre de cercetare în domeniile securității și ale relațiilor internaționale au fost înființate cu predilecție pe lângă universitățile prestigioase din țară fie civile ori militare. Universitatea București, Universitatea Babeș-Bolyai din Cluj, SNSPA, Universitatea de Vest din Timișoara, Universitatea din Iași, Universitatea Națională de Apărare etc. au introdus treptat ca materii studiile de securitate și relațiile internaționale. Deja spre finele anilor '90 au apărut și module de master și programe doctorale în aceste domenii.

Implicarea societății civile în dezvoltarea cercetării prin prisma *think tankurilor* și a ONG-urilor și fundațiilor în domeniile studiilor de securitate și ale relațiilor internaționale nu se face simțită decât în a doua jumătate a anilor 1990. Un exemplu bun al acestui fapt este cel al elaborărilor strategiilor naționale de securitate

ale României. Dacă prima redactare a acestora din 1993 a căzut sub influența vechii mentalități geostrategice, următoarea strategie, cea elaborată în 1999, deja presupunea o viziune holistă asupra conceptului de securitate. Astfel, atât cercetătorii aparținând instituțiilor oficiale precum MAE, MAPN, SRI, SIE, cât și specialiștii și analiștii societății civile și cei proveniți din mediu universitar au abordat inițial aceste domenii dintr-un punct de vedere mai degrabă descriptivist și etnic decât unul analitic.

Cum am mai menționat și mai sus primele facultăți de științe politice au apărut la începutul anilor '90, însă introducerea în programele de studii a materiilor din domeniul relațiilor internaționale și a studiilor de securitate s-a făcut încet și greu. „Primii profesori români de relații internaționale [...] și-au inițiat cu răbdare și tact studenții în noua disciplină, începând din a doua jumătate a anilor '90. Însă, cum era de așteptat, cu toții s-au lovit de dificultăți structurale grave: lipsa cronică a literaturii de specialitate în limbi străine, inexistența manualelor românești de profil, disparitatea surselor accesibile etc. Abia apariția și generalizarea internetului au permis un acces mai larg la bibliografia occidentală, în special odată ce universitățile s-au abonat la mari baze de date vestice de tip JSTORE, EBSCO, Academic Search și au primit donații de carte străină.”²⁵

Între timp această latură, de expertiză, este relativ bine reprezentată prin universități, *think tankuri*, centre de cercetare etc. Se ridică însă o problemă în ceea ce privește latura instituțională. Deși există câteva centre și institute de cercetare, dintre care multe aparțin societății civile sau sunt filiale ale unor societăți străine, cercetarea în domeniul relațiilor internaționale și al studiilor de securitate înaintea destul de greu, fiind nevoie de inițiative mai multe, în special din partea societății civile.²⁶

Așa cum am arătat în paragraful anterior, latura *think tankurilor*, a institutelor de cercetare, este relativ bine reprezentată în România, acestea având un rol activ în promovarea studiilor de securitate, strategie și apărare. Iată câteva exemple de asemenea instituții:

Societatea Academică Română, Centrul Român de Educație și Dezvoltare Durabilă,

Centrul de Studii Strategice de Apărare și Securitate, Asociația de Drept Internațional și Relații Internaționale, Institutul European din România, Institutul Diplomatic Român, Institutul pentru Studii Politice de Apărare și Istorie Militară, Centrul pentru Prevenirea Conflictelor și Early Warning, Centrul de Analize și Studii Politice, Centrul Român de Studii Globale, Fundația Universitară a Mării Negre, Institutul de Politici Publice, Centrul de Studii Internaționale, Centrul pentru Studii Politice și Analiză Comparativă, Centrul Român de Politici Economice, Institutul de Științe Politice și Relații Internaționale, EURISC, Asociația George C. Marshall România, Centrul de Studii NATO, Institutul de Studii Internaționale și Strategice, Centrul de Studii Euroatlantice, Centrul de Securitate și Studii Internaționale etc.”²⁷

În cele ce urmează vom încerca să prezentăm succint câteva dintre aceste institute, pe care le considerăm a fi reprezentative.

Institutul pentru Studii Politice de Apărare și Istorie Militară²⁸ (ISPAIM) este o structură de cercetare științifică a Ministerului Apărării Naționale și funcționează în subordinea Departamentului pentru Politica de Apărare și Planificare, acesta fiind totodată atestat de către Ministerul Educației Cercetării și Inovării, mai exact Autoritatea Națională pentru Cercetare Științifică drept instituție aptă să desfășoare activitate de cercetare științifică.

ISPAIM acoperă trei domenii de cercetare: securitate internațională; politica de apărare; istorie militară, inițind și dezvoltând cercetări fundamentale și aplicative. Totodată, instituția este membră a mai multor organisme și proiecte de cercetare internațională:

- membru al Consorțiului Parteneriatului pentru Pace al Academiei de Apărare și Institutelor de Studii de Securitate, participând la mai multe grupuri de lucru:

- „Stabilitatea regională” în Regiunea Extinsă a Mării Negre” (RSGBSA-WG);
- „Securitatea regională în Sud-Estul Europei”;
- „Combaterea terorismului”;
- „Reforma sectorului de securitate”;
- „Studierea conflictelor”;

- din anul 2006 asigură Secretariatul Permanent al Grupului de Lucru din cadrul Consorțiului PFP privind Stabilitatea Regională în Regiunea Extinsă a Mării Negre (RSGBSA-WG);

- directorul ISPAIM este ales copreședinte al Grupului de Lucru privind Stabilitatea Regională în Regiunea Extinsă a Mării Negre;

- în cadrul ISPAIM funcționează Secretariatul Comisiei Române de Istorie Militară (CRIM), afiliată la Comisia Internațională de Istorie Militară, ce reunește 46 de țări de pe toate continentele;

- membru al Proiectului de Istorie Paralelă și al Securității Cooperative (Paralell History Project on Cooperative Security);

- membru al Proiectului de Studiere a Războiului Rece al Universității „W. Wilson” din SUA (“Cold War International History Project”).

În prezent ISPAIM editează două periodice, respectiv Monitor Strategic și Revista de Istorie Militară. Monitor Strategic apare din anul 2000. Revista abordează o problematică referitoare la politica de securitate și apărare, securitatea națională și internațională, geopolitică și geostrategie, teoria relațiilor internaționale. Revista de Istorie Militară apare cu regularitate din 1984, iar în serie nouă din 1990 cu șase numere pe an. Publicația valorifică rezultatele cercetării din domeniile: istorie militară națională și internațională; relații politico-militare internaționale; evoluția structurilor militare, a armamentului și tehnicii de luptă de-a lungul timpului; cauzele, desfășurarea și consecințele marilor conflagrații mondiale, a bătăliilor la care a luat parte Armata României și identificarea învățămintelor ce rezultă din acestea; rolul benefic sau malefic al unor mari personalități militare; istoria Războiului Rece etc.

Centrul de Studii Strategice de Apărare și Securitate (CSSAS)²⁹ face parte din structura Universității Naționale de Apărare „Carol I” fiind înființat la 1 noiembrie 2000, sub denumirea de Centrul de Studii Strategice de Securitate. CSSAS editează trei publicații periodice: revista Impact strategic, cu apariție trimestrială, buletinul informativ Colocviu strategic și Anuarul CSSAS HOMINIS.

Obiectivele Centrului sunt:

- Elaborarea de expertize pentru instituțiile politico-militare din România;

- Argumentarea locului și rolului componentei militare a apărării;

- Fundamentarea bazei teoretice a locului și funcțiilor componentei militare în principalele documente strategice de planificare;

- Investigarea schimbărilor ce intervin în evoluția mediului strategic militar cu influență asupra intereselor României;

- Studiarea fenomenelor din interiorul societății românești cu influență asupra domeniului militar;

- Dezvoltarea cooperării cu institute de cercetare militare și civile, alte structuri guvernamentale și nonguvernamentale;

- Participarea la eforturile comune ale societății românești pentru implementarea securității prin intermediul valorilor cooperării internaționale.

Activitatea de cercetare științifică a CSSAS este structurată pe patru programe:

- Concepte și teorii;
- Integrare euroatlantică și aderare la UE;
- Zone de interes strategic;
- Forțele Armate și societatea românească.

Institutul de Științe Politice și Relații Internaționale (ISPRI)³⁰ al Academiei Române a fost fondat în anul 1990 cu numele Institutul de Teorie Socială și Politologie. Acesta avea drept obiectiv principal dezvoltarea cercetării științifice în domeniul filosofiei sociale și al științelor politice și desfășurându-și activitatea în cadrul Academiei Române. Primele studii ale institutului aveau în vedere schimbările politice fundamentale din Europa Centrală și de Est după căderea comunismului.

ISPRI are trei direcții majore de cercetare:

- Tendințe actuale în științele politice;
- Sisteme politice contemporane (în primul rând sistemul politic al României postcomuniste);
- Procesele de integrare euroatlantică; realizarea unei noi arhitecturi europene și rolul EU în cadrul sistemului de Relații Internaționale.

ISPRI editează două reviste proprii:

- Revista de Științe Politice și Relații Internaționale (cu apariție trimestrială);
- Romanian Journal of Political Science and International Relations (cu apariție semestrială).

Evoluția studiilor și a traducerilor din domeniul securității, relațiilor internaționale și militar

După cum am mai menționat și anterior, până la momentul 1990 nu putem vorbi despre existența domeniului Relațiilor Internaționale în România. Însă chiar și după aceea relațiile internaționale au rămas un domeniu subsumat disciplinei intitulată Științe Politice, domeniu ce a început să se contureze deja din anii '90.

Una dintre cauzele acestui fapt a reprezentat-o întârzierea cu care au apărut în bibliotecile din România studiile fundamentale ale relațiilor internaționale. Un exemplu elocvent îl reprezintă apariția lucrării lui Hans Morgenthau *Politics among Nations* la Biblioteca Sadoveanu înainte de a fi tradus la Editura Polirom în anul 2007. Bineînțeles, într-un final, operele fundamentale au fost achiziționate și de Biblioteca Centrală Universitară și de bibliotecile facultăților de științe politice, însă chiar și în ziua de azi se remarcă o întârziere relativ mare de la apariția volumelor în Vest și până la apariția acestora pe rafturile bibliotecilor și librăriilor din România. Același algoritm temporal se aplică și în cazul traducerilor cărților fundamentale în limba română. „În mod paradoxal, nu Morgenthau sau Waltz au fost traduși prioritar, ci un autor precum James Rosenau, care a reprezentat tendința de analizare a relațiilor post-internaționale, caracterizate prin emergența pe scena mondială a actorilor transnaționali, nestatali, erodarea structurilor de autoritate ale statului-națiune și prin manifestarea fenomenelor de turbulență specifice globalizării. Carte dificilă și pentru specialiști, *Turbulența în politica mondială*, a apărut cu un decalaj de cinci ani față de originalul american și la o editură de prestigiu (Editura Academiei), însă lipsită de forță de penetrare a pieței cărților.”³¹ Traducerile lucrărilor lui Kenneth Waltz s-au lăsat așteptate până în 2001, când a apărut *Omul, Statul și Războiul*, respectiv 2006 când a fost publicată în limba română *Teoria Politicii Internaționale*.

Nici traducerile cărților lui Immanuel Wallerstein – *Sistemul mondial modern* – și Robert Giplin nu au avut efectul scontat. Dacă în cazul lui Wallerstein problema a fost faptul că lucrarea acestuia nu a fost suficient mediatizată, tradu-

cerea lucrării lui Giplin a fost publicată de către o editură din provincie puțin cunoscută. Observații există și în cazul *Diplomației* lui Henry Kissinger. Lucrarea mult apreciată a fost tradusă abia în 1998, iar traducerea nu a inclus și o prefață, deoarece editura a considerat că o lucrare de talia celei în cauză nu are nevoie de o prezentare. Astfel cititorului, în special celui neavizat, nu îi este prezentat rolul pe care acest autor l-a avut în disciplina relațiilor internaționale. În cazul cititorilor neavizați problema este cu atât mai profundă cu cât aceștia se văd obligați să accepte într-un mod necritic concepțiile autorului.³²

Se poate observa aici o diferență între evoluția studiilor de securitate, militare și chiar și celor societale pe de o parte, și studiile relațiilor internaționale pe de altă parte. Dacă în cazul primelor s-a putut observa o dezvoltare sănătoasă, în special la sfârșitul anilor '90 și în anii 2000, nu același lucru îl putem spune despre studiile relațiilor internaționale. Aici se ridică întrebarea, de ce în cazul unora s-a putut, iar a altora nu? Studiile de securitate și cele militare, în special cele „dedicate implicării politice, economice, militare și diplomatice în securizarea și stabilirea unor state (regiuni), sunt de regulă studii tehnice, descriptive, narative, orientate către utilitatea factorilor de decizie (*policy-oriented papers*) și cel mai adesea cu valoare mai mult practică decât teoretică”³³. Acest tip de analiză, mai degrabă tehnică, descriptivă, nu a fost atât de puternic restricționată ideologic de către structurile partidului comunist român, astfel, existând totuși un punct de sprijin sau un punct de plecare.

Pentru domeniul relațiilor internaționale drumul a fost cu mult mai greu. Este dificil să identificăm azi cine a fost primul autor român care a încercat să ne ofere o structurare a sistemului internațional. Cu siguranță, unul dintre primii care au încercat o analiză a relațiilor internaționale a fost profesorul dr. Mihail E. Ionescu cu al său volum *După hegemonie. Patru scenarii de securitate pentru Europa de Est în anii '90*. În cadrul primului capitol al lucrării ne sunt prezentate principalele teorii ale curentului neo-realist³⁴. Chiar dacă ideile prezentate nu sunt originale, apariția acestei lucrări a scos în evidență necesitatea existenței unei gândiri autohtone în acest domeniu.

Până în ziua de azi, problema cercetării în domeniile relațiilor internaționale, studiilor sociale sau militare nu se referă la studiile practice (*policy-oriented*), ci mai degrabă la lucrările teoretice. Astfel, studiile strategice, de securitate, militare, geopolitice și într-o oarecare măsură și cele societale³⁵ au avut parte de o dezvoltare relativ solidă, domeniile care au avut însă de suferit au fost cele al căror scop principal este să teoretizeze, precum Teoria Relațiilor Internaționale.

Bibliografie

1. Francois de Rose, *Al treilea război mondial nu a avut loc*, Editura Nemira, București, 1998.
2. Barry Buzan, *Popoarele statele și teama*, ediția II, Editura Cartier, Chișinău, 2000.
3. Raino Vayrynen, *Stabilitatea internă, terorismul de stat și integrarea regională*, New York, 1988.
4. Javier Solana, *Securitatea inteligentă*, Curierul Național, 21.11.2002.
5. Manualul NATO, *Parteneriat și cooperare*, Editura Nemira, București, 1997.
6. Luciani Giacomo, *Conținutul economic al securității*. Jurnal of public policy. 1989.
7. Bellany, Ian, *Către o teorie a securității naționale*. Political studies. 29:1. 1981.
8. K. J. Holsti, *Internațional Politics. A Framework for Analysis*, New Jersey, 1995.
9. Vasile Pușcaș, *Relații internaționale contemporane*, Editura Sincron, 1999.
10. Șerban Cioculescu, *România postcomunistă în ecuația strategică a vecinătăților: Balcanii, Marea Neagră și Orientul Mijlociu Extins*, Ed. Universității București (colecția Timpul prezent), 2009.
11. Ruxandra Ivan (coord.), *Direcții principale în studiul relațiilor internaționale în România*, Institutul European, Iași, 2007.
12. Ionescu, Mihail E., *După hegemonie. Patru scenarii de securitate pentru Europa de Est în anii '90*, Editura Scripta, București, 1993.
13. Dr. Mihail E. Ionescu, dr. Șerban F. Cioculescu, *Perspective ale cercetării științifice în domeniul securității și relațiilor internaționale în România*, Comunicare prezentată cu ocazia seminarului științific ICOMIL, București, octombrie 2007.
14. Marian Zulean, Luciana Ghica (coord.), *Politica de securitate națională. Concepte, instituții, procese*, Editura Polirom, Iași, 2007.
15. <http://www.mapn.ro/diepa/ispaim/home.html>
16. <http://cssas.unap.ro/>
17. <http://www.ispri.ro/>

Note

- ¹ Șerban Cioculescu, *România postcomunistă în ecuația strategică a vecinătăților: Balcanii, Marea Neagră și Orientul Mijlociu Extins*, Ed. Universității București (colecția Timpul prezent), 2009, p. 40.
- ² Bellany, Ian, *Către o teorie a securității naționale*. Political studies. 29:1. 1981. p. 102.
- ³ Barry, Buzan, *Popoarele, statele și teama*, Ediția II, Ed. Cartier. p. 28
- ⁴ Barry, Buzan, *op.cit.*, p. 28.
- ⁵ Luciani Giacomo. *Conținutul economic al securității*. Jurnal of public policy. 1989. Pag. 131.
- ⁶ Barry, Buzan, *op.cit.*, p. 29.
- ⁷ Idem, p. 29.
- ⁸ Idem, p. 29.
- ⁹ Idem, Buzan, *op.cit.*, p. 28.
- ¹⁰ Idem, *op.cit.*, p. 50.
- ¹¹ Idem, *op.cit.*, p. 57.
- ¹² Idem, *op.cit.*, p. 64.
- ¹³ Idem, *op.cit.*, p. 91.
- ¹⁴ Francois de Rose, *Al treilea război mondial nu a avut loc*, Ed. Nemira, București, 1998, p. 45.
- ¹⁵ Manualul NATO, *Parteneriat și cooperare*, Ed. Nemira, București, 1997, p. 19.
- ¹⁶ Barry Buzan, *op.cit.*, p.158.
- ¹⁷ Francois de Rose, *op.cit.*, p. 35.
- ¹⁸ Raino Vayrynen, *Stabilitatea internă, terorismul de stat și integrarea regională*, New York, 1988, p.194
- ¹⁹ Victor Babiuc, *O singură direcție: Apusul, Iași*, 2000, p. 147.
- ²⁰ Berry, Buzan, *op.cit.*, p. 278.
- ²¹ Idem, *op.cit.*, p. 372.
- ²² Ne referim aici, bineînțeles la perspectivele neorealiste și/sau geopolitice.
- ²³ Teoriile postmoderniste și postpozitiviste nu au fost numite deoarece acestea sunt cunoscute de un număr extrem de restrâns de oameni, aceștia provenind din mediile universitare române.
- ²⁴ Șerban F. Cioculescu, *O dezvoltare „inhibată” a teoriei relațiilor internaționale în România? Ipoteza rivalității cu „geopolitica”*, în Ruxandra Ivan (coord.), *Direcții principale în studiul relațiilor internaționale în România*, Institutul European, Iași, 2007, p. 27.
- ²⁵ Idem, pp. 30-31.
- ²⁶ Dr. Mihail E. Ionescu, dr. Șerban F. Cioculescu, *Perspective ale cercetării științifice în domeniul securității și relațiilor internaționale în România*, Comunicare prezentată cu ocazia seminarului științific ICOMIL, București, octombrie 2007.
- ²⁷ Idem.
- ²⁸ Toate datele privind descrierea ISPAIM se regăsesc la adresa: <http://www.mapn.ro/diepa/ispaim/home.html>
- ²⁹ Toate datele privind descrierea CSSAS se regăsesc la adresa: <http://cssas.unap.ro/>

³⁰ Toate datele privind descrierea ISPRI se regăsesc la adresa: <http://www.ispri.ro/>

³¹ Șerban F. Cioculescu, *O dezvoltare „inhibată” a teoriei relațiilor internaționale în România? Ipoteza rivalității cu „geopolitica”*, în Ruxandra Ivan (coord.), *Direcții principale în studiul relațiilor internaționale în România*, Institutul European, Iași, 2007, pp. 31-32.

³² *Idem*, pp. 32-33.

³³ Șerban Cioculescu, *Implicarea Romaniei in securizarea si stabilizarea regionala a Europei de Sud-Est si a*

Orientului Mijlociu Extins, teză de doctorat, București, 2009, p. 56.

³⁴ Ionescu, Mihail E., *După hegemonie. Patru scenarii de securitate pentru Europa de Est în anii '90*, Editura Scripta, București, 1993.

³⁵ În cazul acestor studii, ele s-au dezvoltat în special datorită realizării analizelor de către cercetătorii români folosind metode pozitivistice de studiu ceea ce a dus, bineînțeles, la fel ca și în cazul cercetărilor din domeniul securității ori militar, la studii practice.

ABSTRACT

The purpose of the present study is to offer the reader an overview concerning the stage of the research in the fields of international relations, national security and military studies. The study focuses on comparing, out of an evolutionary perspective, the stages of development in which the national security and international relations fields are. One of the conclusions is that though the security studies field developed nicely; in the field of international relations there still are issues that need handling. One of the main distinctions, and at the same time one of the issues is that while the research done in the field of security studies is generally practical and *policy-oriented* the research that is missing in Romania in the field of international relations is a more theoretical approach.

Peter-Vlad Szasz is a junior researcher with the Institute for Political Studies of Defence and Military History specialized on area studies and security studies of the central European space. He also graduated Political Sciences and has a Master degree in International Relations – Conflict Analysis and Prevention.

Influența NATO și a altor supra-structuri mondiale asupra evoluțiilor posibile ale strategiei de securitate națională a României

Dr. Georgeta Chirleşan

I. Metodologia de cercetare

Tema de cercetare abordată vizează descrierea mediului actual de securitate regională în Europa Centrală și de Est și analizarea strategiilor de securitate ale României, Cehiei, Ungariei, Poloniei și Slovaciei în vederea identificării evoluțiilor și tendințelor strategiei de securitate a României și a conceperii unui instrument activ *web-based* care să permită elaborarea unei noi strategii de securitate, integrabilă perfect în contextul geopolitic actual.

Dintre factorii care au stat la baza alegerii acestei teme de cercetare amintim:

- dinamismul domeniului, reflectat în rapiditatea cu care se produc schimbările și reasezările/rearanjările la nivelul raporturilor de influență și putere între state, fapt ce face necesar demersul cunoașterii și înțelegerii interacțiunilor dintre actorii statali și supra-statali și mai ales interesul în prognozarea unor evoluții posibile pe termen scurt, mediu și lung în ceea ce privește strategia de securitate a României și a vecinilor săi;
- situația particulară pe care România o deține ca țară poziționată geografic la frontiera estică a Uniunii Europene și de aici rolul specific pe care ea îl joacă în asigurarea stabilității și securității regionale;
- faptul că România se află la sfârșitul unui proces de tranziție, evoluție și transformare a sistemului național de securitate (România a elaborat și aprobat prima strategie de securitate în 2004, a doua în 2007, actualmente fiind în lucru cea de-a treia strategie de securitate națională) sistem care nu poate fi de sine stătător, ci dimpotrivă, considerăm că este determinat de

mediul de securitate regional și global, deci o analiză calitativă a acestui mediu de securitate precum și o analiză comparativă a strategiilor de securitate a statelor vecine și/sau cu care România are relații de cooperare (Cehia, Ungaria, Slovacia, Polonia) ar permite adaptări ulterioare mai rapide și fezabile la contextul regional de securitate;

- obligațiile și drepturile pe care România le are vizavi de securitatea regională și globală în care se înscrie (securitatea Europei Centrale și de Est, a Regiunii Mării Negre, etc.) ca urmare a unui statut nou, dobândit prin aderarea la UE și prin obținerea calității de membru al NATO, OSCE, Parteneriatului pentru Pace;

• imposibilitatea evidentă de a juca independent în arena securității regionale și globale și deci necesitatea corelării Strategiei de Securitate, a Strategiei Militare, a Politicii de Apărare etc. cu cele ale altor actori, corelare care considerăm că trebuie realizată și prin asemenea analize și studii comparative care să ducă la identificarea de interese comune, la cunoașterea amenințărilor și riscurilor, a unor soluții comune viabile pentru managementul crizelor și conflictelor, a deciziilor care să facă posibilă asigurarea securității și stabilității pe termen lung (cu minimizarea și dacă e posibil cu eliminarea inițierii stărilor de război, actelor de terorism și distrugere în masă);

- ca un argument suplimentar în alegerea temei de cercetare, menționăm o (relativ) slabă reprezentare în rândul lucrărilor de specialitate din domeniu a unor studii și cercetări focalizate pe cazul strategiei de securitate a României în inter-relaționare cu strategiile celorlalte țări (Cehia, Ungaria, Slovacia, Polonia) asupra cărora cercetarea noastră își îndreaptă atenția.

Pentru a face demersul nostru mai clar și a facilita înțelegerea procesului de dezvoltare a cercetării, am realizat și corelarea tipurilor de

obiective (generale – specifice), precum și alocarea acestora uneia sau alteia dintre metodele de investigație și analiză aplicate (tabelul 1 de mai jos).

Tabelul 1. Matricea de corelare a obiectivelor

Obiectivul general	Obiectivele specifice	Metoda
OG1: Precizarea problematicii investigate în cercetarea aferentă	OS1: Precizarea ipotezelor cercetării	ANALIZĂ CANTITATIVĂ
	OS2: Formularea obiectivelor generale și specifice ale cercetării	
	OS3: Definirea cadrului metodologic de cercetare	
OG2: Identificarea resurselor bibliografice	OS4: Întocmirea unei liste exhaustive de documente de interes	
	OS5: Filtrarea documentelor relevante pentru tema propusă	
OG3: Descrierea mediului actual de securitate regională în Europa Centrală și de Est	OS6: Formularea explicită a obiectivelor descriptive ale analizei de conținut	
	OS7: Stabilirea unităților de analiză	
	OS8: Alegerea metodelor de analiză	
	OS9: Efectuarea analizei cantitative de conținut	
OG4: Identificarea evoluțiilor și tendințelor strategiei de securitate a României	OS7: Formularea explicită a obiectivelor exploratorii ale cercetării de teren	CERCETARE – ACȚIUNE DE TEREN
	OS8: Elaborarea instrumentelor de cercetare – acțiuni de teren (interviuri structurate)	
	OS9: Identificarea potențialilor factori de influență (<i>stakeholders</i>) abordabili în cercetarea de teren	
	OS10: Aplicarea instrumentelor asupra factorilor de influență a strategiei de securitate a României	
	OS11: Procesarea datelor	
	OS12: Interpretarea rezultatelor	
	OS13: Sintetizarea și raportarea rezultatelor cercetării de teren	

Ca practică metodologică am optat pentru o combinație a două abordări complementare: practica metodologică *obiectivă* și cea *interpretativă*¹.

În cadrul practicii metodologice obiective conceptele epistemologice principale sunt *explicația* și *predicția* bazate pe analiza factorilor determinativi sau a cauzelor. Practica metodologică interpretativă utilizează drept concepte epistemologice principale *înțelegerea* și *interpretarea* semnificațiilor subiective ale comportamentelor situaționale, prin considerarea scopurilor și motivelor acțiunii.

Întrucât o abordare unilaterală nu este relevantă pentru un studiu de o asemenea amploare și factură, combinarea avantajoasă a metodologiei obiective cu cea interpretativă într-o cercetare care se dorește astfel multidirecțională a fost considerată de către noi ca fiind una necesară, aptă a ne aduce rezultatele valide așteptate.

Ca element fundamental al metodologiei de cercetare am recurs la *screening*-ul lucrărilor de interes și al strategiilor de securitate națională existente la momentul începerii cercetării², pentru țările anvizajate, și anume:

România	Strategia de Securitate Națională a României; 2007
Ungaria	Strategia de Securitate Națională a Republicii Ungare; 2004
Slovacia	Strategia de Securitate Națională a Republicii Slovace; 2005
Cehia	Strategia de Securitate Națională a Republicii Cehe; 2004
Polonia	Strategia de Securitate Națională a Republicii Polone; 2007

Astfel, am realizat mai întâi o *analiză preliminară* a strategiilor de securitate, în care am urmărit câteva elemente caracteristice și anume:

(a) evoluția în timp a strategiilor (diferențe de durată până la apariția primei strategii de

securitate națională, diferența momentelor de adoptare a strategiei de securitate în raport cu invitația de a adera la NATO, diferențe în mecanismele de adopție ale documentelor respective);

(b) structura strategiilor de securitate (părțile componente, elementele comune celor cinci țări analizate, maniera de dezvoltare ulterioară a documentului);

(c) conținutul strategiilor de securitate (similități, diferențe, particularități).

Tot în cadrul acestei analize preliminară am urmărit și dacă există o corelare a strategiilor de securitate ale celor cinci țări analizate cu Strategia de Securitate Europeană.

Având obiective strategice sinergice cu cele ale strategiei UE, cele cinci state analizate se implică (mai timid sau mai ferm) în proiectarea unor noi politici internaționale plecând de la conceptul fundamental de ordine mondială bazată pe o societate internațională puternică, cu instituții internaționale funcționale și cu state în care guvernează legea³. De remarcat aici dinamismul susținut al politicii externe maghiare în sfera relațiilor în interiorul UE, dar mai ales când vine vorba de relațiile cu SUA, UE cu și Canada.

Putem considera că strategiile Ungariei, Slovaciei și Cehiei sunt profund coerente cu strategia de securitate a UE, nuanțele apărând numai la acele componente ce nu contravin cu ideile fundamentale ale securității UE. Nici strategia de securitate a Poloniei nu contrazice Strategia de Securitate Europeană, dar nivelul de coerență nu mai este așa de evident ca și în celelalte cazuri, datorită structurii și abordării diferite în tratarea problemelor-cheie. Un aspect comun aparține în strategia europeană și în cea polonă îl reprezintă relațiile cu Rusia, ambele documente punând accent pe importanța consolidării în viitor a acestor relații⁴.

Strategia de Securitate Națională a României pare însă a fi un document controversat prin prisma opiniilor deja exprimate de experți sau grupuri de analiză, unii dintre aceștia susținând valoarea strategiei⁵ și coerența sa cu Strategia de Securitate Europeană⁶, alții scoțând în evidență elemente de apropiere mai degrabă de strategia de securitate a SUA decât de cea europeană și având o concepție care necesită cel puțin ajustare dacă nu chiar rescriere⁷. Considerăm că

în textul Strategiei de Securitate Națională a României aceste tendințe de apropiere de strategia SUA sunt indirecte și apar numai în subsidiar.

Totuși, o analiză directă, pe text, ca cea pe care am realizat-o, fără a căuta interpretări ascunse sau indirecte, scoate în evidență elemente care nu contrapun Strategia de Securitate Națională a României (SSNR) contextului european de securitate al Strategiei de Securitate Europeană (SSE). Ambele documente sunt în acord asupra următoarelor aspecte:

- nici un stat nu poate aborda problematica de securitate într-o manieră individuală;
- terorismul, armele de distrugere în masă, conflictele regionale, statele eșuate și crima organizată constituie amenințări cheie;
- nici una dintre noile amenințări nu este pur militară, o combinație de instrumente și căi de rezolvare constituind soluția optimă.

– securitatea și stabilitatea regională sunt gândite ca fiind complementare în contextul unei noi paradigme, politicile de bună vecinătate jucând un rol primordial în asigurarea acestora.

Plecând de la rezultatele analizei preliminară realizate, am realizat apoi o analiză detaliată pe conținutul fiecărei strategii pe unități de analiză, care să ne permită:

- o mai bună cunoaștere și înțelegere a contextului actual referitor la mediul de securitate și la stabilitatea regională, factor de importanță majoră de care depinde dinamica relațiilor internaționale și implicit modul de reevaluare și adaptare a strategiilor de securitate națională;
- previzionarea tendințelor mediului de securitate la nivel regional pentru Europa Centrală și de Est, scoțând în evidență mutațiile în sursele de amenințare și necesitatea cooperării regionale în contracarare și eliminarea amenințărilor;
- formularea unor recomandări referitoare la elaborarea strategiei de securitate națională, recomandări care să țină cont de tendințele de integrare euroatlantică pe de o parte dar și elementele determinante – valori și interese, amenințări, riscuri, provocări, vulnerabilități, obiective etc. – din care decurg sarcinile din domeniul securității.

Astfel, pe baza concluziilor și recomandărilor care vor rezulta din prezenta cercetare, se vor

aduce contribuții la optimizarea sistemului de securitate și a politicii de securitate.

Redăm în continuare unitățile de analiză utilizate în efectuarea **analizei calitative de conținut**:

1. maniera de prezentare a intereselor și valorilor naționale (particularități, categorii de interese și valori);

2. modul de prezentare a provocărilor, amenințărilor și riscurilor (care sunt cele mai importante, de ce se tem cel mai mult, de câte ori apare cuvântul terorism, arme de distrugere în masă, crimă organizată, state instabile, conflict regional și global etc.);

3. modul de prezentare și descriere a mediului de securitate (elemente, actori, caracteristici/contexte actuale);

4. scopurile strategice de securitate (și existența/lipsa acestora);

5. căi / planuri / măsuri de atingere a obiectivelor strategice (precum și prezența/absența acestora propuneri)

6. sarcini alocate și corelarea acestora cu subsisteme și actori aferenți;

7. rolul NATO;

8. rolul ONU;

9. rolul OSCE;

10. rolul UE;

11. ierarhia – referitor la importanță – a NATO, ONU, OSCE, UE (și eventual alte organizații internaționale);

12. abordarea conflictelor regionale deja existente (Afganistan, Kosovo, Irak etc.) și căi de rezolvare a lor;

13. abordarea privind o posibilă nouă ordine mondială (internațională);

14. problema minorităților (drepturi colective versus individuale);

15. alte interpretări și corelări care NU sunt directe, dar sunt prezente datorită contextului actual și relațiilor istorice dintre țări;

16. alte aspecte de interes (dar care nu apar în toate strategiile, deci care NU sunt comune);

17. determinismul mediului socio-economic asupra strategiilor de securitate (problematika resurselor energetice, rezervelor de hrană, evoluției demografice etc.);

18. calitatea strategiei prin prisma nevoii naționale de rescriere/îmbunătățire;

19. relaționarea cu Strategia de Securitate Europeană.

Aceste unități de analiză s-au materializat în fișe individuale de analiză.

În vederea identificării factorilor determinați în evoluția strategiei de securitate națională a României în interacțiune cu suprastructurile mondiale am finalizat analiza calitativă a conținutului strategiilor de securitate (ale României, Ungariei, Slovaciei, Cehiei și Poloniei). În paralel, am definitivat instrumentul de lucru aferent cercetării-acțiune de teren (interviu structurat pentru factorii de influență asupra Strategiei de Securitate Națională) și l-am aplicat pe un eșantion de circa 30-40 de subiecți considerat reprezentativ pentru scopul cercetării: fie persoane care au lucrat direct la elaborarea Strategiei de Securitate Națională a României, fie membri cu responsabilități în domeniu, reprezentanți ai unor autorități și agenții naționale. Etapa de colectare și procesare a interviurilor structurate este încă în derulare.

Legat de etapizarea acestei părți a cercetării, adică a **analizei de conținut**, putem așadar arăta că metodologia de analiză a fost una combinată, în mai multe etape, și anume:

Etapa I: *Conceptualizare*

Plecând de la obiectivele cercetării și de la unitățile de analiză anterior definite, am proiectat modalitatea concretă de completare a unităților de analiză (prin „dezasamblarea” strategiilor, astfel încât fiecare parte componentă să poată fi alocată unei anumite căsuțe dintr-o unitate de analiză) și de utilizare efectivă ulterioară a acestora.

Am stabilit că entitatea de bază în procesul de „dezasamblare” poate merge până la nivelul unei idei.

Odată completate integral, unitățile de analiză s-au transformat în fișe de lucru.

Etapa II: *Interpretarea și identificarea caracteristicilor*

Întrucât scopul cercetării este acela de a identifica în final tendințe, evoluții posibile și de a putea efectua recomandări legate de statele analizate, am căutat să identificăm caracteristicile strategiilor celor cinci țări analizate pe care

să le folosim în etapa următoare a cercetării. Astfel am decis – ținând cont de numărul strategiilor (5), că sunt de interes trei categorii de caracteristici: **dominante**, **locale** și **particulare**.

Am definit caracteristicile **dominante (D)** acelea care se regăsesc în cel puțin trei din cele cinci strategii. Mergând pe aceeași logică, trăsăturile **locale (L)** sunt cele care apar la două strategii, iar cele **singulare (S)** cele care aparțin unei singure țări.

Pentru a putea lucra eficient, am printat fișele de lucru în format A3 (cu font redus).

Am conceput și alocat un cod al culorilor fiecărui tip de caracteristică și anume:

- galben – dominantă;
- roz – locală;
- albastru – singulară.

și un cod numeric (de exemplu D7.1 are următoarea semnificație: D – indică tipul caracteristicii (dominantă), 7 reprezintă numărul unității de analiză căreia îi aparține, iar 1 determină a câta caracteristică este din unitatea respectivă).

Am alocat apoi codul numeric și de culoare fiecărei entități din fișele de analiză, marcând conținutul celulei respective și scriindu-i numeric codul aferent. La caracteristicile singulare, am adăugat în codul numeric și indicele de țară (de exemplu: RO-S.17.5).

Am transferat aceste informații și pe versiunea electronică a fișelor de lucru și în final le-am rearanjat astfel încât caracteristicile să poată fi grupate, hașurate colorat și delimitate în vederea vizualizării ușoare.

Practic această etapă a constituit partea ce mai dificilă și complexă a cercetării noastre și reprezintă analiza propriu-zisă de conținut.

Am selectat și adunat caracteristicile dominante, locale și singulare în liste aferente fiecăreia dintre unitățile de analiză.

Etapă III: Formularea tendințelor, previziunilor și evoluțiilor posibile

Această etapă urmează să fie realizată în continuarea etapei II de cercetare din cadrul analizei de conținut, care tocmai s-a încheiat în martie 2010. În cadrul acestei etape va fi elaborat un instrument interactiv *web-based* care să

permită elaborarea unei noi strategii de securitate a României, integrabilă perfect în contextul geopolitic actual.

Întrucât fișele de analiză au reliefat următoarele aspecte:

1. necesitatea restructurării conceptelor;
2. necesitatea eliminării confuziilor (interese versus valori, de exemplu);
3. necesitatea stabilirii ierarhiilor: ce e mai important: scopuri/obiective sau interese?; care pe care le determină; clarificarea nuanței dintre „interese” și „amenințări” (care sunt concepte antagonice, interșanjabile prin eliminarea „nu”-ului).

Vom încerca să stabilim un mecanism de corelare deterministă care să conducă implicit, obiectiv (pentru a pune în evidență obiectivismul demersului nostru de cercetare!), de la cauze și predeterminări la acțiuni efective în plan strategic.

Vom încerca să elaborăm, ipotetic, o strategie de securitate a României plecând de la niște predeterminisme stabilite de noi într-un joc de rol intitulat „RO factor de putere geostrategică pe continentul Utopia”.

II. Studiu de caz: rolul NATO

Redăm în continuare rezultatele analizei comparative de conținut efectuate în cadrul unității de analiză nr. 7 prin care am urmărit să reliefăm modul în care NATO este văzută în asigurarea securității naționale de către România, Cehia, Ungaria, Slovacia și Polonia.

Toate unitățile de analiză aferente acestei cercetări sunt finalizate și vor fi făcute publice ca parte a tezei de doctorat a autoarei.

Conform metodologiei de cercetare explicate mai sus, am identificat în cadrul fiecărei unități de analiză, trei categorii de caracteristici: dominante, locale și singulare. Le prezentăm în continuare pe cele care ilustrează abordarea în ceea ce privește NATO, relația cu NATO și rolul acesteia în fiecare dintre strategiile de securitate analizate.

Caracteristici dominante:

D7.1: Trei din cinci SSN (RO, CZ, PL) manifestă de la început atitudinea proatlanticistă.

În cazul României există o declarație încă din titlul strategiei: „România Europeană, România Euroatlantică” și este reluată apoi în titlul capitolului patru „Construirea noii identități europene și euroatlantice”. Ulterior, în dezvoltarea documentului declară detaliat atitudinea protatlantică și susținerea NATO prin:

- sprijinirea demersurilor vizând reconstrucția și dinamizarea relației transatlantice, transformarea profundă a Alianței, complementaritatea funcțională în materie de securitate și apărare a NATO;
- interes în creștere pentru consolidarea capacităților și mecanismelor de apărare colectivă a NATO;
- crearea noilor capacități de creștere a contribuției României la pacea și securitatea globală;
- sprijinirea întăririi rolului politic și de forum de consultări al NATO;
- Cehia și Polonia se declară pro-NATO chiar din introducere.

D7.2: Toate cinci SSN precizează clar rolul NATO de garant de bază al securității proprii cât și transatlantice.

România declară că NATO rămâne principala structură de apărare colectivă capabilă să garanteze securitatea democratică în spațiul euroatlantic. Garanțiile de securitate de care beneficiază în cadrul NATO sunt cele mai solide din istoria României. Evidențiază că dobândirea calității de membru al NATO i-a adus certitudini și garanții reale în domeniul securității sale dar și obligații corespunzătoare.

Ungaria face încă din introducere precizarea că garanția de bază a securității sale o reprezintă cooperarea care are loc în cadrul NATO și UE. Declară ca interes național de securitate preservarea pe termen lung a rolului central al NATO în sistemul euroatlantic de securitate. Consideră că apartenența la NATO și UE îi conferă atât obligația de a se adapta dar și oportunitatea de a participa la procesul de decizie și acțiuni comune. Calitatea de membru NATO îi oferă garanții de securitate. Recunoaște că pentru statele UE, deși Uniunea și-a asumat un rol crescut în asigurarea securității și stabilității NATO rămâne baza apărării colective și cadrul său de implementare.

Slovacia arată că NATO este un pilon al securității și stabilității transatlantice și prin acce-

sul în alianță Slovacia a devenit parte a sistemului de apărare colectivă și securitate, securitatea ei fiind garantată de angajamentele aliate. Declară că, calitatea de membru NATO constituie o garanție a securității sale și un instrument de îndeplinire a intereselor sale de securitate.

Cehia și Polonia, în toate referirile la NATO, vorbesc despre aceasta din perspectiva de garant al securității lor naționale.

D7.3: Patru din cinci SSN (HU, SK, CZ, PL) consideră NATO ca principal forum de dialog strategic.

Ungaria declară explicit că are un interes fundamental ca NATO să rămână forumul primar de dialog în politica de securitate transatlantică, admițând NATO drept cadru pentru dialogul strategic între Europa și America de Nord.

Slovacia consideră NATO ca unica platformă cheie care a mai rămas pentru cooperare bilaterală și multilaterală în domeniul securității și cel militar în regiunea euroatlantică și îl vede ca forum de dialog și cooperare în domeniul securității între Europa și membrii nord-americani al alianței.

Cehia și Polonia Consideră NATO ca platformă integratoare UE – SUA – alte state și ca furnizor de securitate colectivă.

D7.4: Trei din cinci SSN (HU, SK, PL) scot în evidență importanță majoră a parteneriatului NATO-Rusia.

Ungaria arată importanța NATO chiar și pentru statele CSI – dând ca exemplu cazul Rusiei care a stabilit relații de parteneriat cu NATO.

Pentru Slovacia, parteneriatul strategic al NATO (și UE) cu Rusia este considerat de importanță majoră în asigurarea securității și stabilității în regiunea eurasiatică.

Polonia vede NATO ca singura structură capabilă să asigure securitatea în Europa, printr-un parteneriat Rusia – NATO și dorește să se implice ca moderator activ al acestui parteneriat.

D7.5: Trei din cinci SSN (RO, HU, SK) se referă la NATO și UE împreună, evidențiază valoarea și beneficiile determinate de calitatea de membru în aceste structuri, în diferite contexte.

România declară că în ceea ce privește cooperarea sa cu statele membre ale NATO și UE, aceasta se va desfășura în conformitate cu valorile și interesele naționale, armonizate cu setul de va-

lori și interese pe care cele două organizații democratice le promovează, cu principiile de acțiune ale NATO și UE. Subliniază faptul că și transformările din domeniul planificării apărării sunt puternic influențate de UE și NATO, vizându-se:

- încheierea procesului de armonizare a procedurilor naționale cu procedurile standard din cadrul NATO și UE;

- crearea unei capacități de apărare credibile și eficiente, apte să răspundă noilor provocări generate de evoluția mediului de securitate internațional și să asigure îndeplinirea cerințelor impuse de integrarea în NATO și UE.

Ungaria subliniază faptul că SSN reflectă schimbările care decurg la nivelul asigurării securității din calitatea de membru NATO și UE. Evidențiază ideea că perspectiva de membru UE și NATO a reprezentat un suport al democratizării și dezvoltării economiei de piață. Crede că în lupta împotriva amenințărilor globale, parteneriatul strategic dintre NATO și UE poate juca un rol determinant.

Slovacia subliniază că extinderea NATO (și UE) a dus la stabilizarea regiunii euroatlantice.

D7.6: Trei din cinci SSN (RO, HU, PL) abordează problema reformării Alianței.

România arată că va lua parte activă la procesul decizional și la dezvoltările conceptuale în cadrul Alianței și își va îndeplini angajamentele asumate atât în privința contribuției cu forțe puse la dispoziția organizației, cât și a participării la operațiunile de răspuns la crize sub autoritatea NATO.

Ungaria afirmă susținerea adaptării Alianței și se implică în implementarea sarcinilor acesteia, sprijină deciziile NATO și operațiunile conduse de ea.

Polonia consideră că NATO trebuie reformată și dorește să se implice activ în acest proces.

D7.7: În toate cele cinci SSN, NATO sau Alianța Nord Atlantică este menționată explicit de un număr mare de ori, acest aspect reflectând în mod suplimentar importanța acesteia (RO – 54 de ori, HU 48 de ori, SK – 29 de ori, CZ – 35 de ori, PL – 34 de ori).

Caracteristici locale:

L7.1: România și Ungaria fac referire la rolul NATO în transformarea armatei.

România subliniază faptul că transformarea Armatei trebuie să ia în calcul noile orientări

strategice ale procesului prin care trece Alianța și să se desfășoare în consonanță cu acesta, iar Ungaria evidențiază obiectivul construirii unei armate noi din punct de vedere operațional, apte să îndeplinească angajamentele NATO.

L7.2: Cehia și Polonia își corelează strategia nu numai din punct de vedere militar dar și economic cu NATO.

L7.3: Cehia și Polonia se consideră solidare cu NATO în toate acțiunile coordonate, atât în spațiul alianței cât și în afara lui.

Caracteristici singulare:

România

RO - S7.1. Consideră SSN parte integrantă a securității europene și euroatlantice (tot unitar fundamentat pe efort național, pe acțiune comună, cooperare și parteneriat).

RO - S7.2. Consideră statul român ca parte integrantă a comunității euroatlantice.

RO - S7.3. Precizează că securitatea națională se asigură [...] în conformitate cu [...] conceptele strategice ale Alianței.

RO - S7.4. Arată că se urmărește consolidarea rolului României în cadrul NATO.

RO - S7.5. Menționează ideea construcției noii identități europene și euroatlantice ca o cerință esențială pentru securitatea națională a României.

RO - S7.6. Face referire la cooperarea cu statele membre, cu țările participante la programul de Parteneriat pentru Pace și la inițiativele de cooperare regională și arată că acestea constituie pentru România garanția consolidării securității în spațiul euroatlantic și în zonele adiacente, precum și șansa împărțirii echitabile a riscurilor, costurilor și avantajelor.

RO - S7.7. Declară că România este conștientă că securitatea comunității euroatlantice este indivizibilă, iar relația transatlantică este fundamentul acesteia.

RO - S7.8. Vede NATO ca reper și în acțiunile de gestionare a crizelor (se urmărește armonizarea legislativă și procedurală cu sistemul de gestiune a crizelor de securitate și a urgențelor civile din NATO, implementarea sistemului NATO de răspuns la crize).

RO - S7.9. Evidențiază obligațiile ce decurg la nivelul apărării din statutul de membru NATO: asigurarea capacităților necesare participării Armatei României la misiunile Alianței; exerci-

tarea unui rol semnificativ în eforturile de modernizare a proceselor decizionale și a conceptelor strategice și operaționale ale Alianței; accelerarea procesului de transformare a sistemului militar românesc; construcția capabilităților militare necesare pentru asigurarea îndeplinirii obiectivelor de politică externă în domeniul securității.

Ungaria

HU - S7.1. Conceptul Strategic NATO 1999 a constituit una din sursele de inspirație în elaborarea SSN.

HU - S7.2. Arată cum apartenența la NATO determină o atenție sporită față de evenimente ce au loc în afara regiunii euroatlantice, în zone mai îndepărtate.

HU - S7.3. Recunoaște SUA ca națiunea care conduce lupta mondială împotriva terorismului și ca națiune lider a NATO.

Slovacia

SK - S7.1. Precizează în lista de interese acela de a sprijini extinderea NATO.

SK - S7.2. Consideră că, a fi membru NATO atrage după sine avantaje și garanții de securitate dar și activități ale serviciilor străine de *intelligence* ale statelor nemembre din Lumea a Treia, asupra Slovaciei.

SK - S7.3. Ca și alte organizații internaționale, NATO este inclusă în lista instrumentelor de implementare a politicii de securitate a Slovaciei.

Polonia

PL - S7.1. Polonia se consideră un membru strategic al NATO, asigurând cea mai lungă frontieră terestră a Alianței.

III. Concluzii:

În urma analizei de conținut se desprind câteva concluzii generale, demne de a fi menționate aici.

Țările analizate manifestă de la început o atitudine proatlantică și consideră NATO drept garant de bază al securității proprii cât și a celei transatlantice.

NATO este perceput ca principal forum de dialog strategic și de asemenea ca platformă integratoare UE – SUA – alte state, ca furnizor de securitate colectivă.

NATO împreună cu UE vor conduce la încheierea procesului de armonizare a procedurilor

naționale cu procedurile standard din cadrul NATO și UE și la crearea unor capacități de apărare credibile și eficiente, apte să răspundă noilor provocări generate de evoluția mediului de securitate internațional.

Problema reformării Alianței este considerată de către toate țările ca fiind una de maximă importanță și actualitate.

Având în vedere caracteristicile de mai sus ale strategiilor de securitate ale țărilor analizate referitor la NATO, putem aprecia că această organizație ocupă un loc central în toate documentele analizate.

Note

¹ Vlăsceanu L., *Metodologia cercetării sociologice. Orientări și probleme*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1982, pp. 37-42.

² De menționat faptul că, la debutul lui 2010 (luna ianuarie), strategiile respective erau încă în vigoare, nefiind disponibile pe site-ul MERLN (Military Education Research Library Network) alte versiuni (ulterioare, update).

³ România arată, spre exemplu, în strategia sa de securitate, la p. 11: „Securitatea internațională tinde tot mai mult să-și manifeste caracterul indivizibil, iar comunitatea internațională este tot mai conștientă de răspunderile ce îi revin”.

⁴ În strategia de securitate a UE se arată că „Ar trebui să continuăm să lucrăm în vederea unei apropiieri a relațiilor cu Rusia, un factor major în securitatea și prosperitatea noastră”, în timp ce Polonia afirmă că ea „recunoaște cooperarea NATO cu Rusia ca pe o arie de importanță specială și că va fi activ angajată în promovarea acesteia. Parteneriatul cu Rusia ar trebui să ducă la o mai mare implicare a țării în cooperarea Euro-Atlantică, și astfel să adauge o mai mare securitate și stabilitate în regiune”.

⁵ Constantin Degeratu, Consilier de Stat la Președinția României și membru al echipei care a lucrat la concepția strategiei, afirma într-un interviu intitulat „Strategia de Securitate. Mod de întrebuintare” din 11 august 2006 în „Revista 22”: „nu cred ca este vorba de un document stufos, ci de unul elaborat, comprehensiv, ușor didacticist poate, dar – cu siguranță – riguros și coerent, atât sub raportul opțiunilor, cât și al terminologiei”.

⁶ Idem 5, „Strategia de Securitate a Uniunii Europene (decembrie 2003) a fost una din sursele noastre principale de inspirație externă”.

⁷ Institutul „Ovidiu Șincai”, *Analiza Strategiei de Securitate Națională a României*, București, 9 martie 2006: „...din perspectivă comparativă, strategia de securitate propusă de Administrația Prezidențială este puternic

influențată de strategia americană, de la care a preluat tematica luptei antiteroriste și modul de abordare a acesteia, precum și (probabil pe filieră europeană) speculația substituirii democrației cu conceptul de „bună guvernare”. Împrumuturile din strategia UE sunt superficiale și nu afectează substanța documentului (lipsa de corelare a SSNR cu concepția UE ar putea crea probleme României în procesul integrării ei europene)”.

Bibliografie

1. Degeratu C., „Strategia de Securitate. Mod de întrebuințare”, „Revista 22”, 11 august 2006.
2. European Security Strategy, 2003, (the Military Education Research Library Network) <http://merln.ndu.edu/whitepapers.html>.
3. Pașcu I. M., *Bătălia pentru NATO*, Editura Tritonic, București, 2008.

4. Raport de analiză politică: „Analiza Strategiei de Securitate Națională a României”, Institutul „Ovidiu Șincai”, București, 2006.

5. Security Strategy of the Czech Republic 2004, <http://www.mzv.cz/wwwo/mzv/default.asp?id=24118&ido=7567&idj=2>.

6. The National Security Strategy of the Republic of Hungary 2004, MERLN (the Military Education Research Library Network), <http://merln.ndu.edu/whitepapers.html>.

7. The National Security Strategy of the Republic of Poland 2007, MERLN (the Military Education Research Library Network), <http://merln.ndu.edu/whitepapers.html>.

8. The National Security Strategy of Romania, 2007, MERLN (the Military Education Research Library Network), <http://merln.ndu.edu/whitepapers.html>.

9. The Security Strategy of the Slovak Republic 2005, MERLN (the Military Education Research Library Network), <http://merln.ndu.edu/whitepapers.html>.

ABSTRACT

The paper presents the research methodology applied with the purpose to identify the determinants of Romania's security strategy in interaction with the global supra-structures (like NATO, UN, EU, OSCE, WTO, IAEA, EDA, etc.) and to provide a web-based interactive tool able to generate a new security strategy, fully integrated and adapted to the current regional and world security environment. In this regards, it also renders - in the form of a case study - part of the findings obtained in the content analysis of the security strategies of five Central and Eastern Europe countries (Czech Republic, Hungary, Poland, Romania, and Slovakia), focusing on the role of NATO, as it appears within the analysed security strategies

Assoc. professor dr. Georgeta CHIRLEȘAN (georgeta.chirlesan@upit.ro) is didactic staff at the Department of Journalism and Philosophy at the Faculty of Social Sciences and at the Department of Physics and Chemistry at the Faculty of Sciences from the University of Pitești. She is also Director of the Department of International Relations and since 2007 PhD student of the National School of Political and Administrative Studies in Bucharest – “International Relations” specialisation. She is author/co-author of numerous articles and papers published and of 27 books. She has a solid experience in EU financed projects (65 projects), both in her quality of coordinator (she coordinated 8 such projects in the last 5 years) and as partner.

Revoluția în domeniul militar în context internațional. O abordare teoretică

Răzvan Beșchea

1. Revoluția în domeniul militar. Concept și direcții de dezvoltare

Puterea militară a statelor (corelată cu puterea lor economico-socială) se transformă astăzi, în contextul unei adevărate „revoluții militare”.

Revoluția în domeniul militar (*Revolution in Military Affairs – RMA*) este un concept care, deși urmărește întreaga evoluție militară a umanității, s-a cristalizat ca atare abia în ultimele decenii. Specialiștii de la Washington au insistat, în primul rând, pe identificarea influenței revoluțiilor din electronică, informații și telecomunicații asupra domeniului militar. S-au urmărit, îndeosebi: proliferarea armamentului modern, a organizațiilor militare și conceptelor operaționale asociate, precum și ceea ce înseamnă toate acestea pentru viitoarea putere a SUA; viitorul mediu de securitate – evoluția în următorii 10-30 de ani a domeniilor: economic, social, politic și militar; înțelegerea faptului că putem intra într-o perioadă de schimbări revoluționare în modul de ducere a războiului.

În opinia lui Thomas J. Welch, director adjunct al **Biroului American pentru Evaluarea Rețelelor**, „putem face anumite preziceri despre ceea ce se va întâmpla. Istoria dovedește că, la anumite perioade de timp, inovațiile tehnologice determină apariția unor noi organizații militare, ce folosesc noi concepte operaționale. Trebuie să studiem aceste perioade. Schimbările operaționale și organizaționale trecute au dat naștere unor capacități militare mult mai eficiente. Specialiștii le-au numit revoluții în domeniul militar, însă schimbarea se produce și în alte domenii”¹.

M. Vickers apreciază că „națiunile care au înțeles importanța evoluției tehnologice și au adoptat-o atât la nivel operațional, cât și organizațional, au dobândit mari avantaje, în timp ce celelalte națiuni au încercat rapid să le „prindă din urmă”. Un exemplu este *blitzkrieg*-ul german și încercarea aliaților de a aplica această nouă abordare a războiului. Noile măsuri ce cresc eficiența armatelor sunt adoptate rapid în detrimentul celor anterioare, uitate de către câștigătorii competiției tehnologice. Importanța anumitor resurse, organizații și concepte operaționale scade (sisteme în decădere), în timp ce, în această perioadă, crește importanța altora (sisteme în dezvoltare). Națiunile care doresc să fie învingătoare se orientează către schimbare și o aplică. Pe de altă parte, națiunile care sunt învinse își planifică viitorul pe baza organizațiilor și practicilor existente și nu încearcă schimbarea radicală a acestora, așa-zisele inovații fiind doar de formă și nu de substanță”².

Preluând anumite deschideri operate de M. Vickers, T. Welch apreciază că „RMA apare atunci când schimbarea tehnologică face posibilă introducerea unei noi logistici militare care, combinată cu schimbarea organizațională și operațională, determină modificarea radicală a modului de ducere a războiului. Este importantă magnitudinea schimbării, nu viteza cu care se desfășoară”³.

T. Welch subliniază rolul unor experți sovietici în anunțarea RMA. Ei afirmă că armamentul ghidat și informatica vor determina o schimbare calitativă a războiului și că această perioadă va fi urmată de una dominată de tehnologii mult mai avansate, precum armele energetice.

În 1992, Andrew Krepinevich a sintetizat atât studiile rusești, cât și pe cele ale experților din alte țări, concluzionând: „există trei sfere ale tehnologiei ce furnizează bazele declanșării revoluției în domeniul militar: revoluția informațională, armele ghidate cu bătaie lungă și simularea computerizată; în perioada telegrafului, a căilor ferate și a carabinelor, majoritatea tehnicii era la îndemâna sistemului civil. De aceea, trebuie acordată importanță nu atât tehnologiei viitoarelor decade, cât posibilității ca, în lipsa inovațiilor de această natură, să fie întârziată și dezvoltarea organizațională; începutul anilor '90 a reprezentat perioada de inițiere a RMA, deoarece nu au fost semnalate schimbări fundamentale în organizare și concepte operaționale; ca și în perioadele trecute, marcate de schimbări majore, vor exista și acum învingători și învinși, sau organizații și practici operaționale a căror importanță va scădea, pe măsură ce altele se vor dezvolta; de asemenea, vor exista persoane care vor supraestima noile capacități și persoane care le vor ridiculiza”⁴.

L. Murawiec scria în anul 1998, în studiul „*La révolution dans les affaires militaires aux États Unis: puissance de l'innovation*” că „din punct de vedere istoric, revoluțiile militare pot fi definite ca reprezentând salturi calitative în ceea ce privește armamentul, organizarea și doctrina operațională care, modificând modul de ducere a războiului, creează o prăpastie între puterea care inovează și rivalii ei”⁵.

Trebuie să se facă o distincție clară între revoluțiile militare minore și cele majore. În timp ce primele sunt caracterizate de o singură inovație importantă, celelalte concentrează o mulțime de inovații ce se amplifică reciproc. În cursul istoriei militare, a existat un număr de inovații de acest gen (de exemplu: introducerea artileriei, a forțelor aeriene, a submarinelor sau a bombei atomice) ce nu au fost legate strict de domeniul militar, dezvoltările tehnologice ale diverselor sectoare civile impunând o nouă generație de tehnică.

Apariția calculatoarelor a perturbat întreaga viață socială, la fel cum a făcut și Internetul. Schimbarea a afectat nu numai telecomunicațiile, economia, învățământul, ci și sfera militară. De aceea, Alvin și Heidi Toffler⁶ considerau că

omenirea se află într-un *al treilea val* al evoluției sale, bazat pe informația ce a depășit stadiul de multiplicator de forță. Afirmatia toffleriană conform căreia umanitatea merge la război la fel cum creează valori economice prezice o tranziție de la războiul bazat pe forță materială la cel bazat pe cunoaștere, ceea ce naște o discuție aprinsă asupra viitorului conflictelor armate. În prima jumătate a anilor '80, soții Toffler sunt invitați la ședințele Comandamentului pentru Instrucție și Doctrină al SUA (TRADOC). Introducerea unor noi sisteme de arme, precum aeronavele sau submarinele, nu reprezintă o revoluție militară. Societatea și economia vor fi schimbate, însă, fundamental de tehnologiile informaționale. Efectele militare se vor axa pe sferele tehnologiei, organizării, strategiei, tacticii, instrucției, doctrinei, logisticii. **The Joint Vision 2010** (document oficial american inspirat de generalul J. Shalikashvili) subliniază că deplina dominație asupra întregii game de operațiuni militare ale inamicilor potențiali va fi realizată prin intermediul a patru concepte operaționale: *manevră hotărâtă, angajare precisă, protecție multidimensională și logistică concentrată*. Prin folosirea preponderentă a tehnologiilor de vârf și mai puțin a armamentului, se poate ajunge mult mai rapid și mai ușor la efectele dorite, deși nu trebuie ignorat faptul că prezența fizică a trupelor și a armamentului constituie încă o condiție necesară a succesului militar.

Michael O'Hanlon apreciază că „noua doctrină” este sprijinită de: „perfecționarea calculatoarelor și a electronicii care va crea avantaje majore în domeniul armamentului și războiului; senzorii vor deveni mult mai sensibili și eficienți, efectul fiind un câmp de luptă „transparent”; vehiculele de teren, navele, rachetele și avioanele vor deveni mult mai ușoare, mai rapide, vor consuma mai puțin combustibil și vor fi din ce în ce mai greu detectabile, ceea ce va duce la desfășurarea rapidă a forțelor și la sporirea caracterului letal al acțiunilor acestora; noile tipuri de arme, precum laserele și armele biologice, vor fi dezvoltate și răspândite pe suprafețe mari”⁷. M. O'Hanlon identifică „cel puțin trei tipuri de RMA fundamental diferite. RMA-urile anterioare uneori au rezultat direct din dezvoltarea unei singure tehnologii, precum arbaleta, praful de

pușcă sau arma nucleară; alteori dintr-o schimbare fundamentală a modalității în care statul gestionează resursele în vederea realizării securității, ca în epoca napoleoniană; și alteori din schimbări în care tehnologiile militare erau interconectate, ca în cazul afirmării doctrinei blitzkrieg-ului”⁸.

Actuala RMA este un concept complex, definit în multe feluri și cu un mare număr de posibile implicații pentru planificarea și securitatea Forțelor Armate ale SUA. O tendință viitoare ar putea fi numită „*RMA la limita minimă*”. Susținătorii ei afirmă că dezvoltarea senzorilor, a muniției, a comunicațiilor și a computerelor este îndeajuns de rapidă astfel încât mijloacele mai puțin costisitoare să poată fi folosite în următorul proces de inovații militare, permițând o abordare mult mai relaxată a progresului tehnologic. Altă tendință se concentrează pe puterea aeriană, în timp ce alți teoreticieni militari susțin modernizarea rapidă a unei largi game de sisteme de luptă. O ultimă tendință consideră necesară identificarea potențialelor amenințări la adresa Statelor Unite, amenințări formulate de alte state pe baza vulnerabilităților pe care americanii le-au evidențiat după 1990.

O’Hanlon este adeptul unei modernizări tehnologice cu fonduri financiare semnificative, care să permită menținerea supremației strategice. Achiziția de armament ar trebui să se axeze pe tehnologiile „sistem de sisteme”, în care computerele, senzorii, munițiile moderne, aeronavele fără pilot și alte capacități de acest gen să fie miniaturizate și dezvoltate la maxim din punct de vedere electronic. Aceste realități și trenduri tehnologice militare, pentru a putea fi efectiv aplicate, ar fi dezvoltate în cadrul unei stricte planificări. Totodată, trebuie să se calculeze și faptul că adversarii vor încerca întotdeauna să depășească puterea militară americană și să îi exploateze vulnerabilitățile pe baza noilor tehnologii ce permit evitarea confruntărilor armate față – în – față.

Theile Burkard observă că doctrina a dat naștere conceptelor operaționale și formelor de organizare. Procesul *tehnologie–doctrină–concept operațional–organizare* este îndelungat și poate fi inclus în categoria proceselor evolutive al căror rezultat este „revoluționar”. Tehnologia

informațională de astăzi este catalizatorul tehnologic al RMA. Superioritatea informațională oferă avantaje competitive. Conflictul va consta în lupta pentru informație, cu informație și împotriva sistemelor informaționale ostile, în timp ce propriile noastre sisteme sunt protejate. Războiul informațional sau operațiunile informaționale au devenit un element crucial al conflictelor militare și nonmilitare.

B. Theile remarcă faptul că procesele și procedurile acoperite de conceptul de război informațional folosit de Forțele Armate ale SUA reprezintă o combinație de metode tradiționale și metode de ultimă oră. Cele patru caracteristici esențiale ale informației fac din aceasta o resursă importantă: accesul la mari cantități de informații din bazele de date; imediata includere a rezultatului unei acțiuni în procesul ulterior (feedback); baze de date constituite din rețele de senzori, sisteme de arme și informații; timp real de schimb de informații în rețele.

Folosirea tehnologiilor informaționale permite utilizarea eficientă a echipamentelor existente și favorizează luarea deciziilor corecte (accesul la o vastă bază de date este un avantaj pentru orice decident) și, de aceea, legarea în rețea a sistemelor simple și a celor complexe reprezintă elementul tehnologic principal al RMA. Senzorii, tehnologia informațională, infrastructura de comunicații, navigația în spațiu ș.a.m.d. fac posibilă revoluția în domeniul militar. Capabilitățile militare sunt dezvoltate pe baza acestor tehnologii și includ: atacuri foarte precise la distanțe extrem de mari. Operațiuni informaționale, rețele de sisteme (sistem de sisteme), logistică concentrată, medii virtuale de instrucție și alte metode complexe.

„Transformarea Armatei Statelor Unite ale Americii ar trebui să fie o prioritate. Războaiele viitoare nu pot fi asemănătoare cu cele de azi. Principala lecție învățată din Războiul din Golf (din 1991) de potențialii inamici a fost că nu trebuie să provoace confruntări cu puterea militară a SUA. Ei trebuie să exploateze slăbiciunile, să caute mijloace de subminare și modalități de atac asimetric. O astfel de modalitate ar putea fi interzicerea accesului trupelor americane în regiune, prin folosirea strategiilor antiacces. Scenariile la care se lucrează acum în America nu reflectă pe

deplin asemenea posibilități. Ele nu iau în considerare unele dintre cele mai posibile provocări ale viitorului⁹. Protecția forțelor nu trebuie făcută pentru douăzeci de ani de acum înainte. „Lumea nu va aștepta până în 2025 pentru a naște un competitor-cheie pentru SUA – proliferarea tehnologiilor și capabilităților cheie înseamnă că și alte state, puteri regionale, vor dispune de acestea în scurt timp”¹⁰.

C. Williams și D. Mosher au insistat, în 2001-2002, ca Departamentul Apărării și Armata americană să promoveze schimbări rapide, atât pentru a putea face față provocărilor viitoare, cât și pentru a beneficia de noile tehnologii. *Transformarea* implică soluții specifice, cum ar fi armele ghidate sau transformarea Planului Apărării. Conceptul este asociat adesea cu acea viziune asupra schimbării militare ce începe cu tehnologia și apoi caută problemele pe care aceasta să le rezolve. Transformarea are un caracter adesea persuasiv, iar o schimbare fundamentală în fiecare aspect al domeniului militar este greu de realizat într-o instituție conservatoare prin natura sa.

C. Williams promovează în special conceptul de *inovare* și *schimbare*. *Transformarea* presupune că se modifică inițial tehnologia și apoi se identifică influența ei în domeniul militar. *Inovarea* și *schimbarea* ar stabili o relație mai eficientă între transformarea tehnologică și domeniul militar. El îi îndeamnă pe militari să rezolve problemele specifice care pot apărea în viitor și să răspundă nevoilor concrete prin inovație sau schimbare, nu printr-o listă de noi tehnologii și modalități de folosire a acestora.

D. Mosher se declară un adept al apărării antirachetă. „Apărarea antirachetă este viitorul nostru. Nu trebuie să ne întrebăm dacă așa trebuie, ci când și cum. Ceea ce ne conduce către transformare – conservarea libertății de acțiune, preocuparea pentru amenințările asimetrice – constituie motivul pentru care avem nevoie de apărarea antirachetă, apărarea națională antirachetă și, mai nou, apărarea aliată antirachetă”¹¹. Dacă o națiune s-ar putea proteja cu ușurință ea însăși de orice atac cu rachete balistice sau de croazieră, eficiența strategiilor asimetrice ar putea fi redusă semnificativ.

Evenimentele secolului XXI vor testa limitele puterii militare a SUA, nu fundamentele sale, apreciază profesorul J. Black¹². „Conform opiniei generale, așa-numita revoluție în domeniul militar, bazată pe capabilitățile războiului informațional și pe alți factori, va permite puterilor dezvoltate din punct de vedere tehnologic, în special Statelor Unite, să depășească limitele de timp și de rezistență pentru a consolida o victorie cu un minim de pierderi de vieți omenești. În multe privințe, aceasta este un alt fel de viziune asupra mecanizării imaginației militare, ce a fost extrem de activă încă de la apariția aeroplanului și a tancului. Este foarte important să folosim și să dezvoltăm orice avantaj al noului armament, dar este greșit să credem că superioritatea tehnologică garantează victoria cu costuri scăzute”¹³.

Dezvoltarea tehnicii și tehnologiilor militare, pe care RMA este bazată, s-a accelerat în ultimii zece ani și pare că va continua până în 2025-2030. Această revoluție emergentă este strâns legată de transformările sociale generale, în special de cele informaționale și tehnologice. Capabilitățile militare se transformă datorită principalelor tendințe de evoluție ale diverselor domenii de activitate: conștientizare și conectivitate, acoperire și rezistență, precizie și miniaturizare, viteză și nedetectabilitate, automatizare și simulare.

Tranziția spre războiul viitorului se va baza pe patru opoziții strategice: dintre capabilitățile anti-acces sau interdicție zonală și noile forme de proiectare a forțelor; dintre tehnologiile de „ascundere” și cele de detectare; dintre capabilitățile de atac invizibil cu rachete și apărarea antiaeriană; dintre atacul informațional și biologic și apărare. Amenințarea strategiei anti-acces va crește puternic în următorii douăzeci de ani; capacitatea de a identifica forțele inamice se va dezvolta, ceea ce va conduce la apariția unor noi tehnici de „ascundere”; capabilitățile războiului informațional vor deveni deosebit de valoroase datorită sporirii importanței infrastructurilor informaționale; progresul în biologia moleculară va favoriza ofensiva, nu defensivă.

Majoritatea analizelor de specialitate contemporane afirmă că dezvoltarea tehnologiei militare necesită reevaluarea conceptelor operaționale. Această îmbinare a evoluției tehnologice cu

revizuirea conceptelor operaționale indică o revoluție în domeniul militar (RMA). A. Marshall scria: „o revoluție în domeniul militar reprezintă o schimbare majoră în natura războiului, provocată de folosirea inovatoare a noilor tehnologii care, combinate cu schimbările dramatice ale doctrinei militare și ale conceptelor operaționale și organizaționale, modifică profund caracterul și modul de conducere a operațiilor militare”¹⁴.

Revoluțiile precedente au inclus revoluția militară europeană din secolul XIX, ce s-a născut din întâlnirea dintre emergența statului națiune modern, redescoperirea doctrinei militare române și inventarea prafului de pușcă. La mijlocul secolului XIX, apariția căilor ferate și a armamentului de foc cu țeavă ghintuită au anunțat o altă RMA.

A urmat inventarea submarinului, a motorului cu combustie internă și a bombei atomice, ceea ce a provocat schimbări fundamentale în ducerea războiului. Unele dintre schimbările tehnologice de mai sus își au originile în lumea civilă, în timp ce altele sunt *revoluții socio-militare (cum este cazul inventării telegrafului și al dezvoltării căilor ferate)*. *Ca rezultat al RMA-urilor succesive, unele națiuni au devenit centre de putere, în timp ce altele au fost silite să depună eforturi considerabile pentru a se apropia de acest nivel.*

Unii analiști susțin că au existat doar trei astfel de revoluții legate de natura societății: agrară, industrială și informațională. Alții au identificat aproximativ 14 RMA-uri. Oricum, toți aceștia sunt de acord asupra faptului că doar inovația tehnologică este insuficientă pentru a declanșa o autentică revoluție în domeniul militar. De exemplu, au trecut aproape cinci secole între invenția prafului de pușcă și folosirea lui la scară largă pe câmpul de luptă, iar în primele faze ale celui de-al Doilea Război Mondial, noul concept operațional al folosirii tehnologiilor comunicaționale pentru a integra forțele terestre și aeriene a permis Germaniei să înfrângă forțele britanice și franceze echipate cu tehnologii similare. Cu alte cuvinte, pentru producerea RMA, conceptul operațional potrivit este la fel de important ca și inovarea tehnologică.

Gordon L. Sullivan și James M. Dubik¹⁵ au stabilit cinci trenduri esențiale ale tehnologiei

militare: creștere a caracterului letal; creștere a volumului și preciziei focului; o mai bună tehnologie de integrare, ce sporește eficiența și efectivitatea; creștere a capacității unităților mici de a obține rezultate decisive; invizibilitate și detectabilitate sporite. În ceea ce privește caracterul letal, forțele sunt capabile să mărească volumul preciziei de foc prin intermediul integrării sistemelor de ochire și a sistemelor informaționale și de senzori. Forțele sunt apte să se apere, crescând abilitatea lor de a detecta elementele ostile.

Au fost create categorii diverse de trenduri tehnologice, care acoperă domeniul într-o mai mare sau mai mică măsură. SAIC (*Science Applications International Corporation*) a realizat o clasificare utilă, identificând patru domenii ale *noului război*: lovitura precisă la distanță; războiul informațional; manevra dominantă; războiul spațial. Sistemele bazate pe lovitura precisă au apărut încă din anii '70 și continuă să se dezvolte rapid. Conform experților SAIC, lovitura precisă, în contextul RMA, reprezintă abilitatea de a localiza țintele importante și/sau mobile, de a le distruge și de a duce la bun sfârșit operația la timp și cu pierderi minime.

Războiul informațional este definit ca un alt domeniu al noului război. Sistemele de strângere de date – precum cele de recunoaștere și sateliți de avertizare timpurie –, diversele sisteme aeriene pilotate sau nu etc. furnizează o mare cantitate de date care pot fi sortate și canalizate către diseminarea avansată de informații.

Manevra dominantă face referire la poziționarea forțelor – combinată cu lovitura precisă, războiul spațial și războiul informațional – astfel încât să atace decisiv, să înfrângă „centrul de gravitație” al inamicului (comandă, organizare, resurse, transport etc.) și să atingă obiectivele campaniei sau ale războiului.

Războiul spațial are în vedere importanța militară a spațiului în contextul integrării sistemelor spațiale în operațiunile militare. Utilitatea sistemelor spațiale pentru comunicații este bine stabilită, iar folosirea acestora pentru supraveghere, recunoaștere și lovire în timp real este mult mai recentă. De asemenea, sistemele asigură navigație precisă și furnizare de date meteorologice. În

viitor, sistemele de transport spațiale, armele antisatelit, rachetele defensive și chiar sistemele spațiale de atac terestru ar putea juca un rol important în modul de conducere a operațiunilor militare.

A. Krepinevich, specialist al Centrului pentru Evaluări Strategice și Bugetare (CSBA), a definit RMA drept „o importantă discontinuitate în domeniul militar”¹⁶. „RMA-urile sunt provocate de schimbările intervenite în tehnologiile militare, în conceptele operaționale, în metodele de organizare și/sau în resursele disponibile și, adesea, sunt asociate unor revoluții mai largi politice, sociale, economice și științifice. Aceste perioade de schimbare discontinuă au fost în avantajul ofensivei strategico-operaționale și au oferit un impuls puternic pentru schimbarea sistemului internațional. Ele apar aproape brusc, singura generalizare ce poate fi făcută este că intervalul de apariție este de două sau trei decenii.

CSBA a clasificat aproximativ 12 schimbări revoluționare în conducerea războiului, printre care: carul de luptă; infanteria epocii fierului; revoluția macedoneană; artileria/praful de pușcă; revoluția napoleoniană; calea ferată; pușca ghintuită și telegraful; nava de război/submarinul; superioritatea aeriană/războiul armat; puterea aeronavală; armamentul nuclear”¹⁷.

Specialiștii de la CSBA nu au stabilit, însă, dacă apariția puterii spațiale constituie o revoluție în domeniul militar. Unii analiști consideră că puterea spațială, implicată în Războiul din Golf, a evidențiat: contribuții importante la dezvoltarea sistemului de recunoaștere globală; apoi, în termeni de potențial autonom, dar emergent pentru o RMA de înarmare spațială.

RMA ar trebui asociată cu sisteme moderne de comunicații, comandă, control, supraveghere și recunoaștere (C4ISR), platforme invizibile și armament de mare precizie. Armamentul spațial deține potențialul de a revoluționa profund războiul, operând de la cel mai scăzut nivel tactic la cel mai înalt nivel strategic. Pot fi efectuate lovituri globale instantanee și simultane și chiar poate fi minimizată puterea ofensivei forțelor nucleare.

Asemenea sisteme pot crea o revoluție în domeniul militar cel puțin la fel de profundă și de importantă precum cele prezentate anterior.

Înarmarea spațială este însă marcată de multe provocări de natură politică, fiscală și tehnică; în plus, înainte de a începe acest drum, trebuie anticipat faptul că asemenea arme puternice inevitabil vor naște contramăsuri în cadrul nesfârșitei dialectici dintre armamentul ofensiv și cel defensiv.

Combinarea războiului spațial cu cel informațional ar putea genera avantaje, altfel imposibil de obținut. SUA vor putea atinge un nivel de dominare informațională asupra inamicului, atât prin degradarea semnificativă a circuitului informațional al acestuia, cât și prin îmbunătățirea fluxului informațional propriu. Un potențial rezultat ar putea fi detectarea tuturor fenomenelor observabile, adică cunoașterea locațiilor și caracteristicilor forțelor inamice, simultan cu limitarea informațiilor cunoscute de inamic.

N. Berry¹⁸ vede în RMA mai mult decât promovarea armamentului ultramodern. Cea mai importantă revoluție în domeniul militar nu este cea tehnologică (muniție, supraveghere, comandă, control), ci cea care vizează însăși natura războiului. Absența amenințării invaziei străine reprezintă o schimbare fundamentală în relațiile de securitate; ce se poate spune despre viitorul rol al forțelor militare?

Nicholas Berry identifică patru cauze ale declinului acestui tip de amenințare:

- Invadarea unei țări vecine este în contradicție cu actualele norme globale, nu este legitimă. Eșecul comunismului ca ideologie cu pretenții universale a înlăturat motivul invadării altei țări pentru a apăra regimul său comunist (Ungaria, Cehoslovacia, Afganistan), pentru a-l înlătura (Cuba, Nicaragua, Grenada) sau pentru a-l preveni (Coreea, Vietnam) însă, când a invadat Kuwaitul, în 1990, Irakul a violat norma suveranității naționale. Poate că globalizarea a șters granițele financiare, comerciale și informaționale, dar le-a întărit împotriva agresiunii militare, teritoriul național fiind considerat aproape sacru.

- Amenințarea contraatacului unei coaliții de state importante reprezintă un motiv de retragere pentru orice potențial invadator. Consiliul de Securitate al ONU a sancționat asemenea acțiuni și continuă să o facă. Un exemplu este cazul operațiunii Furtună în Deșert: Irakul a fost forțat să se retragă.

- Sistemul național de descurajare a potențialilor agresori a fost întărit prin proliferarea armamentului de distrugere în masă și a rachetelor balistice. La sfârșitul secolului XX, un raport al CIA dezvăluia creșterea masivă a transferului de armament și de tehnologie militară – în special Orientul Mijlociu, Iran, Pakistan, Irak, India, Siria, Libia și Coreea de Nord fiind destinatarii, iar Rusia și China principalii furnizori.

- Este foarte rar menționată absența prestigiului victoriei asociată, în trecut, cu cucerirea altui stat. În era naționalismului, costurile unei astfel de ocupații sunt mult mai importante decât beneficiile ce decurg. Națiunea ocupată poate riposta prin războiul de gherilă, terorism, crimă și mișcări de rezistență. Unul dintre cazurile recente este cel al Etiopiei și Eritreii, în care există și acum discuții asupra identității invadatorului. Evenimentele politico-militare de după 2001 au infirmat, în mare măsură, aprecierile lui N. Berry; pericolele de război se mențin în zone importante ale lumii, în corelație și cu re poziționările de putere pe scena globală.

T.D. Young¹⁹ analizează ramificațiile politice în operațiunile de coalitie, subliniind creșterea vitezei operaționale, ca rezultat al inovațiilor tehnologice din cadrul RMA.

- Viteza operațională mai mare va avea un efect la fel de puternic asupra războiului de coalitie convențional, precum și în operațiunile de sprijin al păcii. În războiul convențional, controlul politic asupra operațiunilor și asigurarea desfășurării normale a relațiilor dintre civili și militari sunt de la sine înțelese. În cazul operațiunilor de sprijin al păcii, istoria recentă a NATO a demonstrat că implicarea politică a guvernelor depășește proporțiile misiunii. Ca rezultat, ministerele au insistat să fie consultate în fiecare etapă a operațiunii, rezervându-și și dreptul de veto în acest sens.

- „Comanda” în cadrul coalițiilor ar putea constitui un impediment în calea folosirii maxime a potențialului de viteză operațională creat de revoluția în domeniul militar. Cel puțin în cadrul NATO, miniștrii se află în faza în care contează pe consultări pentru fiecare etapă a operațiunii de sprijin al păcii, astfel deținând controlul asupra acesteia.

- Problemele prognozate de recente operațiuni NATO de sprijin al păcii încă nu au fost pe deplin soluționate de Alianță. Țările membre NATO trebuie să continue reformele necesare doctrinei operaționale, astfel încât să reducă breșa dintre controlul politic asupra operațiunilor și nevoia comandanților de a deține putere de decizie clară în cadrul misiunii.

- Procedurile care guvernează comanda operațiunilor aliate, „autoritățile de comandă”, au fost stabilite la apogeul Războiului Rece și au câteva limite importante: sunt ambigue și pot da naștere la diverse interpretări, iar delegarea autorității la comandanții subordonați poate ocupa mult timp în detrimentul desfășurării operațiunii²⁰.

Succesul obținut în Războiul din Golf a demonstrat că deciziile americane au fost corecte, iar SUA au mers chiar mai departe angajându-se în examinarea teoretică intensă și experimentarea conceptelor războiului viitorului, arată D.W. Read²¹. Aceste eforturi au dat naștere unei noi viziuni de război americane, o viziune bazată mai puțin pe volum și putere de foc și mai mult pe informație, precizie și agilitate. Odată cu Războiul din Golf, forțele americane au continuat să-și îmbunătățească capabilitățile în multe domenii, inclusiv armamentul de precizie, comanda și controlul, comunicațiile, computerele, sistemele de supraveghere și recunoaștere. Este evident că Războiul din Golf și perioada imediat următoare au oferit o mostră din actuala RMA.

Statele europene sunt captive ale paradigmei securității naționale bazată pe apărarea teritorială și abia acum par a fi receptive la ideea proiecției forței. Totuși, chiar și printr-un masiv efort colectiv, forțele europene de azi ar fi incapabile să ducă la bun sfârșit operațiuni de tipul celor conduse de americani în Golful Persic, în 1991. La începutul anului 1991, Războiul din Golf a creionat câteva dintre componentele-cheie ale revoluției din acea perioadă, în care folosirea în scopuri militare a tehnologiilor informaționale s-a aflat la apogeu.

Cea mai importantă capabilitatea de atunci a fost lovitura precisă. Noile tehnologii de ghidare au făcut posibilă crearea muniției ce poate fi folosită cu mare precizie, cu ajutorul aeronavelor, al rachetelor de croazieră și al artileriei. În timpul

Războiului din Golf, au fost folosite 6 250 tone de astfel de muniție. Aproximativ 90% din muniția ghidată și-a atins ținta, în timp ce doar aproximativ 25% din bombe au fost eficiente.

Un rol important l-au jucat sistemele sofisticate de supraveghere, recunoaștere și strângere de date. Ele includeau atât sisteme terestre, aeriene și spațiale ce erau deja testate, cât și prototipuri (sistemul de avertizare și control aerian E-3 Sentry, aeronava pentru strângere electronică a datelor RC-135, prototipul JSTARS etc.). Prin folosirea a circa 60 de sateliți, forțele Coaliției puteau comunica în siguranță și schimba informații între unitățile terestre, navale și aeriene, pretutindeni în teatrul de luptă²². Aceste forțe erau capabile să localizeze și să identifice inamicul cu o precizie remarcabilă, să călătorească prin deșertul irakian mai bine decât irakienii și să găsească rapid trupele sinistrate datorită Sistemului de Poziționare Globală (GPS). Rachetele Patriot au interceptat rachetele irakiene Scud.

Referindu-se la campania aeriană condusă de NATO în Iugoslavia și Kosovo în primăvara anului 1999, D. Read sublinia că peste 70% din puterea de foc și peste 90% din bombardamentele de precizie au fost furnizate de aeronavele americane. NATO încă are nevoie de o apărare mult mai eficientă și mult mai concentrată astfel încât membrii europeni să poată participa la toată game de operațiuni în care NATO se poate angaja. NATO s-a confruntat întotdeauna cu problemele împărțirii responsabilității, dar extraordinara capacitate a SUA de a investi în tehnologii militare de ultimă generație le face să se afle în fruntea tuturor celorlalți aliați.

Una din concluziile lui D. Read este că deja a început o nouă revoluție militară și că cel puțin una dintre tehnologiile care acum se dezvoltă va schimba natura războiului. SUA vor continua să fie în frunte cel puțin în viitorul previzibil. RMA nu este un panaceu și nici nu va garanta vreodată că va fi încununată de succes, dar în momentul de față aliații nu pot decât să exploateze noile tehnologii cu scopul îmbunătățirii eficienței forțelor. Armamentul și sistemele rezultate din RMA vor fi folosite, fără îndoială, atât în operațiuni la scară largă, de înaltă intensitate, cât și în operațiuni la nivel restrâns.

Cerințele impuse de RMA se referă în special la resurse și pentru mulți, inclusiv pentru membrii NATO, costul implicării într-o astfel de revoluție poate fi mult prea mare. În ciuda acestora, cu ajutorul unei strategii care integrează capacitățile de nișă, NATO poate promova modernizarea concomitent cu păstrarea rolului principal în securitatea și stabilitatea euroatlantică. O strategie referitoare la capacitățile de nișă va întări Alianța, dar numai dacă se va baza pe adoptarea selectivă a noilor tehnologii, concepte operaționale, doctrinale și organizaționale.

Erik Peterson, vicepreședinte și director de program al Centrului de Studii Strategice și Internaționale, afirmă că actuala revoluție americană în domeniul militar creează o discrepanță în materie de capacități între SUA și aliații europeni²³. Această RMA este condusă de tehnologie, nu de amenințare, iar „ingrediente cheie” sunt: strângerea de informații hi-tech, războiul informațional și lovirea sateliților în spațiu. Rusia, China și chiar Europa sunt lăsate în urmă. O consecință importantă pentru NATO va fi „diviziunea muncii”, SUA asigurând sprijin hi-tech și europenii, în special Marea Britanie și Franța, asigurând trupe terestre.

Tehnologia militară schimbă chiar natura războiului viitorului. Această nouă tehnologie promite să înzestreze forțele moderne cu o conștientizare situațională fără precedent, fiind astfel capabile să descopere și să distrugă orice țintă, înainte să poată fi amenințate. Tehnologia respectivă se aplică în întregul spectru de conflicte, de la războiul interstatal, regional și până la conflictul de intensitate redusă, cum ar fi operațiunile de sprijin al păcii. Adversarii care posedă numai tehnologie învechită vor găsi metode de combatere indiferent de superioritatea tehnică a forțelor moderne. În consecință, progresele tehnologice trebuie acompaniate de noi concepte doctrinale.

Această schimbare tehnologică nu este o revoluție pe termen scurt, ci un proces de durată, care va necesita investiții în modernizarea permanentă a forțelor. Modernizarea forțelor implică și dificultăți, precum menținerea interoperabilității dintre SUA și partenerii europeni într-o manieră optimă. Această modernizare continuă va fi realizată nu numai prin intermediul sporirii

capabilităților existente, ci și prin schimbarea acestora, deși costurile nu pot fi calculate cu exactitate. Astfel, marile forțe mecanizate vor fi depășite și vor fi înlocuite de forțe mai mici, mai ușoare și mult mai agile, bazate pe o nouă doctrină și o nouă structură organizațională. În concluzie, tehnologiile avansate trebuie văzute ca o oportunitate pentru aliați și partenerii lor²⁴.

C.S. Gray face un inventar al școlilor de gândire axate pe RMA²⁵.

- Războiul cibernetic sau războiul informațional strategic. C.S. Gray îi include aici pe așa-numiții „luptători cibernetic” (cyberwarriors) care prezic viitoarea luptă pentru controlul spațiului cibernetic (cyberspace). Ei sunt siguri că spațiul cibernetic reprezintă infrastructura informațională globală. Războiul cibernetic non-violent împotriva infrastructurii informaționale a inamicului este, cu siguranță, un element nou.

- Războiul informațional: viziunea radicală. Această școală promovează o restructurare comprehensivă a forțelor armate în jurul conceptului de informație. Viziunea radicală a războiului informațional poate avea efecte negative asupra pattern-urilor cheltuielilor militare: este nevoie de o nouă strategie de investiții care să facă față nevoii de achiziționare a noilor tehnologii (comunicații digitale, sisteme video de înaltă fidelitate).

- Războiul informațional: varianta digitală. C.S. Gray consideră că această viziune este cea care, în prezent, are cei mai mulți adepți, abordând o poziție moderată conform căreia viitorul seamănă în mare măsură cu prezentul. Istoria militară demonstrează că unele RMA-uri coexistă, deși cu greutate, că forțele armate pot fi angrenate în tipuri diferite de conflicte în aceeași perioadă și că echiparea defectuoasă a forțelor poate avea costuri deosebit de mari.

- „Mult zgomot pentru nimic”, o abordare sceptică ce are origini atât analitice, cât și emoționale. Această școală afirmă importanța informației, dar nu o poate transforma într-o armă militară, întrucât războiul are multe dimensiuni (umană, politică, etică, geografică, militară etc.), în timp ce revoluția în domeniul militar aduce îmbunătățiri doar uneia dintre acestea.

- Adevărata revoluție vizează puterea aeriană. Ideea de bază este că revoluția constă în reali-

zarea maturității depline a puterii aeriene. Totuși, această școală accentuează un tip de putere aeriană centrată pe piloți, nu, de exemplu, pe rachetele de croazieră supersonice cu rază lungă de acțiune ce dispersează submunii inteligente.

- Adevărata revoluție vizează puterea spațială – este vorba despre un grup mic de analiști care consideră că RMA constă în evoluția sistemelor spațiale. Cea mai mare parte a informației este colectată de „vehicule spațiale” sau este transmisă prin intermediul acestora. Deși există alternative în folosirea senzorilor, trimiterea lor în spațiu oferă performanțe unice. Totuși, dacă este pierdut controlul spațiului, revoluția în domeniul militar nu se va mai realiza. În viziunea acestei școli, sistemele spațiale reprezintă fie revoluția în sine, fie sunt cea mai importantă contribuție la RMA. Concluzia este că, cine pierde războiul pentru spațiu, sau în spațiu, pierde întregul război (terestru, maritim sau aerian).

- Revoluția în domeniul securității vizează sursele și caracterul fundamental al conflictului, nu neapărat latura sa militară, ce este considerată de către ceilalți analiști drept nucleul RMA. Se afirmă că revoluția reală se petrece în sfera loialității politice și ține de criza statului-națiune, în special de putința sau neputința statului de a furniza securitate. Astfel, eșecul de a asigura formele non-militare de securitate are un impact covârșitor asupra întregii omeniri.

În prezent, dezbaterea asupra Revoluției în Domeniul Militar se desfășoară cu privire la trei probleme. Prima se referă la importanța pentru război a tehnologiei, pe care nimeni nu o contestă, însă trebuie să se răspundă la întrebarea: „Este tehnologia vitală pentru rezultatul unui război?” Unii analiști delimitează revoluția tehnologică militară de revoluția în domeniul militar, distingând „armele care câștigă războiul” de „armele cu care războiul a fost câștigat”, armamentul modern de strategie militară. Un alt subiect al dezbaterei este strategia investițională, ce vizează atât disponibilitatea financiară, cât și cea morală, pentru achiziționarea noilor tehnologii militare. În fine, există și problema vulnerabilităților create de nivelurile diferite de dezvoltare tehnologică a țărilor.

Tehnologiile actuale sunt cu folosință duală, unele dintre ele, precum GPS-ul, fiind create

exclusiv în scopuri militare, însă demonstrând un potențial civil enorm²⁶. Nu ar trebui să surprindă deci faptul că revoluția informațională a afectat și domeniul militar, în care RMA este aproape echivalentul războiului informațional.

Informația ca multiplicator de forță este un subiect ce reflectă o viziune mai puțin radicală asupra Revoluției în Domeniul Militar. Noile tehnologii informaționale facilitează operațiile militare obișnuite, îmbunătățind culegerea de informații, comunicațiile, loviturile precise la distanță prin intermediul senzorilor de înaltă tehnologie, platformelor computerizate și sateliților. Totodată, se vorbește și despre teza supremației puterii aeriene (și, în viitor, spațiale) asupra celei maritime, versiune care susține că războaiele pot fi câștigate exclusiv prin astfel de mijloace.

Războiul în „dimensiunea informațională” este viziunea extremistă a teoriei războiului informațional, mutându-l într-o sferă cu totul nouă, precum spațiul cibernetic. Probabil că o asemenea dominație informațională va crea noi forme de manevră și de strategii indirecte. Toate instrumentele și procesele precum războiul informațional, războiul centrat pe rețea, sistemul de sisteme C4ISR – toate alimentate de tehnologia informațională – au condus la revoluția în domeniul militar. Ne aflăm în secolul în care parametrii securității naționale suferă schimbări semnificative și determină o importantă revoluție în domeniul securității naționale.

Derivațiile revoluției în domeniul militar trebuie înțelese nu numai de către militari, ci și de către cei implicați în planificarea strategică, civili sau nu. Militarii sunt nevoiți să facă față unei noi dimensiuni a războiului, cea informațională, pe lângă cea terestră, aeriană, maritimă sau spațială. Pe de altă parte, planificatorii strategici trebuie să acorde atenție aspectelor economice, politice, militare și informaționale, atunci când elaborează politicile de securitate.

Analizii consideră că intervenția americană în Somalia (1992-1993) constituie un eșec, iar motivele strategice sau economice sunt greu de stabilit, ea putând fi definită, cel mult, ca o intervenție cu scop umanitar, indiferent de consecințele actuale. SUA au lansat „Operațiunea Speranță Restituită” și au început cu operații de debarcare în prezența întregii mass-media, însă

situația s-a schimbat într-o vânătoare a seniorului local al războiului, Aydeed. Totul a luat sfârșit după moartea a 18 membri ai forțelor speciale americane și după ce corpul unuia dintre aceștia a fost târât de un jeep pe străzile din Mogadishu.

Singurul aspect al acestei intervenții care face legătura cu RMA este folosirea deliberată a mass-media. SUA nu s-au bazat nici pe puterea aeriană, nici pe tehnologia informațională, ci pe puterea de influențate pe care mass-media o au asupra spectatorilor. Oricum, în cazul de față, se poate pune un mare semn de întrebare în privința relevanței pe care o are RMA vizavi de unele categorii de operații militare²⁷.

În cazul Balcanilor, loviturile inițiale au constat în lansări directe de rachete de croazieră împotriva apărării aeriene și a sistemului de comandă al forțelor sârbe, în perfectă conformitate cu filosofia RMA, așa cum a fost și cu atacurile împotriva infrastructurii sârbești. În ultimele etape ale războiului, efortul a fost canalizat spre loviturile asupra forțelor sârbe din Kosovo, dar fără un efect impresionant, din cauza criteriului „zero victime” pe baza căruia a fost condusă campania aeriană, și care a dictat pattern-urile special de zbor (bombardare de la mare altitudine) ale bombardierelor B-52. Trebuie remarcat faptul că nu au fost avioane de atac la sol A-10 sau elicoptere care ar fi angajat efectiv forțele inamice, dar ar fi produs victime. Este evident că războiul a fost un „război RMA” (și prin folosirea deliberată a mass-media), însă rezultatele sale ridică semne de întrebare în această privință.

„Operațiunea Vulpea Deșertului” din decembrie 1998 a demonstrat cum o „strategie RMA”, ce a fost potrivită pentru Kosovo, poate eșua dacă este aplicată în altă zonă, cum ar fi Irakul. Conformarea Irakului la Rezoluția Consiliului de Securitate al ONU nr. 687 a fost considerată nesatisfăcătoare, astfel încât SUA au ridicat problema folosirii majore unilaterale a forței, absența unui mandat al ONU nederanjând. În consecință, SUA au lansat o campanie aeriană de patru zile împotriva țințelor irakiene. Operațiunea a fost un exemplu clar de „campanie RMA”, condusă exclusiv cu rachete și aeronave și împărțită meticulos în etape²⁸.

Războiul împotriva talibanilor din 2001-2002 reprezintă un efort militar de succes, deoarece s-a

obținut înlăturarea regimului taliban. Pe de altă parte, campania a eșuat în realizarea principalului scop: capturarea lui Ossama bin Laden și/sau a mullahului Omar. De asemenea, nici nu se cunoaște nivelul la care operațiunea aeriană a reușit să realizeze un „război curat”, fără victime colateral excesive. O parte din artileria folosită nu s-a conformat acestei cerințe, însă eficiența control american asupra mass-media a reușit să prevină evidențierea victimelor civile.

Din conflictul din Afganistan au reieșit două elemente ce țin de noul tip de război: pe de o parte, accentuarea mascării și a operațiunilor speciale și, pe de altă parte, renașterea parteneriatelor pe termen scurt cu grupările indigene și angajarea acestora drept combatanți împuterniciți sau agenți politici. Această „inovație”, de fapt o reînsoțire a practicilor Războiului Rece, se așteaptă să vină în întâmpinarea deficiențelor evidențiate în campania din Balcani și în „Operațiunea Forța Aliată”, unde s-a remarcat lipsa trupelor terestre sau a agenților de informații. Tehnica și tehnologia folosite de SUA în Afganistan au permis intervenția rapidă și urmărirea unor obiective operaționale ambițioase, dar și lansarea operațiunii pe mai multe fronturi (spre deosebire de Balcani și Războiul din Golf). Totuși, războiul din Afganistan ilustrează unele provocări cu care SUA și, prin extensie, alte state se vor confrunta în anii ce vin și împotriva cărora Revoluția în Domeniul Militar va trebui să lupte.

Războiul împotriva terorismului, ce se desfășoară în prezent, este un nou indiciu al existenței Revoluției în Domeniul Militar. Este evident că SUA se pregătesc pentru a face față conflictelor asimetrice, atacurile teroriste din 2001 demonstrând că o societate precum cea americană este vulnerabilă și la alte forme de atac terorist, ce pot avea efecte de distrugere în masă și fără folosirea WMD-urilor. În acest context, nu trebuie ignorat nici pericolul terorismului cibernetic, ca modalitate de acțiune a rețelelor teroriste de genul Al-Qaeda.

Răspunsul american la atacurile din 11 septembrie a fost multidimensional. Alături de campania din Afganistan, el a inclus atât inițiative diplomatice, cât și legale, dar a și accentuat din nou sfera apărării și securității interne a SUA. În timp ce măsurile interne de securitate, luate la

nivelul anumitor instituții sunt evidente, este greu de identificat sistemul militar de prevenire a atacurilor teroriste, cu atât mai mult unul care ar constitui o revoluție în domeniul militar.

H. Coutau-Bégarie consideră că **RMA** a apărut în „vocabularul strategic american” în anii ‘90. La originea acestui concept se află directorul **Net Assessment Office** al Pentagonului, A.W. Marshall. El afirma că inovațiile tehnice vor avea consecințe doctrinale remarcabile²⁹.

În 1992, conducerea militară americană a examinat un raport secret. Ideea este că modul de purtare a războiului se va schimba sub influența mijloacelor de supraveghere și transmisie și a armelor ghidate. Lucrarea **War and AntiWar**, de Alvin și Heidi Toffler (1993), a făcut „reclamă” noului război.

În SUA a fost elaborat și un manual (FM 100-6) de operații informaționale. S-au introdus concepte noi, precum **manevra dominantă**, care permite concentrarea forțelor combinate. S-au constituit comandamente interarmate, s-au generalizat statele-majore interarmate, s-a început modificarea structurii forțelor militare.

2. Tendințe și perspective RMA

În raport cu RMA, doctrinarii din principalele centre de cercetare au formulat diverse scenarii de aplicare a elementelor sale esențiale.

O primă direcția de dezvoltare a domeniului militar-politic, sub impactul RMA, se referă la reexaminarea raporturilor de putere pe scena internațională. Marile puteri, îndeosebi SUA, F. Rusă, China, India, cele mai dezvoltate state europene sau Japonia au elaborat noi strategii ce promovează RMA.

În cazul SUA, puterea militară se redimensionează în acord cu noile pericole, amenințări și misiuni de securitate și stabilitate în curs și în perspectivă. Angajamentele politico-militare americane sunt cu adevărat globale, context în care sunt necesare redimensionări ale structurilor militare și ale dispunerii lor în principalele spații de interes (Europa, Orientul Apropiat și Mijlociu, Pacificul de Vest etc.).

Doctrinarii americani insistă pe consolidarea sistemelor de apărare regionale (de exemplu

scuturile antirachetă din Europa de Sud-Est și Orientul Apropiat și Mijlociu); funcționarea lor impune înzestrarea cu instalații moderne de supraveghere și de război electronic de mare capacitate. RMA pune la dispoziție și mijloacele necesare executării manevrelor rapide de nivel operativ și operativ strategic, aeriene sau navale.

Documentul de direcție „**A Cooperative Strategy for 21 Century Seapower**”, programul **US Global Fleet Station, Rapid Attack Identification Detection, Many Space Surveillance System** etc. relevă demersuri insistente de tip RMA. Doctrinarii americani insistă și asupra tematicii utilizării RMA în conflictele locale, combaterea terorismului internațional sau conflicte de joasă intensitate. În cazul acestor conflicte, instalațiile moderne de luptă (de tip electronic) au fost introduse în organica militară până la nivelul de subunitate.

A. Carter și W. Perry au elaborat o lucrare despre *Strategia de apărare*, care se concentrează asupra unor pericole care, gestionate defectuos, pot conduce la creșterea listei de amenințări de tip „A” (proliferarea nucleară și terorismul). În acest caz se poate recurge la *apărarea preventivă, diferită fundamental față de descurajare*, întrucât se bazează pe toate *instrumentele politicii externe: politic, economic și militar*. Folosindu-se de RMA, instrumentul militar al SUA poate contribui la „*modelarea mediului internațional*”³⁰.

Controlul mărilor și proiecția puterii militare permit menținerea întâietății SUA ca putere tehnologico-militară și angajarea unor operații de durată la distanță de propriul teritoriu³¹. Doctrinarii americani concep aceste operații în cooperare cu partenerii regionali și locali.

Generalul J. Shalikashvili, promotor al „Joint Vision 2010” insistă asupra necesității afirmării superiorității tehnologice³². Aceasta se va baza pe: capabilitate de precizie a loviturii de vector balistic cu rază lungă; capacitatea de a produce o serie extinsă de arme, de la cele non-letale, la cele distrugătoare de mare precizie; tehnologii cu grad scăzut de detectabilitate; sisteme informatice, integrare sistemică.

Combinarea acestor tehnologii va spori gradul de letalitate al armelor, iar tehnologia integrată a informațiilor va permite forțelor armate ameri-

cane să evalueze corect mediul strategic, realizând inclusiv „dominant battlespace awareness”, adică o imagine clară asupra activităților inamicilor și aliaților în zona de interes. În acest context, este necesară păstrarea superiorității informaționale, capacitatea de a colecta, stoca, procesa și disemina informațiile în flux continuu, în același timp împiedicând sau îngreunând capacitatea adversarului de a proceda similar.

Generalul H. Shelton³³ a promovat ulterior „Joint Vision 2020”, subliniind că RMA a început deja să remodeleze proiectarea forțelor, operațiile decisive, modelarea câmpului de luptă, protejarea și susținerea forțelor etc. Este vorba despre o revoluție care vizează politica, economia, cultura strategică. Noile sisteme de arme se vor raporta la tehnologia de vârf a informației, biotehnologie, nanotehnologie. În viziunea RMA, esențială este integrarea sistemelor (informații, armamente, senzori, structuri etc.).

Modelul armatelor de masă este treptat înlocuit cu unități militare de dimensiuni reduse, bine antrenate, cu mobilitate mare și armament de mare precizie, ce vor avea o mare capacitate de distrugere. Se relevă importanța în creștere a manevrei dominante, a angajamentului de precizie, a protecției omnidimensionale, logistice focusate, războiului în rețea (Network Centric Warfare), și a războiului celei de-a patra generații (4GW).

Manevra dominantă este aplicată multidimensional și se bazează pe angajamentul și capabilitățile mobile de a poziționa și utiliza forțe aeriene, navale și terestre dispersate pe spații mari. Ea permite forțelor militare să obțină un avantaj decisiv controlând lățimea, adâncimea și înălțimea spațiului de luptă. Printr-o combinație de acțiune asimetrică, realizată prin avantajul pozițional, ca și prin viteza și tempoul decisive, manevra dominantă permite atacarea centrelor de gravitate ale inamicului la toate nivelurile și obligă adversarul să reacționeze din postură dezavantajoasă sau să cedeze. Se recurge la atacul transdimensional (attacking cross-dimensionally) de pe mare și din aer contra țintelor la sol, sau de la sol și de pe mare contra țintelor aeriene, pe fondul valorificării superiorității informaționale. Forțele utilizate vor fi mai bine protejate din cauza dispersării în teatru, a rapidității lor (faster moving

joint operations), a numărului mai mic de militari folosiți și a echipamentului mai ușor³⁴.

A.K. Cebrowski insistă asupra necesității creșterii **capabilităților spațiale**. Spațiul, alături de mare și de ciberspațiu, trebuie să constituie o triadă pe care SUA trebuie să o gestioneze cât mai bine. Trendul actual este de creștere a dependenței Armatei SUA față de capabilitățile spațiale. Foarte importantă este și tendința de consolidare și perfecționare a forțelor nucleare de după 2008-2009. În acest cadru, se vor amplifica mijloacele de operații „cyberspace”.

RMA contribuie la consolidarea rolului NATO de garant al păcii și securității europene și internaționale. J. Thomson, directorul RAND Corporation, aprecia că „NATO nu poate să se consolideze decât devenind o organizație globală”³⁵.

T. Lantos afirma că „Alianța Nord-Atlantică ar trebui să se gândească serios să se extindă la nivel global, incluzând țări precum Australia, Noua Zeelandă, Coreea de Sud și Israelul”³⁶. Acest rol al NATO nu poate fi separat de dezvoltarea unor noi doctrine și strategii de combinare a acțiunilor militare antiteroriste cu programele și măsurile de asistență de guvernare, reconstrucție, democratizare etc.

Pe plan militar, s-a desfășurat o dezbatere intensă asupra **Forței de Răspuns a NATO (NRF)** și a relației acesteia cu forța europeană similară (**Forța de Reacție Rapidă a UE**), terestră, aeriană și navală. În cel din urmă, experții au optat pentru o „forță graduală”, care menținea un nucleu permanent. Dezbateri serioase au provocat și proiectele americane de creare a unui sistem de apărare antirachetă în Europa. În cele din urmă, pare a fi câștigat poziția că desfășurarea echipamentelor pentru apărare antirachete ale SUA cu baza în Europa se vor asocia cu eforturile de apărare antirachetă ale UE.

La Bruxelles și în cercurile academice occidentale se examinează și posibilitatea racordării Rusiei la aceste sisteme. Ele sunt justificate prin amenințările ce ar putea proveni din direcția Iranului sau ale unor organizații teroriste. De asemenea, din 2001 s-a întărit parteneriatul strategic NATO-UE pentru gestionarea unor teme de apărare, securitate, management al crizelor. În deceniile din urmă s-a adus în atenția specia-

liștilor și tema proiectării stabilității și securității în afara limitelor teritoriale ale NATO și UE.

UE și-a concentrat atenția asupra doctrinei „Soft Power”³⁷. Specialiștii remarcă faptul că UE favorizează în relațiile internaționale persuasiunea (cooperarea cu terți) față de forța militară și multilateralismul ca reacție la unilateralismul apărut și promovat cu forță în ultimii ani. Este de menționat că lărgirea UE și, deopotrivă, lansarea ENP (Politica Europeană a Vecinătății) sunt expresii ale acestei promovări a multilateralismului.

UE nu este încă o putere globală, în pofida datelor care o certifică ca actor (jucător) global. Din această perspectivă, se poate considera că promovarea „soft power” în relațiile internaționale poate fi o expresie și a faptului că îi lipsește o componentă esențială a statutului de putere globală, și anume „hard power” consistent, adică forța militară și capacitatea de proiecție a acesteia la eșalon planetar. Se consideră că UE ar putea deveni o putere cu adevărat globală dacă și-ar consolida un instrument militar adecvat, ceea ce presupune dezvoltarea PESA și a legăturii sale cu NATO și depășirea sindromului „celui mai mic numitor comun” în stabilirea și afirmarea poziției în afacerile globale³⁸.

În ultimul deceniu se constată un curent ce promovează dezvoltarea unei politici de achiziții comune și constituirea unei comunități de cercetare-dezvoltare, ajungându-se treptat la formarea unui bazin de putere, indispensabil rolului de putere globală asumat de UE. Bugetul EDA pentru anul 2004-2005 a fost de aproximativ 20 milioane euro. Pentru anul 2006-2007 a fost prevăzută suma de 22 milioane euro, așadar o creștere limitată, ce nu a convenit unora dintre statele membre. Franța ar fi dorit o sporirea a acestui buget până la suma de 29 milioane euro în 2009, însă a întâmpinat opoziția Marii Britanii³⁹.

Sunt experți care apreciază că SUA sunt tot mai evident concurate în strategiile de război informațional de către China sau India⁴⁰. China și India pregătesc anual câte 500.000 respectiv 200.000 de informaticieni și ingineri. China și India și-au dezvoltat adevărate industrii de semiconductori și echipamente de telecomandă. Marile rețele internaționale de telecomunicații au, la rândul lor, tendința de a se regionaliza.

Efectul RMA trebuie urmărit mai ales la nivelul flotei și al aviației militare chineze. Beijingul a început să achiziționeze distrugătoare rusești de tip Sovremeny (dotate cu rachete Sunburn S 22) și submarine din clasa Kilo. În același timp, a investit în capacitățile de construcție a distrugătoarelor cu rachete ghidate din clasa 052 B și 052 C, în construcția de submarine diesel 039 și 039 A. Se manifestă și tendința de a se cumpăra sau produce un portavion, probabil spre a fi mai bine apărate căile de comunicație dinspre Golful Persic și Oceanul Indian⁴¹. La nivelul aviației militare, tehnologia de tip RMA se află în avioanele militare Sukhoi Su-30 MKK, bombardiere cu radare Phazotron Zhuk M-E și avioane tip AWACS Beriev A-50 E.

Pentru a recupera în parte distanța față de SUA, China a demarat în 2003 negocieri cu firma de electronice ERA Pardubice din Cehia pentru achiziționarea echipamentelor de supraveghere pasivă VERA-E, o platformă electronică de intelligence (ELINT) ce detectează avioane, vapoare și vehicule terestre care emit semnale. Prin achiziționarea acestui sistem, armata chineză (PLA) ar fi dispus de o tehnologie sofisticată pentru mecanismul C4I⁴².

Aplicarea cu succes a RMA nu înseamnă doar a cumpăra sau a produce tehnologii avansate, ci și a avea o birocratie civilă și militară care să manifeste deschidere la nou în domenii diverse, precum: structură organizatorică, doctrină, strategie. Inovația în tehnologie este adusă mai ales de întreprinderi private care au sectoare de cercetare-dezvoltare competitive, iar în acest domeniu, RPC se bazează încă, mai ales, pe instituțiile de stat pentru R&D⁴³.

Studiile de strategie remarcă îmbunătățiri ale instalațiilor de rachete de croazieră și ale sistemelor de avertizare și control (AEW&C). Se adaugă mijloacele de asalt amfibii destinate unor posibile operații ofensive în zonele limitrofe litoralului din estul și sud-estul Chinei. În această categorie se încadrează și pregătirea primului portavion.

Recent, însă, Washingtonul a subliniat angajamentul său ferm de a garanta securitatea Japoniei, Coreei de Sud și Taiwanului, atitudine ce amenință să provoace „riposte politico-diplo-

matice” din partea Beijingului. În special, China este iritată de noile livrări de arme defensive americane către Taiwan.

Rusia cheltuiește cca. 2,6% din PIB pentru sectorul apărării, cca. 30-35 miliarde USD/an (2005). Cu efectivele reduse la 1,3 milioane persoane (cifra oficială care nu include numeroși ofițeri sub acoperire și oameni de știință care lucrează pentru armată), armata rusă se bazează mai ales pe tehnologia de vârf moștenită din epoca sovietică și dezvoltată ulterior. Această tehnologie este aplicată mai ales în aviația militară, în construirea de submarine, de rachete balistice și sisteme antirachetă.

Guvernul rus a solicitat un buget de 10 miliarde USD pentru cercetare-dezvoltare, pentru anul 2007. submarinele nucleare din clasa Borei („Project 955”) sunt în faza finală de proiectare, iar rachetele Bulava, lansate de pe submarine au fost testate, dar nu au dovedit încă destulă constanță. Rata de succes actualmente se ridică doar la 25%, ceea ce este foarte puțin. De asemenea, s-au făcut progrese substanțiale în domeniul rachetelor bazate al sol Topol M (ICBM).

La nivel american și european, se apreciază că Federația Rusă s-a implicat din ce în ce mai serios într-o nouă „con competiție a înarmărilor” și într-o consecvență acțiune de afirmare a puterii sale politico-militare. Pe de o parte, Moscova propune formule de cooperare strategică cu SUA și UE, pe de altă parte, contestă inițiativele strategice „defensive” ale NATO și SUA (inclusiv instalarea noului scut antirachetă american în Europa de Sud-Est. În 2009-2010, Moscova și Washingtonul au angajat noi negocieri de reducere a arsenalelor nucleare.

Prin producția și vânzarea de arme către alte state, Rusia obține avantaje economice foarte mari. Doar prin acordul cu Iranul (rachete sol-aer și suprafață-aer), din 2005, s-a ajuns la cifra de 700 milioane USD. Piața mondială a armamentelor a crescut de la 26,4 miliarde USD în 2004, la 30,2 miliarde USD în 2005. Principalii clienți ai Rusiei sunt India și China.

Raportul „Conventional Arms Transfers to Developing Nations” afirmă că Rusia are acorduri de export al echipamentelor militare în statele aflate în dezvoltare, în valoare de 7 miliarde USD

în 2005. Cu această sumă, Rusia ocupă primul loc mondial. A avut loc o creștere semnificativă, de la 5,4 miliarde USD în 2004, la 7 miliarde în 2005. la nivel mondial, principalul cumpărător în 2005 a fost India, cu 5,4 miliarde USD, apoi Arabia Saudită cu 3,4 miliarde și China cu 2,8 miliarde.

Cheltuielile militare ale Indiei s-au ridicat, în 2005, la suma de 19 miliarde USD. PIB-ul Indiei este de cca. 700 miliarde USD, mult sub cel al Chinei (2,2 trilioane USD), la nivelul anului 2005-2006⁴⁴. Este posibil ca economia Indiei să ajungă la nivelul celei a Chinei, dar în cca două decenii. India este mult în urma Chinei și Rusiei în producerea de arme sofisticate, dar dezvoltă, în schimb, un sector civil de IT extrem de avansat, mult peste nivelul celor două state.

Prin achiziții masive de arme și tehnologii din Rusia, Israel și alte state avansate, India speră să dezvolte un sector militar bazat pe cercetare-dezvoltare care să o facă să devină cât mai competitivă la nivel mondial. Acest plan tinde să devină realitate, mai ales după iunie 2005, când India și SUA au semnat un acord militar ce prevede și transferuri de tehnologii sensibile, exerciții militare comune, schimburi de experiență în cercetare-dezvoltare militară etc.

Pe lângă SUA și alte puteri, precum Rusia, China, India și – mai nou – Japonia, s-au orientat în ultimii ani spre implementarea RMA spre nivelurile operativ și tactic. Rusia s-a angajat într-un efort de promovare a unor reorganizări bazate pe RMA, în paralel cu întărirea forțelor sale nucleare.

R.P. Chineză a optat pentru reforma organizatorică și întărirea deschiderilor RMA în domeniile aerian și naval. Programele aeriene și navale chineze vizează ridicarea capacităților militare la nivelurile regionale, cu precădere în Asia de Sud-Est și de Est. Creșterea prezenței navale moderne chineze în Oceanul Indian și în zonele vestice ale Pacificului a provocat lansarea de programe militare similare în India sau Japonia. Coreea de Sud și Taiwanul, deși beneficiază de protecția oferită de SUA, acționează în aceeași direcție de achiziționare de mijloace moderne satelit, antisatelit și antirachetă.

Experții RMA se preocupă și de amenințările la adresa securității internaționale, reprezentate

de tendințele unor guverne (din Coreea de Nord sau Iran) de a promova strategii și politici de „șantaj nuclear”. Programele nucleare derulate de Phenian sau Teheran și dezvoltarea unor sisteme de rachete strategice de către aceste state sunt apreciate drept „sfidări ale Occidentului”, mai puțin sau mai mult încurajate de alte mari puteri, mai exact de Rusia sau China.

Până în prezent, Occidentul a optat pentru o strategie combinată de presiuni internaționale economice, politice, diplomatice pentru contracararea acestor amenințări în creștere. Adoptarea unor strategii mai directe în privința acestor state este în legătură directă cu „marele joc” strategico-politic dintre SUA și Rusia, ca și cu „jocul echilibrului regional” din Asia de Est, al care participă SUA, China, Rusia și Japonia.

RMA furnizează un anumit suport pentru presiunile militar-politice, în special în spațiul de confruntare politico-strategică din proximitatea Iranului. În acest spațiu, SUA și aliații lor proiectează instalarea unor „scuturi antirachetă”.

În contextul promovării unui sistem de protecție antirachetă se vor întări anumite tendințe de regroupare pe scena internațională; statele mici și mijlocii (inclusiv România, Polonia, Cehia, Bulgaria, Turcia etc.) își vor întări securitatea prin includerea în astfel de sisteme. Demn de remarcat este faptul că și doctrinarii militari ruși extind protecția antirachetă asupra fostelor republici sovietice.

În perspectiva confruntărilor „asimetrice” – dintre mari puteri și state cu capacități militare inferioare sau organizații teroriste și de gherilă – doctrinarii au puncte de vedere diferite. Ei insistă asupra faptului că adversarul inferior va evita permanent ciocnirea directă. El nu va recunoaște existența câmpului de luptă, va recurge la tehnici „murdare”, dorind să demoralizeze opinia publică din statul mai puternic.

Acest adversar se organizează în rețele suple, deterritorializate, transnaționalizate. Adversarii inferiori vor încerca să contracareze statele avansate, ce-și vor baza tacticile pe revoluția informatică, pe tehnologii foarte avansate (information-based warfare), spre a contracara efectul de surpriză al atacurilor insurgenților. Informațiile sunt culese, procesate în timp real, transmise prin sateliți, iar comanda și controlul sunt digitalizate.

În cadrul unor operații de contrainsurgență⁴⁵, gherilele irakiene au recurs în special la mine improvizate, greu de detectat de către aliați. Mijloacele blindate de nivel mijlociu și de mare tonaj nu au reușit întotdeauna să garanteze protecția luptătorilor.

În conflictele asimetrice, atrăgea atenția generalul J.P. Abzaid, inamicul poate fi puternic prin forța sa ideologică. În cazul terorismului internațional, teoreticienii occidentali insistă pe sferele acțiunii politice, economice, ideologice, pe câștigarea sprijinului populațiilor locale, combinat cu dezvoltarea cooperării internaționale. Forțele militare s-ar axa pe eliminarea celulelor combatante, garantarea securității populației, sprijin pentru bune guvernare și administrare⁴⁶.

Misiunea USCENTCOM atacă, dezorganizează și înfrânge terorismul, descurajează și înfrânge adversarii, interzice accesul la armele de distrugere în masă, asigură accesul în regiune, întărește stabilitatea regională, consolidează credibilitatea forțelor de securitate ale națiunilor partenere și protejează interesele vitale ale SUA în zona de responsabilitate. Executarea acestor sarcini solicită o cantitate importantă de resurse și sprijin politic internațional. Acești factori pot, în mod simultan, ajuta și limita executarea misiunii. Aplicarea acestor percepțe strategice a garantat succesul operațiilor din Irak din 2003-2008. În Afganistan, situația rămâne complicată.

Doctrinarii subliniază faptul că principalele mari puteri – în primul rând SUA – se preocupă din ce în ce mai intens de așa-numitul „irregular warfare”. În operațiile antiteroriste se combină sprijinul aerian, informațiile, supravegherea și recunoașterea (ISR), ridicarea capacităților de suport logistic⁴⁷. Se apreciază că va crește ponderea sateliților de supraveghere și a avioanelor fără pilot. Accentul pus pe „irregular warfare” nu va dauna puterii militare convenționale. În aceeași măsură, forța navală expediționară și pușcașii marini vor fi mai organic încadrați în strategia antigherilă.

În altă ordine de idei, forțele navale americane și occidentale – alături de cele ruse și chineze – se vor implica mai serios în operațiile antipiraaterie din zona Cornului Africii. O Task Force

specială s-a și deplasat în regiune. Alte importante forțe terestre și aeronavale asigură stabilitatea regiunii Golfului, vizată de o posibilă amenințare din partea Iranului.

Conflictele asimetrice actuale au infirmat parțial și „doctrina amiralului A. Cebrowski” de extindere a războiului în rețea (unele idei susținute și de Defense Advanced Research Projects Agency). Adversarii au decis să folosească rețelele sociale existente, discrete sau conspirative. Războiul împotriva terorismului a dus la „redescoperirea” importanței terenului, a obiceiurilor, credințelor, practicilor sociale locale. D. Kilcullen, autoritate în studierea războiului subversiv, susține că adversarii aflați în războaie asimetrice se angajează într-o competiție pentru „câștigarea inimilor”⁴⁸.

E Levinas și A. Finkelkraut observau însă că **imaginea** forței militare nu are întotdeauna succes în societatea contemporană. Numeroase rețele media fac „propagandă” teroriștilor, cu precădere în Afganistan sau Irak⁴⁹. În general, mass-media este prezentă pe toate teatrele de acțiune militare și exercită o influență în creștere în societățile democratice asupra guvernanților. Organizațiile extremiste și teroriste utilizează tot mai intens manipularea media pentru a-și promova obiectivele politico-militare⁵⁰.

*
* *

Sub presiunea aplicațiilor RMA al nivel strategic, operativ, tactic, logistic și al unor remodelări economice globale și regionale, se modifică, treptat, raporturile de putere pe scena internațională.

În teoria relațiilor internaționale, se cristalizează o metodologie de analiză ce face deosebirea dintre marile puteri globale (SUA sau UE), regionale (Federația Rusă, China, India) și puterile locale (Iran, Israel, Brazilia etc.); de asemenea, se conturează o tendință de a deosebi puterile preponderent economico-sociale (din categoria UE, Brazilia, Japonia) de marile puteri politico-economico-militare (SUA, China, Federația Rusă). Factorul militar și militaro-tehnologic își menține, deci, o influență marcantă în stabilirea ierarhiei de putere în lume și în constituirea alianțelor politice și de altă natură.

În studiile de relații internaționale – inclusiv în cele referitoare la RMA – factorul tehnologico-militar este analizat în corelație directă cu factorul economico-social. Competiția și cooperarea tehnologico-militară reclamă redimensionări economico-sociale în principalele state ale lumii. Din SUA până în UE, China sau India, realizarea de performanțe tehnologice este o condiție obligatorie pentru menținerea și afirmarea unor anumite ierarhii de putere militară; concomitent, relațiile complexe politico-militare stimulează, de la caz la caz, cooperarea economică (de exemplu, protecția strategică oferită de SUA statelor din zona Golfului, Japoniei, Coreii de Sud, Taiwanului și chiar UE contribuie într-o măsură majoră la dezvoltarea social-economică a acestor actori internaționali.

În altă ordine de idei, dacă SUA își mențin întâietatea politico-economică, tehnologică și militară, F. Rusă, China, India și alte puteri nu au încetat să-și dezvolte puterea militară. Federația Rusă se ambiționează să rămână o putere nucleară globală, egală cu SUA, inclusiv prin crearea unei proprii „sfere de influență”.

Uniunea Europeană insistă să fie prezentă ca o „putere soft”, cu toate că manifestă preocupări tot mai susținute pentru domeniul creșterii forței militare. Alte state – din categoria Iranului sau Coreii de Nord – mizează pe programe de rachete ofensive și pe programe militare.

În noul context politico-militar și tehnologic al lumii, statele mici și mijlocii sunt obligate să-și întărească alianțele cu marile puteri ale epocii în scopul consolidării propriei securități. Aprofundarea formelor de cooperare politico-militară și economică reprezintă o altă tendință stimulată de RMA. O „comunitate de securitate” s-a constituit deja în cadrul NATO, ce include și o alianță defensivă a statelor UE; pe de altă parte, NATO a construit un sistem de Parteneriat pentru Pace dincolo de frontierele sale geografice.

În cadrul CSI și al Organizației de Cooperare de la Shanghai, sunt în curs de coagulare alte „blocuri regionale”. Astfel de tendințe nu lipsesc în statele Americii Latine, Golfului Persic sau în ASEAN. Costurile ridicate ale arsenalelor militare moderne și amenințările teroriste (sau de altă natură) justifică astfel de demersuri.

În competiția cu actorii de nivel major, state precum Iranul sau Coreea de Sud au optat pentru

„strategii de șantaj nuclear”. Actorii internaționali din categoria organizațiilor teroriste sau de gherilă s-au îndreptat spre strategii și sisteme militare asimetrice.

Pe acest fundal, analiștii consideră că marile puteri au responsabilități excepționale pentru menținerea și întărirea securității și cooperării internaționale. În Consiliul de Securitate, în instituții globale și regionale, toate statele au datoria de a se comporta responsabil. Responsabilitatea statelor, în principal a marilor puteri, trebuie materializată în acțiuni concrete de destindere și de soluționare prin negocieri, cu respectarea unor principii de drept a tensiunilor și conflictelor epocii.

O altă tendință actuală ar rezida, deci, în eforturile internaționale pentru impunerea unor regimuri ale reducerii arsenalelor nucleare, blocării accesului unor state în „clubul nuclear”, aplicării legislației internaționale de interzicere a unor categorii de armamente, sau de reglementare negociată a tensiunilor și conflictelor armate. Demn de remarcat este însă faptul că cele mai importante dezvoltări permise de RMA nu fac obiectul unor înțelegeri internaționale de acest fel.

Așadar, statele – în primul rând marile puteri – subordonează, în continuare, principalele acorduri de reducere a armamentelor sau tensiunii propriilor lor interese și obiective de securitate. De aici, subliniază numeroși teoreticieni, și necesitatea realizării unei guvernante globale, cel puțin în problemele vitale ale omenirii.

Note

¹ T. J. Welch, *Revolution in Military Affairs: One Perspective?*, în „Strength Through Cooperation: Military Forces in the Asia-Pacific Region”, Institute for National Strategic Studies, National Defence University, SUA, 2000.

² Vezi A. Sarcinschi, C. Băhnăreanu, *Revoluția în Domeniul Militar*, „Impact Strategic”, nr. 4-5, 2002, p. 214 și urm.

³ *Ibidem*.

⁴ *Ibidem*.

⁵ L. Murawiec, *La révolution dans les affaires militaires aux États Unis: puissance de l'innovation*, în „Défense Nationale”, nr. 7, iulie 1998, p. 62-77.

⁶ A. Toffler, *Al treilea val*, Editura Politică, București, 1983.; A. Toffler, H. Toffler, *Război și anti-război*, Editura Antet, București, 1995.

- ⁷ M. O'Hanlon, *Technological Change and the Future of Warfare: Understanding the Revolution in Military Affairs*, Brookings Institution Press, 2000.
- ⁸ *Ibidem*.
- ⁹ M. Flournoy, "Naval War College", 2002, nr. 1 (www.wnc.navy.mil).
- ¹⁰ *Ibidem*.
- ¹¹ D. Mosher, *What Do You Mean by Transformation*, *ibidem*.
- ¹² J. Black, *America and the West. War and Strategy in the Shadow of Tomorrow*, The Marshall Center, nr. 4, 2002.
- ¹³ *Ibidem*.
- ¹⁴ J. McKittrick, J. Blackwell, F. Littlepage, G. Kraus, R. Blanchfield, D. Richard, *The Battlefield of the Future*, Air Univ., 1995.
- ¹⁵ G.L. Sullivan, J.M. Dubik, *Land Warfare in the 21 Century*, Strategic Studies Institute, 1993.
- ¹⁶ www.usafa.af.mil/inss
- ¹⁷ *Ibidem*.
- ¹⁸ N. Berry, *The Revolution in Military Affairs is not only High-Tech Weapons*, Center for Defense Inf., august 2000.
- ¹⁹ T.D. Young, *The Revolution in Military Affairs and Coalitions Operations*, US Naval Postgraduate School, Monterey, 2002.
- ²⁰ *Ibidem*.
- ²¹ D.W. Read, *Revolution in Military Affairs*, www.journal.dnd.cal
- ²² Apud „Impact Strategic”, nr. 1-2, 2003, p. 218.
- ²³ E. Peterson, www.weforum.org
- ²⁴ *The Revolution in Military Affairs*, Special Report, Science and Technology Committee, NATO Parliamentary Assembly.
- ²⁵ C.S. Gray, CSIS Occasional Paper, 2001, p. 58-65; vezi și A. Sarcinschi, C. Băhnăreanu, *op. cit.*
- ²⁶ B. Moller, *The Revolution in Military Affairs. Myth or Reality*, www.copri.dk
- ²⁷ *Ibidem*.
- ²⁸ *Ibidem*.
- ²⁹ H. Coutau-Bégarie, *Traité de Stratégie*, Economica, Paris, 2006, p. 518 și urm.
- ³⁰ A. Carter, W. Perry, *Preventive Defense: A New Security Strategy for America*, Washington DC: Brookings Institution, 1999, p. 18.
- ³¹ M.J. Browne, *Défense nationale et sécurité collective*, oct. 2008, p. 113.
- ³² "Joint Vision 2010"
- ³³ "Joint Vision 2020"
- ³⁴ www.ohrd.wisc.edu
- ³⁵ T. Frunzeti, V. Zodian (coordonatori), *Lumea 2009*, Editura CTEA, 2009, p. 237-247.
- ³⁶ *Ibidem*.
- ³⁷ J. Nye jr., *Soft Power. The Means to Success in World Politics*, Public Affairs, 2004, p. 16-19.
- ³⁸ G. Lindstrom, "The Headline Goal", Aprilie 2005, www.iss-eu.org. Vezi și "Implementing the defense aspects of the European Security Strategy: the Headline Goal 2010", European Security Review, nr. 23, iulie 2004, precum și *Transatlantic Trends. Key Findings 2006*, US German Marshall Fund, www.transatlantictrends.org
- ³⁹ Vezi L. Kubosova, *EU to increase competition in Defense Industry*, 2005, www.euobserver.com
- ⁴⁰ www.ndu.edu *The New Reality of International Telecommunication Strategy*
- ⁴¹ C. Bajpae, The Emerging Cold War on Asia's High Seas, 13 februarie 2006, www.iiss.org/whats-new/iiss-in-the-press/february-2006
- ⁴² Vezi, mai ales, D. Shambaugh, *Modernizing China's Military: Progress, Problems and Prospects*, Berkley, CA: University of California Press, 2002; J. Kelly, *A Chinese Revolution in Military Affairs?*, "Yale Journal of International Affairs", Volume, Issue 2, Winter/Spring 2006
- ⁴³ Vezi L. Horta, O. Weichang, *Steel Sharks*, www.rsis.edu.sg
- ⁴⁴ www.jamestown.org/publications_details.php
- ⁴⁵ J.F. Amos, D.H. Petraeus, J.A. Nagl, *The US Marine Corps Counterinsurgency Field Manual*, Chicago, 2007, p. 5 și urm.
- ⁴⁶ Vezi generalul J.P. Abzaid, *Declarația cu privire la postura USCENTCOM*, „Impact Strategic”, nr. 4, 2006, p. 58 și urm.
- ⁴⁷ "June's Defense Weekly", 2009, p. 18. Vezi www.jdw.janes.com
- ⁴⁸ A.K. Cebrowski, J.J. Garstka, *Network Centric Warfare*, Annapolis, 1998.
- ⁴⁹ D. Kilcullen, in "Military Review", mart.-apr. 2006
- ⁵⁰ Apud *Guerre et logistique de perceptions*, "Défense nationale et sécurité collective", mai 2008, p. 135-137.

ABSTRACT

The Revolution in Military Affairs is a US and USSR - invented concept which describes operational and organizational changes plus the transformation of military technology, all those being factors which allow a state to get predominance as a military power *vis a vis* its rivals.

One of the central problems in understanding the current debate over RMA is due to many theorists' use of the term as referring to the revolutionary technology itself, which is the driving force of change. Concurrently, other theorists tend to use the term as referring to revolutionary adaptations by military organisations that may be necessary to deal with the changes in technology. Other theorists place RMA more closely inside the specific political and economic context of globalization at the end of the Cold War.

Răzvan Beșchea graduated from the National School for Political Studies and Administration and is now enrolled in a PhD program. Hei is specialized in strategic issues and military evolutions.

COMBATEREA TERORISMULUI

Noul terorism și dilemele sale. Incursiune în rațiunea teroristă

Drd. Andreea-Cristina Mihai

Noul terorism a creat un vid în spațiul geopolitic contemporan prin „indisponibilitatea” de care dă dovadă în fața tentativelor de a fi eliminat prin strategiile clasic realiste. Aparent simplă prin impactul memoriei vizuale cu care asociem fenomenul (prăbușirea turnurilor gemene în 2001 sau haosul metroului britanic în 2005), definirea acestei noțiuni nu a întrunit un consens până în prezent. Desprins parcă dintr-o viziune hollywoodiană, efectul terorist pare a fi rămas implantat în memoria colectivă sub forma unei imagini spectaculoase, a unei cascadorii improbabil reale pentru cetățeanul de rând neantins de nenorocire.

Cu toate acestea, terorismul este real, iar efectele sale se reflectă în modul în care se conturează securitatea noastră ca indivizi. Jonathan R. White face, în una dintre cele mai recente apariții editoriale ale sale, *Terrorism and Homeland Security: an Introduction*¹, o asociere cu iz de trivialitate, dar cât se poate de pertinentă, trimițându-ne la definiția Curții Supreme de Justiție a Statelor Unite referitoare la pornografie. În mod similar, putem spune că nu știm să definim terorismul, dar îl recunoaștem atunci când îl vedem. Fără a avea pretenția de a descoperi și transpune esența acestui fenomen într-o unică definiție universal recognoscibilă, vom încerca în cele ce urmează să stabilim elementele esențiale care fac fenomenul mai ușor de identificat.

Importanța acceptării generale a unui definiții cuprinzătoare a realității fenomenului terorist este recunoscută în mediul instituțional național și internațional, dar și în mediul academic. Noul terorism este instrumentul jihadului global, folosindu-se de fervoarea religioasă într-o formă de organizare complexificată prin structura și ampleare mijloacelor de care poate dispune. Caracterul fluctuant al fenomenului se reflectă în numeroasele tentative

de a da o definiție a terorismului și de înțelege impulsul sau rațiunea care se află la originea trecerii la act. De altfel, analiza perspectivelor acestui fenomen, a actorilor săi și a modului lor de organizare este esențială în înțelegerea naturii conflictului și în conturarea unei strategii.

I. Controversa stabilirii exacte a unei semnificații universale valabile

«Dominația prin teroare, un proces familiar în istorie, a scăpat practic analizei sistematice. (...) Această formă de putere rămâne la limitele cercetării raționale, dar experiența timpurilor recente, punctată de răbufnirile teroriste și împovărată de regimurile de teroare, face lumea să tremure cu o conștientizare care caută explicații generale.»

(E.V.Walter)²

Avem de-a face cu „o problemă în problema definiției”³, după cum afirma H.H.Cooper încă din 1976. Cu toate acestea, varietatea formulărilor surprinde caracterul fluctuant al fenomenului, reflectând în același timp contextul politic care a prilejuit definirea. O explicație în acest sens este oferită de Alex Schmid⁴ care subliniază faptul că terorismul nu este o entitate fizică ale cărei dimensiuni să poată fi măsurate, cântărite și analizate. Avem de-a face cu o construcție socială al cărei contur nu poate fi trasat cu precizie și nici reținut ca atare, el fiind proiecția a diverși indivizi, subiecți ai aceleiași realități experimentate din perspective diferite. Prin urmare, definiția construcției sociale se schimbă odată cu variațiile înregistrate în realitatea socială a subiectului sau grupului care produce definiția.

În aceste condiții, terorismul nu mai poate fi conceput ca un fapt dat, ci mai degrabă ca o interpretare a evenimentelor și a cauzelor presupuse ale acestora. Ne putem de asemenea aventura în demersul de conceptualizare a termenului prin stabilirea unei legături între actul politic, ceea ce implică expresia unei motivații și actul de teroare perpetrat prin diverse mijloace. Cu toate acestea, raționamentul nu este infailibil și nici suficient având în vedere că utilizarea terorii în scopuri politice nu este asimilată în mod echivoc acțiunii teroriste. Mai precis, termenul terorism se referă la indivizii sau grupul de indivizi care nu posedă nicio legitimitate asupra utilizării violenței⁵. Ideea de legitimitate a violenței este legată, independent de prezența sau absența recursului la teroare, de concepția modernă asupra statului ca deținător al monopolului în ceea ce privește recunoașterea legală a dreptului de a face uz de forță, de unde și stricta dependență a definiției de contextul istoric care a prilejuit-o.

Terorismul, între instituțional și academic: «războiul definițiilor»

În ciuda controverselor stârnite în jurul unei potențiale definiții a termenului «terorism» și a faptului că există păreri cum ar fi cea a lui Walter Laquer, care a ajuns să considere că după atâtea zeci de ani de tentative de teoretizare a acestei noțiuni, realitatea este că studiul terorismului poate fi manevrat cu un minim de teorie, necesitatea de a atinge consensul sau măcar de a identifica elementele comune cadrelor teoretice concepute rămâne valabilă. Vom încerca prin urmare să găsim numitorul comun în această ecuație complexă prin prezentarea și analizarea a două tipuri de definiții – definițiile instituționale născute din imperativul adaptării cadrului legislativ național și internațional și definițiile academicienilor și teoreticienilor care, la rândul lor, au încercat să asambleze elementele cele mai plauzibil definitorii. Pentru început ne vom rezuma la definițiile americane ale terorismului, pentru ca ulterior să luăm în considerare câteva dintre variantele propuse de câțiva specialiști recunoscuți.

Departamentul american de stat folosește definiția preluată din Titlul 22 al Codul Statelor Unite, Secția 2656f(d)⁶ după cum urmează: (1) „Termenul terorism înseamnă violență premeditată, politic motivată, direcționată împotriva unor ținte noncombatante de către grupuri subnaționale sau agenți clandestini, având de obicei intenția de a influența o audiență”; (2) „Termenul terorism internațional se referă la terorismul care implică cetățeni aflați pe teritoriul mai multor țări”; (3) „Termenul grupuri teroriste se referă la orice grup care practică, sau care are subgrupuri semnificative care practică, terorismul internațional”. De remarcat faptul că definiția nu face referire strict la ținte civile, preferând noțiunea de „noncombatant” care include în această categorie și personalul militar neînarmat sau în afara serviciului. Aceeași definiție este și ghidul Agenției centrale de investigații (CIA)⁷.

Biroul federal de investigații (FBI) pune accentul pe definiția cuprinsă în Codul Reglementelor Federale care precizează că terorismul reprezintă „utilizarea fără temei legal a forței și violenței împotriva unor persoane sau a unor proprietăți, cu scopul de intimidare sau de a constrânge un guvern, populația civilă sau orice segment al acestora, pentru promovarea de obiective politice sau sociale”⁸. Ca și în cazul definiției Departamentului de stat, FBI face distincția între terorismul domestic și terorismul internațional, în funcție de originea, baza și obiectivele grupării teroriste. În cazul terorismului domestic, se evidențiază că actul terorist este înfăptuit în aria de jurisdicție teritorială a Statelor Unite, pe când terorismul internațional fie se desfășoară în afara ariei de jurisdicție teritorială a Statelor Unite, fie transcede frontierele naționale în termeni de mijloace utilizate, cu privire la persoanele asupra cărora se încearcă intimidarea sau constrângerea, sau a teatrului de operații de unde autorii acțiunilor își inițiază atacul sau acolo unde caută azil⁹.

Premeditarea actului, scopul politic al violenței, precum și menționarea țăintelor noncombatante și a intenției de a influența o audiență, care apar în definițiile Departamentului american de stat, sunt elemente evocate de manieră mai concisă și în definiția utilizată de Agenția de Informații a Apărării: „Terorismul este o formă de violență

politică, premeditată, perpetrată împotriva unor ținte noncombatante de către grupuri subnaționale sau agenți de stat clandestini, cu scopul, de obicei, de a influența o audiență”¹⁰. Pe de altă parte, Grupul de lucru al vicepreședintelui își aduce contribuția la efortul instituțional de definire prin *Raportul public de combatere a terorismului* (*Public Report of the Vice President's Task Force on Combatting Terrorism*), publicat în 1986, subliniind aceleași aspecte pe care le regăsim în definiția FBI, precum utilizarea în afara legii a violenței și intenția de a constrânge: «Terorismul reprezintă utilizarea fără temei legal a amenințării violenței împotriva unor persoane sau a unei proprietăți pentru a promova anumite obiective politice sau sociale. Are de obicei intenția de a intimida sau a constrânge un guvern, indivizi sau grupuri, sau de a le modifica comportamentul sau politicile»¹¹. În mod asemănător, cu excepția tipurilor de obiective determinate, Departamentul apărării definește terorismul ca «utilizarea calculată a violenței fără temei legal sau amenințarea utilizării violenței pentru a produce o frică de nedescris, cu intenția de a constrânge sau a intimida guverne sau societăți în atingerea de obiective politice, religioase sau ideologice»¹².

Dacă până acum am realizat o scurtă trecere în revistă a repertoriului american, ne vom axa în cele ce urmează pe prezentarea câtorva definiții elaborate de cercetători, în afara contextului instituțional care le-ar fi putut condiționa formularea. Astfel dacă limbajul are funcții de legitimitate politică, iar definițiile oficiale, legale, ale terorismului reflectă acest fapt, analiști în științe sociale din mediul academic compensează aceste influențe din definițiile instituționale prin proiectarea unei terminologii voit obiective¹³. Una dintre definițiile cele mai des citate este cea a lui R.P. Hoffman care percepe terorismul ca o «activitate umană premeditată de natură politică, direcționată către crearea unui climat general de frică și proiectată să influențeze, în moduri voite de protagonist, alte ființe umane și, prin acestea, anumite cursuri ale evenimentelor»¹⁴. Potrivit acestei definiții, acțiunea violentă *per se* nu este neapărat necesară pentru inducerea sentimentului de frică, amenințarea fiind suficientă. Cu toate acestea, veridicitatea unei amenințări se probează de obicei prin exemplele trecute de punere în prac-

tică. Raymond Aron de asemenea, pune accentul pe impactul psihologic provocat de actul terorist: acțiunea violentă este denumită teroristă atunci când efectele psihologice produse sunt disproporțional dimensionate prin raport cu mijloacele fizice utilizate¹⁵.

Unele dintre cele mai exhaustive definiții rămâne însă cea elaborată de Alex Schmid: «Terorismul este o metodă de luptă în care victimele aleatorii sau simbolice servesc drept țintă instrumentată a violenței. Aceste victime instrumentate împărtășesc caracteristici de grup sau de clasă care formează baza selecției lor spre victimizare. Prin utilizarea anterioară a violenței sau amenințarea credibilă a violenței, alți membri ai acelui grup sau clasă sunt aduși într-o stare de frică cronică (teroare). Acest grup sau clasă, ai cărei membri își văd sensul securității subminat în mod intenționat, reprezintă ținta terorii. Victimizarea țintei actului de violență este considerată supranormală de către majoritatea observatorilor din rândurile audienței pornind de la atrocitatea, timpul (vreme de pace) sau locul (nu un loc de luptă) victimizării, sau de desconsiderarea arătată regulilor de luptă acceptate în războiul convențional. Violarea normei atrage atenția audienței în afara țintei terorii, sectoare care în schimb ar putea constitui principalul obiect al manipulării. Scopul acestei metode indirecte de luptă este fie imobilizarea țintei terorii cu scopul de a produce dezordine și/sau supunere, fie mobilizarea unor ținte secundare ale cererilor (un guvern) sau a unor ținte de atenție (opinia publică) pentru a întreprinde schimbări de comportament în favoarea intereselor pe termen scurt sau lung ale utilizatorilor acestei metode de luptă»¹⁶. Definiția lui Schmid ia în calcul, în mod evident, frecvența elementelor de definiție repertoriate în 109 definiții ale terorismului¹⁷ și folosește 13 dintre acestea.

Tipologizarea fenomenului

Enumerarea celor 22 de elemente comune definițiilor cunoscute nu reprezintă rețeta magică necesară în procesul de proiectare a definiției perfecte, universal valabile, singura constantă care se menține fiind canotația obligatoriu negativă (cel puțin din perspectiva occidentală¹⁸)

Elemente	Frecvența %
1. Violență, forță	83,5
2. Politică	65,0
3. Teamă, ideea de teroare	51,0
4. Amenințare	47,0
5. Efecte psihologice și reacții anticipate	41,5
6. Victime (țintă diferențiată)	37,5
7. Acțiune organizată, sistematică, planificată	32,5
8. Metoda de luptă, strategie, tactică	30,5
9. Supranormal, în afara regulilor, fără constrângere umanitară	30,0
10. Constrângere, extorsiune, supunere	28,0
11. Aspect publicitar	21,5
12. Arbitrariu, impersonal, fără discriminare	21,0
13. Victime civile, non combatante, nevizate direct	17,5
14. Intimidare	17,0
15. Accent pe inocența victimelor	15,5
16. Perpetrarea de către un grup, o mișcare, o organizație	14,0
17. Aspect simbolic, demonstrativ	13,5
18. Imprevizibilitatea violenței	9,0
19. Clandestinitate	9,0
20. Violență repetitivă, campanie bazată de violență, serie de acte	7,0
21. Criminal	6,0
22. Cerere, revendicare destinată unei terțe părți	4,0

a terorismului. Variațiile înregistrate în realitatea manifestărilor teroriste, standardele duale și contradicțiile conduc la confuzie, numeroși autori încercând realizarea unei tipologizări a fenomenelor teroriste ceea ce elimină însă potențialul universal explicativ al unei singure definiții.

O tipologie cuprinzătoare care poate fi luată în considerare ca referință în demersul nostru este cea realizată de către F. Légaré pornind de la trei tipuri „originale” de terorism: terorismul politic, terorismul criminal și terorismul patologic¹⁹. După cum am văzut, terorismul de esență politică este determinat de caracterul politic al

revendicărilor și de ținta principală a eventualelor atacuri sau amenințări, terorismul criminal este dirijat spre atingerea unor scopuri criminale, urmărindu-se de obicei obținerea anumitor avantaje material-economice, în această categorie intrând și crima organizată. Dacă în primele două cazuri activitatea teroristă reprezintă un mijloc utilizat în atingerea de scopuri prestabilite, terorismul patologic reprezintă un obiectiv în sine bazându-se pe o componentă emoțional – disfuncțională a personalității individului.

Din terorismul politic derivă alte trei sub-tipuri: terorismul insurecțional, terorismul pa-

rastatal („vigilante terrorism”) și terorismul de stat. Terorismul insurecțional este direcționat de grupuri private împotriva autorităților publice, având ca principal scop producerea unei schimbări politice radicale. La rândul său terorismul parastatal este inițiat de grupuri private, cu diferența că ținta acestui tip de terorism este reprezentată de alte grupuri private, ca o reacție la amenințarea indusă de posibilitatea întreprinderii unei schimbări sociale²⁰ (ex. Ku Klux Klan). Pe de altă parte, terorismul de stat se diferențiază de celelalte două forme atât din punctul de vedere al cauzelor, cât și al obiectivelor, fiind folosit de către autoritățile publice cu scopul de a intimida grupuri de cetățeni din sânul societăților în cauză.

În continuare, ca o ultimă proiecție a fenomenului terorist, din terorismul insurecțional derivă patru alte forme mult mai ușor de înscris într-un model descriptiv decât rădăcina lor comună: terorismul ideologic, terorismul separatist, terorismul religios și terorismul cauzelor particulare („single-issue terrorism”). Terorismul ideologic face trimitere la acele grupuri care încearcă prin teroare să își impună ideile politice asupra majorității, în această categorie intrând revoluționarii, fie ei de dreapta sau de stânga, și anarhiștii. Terorismul separatist are ca scop secesiunea unui grup etnic sau național de un stat, iar terorismul religios se referă la mișcările de inspirație religioasă care încearcă să impună o nouă ordine socială și politică pornind de la preceptele respectivei religii. În fine, teroriștii „cauzelor particulare” sunt militanți extremiști care își fondează protestele pe o unică motivație (ex. antiglobalizare, ecologie, drepturile animalelor, avort) și a căror nemulțumire este declanșată de acțiunea sau, din contră, de lipsa de acțiune a guvernului. În mod evident, deși tipologia lui Schmid este una dintre cele mai complete, acest lucru nu elimină validitatea a numeroase alte clasificări concepute din necesitatea de a explica, dar mai ales de a încadra fenomenul terorist într-o arie conceptuală cât mai strict delimitată. Acest demers metodologic nu poate avea decât efecte benefice în sprijinul tentativei de teoretizare a noțiunii, cu cât mai multe elemente fiind cuprinse în forma lor pură, cu atât mai puțin teoria asupra tipului necesitând modificări pentru a se potrivi cu cazul atipic.

II. Incursiune în gândirea teroristă

„Dacă nu este nimic mai ușor decât să îl denunți pe răufăcător, nu este nimic mai dificil decât să îl înțelegi.”²¹

(Fyodor Mikhailovich Dostoevsky)

La începutul secolului 21, imaginea populară a teroristului era, așa cum este ea prezentată de Walter Laquer, cea „a ciudatului anarhist aruncător de bombe, răvășit, cu barbă neagră și zâmbet satanic (sau idiot), fanatic, imoral, sinistru și ridicol în același timp”²². Într-o mare măsură această imagine s-a menținut până astăzi. Cu toate acestea, fiecare dintre tipologiile stabilite corespunde unei anumite dinamici sociopsihologice, fiecare terorist trebuind de fapt să fie studiat din perspectiva circumstanțelor sociale, istorice și politice specifice. Analiza perspectivelor psihologice și sociologice asupra indivizilor implicați în grupările teroriste propune un studiu bazat de individualitate pe de o parte, și pe dinamica grupului pe de altă parte. Atât perspectiva individualistă cât și cea de grup sunt în mod obligatoriu determinate de contextul transnaționalismului, al globalizării, iar Al-Qaeda est gruparea teroristă „exemplară” și definitorie pentru contrareacția extremist-radicală la realitatea socioeconomico-culturală a lumii postmoderne.

Perspective sociologice și psihologice în analiza motivației teroriste. Principalele moduri de abordare a „rațiunii teroriste”

Fundamentalismul religios încearcă să se impună ca o nouă perspectivă asupra modului de a concepe existența ca o contraopțiune la postmodernitatea democrațiilor capitaliste²³. În ce constă însă mecanismul de determinare a individului de a se dedica activității teroriste? Expunerea la mutațiile lumii actuale reprezintă un fenomen general. Cu toate acestea, doar un număr limitat de indivizi alege să se transforme în militanți ai unei cauze radicale, găsindu-și modalitatea de exprimare în violența nediscriminatoriu direcționată.

Conform teoriei psihopatologice terorismul este aruncat în sfera iraționalului, actorii lui fiind în mod obligatoriu determinați în acțiunile lor de delirul unei boli de natură psihotică. În mod simplist numiți nebuni, teroriștii sunt astăzi încadrați, din această perspectivă, în categoria indivizilor care suferă de tulburarea personalității antisociale²⁴. Acestui tip de tulburare numită inițial, în anii '50, psihopatie, iar ulterior sociopatie, i se asociază ca trăsături comportamentale, lipsa de remușcare și considerație pentru drepturile altora. Ținând cont de faptul că psihoza se referă la pierderea contactului cu realitatea, iar nebunia implică la rândul ei prezența psihozei, o persoană psihotică sau pur și simplu nebună nu ar mai avea capacitatea de a distinge binele de rău. La polul opus, subiecții suferind de tulburarea personalității antisociale sunt perfect conștienți vis-a-vis de lumea reală în care binele și răul sunt demarcate, și aleg în mod voluntar răul din motive egoiste fără a avea nicio muștrare de conștiință. Prin urmare, deși există, fără îndoială, lideri ai unor grupuri teroriste care sunt ghidați de instincte psihotice, majoritatea teroriștilor sunt determinați în acțiunile lor de raționamente logice, motivate prin supradimensionarea unor elemente ale realității cotidiene.

Mai departe, deși personalitatea antisocială a autorilor de acte teroriste pare extrem de plauzibilă, fiind cel mai ușor de înțeles cum un individ izolat de societate poate trece la acțiuni atât de radicale, distanțându-se emoțional de ceilalți, nu este de neglijat faptul că teroriștii acționează de obicei prin instrumentalizarea unui grup. Încă de la început, recrutarea se face prin intermediul unei rețele de interrelaționare în cadrul căreia indivizii împărtășesc valori și arată atașament față de aceleași norme culturale. În aceste condiții, anomia, așa cum este ea explicată de Durkheim – condiție în care normele sociale și morale sunt confuze sau absente – este imposibilă dacă indivizii sunt în legătură strânsă unii cu alții, conștienți de sentimentul mutual de dependență²⁵.

Din această perspectivă, actele suicidare din 11 septembrie 2001 intră mai degrabă în categoria sinuciderii altruiste așa cum este ea prezentată de același autor prin raport cu sinuciderea egoistă. Sinuciderea altruistă se prezintă ca rezultat al

unei integrări prea profunde datorită căreia individualitatea dispare în favoarea contopirii cu interesul comun al grupului până la autosacrificiu. Ceea ce explică conceptul de istishhad, martiriu (shahid) în numele religiei. Utilizat masiv în timpul războiului dintre Irak și Iran, a fost preferat de Saddam Hussein pentru a coaliza masele în jurul scopului comun de a ieși învingători în ciuda numeroaselor pierderi umane: *al-shuhada' akram minna jami'an – martirii sunt cei mai onorați dintre noi toți*.²⁶ În concluzie, teroriștii nu sunt nici psihopați, nici sociopați, fiind animați în ansamblul lor de o logică colectivă în numele unui crez comun.

Dimpotrivă, studiul comportamentului terorist poate fi realizat din perspectiva teoriei alegerii raționale. Potrivit acestei teorii, actul terorist este rezultatul unei decizii calculate, perfect conștiente și raționale prin care se face selecția strategiei optime în atingerea unui anumit scop politic. Vom lua ca exemplu demonstrativ analiza după modelul teoriei jocurilor în cazul luării de ostatici, caz în care are loc o intensă interacțiune între teroriști și guvernul vizat prin această acțiune. Sunt luate în considerare trei ipoteze: (1) creșterile, respectiv descreșterile costurilor de negociere pentru teroriști îi determină pe aceștia să crească, respectiv să descrească valoarea cererii în funcție de costurile așteptării. În mod similar, creșterile, respectiv descreșterile costurilor de negociere pentru guvern, îl vor determina să crească sau să scadă nivelul concesiilor; (2) creșterile, respectiv descreșterile costurilor de negociere pentru oricare dintre părți vor scurta sau lungi durata incidentului; (3) „cacealmau” va reduce retribuția unei părți, oponentul fiind determinat să se mențină ferm pe poziții²⁷.

Același raționament se poate aplica nu numai pornind de la premisa unor calcule materiale, ci și cu scopul unor câștiguri în plan ideatic religios. Deși privit din exterior actul violent poate părea irațional prin intensitatea sa, el reprezintă o alternativă realistă comparativ cu alte posibile căi de atingere a unui obiectiv. Absența altor mijloace de exprimare, lipsa unui echilibru în confruntările directe și dorința de a menține descurajarea la un nivel de reciprocitate, constituie factori semnificativi în tentativa de raționalizare a violenței.²⁸ Prin urmare, terorismul este

adeseori ultima variantă luată în considerare, reprezentând rezultatul unui proces de învățare. Analiza pe baza informațiilor deținute oferă și posibilitatea conștientizării potențialelor consecințe ale alegerii trecerii la faptă, actul terorist fiind cel mai probabil rezultatul unei alegeri raționale dintr-o serie de alternative deja probate.²⁹ Eficacitatea este criteriul de referință în selectarea metodei teroriste ca fiind optimă în atingerea scopului politic propus. Alegerea se face pe baza observației și experienței, luând de asemenea în considerare concepțiile strategice abstracte derivate din ideologia grupului.³⁰

Plauzibilitatea acestui tip de comportament rațional nu elimină însă în totalitate variabila emoțională. Comportamentul uman, în ciuda posibilității pe care teoria alegerii raționale ne-o oferă de a determina potențialul declanșării unui act terorist pornind de la o analiză logică, nu este subiect al predictibilității. J.M. Post atrage atenția asupra faptului că teroriștii ajung să comită acte de violență ca urmare a forțelor psihologice, vorbind despre raționalitatea care le determină evaluarea cursului optim de acțiune ca despre o psiho-logică proiectată să le raționalizeze actele pe care ei sunt psihologic constrânși să le comită.³¹

Pornind de la premisa existenței acestei logici speciale ca factor determinant al comportamentului terorist vom analiza în cele ce urmează teoriile psihologice asupra fenomenului terorist, cu accent pe individ, ca subiect al acțiunii violente. Pe de altă parte, perpetratorii de acte teroriste cu scop politic acționează arareori în afara unui grup sau rețele. Din această perspectivă, abordarea sociologică a fenomenului se impune pentru a putea determina mecanismele declanșatoare ale gândirii de tip terorist și mai ales modalitățile de determinare a trecerii la acțiune prin angrenarea sau mai bine zis pervertirea logicii de grup.

Victoroff face distincția între teoriile psihologice psihoanalitice și cele nonpsihoanalitice. În prima categorie, influențată în mod esențial de teoria freudiană, intră teoria identității, teoria narcisismului, teoria paranoiei și teoria apocaliptică sau absolutistă. Deși distincte aceste patru teorii împărtășesc noțiuni comune precum: (1) mediul familial determină temperamentul psihologic și sănătatea individului; (2) subconștientul este condus în mod activ în direcția eliminării

gândurilor neplăcute care ar putea face individul să revină asupra deciziilor; (3) relațiile cu ceilalți se conturează sub forma proiecțiilor subconștientului.³² Printre teoriile psihologice nonpsihoanalitice, care încearcă o explicare a motivațiilor aflate la baza propagării fenomenului terorist, se numără teoriile cognitive³³, teoria căutării de noutăți și teoria umilirii-răzbunare.

Diversitatea teoriilor și ipotezelor emise pornind de premisa unei analize psihologice, fie ea psihoanalitică sau nonpsihoanalitică, a individualității teroriste atrage atenția asupra a două aspecte esențiale: pe de o parte varietatea caracteristicilor motivaționale care determină trecerea la actul violent oferă un sprijin substanțial în explicarea fenomenului terorist; iar pe de altă parte justifică imposibilitatea omogenizării acestor caracteristici cu scopul conturării unui pattern comportamental unic. Deosebit de util în trasarea unei concluzii este consensul stabilit în cadrul Comitetului pe tema rădăcinilor psihologice ale terorismului prilejuit de Summitul de la Madrid din 2004³⁴ cu privire la faptul că „explicațiile oferite la nivelul psihologiei individuale sunt insuficiente în tentativa de a înțelege de ce oamenii ajung să se implice în terorism. Conceptele de anomalie sau psihopatologie nu sunt utile în înțelegerea terorismului.” Prin urmare, „cel mai constructiv cadru pentru înțelegerea psihologiei și comportamentului terorist este furnizat de psihologia de grup, organizațională și socială, cu un accent deosebit pe *identitatea colectivă*”.³⁵

Ajungem astfel la teoriile sociologice care analizează fenomenul terorist din perspectiva factorilor care influențează comportamentul organic al grupului. Personalitatea individului se contopește sub influența unei percepții unice asupra realității, ceea ce a condus la apariția mai multor teorii care explică terorismul sub forma acțiunii sociale. Teoria învățării sociale a agresiunii care ia în calcul, în procesul de modelare a comportamentului violent, rolul jucat de observarea și imitarea unui anumit model agresiv din mediul socio-cultural. Tot în categoria explicațiilor structurale ale fenomenului terorist intră și teoria relativei depriverii care susține că disparitățile economice conduc la apariția terorismului. Alte ipoteze, precum cea a frustrării-agresiunii, a opresiunii și național-culturală, derivă din teoria

relativei depriveri atrăgând atenția asupra frustrărilor provocate de percepția lumii ca esențial nedreaptă prin lipsa de echitate în distribuția bunăstării. Am putea de asemenea vorbi de o teorie a multiplei marginalități³⁶ care implică convergența mai multor factori de sorginte socială, psihologică, economică și politică, determinanți în apariția sentimentelor de alienare, izolare și incapacitate. Dominația economică a lumii occidentale pare să îndreptățească sentimentul de oprimare, de exploatare în interesul unei societăți lipsite de valori, de aici pornind și cruciada în numele religiei care prin normele sale ar trebui să reechilibreze ordinea globală.

Structura grupului animat de fervoarea religioasă – versiunea 2.0 a Al-Qaeda în contextul jihadului global

Predispoziția individuală către un comportament de tip terorist este mai puțin importantă în teoriile care studiază dinamica grupurilor. Sinergia indusă de colectivitate apare ca o forță covârșitoare pentru individ, iar postmodernitatea cu toate implicațiile sale sociologice și culturale reprezintă „incubatorul” ideal pentru apariția și multiplicarea acestui tip de indivizi ca produs social al lumii în care evoluează. Astfel, „statutul de membru al unui grup terorist oferă adeseori o soluție la nevoile personale presante dintre care lovitura de grație este reprezentată de inabilitatea de a-și găsi locul dorit în societatea tradițională. Identitatea teroristă îi oferă individului un rol în societate, fie el și unul negativ, corespunzător așteptărilor sale anterioare și suficient pentru a compensa pierderile din trecut. Statutul de membru al unui grup oferă o senzație de putere, un mediu intens și strâns interpersonal, statut social, potențial acces la bunăstare și o parte din proiectul social grandios și nobil. Puternicele forțe psihologice de conversie în grup sunt suficiente pentru a compensa sancțiunile sociale tradiționale aplicate împotriva violenței...Pentru teroriști actele lor au statutul moral al războiului religios sau a eliberării politice”³⁷.

Principală provocare la ora actuală pentru securitatea internațională este reprezentată de terorismul global al cărui exponent este prin excelență gruparea teroristă de inspirație radical islamică, Al-Qaeda. Modul de organizare tip rețea cu numeroase ramificații de tip celular este specific terorismului global și se aplică și în cazul Al-Qaeda. Avem de-a face cu o abordare descentralizată care autopotențiază celulele rețelei. Acestea devin mai discrete, comunicarea cu restul lanțului de comandă fiind sporadică sau chiar absentă, dar menținându-se în același timp o presiune uriașă care împinge spre diversificarea resurselor și stimularea creativității în proiectarea actelor în sprijinul ideologiei sau religiei grupului. Urmărirea și infiltrarea unei astfel de celule formată dintr-un număr limitat de indivizi sunt deosebit de dificil de realizat.

Purpura menționează existența a șase tipuri de celule care asigură funcționarea complexă a unei rețele teroriste globale: (1) celule de recrutare care activează în moschei, universități și diferite locații care permit expunerea ideilor radicale; (2) celule de sprijin care asigură securizarea fondurilor necesare activității teroriste, antrenamentul și transportul, procurând documente de călătorie, scenarii de acoperire, mijloace de deghizare, ascunzători, arme și echipamente; (3) celule de informații care aplică proceduri de supraveghere, investigare, interviuare, căutare web cu scopul de a asigura securitatea și secretizarea misiunilor; (4) celule „adormite” care rămân pasive coexistând cu restul societății gazdă până în momentul în care sunt activate pentru o misiune precisă; (5) celule operaționale responsabile de executarea misiunii; și, (6) celule multifuncționale care au în sarcină o multitudine de funcții evitând în același timp contactul și limitând comunicarea cu alte celule ale aceleiași rețele.³⁸

Globalizarea a permis prin urmare crearea unui tip nou de organizație teroristă care prezintă caracteristicile mai sus enumerate și care induce o simbioză între tehnologizare și tacticile moderne de luptă, pe de o parte și fervoarea religioasă dată de ceea ce pare o interpretare medievală a lumii, pe de altă parte. Astfel, nu numai că bin Laden folosea telefonul prin satelit și internetul, dar Al-Qaeda ca întreg arată ca un conglomerat transnațional al cărui președinte

executiv era bin Laden³⁹. Prin urmare, putem spune că Al-Qaeda și terorismul global au fost „upgrdate” ca o consecință a declanșării, în 2001, a războiului din Afganistan, de la versiunea 1.0 la versiunea 2.0, care elimină slăbiciunile implicate de prezența planificării și controlului centralizat al rețelei. Asistăm la o perfecționare a modului de structurare a funcțiilor care asigură supraviețuirea întregului sistem. Paralela făcută de Post între evoluția halucinant de rapidă în domeniul informaticii și capacitatea de adaptare a Al-Qaeda confruntată cu un inamic care o surclasează în materie de resurse și mijloace apare potrivită.⁴⁰

Sub numele său complet *Al-Qa'idah as-soulbah*, care înseamnă în arabă «bază solidă» sau «soclu», Al-Qaeda poate fi considerată ca fiind primul grup terorist multinațional al secolului XXI. Cel mai bine ea poate fi însă definită ca o organizație neofundamentalistă⁴¹ musulmană, salafistă – în sensul în care predică revenirea la un islam strict, «curățat» de obiceiurile și culturile locale – și jihadistă, radicală deoarece alege jihadul ca mod de a impune valorile pe care le apără. Lupta Al-Qaeda se înscrie într-o dublă afiliere, occidentală și musulmană, emițând un discurs radical pe de o parte de ruptură vizavi de societățile musulmane existente, judecate drept corupte, iar pe de altă parte un discurs dirijat împotriva imperialismului tier-mondist exacerb, fără a se asocia însă cu mișcarea anti-globalizare actuală. Se pare deci ca Al-Qaeda se opune și Occidentului și Orientului, estimând că este de fapt singura deținătoare a valorilor universale.

Creată spre sfârșitul anilor '80 de către Osama bin Laden pentru a reuni arabii care luptaseră în Afganistan împotriva Uniunii Sovietice, Al-Qaeda a finanțat, recrutat, transportat și antrenat extremiști islamici suniți, în scopul înrolării în rezistența afgană. Obiectivul său, în prezent, este de a lupta împotriva Statelor Unite ca mod de înfrângere a Israelului, eliminarea regimurilor considerate nonislamice și excluderea occidentalilor și non-musulmanilor din țările musulmane, în special din Arabia Saudită. În cele din urmă s-ar atinge nivelul suprem, cel de califat islamic global prin interrelaționarea grupărilor radicale din întreaga lume. Printre elementele definitorii ale ideologiei Al-Qaeda se disting din declarațiile publice următoarele: (1) avem de a face cu o ciocnire a civilizațiilor necesară salvării sufletului și

apărării națiunii musulmane, jihadul militant fiind o datorie religioasă; (2) se disting două tabere care opun pe de o parte Al-Qaeda, iar pe altă parte Occidentul și musulmanii care nu cred în viziunea apocaliptică a islamiștilor radicali; (3) violența este singura soluție, pacea este doar o iluzie; (4) restricțiile teologice și legale asupra utilizării violenței de către musulmani nu se aplică în acest război; (5) puterea Statelor Unite este bazată pe economie, de aceea atacurile în masă asupra principalelor ținte economice sunt unul dintre obiective; (6) guvernele musulmane care nu se încadrează în această ideologie din punct de vedere religios și cooperează cu occidentul trebuie eliminate.⁴²

Ca mod de organizare, pe teren Al-Qaeda este o interconexiune de rețele dintre care principalele sunt situate în Europa Occidentală, iar până în octombrie 2001 în Afganistan. Rețelele sunt formate din interconexiuni de celule (de la 2 la 15 membri) și le sunt atribuite anumite misiuni. Membrii Al-Qaeda nu se cunosc între ei, uneori nici măcar în cadrul aceleiași celule. Singurele contacte au loc cu șeful celulei. Pseudonimele sunt obligatorii pentru toți, adevăratele nume fiind cunoscute de obicei de șefii cu rol în centralizarea dosarelor membrilor grupării. La nivel regional, Al-Qaeda este organizată în «familii» în funcție de naționalitate, specializate pe diverse regiuni sau țări și cu anumite activități de finanțare. În fruntea ierarhiei se află un «emir general», bin Laden. În subordinea acestuia sunt plasați «emirii de rețea» care conduc organele de consultare, Majlis ach-Choura. După aceste structuri intervin cele patru comitete de gestiune: comitetul militar, comitetul finanțelor și afacerilor, comitetul fatwas și al studiilor islamice și comitetul media și comunicare. Este de remarcat faptul că această ierarhie este flexibilă în sensul că permite, în cazul în care una dintre rețele este distrusă, ca celelalte să rămână funcționale.

Declarația *Frontului islamic mondial pentru jihadul împotriva evreilor și cruciaților*, emisă în februarie 1998, prevedea că „hotărârea de a îi ucide pe americani și pe aliații lor – civili și militari – este o datorie individuală a fiecărui musulman care poate să o facă în orice țară în care acest lucru este posibil, cu scopul de a elibera moscheea al-Aqsa și moscheea sfântă (Mecca) de sub asu-

prerea lor și de a le determina armatele să părăsească pământurile Islamului, înfrânți și incapabile să-i mai amenințe pe musulmani."⁴³

De atunci terorismul a crescut în amploare prin extinderea și interconectarea rețelelor de sorginte islamist-radicală la nivel global. Tehnologizarea informațiilor a favorizat apariția rețelelor descentralizate care acționează împotriva monopolului puterii exercitat de state. Globalizarea și răspândirea la scară largă a tehnologiilor informaționale au condus la „democratizarea utilizării violenței”.⁴⁴ Accesul la informație și cunoaștere, dar și ușurința interactivității și a transferului tehnologic prin libera mișcare a persoanelor și a capitalului sunt două elemente caracteristice lumii actuale, esențiale în definirea și propagarea noului terorism. Conturarea unei strategii de combatere a acestui fenomen nu poate eluda tentativa formării unei definiții cuprinzătoare a tuturor formelor și manifestărilor teroriste. Deși nu conduce la consens ea este absolut necesară în procesul de analiză a fenomenului. Înțelegerea rațiunii și a mecanismelor individuale și de grup care permit premeditarea actelor teroriste este singura cale eficientă de contracarare a noului terorism.

Note

¹ Afirmatia a fost lansată în 1964 de judecătorul Potter Stewart în încercarea de descrie dificultatea de a defini obscenitatea și pune în evidență importanța plasării în context a conceptelor, citat în WHITE, Jonathan R., *Terrorism and Homeland Security: an Introduction*, Wadsworth Publishing, ed.6, 2008, p. 6.

² E. V. Walter citat în prefața SCHMID, Alex P., JONGMAN, Albert J., *Political Terrorism. A New Guide to Actors, Authors, Concepts, Data Bases, Theories & Literature*, 2005, p. xii.

³ COOPER, H.H.A., citat în WHITE, Jonathan R., *Terrorism and Homeland Security: an Introduction*, Wadsworth Publishing, ed.6, 2008, p.4.

⁴ SCHMID, Alex, citat în WHITE, Jonathan R., *Terrorism and Homeland Security: an Introduction*, Wadsworth Publishing, ed.6, 2008, p. 5.

⁵ LEGARE, François, *Terrorisme. Peurs et réalité*, ed. Athéna, 2002, p.17.

⁶ Definiție citată în introducerea raportului *Patterns of Global Terrorism*, Office of the Coordinator for Counterterrorism, 2000, <http://www.state.gov/documents/organization/45316.pdf>, link accesat în data de 03.10.2009.

⁷ <https://www.cia.gov/news-information/cia-the-war-on-terrorism/terrorism-faqs.html>, link accesat în data de 03.10.2009.

⁸ Traducere liberă a variantei în engleză: „the unlawful use of force or violence against persons or property to intimidate or coerce a government, the civilian population, or any segment thereof, in furtherance of political or social objectives”, http://www.fbi.gov/publications/terror/terror2000_2001.htm, link accesat în data de 02.10.2009.

⁹ http://www.fbi.gov/publications/terror/terror2000_2001.htm, link accesat în data de 02.10.2009.

¹⁰ În WHITE, Jonathan R., *Terrorism and Homeland Security: an Introduction*, Wadsworth Publishing, ed.6, 2008, p.12.

¹¹ http://www.population-security.org/bush_and_terror.pdf, link accesat în data de 03.10.2009

¹² www.terrorism-research.com, link accesat în data de 03.10.2009.

¹³ SCHMID, Alex P., citat în MASKALIUNAITE, Asta, *Defining Terrorism in the Political and Academic Discourse*, în *Baltic Defence Review*, No. 8, Volume 2/2002, p. 39.

¹⁴ R.P. Hoffman citat în MASKALIUNAITE, Asta, *Defining Terrorism in the Political and Academic Discourse*, în *Baltic Defence Review*, No. 8, Volume 2/2002, p. 43.

¹⁵ Raymond Aron citat în COBAST, Eric, *La terreur, une passion moderne*, DALLOZ, 2004, p. 50.

¹⁶ SCHMID, Alex P., JONGMAN, Albert J., *Political Terrorism. A New Guide to Actors, Authors, Concepts, Data Bases, Theories & Literature*, 2005, p. 2.

¹⁷ SCHMID, Alex P., JONGMAN, Albert J., *Political Terrorism. A New Guide to Actors, Authors, Concepts, Data Bases, Theories & Literature*, 2005, în PURPURA, Philip P., *Terrorism and Homeland Security. An Introduction with Applications*, ed. Butterworth-Heinemann, 2007, p. 34.

¹⁸ Poate fi întâlnită în lucrările de specialitate și sintagma „one man's terrorist, another's freedom fighter”, subliniind perspectivele radical diferite asupra fenomenului în concordanță cu mediul de proveniență al interpretului.

¹⁹ SCHMID, Alex P., JONGMAN, Albert J., *Political Terrorism. A New Guide to Actors, Authors, Concepts, Data Bases, Theories & Literature*, 2005, p.48.

²⁰ STOHL, Michael, *The Politics of Terrorism*, Marcel Dekker ed., 1988, p.551.

²¹ Traducere liberă a variantei în engleză: “While nothing is easier than to denounce the evildoer, nothing is more difficult than to understand him”, Fyodor Mikhailovich Dostoevsky citat de HUDSON, Rex A., în *The Sociology and Psychology of Terrorism: Who Becomes a Terrorist and Why?*, A report prepared under interagency agreement by the Federal Research Division, Library of the Congress, 1999.

²² LAQUER, Walter, *A History of Terrorism*, New Brunswick and London, Transaction Publishers, 2000, p. 3.

²³ VICTOROFF, Jeff, *The Mind of the Terrorist. A Review and Critique of Psychological Approaches*, în *The Journal of Conflict Resolution*, Vol. 49, No. 1, feb. 2005, p.3. Jeff Victoroff este profesor în cadrul

departamentului de neurologie și psihiatrie a Universității Southern California School of Medicine.

²⁴ Antisocial Personality Disorder (APD) conform Asociației psihiatrice americane.

²⁵ „The state of anomie is impossible whenever interdependent organs are sufficiently in contact and sufficiently extensive. If they are close to each other, they are readily aware, in every situation, of the need which they have of one-another, and consequently they have an active and permanent feeling of mutual dependence”, Durkheim citat de GIDDENS, Anthony, Emile Durkheim. Selected Writings, Cambridge University Press, 1972, p. 184

²⁶ BENGIO, Ofra, *Saddam's Word: Political Discourse in Iraq*, Oxford University Press, 1998, p. 157.

²⁷ ENDERS, Walter, SANDLER, Todd, *The Political economy of terrorism*, Cambridge University Press, 2006, p. 183.

²⁸ BJORGO, Tore, *Root Causes of Terrorism: Myths, Reality and Ways Forward*, Routledge, 2005, p.113.

²⁹ CRENSHAW, Martha, *The Logic of Terrorism: Terrorism Behaviour as a Product of Strategic Choice*, citat în BJORGO, Tore, *Root Causes of Terrorism: Myths, Reality and Ways Forward*, Routledge, 2005, p.113.

³⁰ CRENSHAW, Martha, *The Logic of Terrorism: Terrorism Behaviour as a Product of Strategic Choice*, în *Origins of Terrorism: Psychologies, ideologies, theologies, states of mind*, ed. Walter Reich, John Hopkins University Press, 1998, p. 11.

³¹ POST, Jerrold M., *Terrorist Behavior as a Product of Psychological Forces*, în *Origins of Terrorism: Psychologies, ideologies, theologies, states of mind*, ed. Walter Reich, John Hopkins University Press, 1998, p. 25.

³² VICTOROFF, Jeff, *The Mind of the Terrorist. A Review and Critique of Psychological Approaches*, în *The Journal of Conflict Resolution*, Vol. 49, No. 1, feb. 2005, p.22.

³³ Capacitatea cognitivă se referă la funcții mentale precum memoria, atenția, concentrarea, limbajul dar și la funcții executive precum capacitatea de învăț și de a se conforma regulilor, de a anticipa rezultate acțiunilor și de a evalua riscurile și beneficiile care pot apărea în urma întreprinderii acestor acțiuni.

³⁴ *Summitul pe problematicele terorismului, securității și democrației* desfășurat la Madrid în 2004 a marcat scurgerea unui an de la atentatul cu bombă dintr-o stație de metrou a capitalei Spaniei.

³⁵ Traducere liberă a variantei în engleză: “explanations at the level of individual psychology are insufficient in trying to understand why people become involved in terrorism. The concepts of abnormality or psychopathology are not useful in understanding terrorism.(...) “group, organizational and social psychology, with a particular emphasis on ‘collective identity’, provides the most constructive framework for understanding terrorist psychology and behavior”, citat în POST, Jerrold M., *The Mind of the Terrorist. The Psychology of Terrorism from the IRA to Al-Qaeda*, Palgrave Macmillan, 2009, p. 4.

³⁶ PURPURA, Philip P., *Terrorism and Homeland Security. An Introduction with Applications*, ed. Butterworth-Heinemann, 2007, p. 22.

³⁷ Shaw citat în HUDSON, Rex A., în *The Sociology and Psychology of Terrorism: Who Becomes a Terrorist and Why?, A report prepared under interagency agreement by the Federal Research Division*, Library of the Congress, 1999, p. 34.

³⁸ *Idem*, p.47.

³⁹ NEUMANN, Peter R., *Old & New Terrorism. Late Modernity, Globalization and the Transformatoon of Political Violence*, Polity Press, 2009, p. 49.

⁴⁰ POST, Jerrold M., *The Mind of the Terrorist. The Psychology of Terrorism from the IRA to Al-Qaeda*, Palgrave Macmillan, 2009, p. 221.

⁴¹ După clasificarea realizată de Olivier Roy în *L'Islam mondialisé*, ed. Seuil, 2002, islamistul este persoana care caută să stabilească un stat islamic cu sarcina de islamizare a societății de sus în jos; de altfel islamismul este deschis către jocul politic al democrației, acceptă multipartidismul și este în mod esențial apărut de elitele moderate. Neofundamentalismul este mai radical, refuză dialogul cu alți parteneri politici, caută să realizeze islamizarea societății de jos în sus cu scopul de a reconstitui o «Oumma» (Comunitate a credincioșilor) planetară : statul va fi prin urmare el însuși islamic din moment ce societatea devine islamică după modelul salafist.

⁴² PURPURA, Philip P., *Terrorism and Homeland Security. An Introduction with Applications*, ed. Butterworth-Heinemann, 2007, p. 30.

⁴³ În POST, Jerrold M., *The Mind of the Terrorist. The Psychology of Terrorism from the IRA to Al-Qaeda*, Palgrave Macmillan, 2009, p. 198.

⁴⁴ Jessica Matthews și Fareed Zakaria, în NEUMANN, Peter R., *Old & New Terrorism. Late Modernity, Globalization and the Transformatoon of Political Violence*, Polity Press, 2009, p. 50.

Bibliografie

CĂRȚI CONSULTATE:

BENGIO, Ofra, *Saddam's Word: Political Discourse in Iraq*, Oxford University Press, 1998.

BJORGO, Tore, *Root Causes of Terrorism: Myths, Reality and Ways Forward*, Routledge, 2005.

CHALIAND, Gérard, BLIN, Arnaud, *The History of Terrorism: from Antiquity to Al Qaeda*, University of California Press, 2007.

COBAST, Eric, *La terreur, une passion moderne*, DALLOZ, 2004.

ENDERS, Walter, SANDLER, Todd, *The Political economy of terrorism*, Cambridge University Press, 2006.

GIDDENS, Anthony, Emile Durkheim. Selected Writings, Cambridge University Press, 1972.

GREGG, Gary S., *The Middle East: a Cultural Psychology*, Oxford University Press, 2005.

HOFFMAN, Bruce, *Inside Terrorism*, Columbia University Press, 1998.

JUERGENSMEYER, Mark, *Terror in the Mind of God: the Global Rise of Religious Violence*, University of California, a 3-a ediție revizuită, 2003.

- LAQUER, Walter, *A History of Terrorism*, New Brunswick and London, Transaction Publishers, 2000.
- LAQUER, Walter, *Le Terrorisme*, PUF, 1979.
- LEGARE, François, *Terrorisme. Peurs et réalité*, ed. Athéna, 2002.
- McCAULEY, Clark, Psychological Issues in Understanding Terrorism and the Response to Terrorism in *The Psychology of Terrorism: Theoretical understandings and perspectives*, Praeger Publishers, 2002, 3-57.
- NEUMANN, Peter R., *Old & New Terrorism. Late Modernity, Globalization and the Transformatoon of Political Violence*, Polity Press, 2009.
- PARRY, Albert, *Terrorism: From Robespierre to Arafat*, Vanguard Press, 1976.
- POST, Jerrold M., *The Mind of the Terrorist. The Psychology of Terrorism from the IRA to Al-Qaeda*, Palgrave Macmillian, 2009.
- PURPURA, Philip P., *Terrorism and Homeland Security. An Introduction with Applications*, ed. Butterworth-Heinemann, 2007.
- REICH, Walter, ed., *Origins of Terrorism: Psychologies, ideologies, theologies, states of mind*, John Hopkins University Press, 1998.
- SCHMID, Alex P., JONGMAN, Albert J., *Political Terrorism. A New Guide to Actors, Authors, Concepts, Data Bases, Theories & Literature*, 2005.
- SEIDL, Florian, *Terrorism and the Balance Between Freedom and Security*, Auflage, 2005.
- STOHL, Michael, *The Politics of Terrorism*, Marcel Dekker ed., 1988.
- STOUT, Chris E. ed., *The Psychology of Terrorism: Theoretical understandings and perspectives*, Praeger Publishers, 2002.
- WHITE, Jonathan R., *Terrorism and Homeland Security: an Introduction*, Wadsworth Publishing, ed.6, 2008.

ARTICOLE CONSULTATE:

- HUDSON, Rex A., in *The Sociology and Psychology of Terrorism: Who Becomes a Terrorist and Why?*, A report prepared under interagency agreement by the Federal Research Division, Library of the Congress, 1999.
- MASKALIUNAITE, Asta, *Defining Terrorism in the Political and Academic Discourse*, in *Baltic Defence Review*, No. 8, Volume 2/2002, <http://www.bdcoll.ee/fileadmin/docs/bdereviw/bdr-2002-8-04.pdf>.
- MORRILL, Grant, HULLANDER, Edwin, *Foreign Aid and the War on Terrorism*, <http://www.usaid.gov/policy/cdie/8-9-05.pdf>.
- MONAGHAN, R., *Single-Issue Terrorism: A Neglected Phenomenon?*, in *Studies in Conflict and Terrorism*, Volume 23, Nr. 4, oct. 2000, pp. 255-265
- VICTOROFF, Jeff, *The Mind of the Terrorist. A Review and Critique of Psychological Approaches*, in *The Journal of Conflict Resolution*, Vol. 49, No. 1, feb. 2005, pp. 3-42.

SITE-uri WEB ACCESATE:

- <http://www.state.gov/documents/organization/45316.pdf>
- <https://www.cia.gov/news-information/cia-the-war-on-terrorism/terrorism-faqs.html>
- http://www.fbi.gov/publications/terror/terror_2000_2001.htm
- http://www.population-security.org/bush_and_terror.pdf
- www.terrorism-research.com
- http://treaties.un.org/Pages/DB.aspx?path=DB/studies/page2_en.xml&menu=MTDSG
- http://terrorism.about.com/od/whatisterroris1/ss/DefineTerrorism_2.htm
- <http://www.un.org/documents/ga/res/51/a51r210.htm>

ABSTRACT

The main purpose of this paper resides in the attempt of defining new terrorism and explaining the „rationality” that animates its perpetrators. Creating typologies and analyzing the terrorist motivation, both from sociological and psychological perspectives, represent the very first necessary steps in understanding the intensity of this phenomenon. From the individual to the group absorbing his identity into a wider and well defined structure, the new terrorism hunts our day to day social and political reality, urging the design of well balanced strategy which would take into account all the analyzed factors.

Andreea-Cristina Mihai is a PhD candidate within the NSPSA and advisor within the Defence Policy and Planning Directorate – National Defence Ministry. She is specialized in Conflicts and Security while studying at the Political Studies Institute – Sciences Po Paris, holding a MA degree in International Affairs.

Terorismul și capcanele martirajului feminin. Implicații psihologice și strategice

Drd. Simona Țuțuianu

„A permite unei femei să devină martir constituie o etapă decisivă către egalitatea sexelor în lumea arabă”.

Wafa Idriss, prima femeie palestiniană-kamikaze

În lumea islamică, unde distincția dintre bărbați și femei este semnificativă, actul în numele cauzei teroriste poate fi privit ca gest de eliberare prin raport cu o viață predestinată și condiționată de valori tradiționale. Într-o societate în care emanciparea femeilor reprezintă o sintagmă fără acoperire și un „rău” al civilizației occidentale, egalitatea dintre sexe poate totuși să fie afirmată pe calea egalității în moarte. Astfel, de o manieră paradoxală, făptuit în numele conservatorismului și al tradiției pe care le apară, actul sinucigaș al femeii se transformă în vectorul modernității și afirmării sale cu drepturi depline într-o lume patriarhală.

Lucrarea de față are drept obiectiv o sondare a resorturilor motivaționale ce fundamentează comportamentul femeilor implicate în atentate teroriste, uneori suicidare, femei ce devin „bombe umane” în numele idealurilor supreme ale organizațiilor din care fac parte. Îmi propun, totodată, și o analiză a modului în care actul suicidar al unora dintre aceste femei devine modul prin care acestea înțeleg să-și „promoveze” genul, misiunea sinucigașă devenind astfel apanajul unui act de feminism.

Implicațiile de natură strategică ale angrenării femeilor în acțiuni de tip terorist derivă din următoarele două considerente:

(1) Grupările teroriste caută să identifice și să exploateze vulnerabilități noi, pe fondul intensificării măsurilor de securitate internaționale;

(2) Considerate inofensive, femeile atrag într-o măsură redusă atenția forțelor de securitate, astfel că modelul femeii blânde și nonviolente este

exploatat negativ de formațiunile teroriste pentru a-și promova idealurile ideologice sau religioase.

Dincolo de aceste aprecieri introductive și înainte de a purcede la desfășurarea analizei propriuzise, consider că se impun câteva considerații preliminare menite a explicita și încadra demersul de față.

Terorismul reprezintă o formă specifică de promovare a unor scopuri politice, religioase, economice or militare, prezentă din cele mai vechi timpuri în societatea umană¹. Având cauze complexe, manifestări și motivații multiple, terorismul nu este o invenție a timpurilor noastre și nu credem că actualul „război” purtat de Statele Unite și aliații lor împotriva lui și a organizațiilor care îl practică, va avea mai mult succes decât precedentele încercări de extirpare a sa din societatea umană. Deopotrivă, participarea femeilor la lupta armată, în organizații de toate felurile, inclusiv teroriste, nu reprezintă un apanaj al vremurilor moderne. Prezența lor în organizații teroriste constituie un fapt istoric incontestabil. De la mișcarea anarhistă rusă de la sfârșitul secolului al XIX-lea și până la organizații teroriste active în secolul trecut (precum banda Baader-Meinhof din Germania anilor '70), femeile sunt atestate documentar ca membri activi cu drepturi depline ai unor astfel de grupări. În fine, terorismul sinucigaș, la rândul său, nu reprezintă nicio invenție și niciun apanaj (în sensul de armă favorită de luptă) al grupărilor teroriste religioase, în special islamiste². Dimpotrivă, întâietatea, atât din punct de vedere al preferinței pentru utilizarea acestui mijloc specific de luptă teroristă care este

atentatul sinucigaș, cât și din punctul de vedere al datei la care acesta a fost adoptat și utilizat pentru promovarea scopurilor unei organizații teroriste date, nu aparține teroriștilor fundamentalisti islamici³.

Terorismul și conduita suicidară

Atacurile teroriste sinucigașe constituie forma cea mai letală a terorismului contemporan. Frecvența acestor atacuri a crescut de la numai cca. trei/an în 1980, la aproape cincizeci/an în 2005. Mai mult, după cum arătau Scott Atran⁴ și alții, 75% din atacurile sinucigașe cu bombe înregistrate până în prezent în întreaga lume s-au produs după atacurile teroriste împotriva Statelor Unite din 11 septembrie.

Dimensiunea planetară a amenințării teroriste a fost evidențiată, în mod dramatic, de evenimentele produse la 11 septembrie 2001 în SUA, prin îmbinarea a două procedee teroriste clasice: deturnarea unor avioane de pasageri și atentatul sinucigaș. Dacă până la această dată atentatele sinucigașe se înregistrau aproape exclusiv în câteva regiuni ale planetei (Sri Lanka și Orientul Mijlociu), ulterior fenomenul a cunoscut o recrudescență îngrijorătoare. Participarea masculină predomină, însă nu trebuie neglijat fenomenul accederii tot mai vizibile a femeilor combatante pe scena terorismului contemporan.

Ce anume le determină pe aceste femei să recurgă la acte violente extreme soldate cu suprimarea propriilor vieți, iată întrebarea la care încercăm să găsim răspuns studiile îndreptate către înțelegerea comportamentului sinucigaș al teroriștilor, prin prisma tipurilor de suicid descrise de sociologul francez Emile Durkheim în lucrarea intitulată „Despre sinucidere”⁵.

Astfel, tipurile altruist și fatalist de sinucidere, postulate de autor, au relevanță pentru lucrarea de față, fiind interpretate drept rezultante ale unui deficit de personalitate sau ale unei integrări sociale excesive. Pe scurt, comportamentul autodistructiv al teroriștilor ar fi o rezultantă a celor două tipuri. Statusul psihologic al acestor persoane poate oscila între o convingere senină (altruism) și frica și disperare extreme (fatalism). Motivația

de bază în cazul sinuciderii altruiste este dorința de a face bine semenilor, prin acte de eroism și sacrificiu. Organizațiile teroriste oferă membrilor lor o contracultură centrată în jurul unor norme și valori menite să conducă la o adevărată îndoctrinare. Personalitatea individului este minimalizată, iar viitorul este perceput exclusiv în cadrul grupării teroriste mamă și depinzând de modul în care sunt apărute ideile politice și/sau religioase ale acesteia. Se pare că acest tip de sinucidere i-a fost sugerat lui Durkheim de sinuciderile din societățile primitive sau din mediul militar, în special din trupele de elită. Suicidul de tip eroic, gen kamikaze⁶ poate fi o ilustrare a acestui tip.

Tema martirajului este una amplu dezbătută, întrucât în toate religiile, martirul este cel care suportă violența suplicului, fără a fi el însuși sursa acestei violențe. În cazul islamului, pe de o parte, Coranul interzice sinuciderea, iar pe de altă parte cei care își dau viața în numele religiei sunt celebrați, rezultanta acestei dihotomii fiind aceea că acțiunile sinucigașe capătă interpretarea pozitivă a unor operațiuni de martiraj. Bineînțeles, reinterpretarea Coranului, cel puțin bizară pentru lumea creștină, este posibilă numai în contextul în care actele sinucigașe de natură teroristă sunt săvârșite pentru cauza nobilă a jihadului, numai atunci sunt acceptate și justificate prin lupta împotriva opresiunii. Martiriul (*shahid*) reprezintă calea de acces spre paradis pentru teroriștii islamisti, iar expresia consacrată „Bassamat al - farah” sau „surâsul bucuriei” desemnează extazul ce se citește pe fața martirilor în momentul comiterii atentatului.

Nici femeile nu sunt excluse de la această abordare. Șeicul Ahmed Yassin, fostul lider spiritual al Hamas, asasinat de Israel în 2004, a emis o fatwa (decret religios) în ceea ce le privește: „Femeile care comit un atentat-sinucigaș și ucid evrei sunt recompensate în paradis, devenind și mai frumoase decât cele 72 de fecioare promise martirilor”. Dacă luăm în considerare credința potrivit căreia numai în paradis nu există competiție între bărbați și femei, vom înțelege mai profund statutul femeii într-un atentat terorist sinucigaș și cuvintele Wafei Idriss din mottoul lucrării. Înțelegerea perspectivei islamice asupra vieții de după moarte, ca certitudine, realitate promisă și anunțată de profeți, este de asemenea foarte importantă în

context. Restricțiile tradiționale islamice legate de femei pălesc în fața jihadului, participarea în acest război considerat sfânt cântărind mai mult decât orice, paradoxal chiar mai mult decât permisiunea soțului, fiului sau a părinților persoanei implicate. În spațiul islamic, actele extreme ale femeilor pot fi considerate o expresie a feminismului egalității. În context, o posibilă interpretare este aceea că egalitatea în moarte clădește posibilitatea egalității în viață și deschide calea spre răsturnarea cadrului rigid impus femeilor în societatea islamică tradiționalistă. Autoasumarea, pe de o parte a condiției impuse, iar pe de altă a sacrificiului vieții, în condițiile unei interpretări marginale a Coranului, deschide întrebarea fundamentală asupra moralității și fundamentării acțiunii. Și aceasta în condițiile în care actul terorist săvârșit de o femeie pune în discuție însăși fundamentele societății care are printre determinările fundamentale ale sale inegalitatea între bărbat și femeie și statutul subordonat al celei din urmă.

Din această dezbatere rezultă și posibilele diferențe dintre motivațiile bărbaților și cele ale femeilor care aleg calea terorismului sinucigaș. Dincolo de trunchiul comun al motivațiilor religioase și politice, al propagandei și presiunii sociale, putem afirma că singura diferență majoră este aceea a semnificației actului sinucigaș pe care acesta o capătă în societate. Ordinea islamică este pusă sub semnul întrebării, iar textele religioase sunt reinterpretate, de la interzicerea suicidului până la transformarea actului, contextual, în martiraj. În cazul femeilor kamikaze, atentatele capătă o conotație suplimentară, contestând însăși bazele ordinii sociale și afirmând, chiar dacă nu aceasta a fost motivația inițială a celei care a comis actul în discuție, egalitatea dintre bărbat și femeie. Cu efecte destructurante pentru ordinea socială preconizată a fi instalată în statele ce se confruntă cu acest fenomen, această interpretare poate da o explicație pentru care, deși strategic util și cu potențial distructiv chiar într-o măsură mai mare decât actele teroriste sinucigașe ale bărbaților, terorismul sinucigaș având drept subiecți femeile este relativ puțin răspândit.

Pe de altă parte, problematica martirajului nu are numai conotații musulmane și de natură religioasă, atentatul sinucigaș ca atare fiind o armă

folosită de o manieră extensivă și în lupta naționalistă (de exemplu Tigrii Tamili și Partidul Muncitorilor Kurzi). Devoțiunea poate fi secondată de sentimente de frustrare izvorâte din constrângeri politice sau economice diverse. Indiferent de motivații, trupul uman apare întotdeauna ca modalitate de a accede la autonomie și restaurare a liberului arbitru, prin moarte teroristul sinucigaș realizând ceea ce i-a fost inaccesibil în timpul vieții.

Multicauzalitatea terorismului sinucigaș

Cercetările privind cauzele terorismului sinucigaș sunt în fază incipientă și pot fi împărțite în patru categorii:

- Abordarea psihologică/individuală, care pune accent pe tulburări de personalitate, dispoziție, umilință și probleme identitare.
- Abordarea strategică/organizațională, conform căreia terorismul sinucigaș a apărut deoarece s-a dovedit o strategie eficientă militară și/sau politică.
- Abordarea contextuală, în care explicațiile se axează pe religie, naționalism sau factori sociologici diverși.
- Abordarea multicauzală care subliniază existența mai multor factori ce conduc la apariția fenomenului.

Kenneth Waltz a fost primul teoretician care a utilizat nivelurile de analiză individual, organizațional și contextual, când a descris cauzele unui război. Acestea vizau comportamentul uman, structura internă a statelor, precum și natura sistemului internațional. Prin analogie, în cazul terorismului sinucigaș, putem asimila cel de-al doilea nivel (analiza statului) cu analiza organizației militante, iar cel de-al treilea plan (sistemul internațional) cu analiza cauzelor contextuale.

Deoarece tema acestei lucrări privește terorismul sinucigaș feminin, voi aminti, pe scurt, motivele bombelor umane: răzbunare, recompense pe care cred că le vor primi după moarte, răsplată materială pentru familie, motive religioase, lupta pentru eliberare națională, dar și existența unei culturi a martirajului în societate. În plus, se adaugă și problemele de socializare, în cazul

persoanelor frustrate de propriile condiții de viață. Umilința, sărăcia și lipsa de speranță conduc cel mai adesea la disperare, iar martirajul furnizează scăparea din angoasele vieții.

Gruparea teroristă oferă beneficii emoționale, sociale și economice, iar cei care sunt profund nesiguri în legătură cu viitorul lor pot găsi aici un sens al propriei identități. Noțiunea de identitate este centrală în analiza comportamentului teroristului sinucigaș. Persoana care participă la o misiune sinucigașă își îndeplinește datoria față de propriile valori – familie, prieteni, comunitate, religie, iar eșecul este echivalent cu o trădare a idealurilor, inclusiv a propriei existențe.

Deosebit de important, urmare a cercetărilor prin interviuarea persoanelor implicate în grupurile militante pentru cauza palestiniană, a rezultat faptul că nici o potențială bombă umană nu prezenta profilul tipic al personalității sinucigașe. Nu erau persoane fără bani, studii, retardați mintal sau depresivi. În schimb, foarte religioși și bine informați despre politica israeliană și cea din lumea arabă, evitau cel mai adesea termenul de „sinucigaș”, interzis în islam, folosindu-l pe cel de „explozii sacre”. Deși există tendința ca în urma unui atac sinucigaș să dăm interpretări negative de comportament, din punct de vedere al psihologiei conflictului, terorismul sinucigaș rămâne o problemă de cunoaștere dificilă și controversată. Foarte mulți teroriști sinucigași se descriu ca fiind soldați în război, cărora nu le place să ucidă civili, dar misiunea lor se încadrează în lupta pentru cauză – lupta împotriva practicilor economice și politice injuste, guvernelor și violenței structurale. Curajul acestor persoane este pus în slujba terorismului, perceput în termeni de risc, frică și anxietate, iar acest lucru face ca, din perspectivă psihologică, să nu poată fi recunoscut și aprobat.

Motivele pentru care femeile participă la misiuni sinucigașe nu pot fi generalizate. Singura caracteristică generală, vizând atât femeile cât și bărbații teroriști, se referă la vârsta medie, care variază între 21 și 23 ani. Asemănător bărbaților teroriști sinucigași, unele femei au membri ai familiei sau prieteni apropiați uciși. Un motiv frecvent este și abuzul sexual și, corespunzător, stigmatizarea socială ce derivă de aici în societățile patriarhale. Pe scurt, explicațiile oferite tero-

rismului sinucigaș feminin ezită între manipulare, spălare de creiere și fanatism, pe de o parte, și voluntariat, răzbunare și suferință, pe de altă parte. O motivație aparte este cea legată de dorința de afirmare ca ființe umane, după ce au eșuat sau li s-a negat posibilitatea de a se afirma ca femei. Resortul în acest caz este dat de rolul femeii în societățile musulmane și de reticențele sociale și religioase privind prezența femeilor în spațiul public.

Selecția femeilor și metodele de convingere sunt asemănătoare cu cele utilizate pentru bărbați, în schimb misiunea recrutorilor este uneori mai ușoară în cazul femeilor datorită inocenței, entuziasmului și dorinței profunde de răzbunare.

În afara convingerilor religioase și patriotice, nu trebuie neglijată nici perspectiva statusului social al familiei teroristului sinucigaș, care se poate îmbunătăți subit prin recompense financiare substanțiale și prestigiu aparte.

În fine, un sumar al motivațiilor și cauzalității implicate de participarea femeilor la terorismul sinucigaș fundamentalist islamic este oferit de către Mary Anne Franks⁷ în revista *Hypatia*. Potrivit acesteia, politicile oficiale radicale ale statelor islamice privind femeile și rolul acestora în societate reprezintă fundamente ale unei cauze de eliberare și emancipare care justifică adesea acțiunile teroriste sinucigașe întreprinse de femei. Restricțiile severe impuse sub motivația onoarei și a demnității, în privința comportamentului, mobilității și vestimentației femeilor sunt factorii cauzali principali invocați.

Abordarea strategică/ organizațională a terorismului sinucigaș

Acest tip de abordare este foarte important pentru înțelegerea cauzelor terorismului sinucigaș, deoarece organizațiile au motive și scopuri diferite de cele ale indivizilor. Acestea privesc, în primul rând, nevoia de supraviețuire a grupării. Lupta organizației pentru a rămâne relevantă este direct legată de dorința obținerii puterii politice, iar tactica misiunilor sinucigașe conduce la o puternică susținere din partea populației. Acest tip de

strategie este valabil în cazul palestinienilor, în Sri Lanka, unde Mișcarea de Eliberare a Tigrilor Eelamului Tamil luptă să se diferențieze de alte grupări militante tamile, și în Liban, unde două grupări šiite, Hezbollah și Amal se luptă între ele folosind atacurile sinucigașe.

Un alt motiv privește beneficiile aduse de tactica atacurilor sinucigașe. În primul rând, un atac terorist sinucigaș atrage atenția mass-mediei într-o măsură mai mare decât un atac terorist obișnuit. Din acest punct de vedere, atacurile sinucigașe pot fi văzute ca „forme de semnalizare strategică”⁸, în sensul că transmit mesaje privind caracterul și obiectivele grupării. Mai mult, atacurile sinucigașe susțin eforturile organizației de a induce frica și panica în rândul populației țintă, trăsătură cheie a terorismului. Se dorește în multe cazuri și obținerea unui suport internațional. În mod ironic, organizațiile teroriste vorbesc despre bombele umane ca fiind niște pierderi necesare ce conduc la obținerea sprijinului populației și la atragerea de noi recruți.

În plus, aceste tipuri de misiuni presupun costuri scăzute, tehnologie scăzută și arme nu foarte complicate. Obiectivele de bază sunt maximizarea distrugerilor și, așa cum am amintit, instalarea fricii.

Nu trebuie pierdute din vedere nici avantajele tactice oferite de utilizarea atentatorilor sinucigași. În primul rând, planul de acțiune nu este unul foarte elaborat, întrucât nu se pune problema fixării unor modalități de scăpare pentru autori. În al doilea rând, bombele umane pot ajunge foarte aproape de țintă, deținând în același timp controlul asupra dispozitivului exploziv până în ultimul moment, ceea ce oferă șanse sporite de succes. În al treilea rând, și poate cel mai important, nu există riscul scurgerii de informații postoperaționale, siguranța organizației fiind asigurată.

Utilizarea femeilor ca bombe umane a dat naștere unor conflicte între credințele religioase și necesitatea tactică a acestor „arme” deosebit de eficace în accepțiunea grupărilor teroriste. Dacă vom urmări declarațiile fostului lider spiritual al mișcării Hamas, Sheikh Ahmed Yassin, vom vedea cum la începutul anului 2002 respingea categoric această practică, pentru ca ulterior, pe parcursul a doi ani de zile, până la încetarea sa din viață, să ajungă să o încurajeze. A oferit explicații

pentru schimbarea sa de poziție, prin ceea ce numea el evoluția semnificativă a luptei – bărbații se confruntă cu din ce în ce mai multe obstacole, iar femeile pot ajunge mult mai ușor la țintă. Tot el a comparat femeile cu militarii în rezervă, fiind folosite la locul și momentele necesare.

Motivele pentru care organizațiile teroriste fac apel la femei sunt explicate de Debra D. Zedalis, în lucrarea intitulată „Bombele sinucigașe feminine”⁹, după cum urmează:

- Prezintă avantaje tactice: elemente ale surprizei, ezitare în a percheziționa femei, stereotipul universal feminin.

- Determină creșterea numărului de combatanți.

- Au impact mediatic deosebit, iar o mai mare publicitate înseamnă un număr mai mare de recruți.

- Au efecte psihologice devastatoare și de lungă durată.

Magnus Ranstorp, directorul Centrului pentru Studiarea Amenințărilor Asimetrice din cadrul Colegiului Național de Apărare din Suedia și fost director al Centrului de Studii al Terorismului și Violenței Politice la Universitatea St. Andrews din Scoția, a afirmat despre femeile teroriste sinucigașe că reprezintă ultima armă asimetrică, ultima amenințare asimetrică¹⁰. Iată așadar cum femeile apar într-un soi de „avantaj” în viziunea grupărilor teroriste din care fac parte, pe fundalul diversificării modalităților de luptă pentru a face față noilor schimbări.

Concluzii

Conștientizarea amplitudinilor și a gravității fenomenului terorist în cazul așa numitelor femei kamikaze este extrem de importantă.

Aceste femei există și sunt rezultatul unui șir perpetuu de conflicte armate nerezolvate. Perspectivele și speranțele lor au fost zdrobite de realități crude, astfel că ura și setea de răzbunare apar în spatele motivației lor de a accede în lumea cealaltă. În al doilea rând, utilitatea acestor femei este uriașă. Datorită faptului că munițiile sunt reduse considerabil, tradițiile referitoare la sexe sunt considerate depășite și uneori, chiar mofturi.

În plus, se remarcă avantajele tactice amintite pe larg în lucrare, cel mai la îndemână fiind acela că femeile pot pătrunde mai ușor decât bărbații în locuri păzite, pentru că încă mai sunt considerate inofensive. Probabil nu pentru multă vreme.

În sfârșit, o ultimă explicație ar fi legată de dezbaterile cinice și crude pe marginea egalității dintre sexe. Dacă în alte zone sociale emanciparea femeilor rămâne un simplu deziderat (mai ales în aceste regiuni ale lumii), în mod stupid, ea tinde să devină realitate pe front: tot mai mult, femeile și bărbații au drept egal la moarte.

Folosirea sinucigașilor, femei sau bărbați, în acțiuni teroriste este condamnată în întreaga lume, deopotrivă de liderii societăților civile sau religioase. Japonezii, care au inventat termenul de kamikaze, nu sunt de acord cu folosirea lui în cazul teroriștilor sinucigași, susținând că acțiunea trebuie executată doar în timp de război, asupra militarilor și nu asupra ținutelor civile. Biserica creștină condamnă invocarea divinității în asemenea acțiuni, afirmând că adevărații martiri sunt cei care au preferat să moară decât să-și renege credința. ONG-urile și mișcările feministe nu sunt nici ele de acord cu gesturile absurde ale tinerilor ce se aruncă în aer și, mai ales, cu folosirea virginității (multiplicată cu 72) ca recompensă pentru cei care recurg la asemenea gesturi, oricare ar fi motivația lor.

Vorbeam în preambulul lucrării de „emanciparea” femeilor oferită în mod grotesc și paradoxal de fenomenul terorist. Ei bine, implicarea lor a avut și are consecințe majore asupra normelor societăților musulmane și a regulilor culturale care descriau rolul de gender, în general un rol limitat la spațiul privat al casei. Aflate în prima linie de luptă, în public, alături de bărbați cu care nu au nici cea mai mică legătură, aceste femei încearcă să convingă societatea de contribuțiile lor valide și, astfel, să reconstruiască valori normative. Iată ce afirma reportera Samiya Sa’ad Al Din pentru ziarul egiptean Al-Akhbar: „Femeile palestiniene au redefinit clasificările de gender de pe certificatele lor de naștere, demonstrând că sacrificiul pentru pământul palestinian nu este numai apanajul bărbaților”. Față de motivațiile masculine, unele dintre femeile implicate în activități teroriste prezintă o motivație supli-

mentară: devenind bombe umane, mai presus de criterii precum țara, religia sau liderul, femeile își „promovează” genul, misiunea sinucigașă devenind sinonimă cu un act de feminism. În pofida faptului că fac parte dintr-o societate de tip patriarhal, aceste femei ajung să participe într-o sferă exclusiv masculină, iar acest lucru reprezintă o mare victorie pentru ele. Din punctul lor de vedere, asumarea misiunii sinucigașe reprezintă o modalitate de egalizare a sexelor.

Insistând totuși asupra dezideratului emancipării femeilor în societățile lor de origine, oare acesta este unul real, palpabil, sau doar o iluzie a celor implicate în atentatele teroriste? Realitățile din Cecenia, Sri Lanka, Turcia sau Palestina conduc către a doua variantă. Și asta pentru că trebuie avut în vedere contextul implicării femeilor în atentatele teroriste: în timp de război și în limitele admise de organizațiile teroriste. Analistii fenomenului afirmă cu tărie că bombele umane feminine reprezintă una dintre cele mai radicale forme de exploatare a femeilor. Clara Beyler, spre exemplu, spune că „prin acceptul lor de a participa la misiunea sinucigașă, femeile devin arme în mâinile bărbaților lideri sau membri ai organizațiilor teroriste”¹¹.

Sistemele opresive de gen, fie ele sociale, religioase sau culturale, rămân active iar inferioritatea femeilor în ierarhia socială se permanentizează într-o situație fără sorți de izbândă (*“no-win situation”*). Atunci când femeile își întorc fața către terorism, jocul de-a emanciparea este pierdut înainte de a începe, întrucât senzația de libertate dobândită parțial prin contactul direct cu sexul opus este doar temporară, iar relația dintre sexe – cea dintre bărbatul conducător și femeia supusă –, se transpune și în zona terorismului, după modelul musulman al societății de apartenență.

Capcanele martirajului feminin sunt incomensurabile, din cel puțin două considerente. În primul rând, pentru generațiile viitoare, apariția bombelor umane feminine se va constitui într-o mare problemă, în condițiile în care copiii vor avea un nou model de urmat. Acest fapt devine cu atât mai îngrijorător în spații precum Sri Lanka, Palestina și Cecenia, unde copiii reprezintă jumătate din populație. În al doilea rând, cultura martirajului este susținută de mass-media, iar o dată ce

aceste femei au devenit simboluri naționale ale luptei pentru libertate, întipărite în mentalul colectiv, orice încercare de a le demitiza pare sortită eșecului.

Terrorismul a devenit o componentă insidioasă a luptei pentru putere la nivel global, contracararea sa necesitând un complex de măsuri: sancțiuni diplomatice și economice, sporirea costurilor interne ale terorismului (susținerea de către statele democratice a grupurilor opozante regimului existent în statele sponsor ale terorismului internațional), amenințarea cu folosirea forței armate și chiar utilizarea represaliilor militare. Desigur, ideal ar fi să se evite, pe cât posibil, intervenția militară preemptivă sau preventivă care în genere produce victime nevinovate colaterale.

Dacă ne gândim la femeia kamikaze irakiană care a ucis 35 persoane la data de 4 ianuarie 2009, putem lesne conștientiza potențialitatea permanentă a atacurilor teroriste sinucigașe, îndeosebi fiind vorba de o zonă în care o superputere mondială a acționat la granița dintre preempție și prevenție, fără însă a fi câștigat războiul împotriva terorismului. Diplomația tinde să capete valențe universale, însuși pragmatismul american cedând progresiv în fața noilor amenințări asimetrice non-clasice la adresa securității internaționale. Preempția rămâne un element strategic principal în strategia SUA din 2006, însă, comparativ cu strategia din 2002, acest concept este precedat, în ordinea importanței, de soluțiile de natură diplomatică. *Smart power* (puterea inteligentă) este noua strategie de putere desfășurată pe plan mondial de către Administrația Obama, constând tocmai în abilitatea de a combina puterea «hard» cu puterea «soft» într-o strategie convingătoare. Iată un pas important în uniformizarea abordării trans-atlantice în legătură cu noile amenințări. Este incontestabil că forța militară, mai ales când vine vorba de radicali sau teroriști, nu trebuie exclusă din panoplia de instrumente, în înțelegerea faptului că ea poate câștiga războiul, dar nu pacea.

Note

¹ Vezi David C. Rapoport, *Fear and Trembling: Terrorism in Three Religious Traditions*, în „The American Political Science Review”, vol. 78, No. 3, September 1984, p. 658-677.

² Numeric, cei mai importanți utilizatori ai practicii atentatului sinucigaș sunt Tigrii tamili, organizație teroristă cu motivații politice activând în Sri Lanka. De asemenea, în lumea islamică, o proporție deloc neglijabilă a atentatelor teroriste sinucigașe aparține unor organizații teroriste laice de diferite orientări politice. Cf. Robert A. Pape, *The Strategic Logic of Suicide Terrorism*, în „The American Political Science Review”, vol. 97, no. 3, August 2003, p. 343-361.

³ Am în vedere excelenta analiză a lui Robert Pape care demonstrează cu argumente istorice și statistice această aserțiune în demersul său destinat încadrării teoretice a fenomenului terorist sinucidar actual. După el, terorismul sinucidar fundamentalist islamic reprezintă doar o formă din multe altele ale fenomenului terorist sinucidar și, departe de a fi cea mai răspândită, este doar cea mai notorie formă de manifestare a fenomenului în discuție în lumea contemporană. Ibidem.

⁴ Scott Atran, *The Moral Logic and Growth of Suicide Terrorism*, în „The Washington Quarterly” Spring 2006, p. 127-147.

⁵ Emile Durkheim, *Despre sinucidere*, Institutul European, Iași, 1993.

⁶ Kamikaze sau „vântul divin” este denumirea dată piloților japonezi sinucigași, reprezentanți ai unui popor ce a ridicat jertfa de sine la rang de doctrină. Kamikaze a fost o aplicare modernă a codului Bushido al samurailor. În toamna anului 1944, amiralul Takijiro Onishi a trecut la punerea în practică a proiectului Ooka sau „Floare de cireș” care a reprezentat cea mai mare mobilizare de piloți kamikaze din istoria omenirii.

⁷ Mary Anne Franks, *Obscene Undersides: Women and Evil between the Taliban and the U.S.*, în „Hypatia”, Indiana University Press, vol. 18, no.1, Winter 2003.

⁸ Maria Cristina Chiru, Irena Chiru, *Femei Kamikaze. Terorism la genul feminin*, Editura Top Form, București 2006, p. 70.

⁹ Debra Zedalis, *Female suicide bombers*. Disponibil la <http://www.mipt.org/pdf/Female-Suicide-Bombers.pdf>.

¹⁰ În *Suicide bombing as a problem in asymmetric warfare*. Disponibil la <http://www.theestimate.com/public/041902.html>.

¹¹ Clara Beyler, *Messengers of Death. Female suicide bombers*, International Institute for Counter-Terrorism, February, 2003; www.ict.org.il/articles/staffarticles.

¹² Dr. Anat Berko, Prof. Edna Erez, *Women in terrorism: A Palestinian feminist revolution or gender oppression?*, International Institute for Counter-Terrorism, Interdisciplinary Center (IDC), Herzliya, Israel, December 2006, <http://www.ict.org.il/apage/9102.php>.

Bibliografie

Barna, Cristian, *Terorismul, ultima soluție*, Colecția GeoPolitica, Editura Top Form, București, 2005;

Chiru, Maria Cristina, Chiru, Irena, *Femei kamikaze - Terorism la genul feminin*, Editura Top Form, București, 2006;

- Durkheim, Emile, *Despre sinucidere*, Institutul European, Iași, 1993;
- Marret, Jean-Luc, *Tehnicile Terorismului*, Editura Corint, București, 2002;
- Waltz, Kenneth, *Omul, statul și războiul, O analiză teoretică*, Institutul European, Iași, 2001.
- Caiazza, Amy, *Why Gender Matters in Understanding September 11: Women, Militarism and Violence*, Institute for Women's Policy Research, November 2001;
- Stănescu, Anda-Elena, *Psihopatologie în mediul militar: Altruism și fatalism în acțiuni teroriste suicidare*, în mr. psih. Adrian Prisăcaru, lt.-col. psih. Emil Robu, mr. psih. drd. Ioan-Sorin Robu, mr. psih. drd. Gheorghe Chifu, eds., *Psihologie aplicată în mediul militar*, Editura Universității Naționale de Apărare, București, 2005;
- Allen, Lori, *There are Many Reasons Why: Suicide Bombers and Martyrs in Palestine*, în "Middle East Report", no. 223, Summer 2002, p. 34-37;
- Atran, Scott, *The Moral Logic and Growth of Suicide Terrorism*, în "The Washington Quarterly", Spring 2006, p. 127-147;
- Balaban, Constantin Gheorghe, *Problema terorismului în dreptul internațional*, în „Impact Strategic”, Nr. 2/2004;
- Bar On, Bat-Ami, *Terrorism, Evil and Everyday Depravity*, în "Hypatia", Indiana University Press, vol. 18, no.1, Winter 2003;
- Card, Claudia, *Questions regarding a War on Terrorism*, în "Hypatia", Indiana University Press, vol. 18, no.1, Winter 2003;
- Franks, Mary Anne, *Obscene Undersides: Women and Evil between the taliban and the U.S.*, în "Hypatia", Indiana University Press, vol. 18, no.1, Winter 2003;
- Haddad, Simon, Khashan, Hilal, *Islam and Terrorism: Lebanese Muslim Views on September 11*, în "The Journal of Conflict Resolution", vol. 46, nr. 6, December 2002, p. 812-828;
- Kurz, Anat, *Non-Conventional Terrorism: Availability and Motivation*, în "Strategic Assessment", volume 7, no. 4, Jaffee Center for Strategic Studies, TelAviv University, March 2005;
- Pape, Robert A., *The Strategic Logic of Suicide Terrorism*, în "The American Political Science Review", vol. 97, no. 3, August 2003, p. 343-361;
- Rapoport, David C., *Fear and Trembling: Terrorism in Three Religious Traditions*, în "The American Political Science Review", vol. 78, nr. 3, september 1984, p. 658-677;
- Razi, G. Hossein, *Legitimacy, Religion and Nationalism in the Middle East*, în "The American Political Science Review", vol. 84, nr. 1, march 1990, p. 69-91;
- Steinhäusler, Friedrich, *Amenințările teroriste la adresa țărilor NATO: O culegere de povestiri alegorice*, Revista NATO, „primăvara 2007;
- Zedalis, Debra, *Female suicide bombers*, în "Carlisle Papers in Security Strategy", The Strategic Studies Institute of the US Army War College, June, 2004.

Publicații electronice

- Berko, Anat, Erez, Edna, *Women in terrorism: A Palestinian feminist revolution or gender oppression?*, International Institute for Counter-Terrorism, Interdisciplinary Center (IDC), Herzliya, Israel, December 2006, <http://www.ict.org.il/apage/9102.php>;
- Beyler, Clara, *Messengers of Death. Female suicide bombers*, International Institute for Counter-Terrorism, February, 2003; www.ict.org.il/articles/staffarticles;
- Ganor, Boaz, *The Rationality of the Islamic Radical Suicide Attack Phenomenon*, International Institute for Counter-Terrorism, Interdisciplinary Center (IDC), Herzliya, Israel, March 2007, www.ict.org.il/articles.

ABSTRACT

This Paper addresses the women's "emancipation" delivered in a grotesque manner by the terrorist phenomenon. By accepting to become human bombings these women "promotes" their gender besides criteria such as country, religion or leader. The suicide act becomes this way a synonym of a feminist movement and also a modality to equalize genders.

Conclusions indicate that the female suicide bombers are one of the most extreme exploitation forms. The emancipation game is lost in a "no-win situation", even before its beginning. The liberty illusion through direct contact with the other gender is only temporary and the gender relations – between the leading man and the obedient woman – are undoubtedly transposed into the terrorism zone, according to the classic pattern of the patriarchal society.

Simona Țuțuianu is a scientific researcher with the Institute for Political Studies of Defense and Military History. Her responsibilities and main areas of interest include issues related to public international law and its facets on international security, disarmament, non-proliferation and arms control. She served as diplomat with the Permanent Mission of Romania to the UN in New York and covered the activity of the First Committee to the General Assembly and of the two Security Council subsidiary bodies Romania chaired during its non-permanent membership (2004-2005), namely the 1540 Committee on non-proliferation of WMD and the 1518 Committee on Iraq.

Terorism și contraterorism în Statele Unite

Drd. Simona Hobincu

De la politica „fără concesi” a lui Nixon la Războiul Împotriva Terorismului

Atacurile teroriste tragice de la 11 septembrie din New York, Pennsylvania și Washington, precum și atacurile cu antrax ulterioare din Statele Unite, au fost considerate un eveniment spectaculos ce a atras atenția opiniei publice americane și mondiale asupra fenomenului terorist. Lunga listă a experiențelor Americii în ceea ce privește actele de terorism, anterioare evenimentelor de la 11 septembrie 2001, precum și evoluția naturii amenințării teroriste au menținut problematica terorismului internațional în atenția opiniei publice americane fără a fi însă considerată o „top priority” a vreuneia dintre administrații. Articolul reprezintă o analiză a principalelor acte de terorism cu care s-au confruntat Statele Unite până la teroriste de la 11 septembrie 2001, precum și a modului în care factorii de decizie americani au răspuns la aceste evenimente. Principalele întrebări care ghidează prezenta analiză sunt: Cum a fost definită amenințarea teroristă de către elitele politice americane? Care au fost cazurile în care Statele Unite au decis utilizarea forței, și cât de eficientă a fost utilizarea forței în combaterea terorismului? Cât de productivă a fost cooperarea dintre Statele Unite și celelalte state în soluționarea actelor de terorism?

Asasinatul din Khartoum și politica „fără concesi” a președintelui Nixon

În urma asaltului asupra Ambasadei Arabiei Saudite în Sudan la 1 martie 1973, de către opt membri ai Organizației Palestiniene *Black September*¹, zece diplomați sunt luați ostatici, dintre care doi cetățeni americani cu grad diplomatic,

respectiv, George Curtis Moris, precum și ambasadorul SUA în Sudan Cleo Allen Noel. Eliberarea ostaticilor de către membrii organizației este condiționată de eliberarea unui număr de palestinieni deținuți în Iordania, inclusiv Abu Daoud, lider al Organizației *Black September*, eliberarea lui Shirhan Shirhan condamnat și închis în Statele Unite pentru asasinarea senatorului american Robert F. Kennedy în data de 5 iunie 1968, precum și eliberarea unor femei palestiniene aflate în închisorile din Israel.

Conform datelor prezentate ulterior de către CIA², deși obiectivul inițial al atacului l-a reprezentat eliberarea liderului Organizației *Black September*, Muhammed Awadh (Abu Da‘ud) aflat în captivitate în Iordania, din informațiile ulterioare a reieșit faptul că, liderii organizației nu se așteptau ca acesta să fie eliberat, și că scopul principal al operațiunii teroriste a fost cel de a lovi în Statele Unite ca urmare a efortului acestora de a realiza un acord de pace în Orientul Mijlociu, pe care anumite state arabe l-ar fi considerat în detrimentul populației palestiniene. Același document menționează faptul că operațiunea a fost planificată și executată sub atenta îndrumare a lui Yasser Arafat, președinte al PLO și Fatah, care a dat în cele din urmă ordinul de execuție a celor doi diplomați americani și a unui diplomat belgian. Acest ordin a venit după douăzeci și șase de ore de negocieri cu membrii organizației teroriste și în urma anunțului făcut de către președintele Nixon, în cadrul conferinței de pe doi martie, în care afirma că *Statele Unite nu vor răspunde șantajului*.

În urma unei investigații detaliate a acestui eveniment, David Korn³ soluționează dilema legată de presupusa legătură dintre *Black September*-Fatah-PLO demonstrând faptul că, *Black*

September este organizație creată de către Fattah, facțiune a PLO, care a acționat dependent de aceasta, și care a permis Fattah utilizarea unui tip de terorism ce includea asasinarea diplomaților și civililor inocenți. Un alt rezultat semnificativ al analizei sale este cel al răspunsului american la criza ostaticilor, ce a scos în evidență incapacitatea CIA de a evalua amenințarea pe care o reprezenta *Black September* și Fattah înainte de acest eveniment, existența unui Comitet de Combateră a Terorismului constituit anterior, dar lipsit de capacitățile operaționale necesare, precum și aplicarea unei politici controversate de a nu negocia, de a nu face concesii și a nu căuta nici o înțelegere cu teroriștii (*no concession policy*), stabilită anterior de către secretarul de stat american Henry Kissinger în urma atacului terorist din 1972 de la jocurile olimpice de la München. Consecința directă a acestui eveniment a fost afirmarea și consacrarea politicii „fără concesii” (*“no concessions policy”*) de către Statele Unite, în paralel cu începutul perioadei de afirmare a terorismului internațional.

Terorism și contraterorism în perioada mandatului președintelui Reagan

Președintele Ronald Reagan și-a început mandatul în 1981 cu o atitudine și retorică puternică nu doar față de Uniunea Sovietică și comunism, ci și față de problematica terorismului: „*let terrorists be aware that when the rules of international behaviour are violated, our policy will be one of swift and effective redistribution*”⁴. Spre deosebire de predecesorul său Jimmy Carter, care tocmai eșuase în gestionarea crizei iraniene a ostaticilor⁵, Ronald Reagan a promis măsuri drastice împotriva teroriștilor precum și a statelor-sponsor. În afară de criza iraniană a ostaticilor, mandatul președintelui Reagan a fost marcat de un număr semnificativ⁶ de acțiuni teroriste soldate cu răpirea și uciderea unor simpli cetățeni americani, a diplomaților sau militarilor americani, bombardarea ambasadelor Statelor Unite sau a bazelor sale militare, deturnarea de avioane, vase maritime, cele mai multe dintre incidente

având loc în state din Orientul Mijlociu și fiind efectuate de către grupări teroriste islamiste.

După bombardarea⁷ ambasadei americane în Beirut, la 18 aprilie 1983 și bombardarea⁸ cazarmelor pușcașilor marini din același oraș, la 23 Octombrie 1983, în cadrul discursului său „*Terrorism and the Modern World*”⁹, George Shultz atrage atenția asupra apariției unui nou tipar de violență teroristă care, indiferent de locul în care se manifestă, este de fapt îndreptat împotriva democrației, a civilizației moderne, a valorilor de bază, și a intereselor strategice fundamentale, și are ca obiectiv final impunerea voinței teroriștilor printr-un tip special de forță menită să creeze o atmosferă de anarhie și teamă. Războiul împotriva terorismului este parte a războiului dintre statele democratice ale Vestului și statele comuniste și totalitare, inclusiv URSS, ce manipulează fenomenul terorist în scopul atingerii obiectivelor lor strategice. Răspusul american la problematica terorismului trebuie să meargă dincolo de o apărare pasivă și să includă măsuri active de prevenire, preemție și retaliere cu scopul de a preveni și descuraja viitoarele acte de terorism, întărirea capacităților de intelligence, dar și utilizarea forței atunci când va fi necesar. În cazul în care actele de terorism au loc în Statele Unite, principalele instrumente vor fi cele de *law enforcement*, iar în cazul în care aceste acte de terorism au loc în afara Statelor Unite, ele vor fi gestionate cel mai bine de către guvernele și forțele statelor respective.

Semnarea la 3 aprilie 1984 a NSDD 138 de către președintele Reagan, ca urmare a atingerii unui număr record de victime în actele de terorism (peste 250 de cetățeni americani) în anul 1983 față de anii precedenți, a reprezentat un pas important în „războiul împotriva terorismului” ce avea ca *obiectiv principal* stoparea acestui flagel, precum și afirmarea angajamentului președintelui american de a se dedica amplificării modernizării, dezvoltării și schimbărilor benefice în zonele mai puțin dezvoltate ale lumii, din moment ce terorismul este văzut și ca un simptom al unor probleme mai ample. Abordarea problemei terorismului ca o crimă la adresa comunității internaționale și angajamentul de a eradica principalele surse de frustrare și disperare ce constituie mijloace de amplificare ale terorismului, reprezintă *două principii importante care se află*

la baza efortului american de luptă împotriva terorismului, configurate de către președintele Reagan. Propunerile legislative înaintate de către Reagan Congresului american se refereau la sabotajul aerian, recompensarea celor care oferă informații referitoare la actele de terorism, măsuri prohibitive împotriva statelor care oferă baze de antrenament sau susțin organizațiile teroriste.

În documentul intitulat *Public Report of the Vice President's Task Force on Combating Terrorism*¹⁰ din februarie 1985, semnat de către vicepreședintele George Bush, se recunoaște importanța amenințării teroriste, percepută de către americani ca una dintre cele mai serioase probleme cu care se confruntă guvernul Statelor Unite, clasând-o alături de probleme precum deficitul bugetar și controlul strategic al armelor. În cadrul aceluiași raport se atrage atenția asupra sporirii¹¹ actelor de terorism, în special în afara teritoriului Statelor Unite, reducerii actelor de terorism pe teritoriul Statelor Unite, și se face distincția dintre terorismul promovat de către organizații teroriste independente (fără stat sponsor), terorismul susținut de state sponsor, precum și terorismul promovat de către indivizi sau grupări în contextul unor activități precum insurgenta națională.

La 7 octombrie 1985, *deturnarea vasului italian Achille Lauro* aflat în apele teritoriale ale Egiptului, cu peste 100 de persoane la bord, de către un grup de teroriști înarmați aparținând Frontului de Eliberare a Palestinei, și executarea ulterioară a turistului american Leon Klinghoffer¹², readuce în prim planul atenției problematica terorismului și mai ales a *jurisdicției extrateritoriale*¹³, acest eveniment marcând decizia Statelor Unite de a acționa unilateral atunci când vine vorba de a interveni în soluționarea unui atac terorist ce implică cetățeni americani. Pe de altă parte, bombardarea de către Statele Unite a Libiei¹⁴, în 1986, ca urmare a atacului terorist inițiat asupra unei discotecii din Germania, a reprezentat deschiderea unui nou capitol de luptă împotriva terorismului, stabilindu-se un precedent în ceea ce privește utilizarea forței militare ca mijloc de combatere a terorismului, transformat mai târziu într-o componentă de baza a strategiei diplomației coercitive. Vicepreședintele George Bush din aceea perioadă considera că eficacitatea utilizării forței în combaterea terorismului este discutabilă,

optând mai curând pentru amenințarea cu utilizarea forței (*show of force*) decât pentru utilizarea propriu-zisă a acesteia cu scopul de a *descuraja* viitoarele acțiuni teroriste.

În perioada cuprinsă între sfârșitul Războiului Rece și atacurile teroriste de la 11 septembrie 2001, cazurile reprezentative în ceea ce privește punerea în practică a diplomației coercitive au fost retalierea¹⁵ împotriva Irakului după încercarea de asasinat a fostului președinte George Bush de către Saddam Hussein în 1993 (ce a avut ca scop transmiterea unui mesaj președintelui irakian și a celor implicați în planificarea operațiunii), și ulterior bombardarea anumitor ținte¹⁶ în Sudan și Afganistan ca urmare a atacurilor asupra ambasadelor SUA în Kenya și Tanzania de către Bin Laden și gruparea teroristă Al-Qaeda.

George W. Bush și „Războiul împotriva terorismului”

Chiar dacă atacurile de la 11 septembrie 2001 din Statele Unite nu au putut fi prevăzute, amenințarea reprezentată de către terorism a fost îndeaproape cunoscută și studiată, existând o serie de specialiști care au susținut că principala amenințare la adresa Statelor Unite și a Vestului după încheierea Războiului Rece o reprezintă sporirea și transformarea amenințării teroriste precum și posibilitatea accesului la armele de distrugere în masă a organizațiilor teroriste.

Evenimentele de la 11 septembrie din New York, Pennsylvania și Washington, precum și atacurile ulterioare cu antrax din Statele Unite au declanșat un întreg val de reacții controversate și comentarii. În perioada imediat următoare opinia generală era că „Statele Unite nu vor mai fi aceleași” anunțându-se astfel modificări importante în politica externă și de securitate americană, repetate chiar de președintele american¹⁷ atunci când s-a adresat Congresului și națiunii, imediat după atacurile teroriste, și care aveau legătură cu angajamentul ferm al președintelui Bush de a face dreptate poporului american : „*whether we bring our enemies to justice or bring justice to our enemies, justice will be done*”. Conform declarațiilor președintelui american, noii inamici ai libertății ce au comis un act de război împotriva

Statelor Unite sunt o rețea de organizații teroriste afiliate la organizația Al-Qaeda condusă de către Osama bin Laden. Organizație era responsabilă de comiterea actelor de terorism asupra ambasadei Statelor Unite din Tanzania și Kenya, precum și de bombardarea lui USS Cole. Obiectivul principal al Al-Qaeda îl reprezintă „remodelarea lumii și impunerea credințelor sale radicale oamenilor de pretutindeni” prin debarcarea de la putere a guvernelor existente în multe state musulmane precum Egipt, Arabia Saudită sau Iordania. Noua amenințare teroristă impune măsuri de *ordin defensiv* ce au ca scop protejarea cetățenilor americani precum și *măsuri ofensive* prin declanșarea unei ample campanii ce va implica mobilizarea tuturor resurselor și a mijloacelor de comandă (diplomație, intelligence, aplicarea legii, influența financiară, precum și fiecare armă de război necesară). Discursul președintelui american oferă informații atât cu privire la amenințarea reprezentată de către Osama bin Laden și Al-Qaeda, cât și la modul în care Statele Unite intenționează să răspundă la această amenințare. În ceea ce privește amenințarea teroristă, cea mai mare parte a atenției a fost îndreptată către capacitățile organizațiilor teroriste și posibilitatea utilizării armelor de distrugere în masă, transformând astfel terorismul în principala amenințare la adresa securității americane, și mai puțin asupra intențiilor și obiectivelor lui Osama bin Laden și a rețelei Al-Qaeda, respectiv remodelarea lumii și impunerea credințelor sale radicale oamenilor de pretutindeni prin debarcarea de la putere a guvernelor existente în multe state musulmane precum Egipt, Arabia Saudită sau Iordania, după cum a declarat președintele Bush însuși după evenimentele de la 11 septembrie 2001, temeri confirmate și de către fostul subsecretar de stat Douglas Feith¹⁸. Proclamarea ulterioară a statului irakian islamic¹⁹ de către Abu Musab Al Zarqawi, lider al Al-Qaeda în Irak, a reprezentat o etapă dintr-un plan mai amplu al organizației teroriste Al-Qaeda intitulat „*Planul în șapte Etape*²⁰ al Al-Qaeda” (reprezentând de fapt strategia operațională a organizației), ce are ca obiectiv înfaptuirea unui *Califat Islamic* în lumea arabă, impunerea sa ulterioară comunității internaționale și triumful islamului. Conform acestui plan, în prima etapă de „deșteptare” a

lumii arabe, scopul acțiunilor teroriste de la 11 septembrie 2001 a fost acela de a provoca²¹ Statele Unite astfel încât în urma multiplelor victime și distrugerii, America să fie atrasă într-un război împotriva lumii arabe, demascându-i adevăratele sale intenții.

Deși Al-Qaeda a fost identificată ca responsabilă pentru planificarea și executarea atacurilor de la 11 septembrie 2001, președintele Bush a configurat răspunsul american în termeni largi sub forma „Războiului Împotriva Terorismului” în scopul distrugerii și înfrangerii rețelei globale de terorism, obiectiv care în opinia specialiștilor este dificil de îndeplinit.

Shaul Shay identifică *trei mari etape*²² în campania Statelor Unite împotriva terorismului. Prima etapă viza distrugerea infrastructurii Al-Qaeda în Afganistan și îndepărtarea de la putere a regimului Taliban aflat sub conducerea lui Mullah Omar, patronul Al-Qaeda. Implementarea acestei etape a început cu lansarea unei ample campanii militare de către comunitatea internațională, condusă de către Statele Unite și aliații lor. A doua etapă a urmărit *desfășurarea unei campanii împotriva celulelor teroriste afiliate la Al-Qaeda*. În comparație cu alte grupări teroriste, Al-Qaeda este considerată prima grupare teroristă multinațională din secolul XXI care a reușit să creeze o „rețea a rețelelor”²³, cu baze și conexiuni în rândul musulmanilor din Asia, Africa, Caucaz, Balcani, Orientul Mijlociu, precum și cei din diaspora (din Europa, SUA și Canada), către care sunt transferați experți și sume de bani. În cadrul acestei etape se urmărește eradicarea tuturor rețelelor Al-Qaeda din întreaga lume cu sprijinul autorităților din statele unde se află aceste grupări afiliate. A treia etapă se referă la o campanie împotriva statelor care susțin terorismul, ce constituie de fapt miezul problemei reprezentate de către terorismul internațional. O componentă importantă a acestei etape o reprezenta utilizarea forței militare împotriva statelor sponsor ce fac parte din „axa răului”, respectiv Iran, Irak și Coreea de Nord.

Spre deosebire de intervenția americană în Afganistan (*Operation Enduring Freedom*) ce a fost considerată o necesitate în combaterea terorismului, cazul intervenției în Irak a ridicat multi-

ple semne de întrebare, având în vedere faptul că, cele mai multe dintre argumentele care au stat la baza justificării acesteia, și-au pierdut din veridicitate imediat după îndepărtarea lui Saddam Hussein. Principalele argumente care au stat la baza intervenției americane în Irak (*Operation Iraqi Freedom*) au fost deținerea de către Saddam Hussein a unor arme de distrugere în masă și conexiunea dintre acestea și organizația teroristă Al-Qaeda. Un răspuns amplu și avizat la întrebarea „de ce a decis președintele Bush să-l dea jos de la guvernare pe Saddam Hussein?”²⁴ vine chiar din partea fostului subsecretar de stat *Douglas Feith* care recunoaște faptul că, pentru Statele Unite, Saddam Hussein (considerat un lider de o agresivitate fără precedent în istoria contemporană, care și-a brutalizat și ucis propriul popor) a reprezentat o amenințare înainte de atacurile de la 11 septembrie 2001, începând cu perioada anilor ‘90 când președintele irakian a decis invadarea Kuweitului. Antecedentele lui Saddam Hussein (războaiele de agresiune împotriva statelor vecine Irakului, agresarea propriului popor, încercarea de asasinat a președintelui Bush în 1993 etc.) și atacurile surprinzătoare de la 9/11 au determinat factorii de decizie americani să regândească toate amenințările serioase chiar dacă aveau legătură sau nu cu Al-Qaeda, astfel că în acel context problema Irakului a apărut mai gravă și mai urgentă. Terorismul a reprezentat pentru Saddam Hussein un mijloc de exercitare a puterii sale politice atât pe plan intern cât și pe plan extern. Printre teroriștii pe care Saddam Hussein i-a găzduit în Irak se numără Abu Abbas (liderul atacului comis asupra vasului *Achille Lauro* în 1985) prins și ucis de către americani în Bagdad, teroristul palestinian Abu Nidal (cunoscut pentru actele sale de terorism), precum și teroristul Abu Musab Al-Zarkawi (lider Al-Qaeda în Irak), iar principalele organizații teroriste care au avut permisiunea lui Saddam Hussein de a opera în Irak au fost: Mujahedin-e Khalq, Partidul Muncitorilor din Kurdistan (PKK), Organizația Abu Nidal, Frontul de Eliberare a Palestinei, Frontul Popular de Eliberare a Palestinei, Frontul Arab de Eliberare (ALF). Din documentele recuperate de către americani după debarcarea de la putere a lui Saddam Hussein a reieșit faptul că acesta a jucat un rol activ în

antrenarea teroriștilor pe teritoriul Irakului, și a încurajat terorismul sinucigaș prin oferirea de recompense bănești familiilor sinucigașilor palestinieni. Eventuala deținere de către Saddam Hussein a unor arme de distrugere în masă a fost văzută de către Statele Unite ca un impediment în cazul în care acestea ar fi putut fi utilizate de către liderul irakian pentru a descuraja Statele Unite atunci când ar fi fost necesar să intervină în Orientul Mijlociu, și putea complica calculele americane prin cooperarea dintre Saddam Hussein și grupările teroriste.

Analizând răspunsul american la atacurile teroriste de la 11 septembrie 2001, *Martha Crenshaw*²⁵ consideră că terorismul a devenit o problemă importantă de securitate națională a Americii atunci când a fost rezultatul combinării a doua pericole: amenințarea la adresa Statelor Unite și pericolul utilizării armelor de distrugere în masă. Din moment ce, spre deosebire de amenințarea reprezentată de către fosta Uniune Sovietică, terorismul nu pune în pericol supraviețuirea națională, puterea materială sau integritatea forțelor armate americane și sistemul de apărare națională, ci securitatea cetățenilor americani în Statele Unite, scopul central al strategiei de contraterorism trebuie să-l reprezinte prevenirea unui atac pe teritoriul Statelor Unite care poate cauza un număr mare de victime în randul populației civile, obiectiv ce trebuie coordonat cu alte scopuri politice. Scopul declarat al războiului împotriva terorismului de către președintele George W. Bush a fost cel de a distruge capacitatea inamicului de a acționa, și nu de a-l descuraja sau forța în luarea unor decizii. Utilizând metafora „război”, care de altfel este compatibilă cu discursul și cultura politică americană (spre exemplu războiul împotriva drogurilor, războiul împotriva sărăciei și a altor probleme sociale) președintele a prescris soluția în termenii angajamentului militar. Numărul mare de victime ale atacului terorist au determinat Statele Unite să recurgă la anumite mijloace considerate în trecut inacceptabile din punct de vedere politic precum intervenția cu forțe terestre pentru a îndepărta regimul taliban ce a susținut activ o organizație teroristă și distrugerea bazei teritoriale a organizației, dar și la o serie de măsuri, dincolo de aceste operațiuni mili-

tare, precum: asistență militară regimurilor care se confruntau cu insurgență locală aflată în legătură cu Al-Qaeda (în special în Yemen sau Filipine): organizarea unei coaliții internaționale care să legitimizeze războiul împotriva terorismului, mobilizarea politicilor și serviciilor de informații din diverse state ale lumii; sporirea diplomației publice cu scopul de a reduce suportul militanților islamici. *Strategia de Securitate Națională din 2002* recunoaște faptul că actorii nonstatali sunt inamici importanți, dar și pericolul care vine din partea statelor slabe („*weak states*”) și o primă necesitate o constituie schimbarea de regim din Irak, vazută ca soluție și la un întreg ansamblu de alte probleme în Orientul Mijlociu, precum lipsa democrației și conflictul arabo-israelian. Elaborarea ulterioară a *Strategiei de Combatere a Terorismului*, de către președintele George Bush în 2003, stabilește ca scop important identificarea și difuzarea amenințărilor înainte ca acestea să se materializeze în atacuri împotriva teritoriului și intereselor Statelor Unite. În cazul în care va fi necesar, Statele Unite vor acționa unilateral și preemptiv în scopul autoapărării, punând în practică o strategie ofensivă bazată pe aplicarea legii și intelligence, putere militară și cooperare internațională pentru a bloca finanțarea organizațiilor teroriste. Strategia celor 4D poate fi sumarizată astfel: „*defeat, deny, diminish and defend*”. Scopul final al luptei este acela de a elimina terorismul ca amenințare la adresa modului de viață american.

Lasând deoparte retorica puternică a președintelui George W. Bush, în perioada imediat următoare evenimentelor de la 11 septembrie 2001, ce anunța modificări substanțiale în abordarea noilor provocări la adresa securității americane, precum și implicațiile psihologice ce urmează actelor de terorism, există o continuitate în ceea ce privește abordarea fenomenului terorist de către Statele Unite, înainte și după atacurile teroriste. Răspunsul președintelui american la atacurile teroriste din 2001 este în mare parte rezultatul, pe de o parte, al evoluției și transformării fenomenului terorist, precum și al unor principii legate de abordarea terorismului ce s-au consolidat începând cu perioada anilor ‘70 în Statele Unite, odată cu

aplicarea politicii „fără concesii” a președintelui Nixon în cazul atacului terorist de la Khartoum.

Note

¹ Organizația Black September a devenit cunoscută după masacrul de la Munchen din 1972 ce a avut loc în perioada Jocurilor Olimpice din Germania, când membrii echipei olimpice israeliene au fost luați ostateci, și apoi uciși.

² Foreign Relations, 1969-1976, Volume E-6, Documents on Africa, 1973-1976, <http://www.state.gov/r/pa/ho/frus/nixon/e6/67234.htm>.

³ Korn, David: „Assasination in Khartoum”, Indiana University Press, 1993.

⁴ Citat din Eric J. Schmertz, Natalie Datlof, Alexej Ugrinsky: „President Reagan and the World”, Hofstra University p. 167.

⁵ Criza iraniană a ostatecilor a început la 4 noiembrie 1979, în timpul mandatului președintelui Jimmy Carter, când 53 de cetățeni americani au fost luați ostateci, în urma asaltului asupra ambasadei americane din Teheran, de către un grup de studenți islamisti susținători ai Revoluției Islamice, pentru o perioadă de 444 de zile. Criza a luat sfârșit în urma eliberării ostatecilor chiar la începutul mandatului lui Reagan și a fost considerată un factor important ce a marcat relația Iran-Statele Unite în perioada următoare.

⁶ Lista incidentelor teroriste semnificative între anii 1961-2003: <http://www.state.gov/r/pa/ho/pubs/fs/5902.htm>.

⁷ La 18 aprilie 1983, ambasada Statelor Unite din Beirut a fost parțial distrusă de către o mașină încărcată cu explozibil, care a făcut 86 de victime și a rănit alte 100.

⁸ La 23 octombrie 1983, o mașină a explodat în sediul pușcașilor marini din Beirut, omorând 241 de pușcași marini.

⁹ Schultz, George: „Terrorism and the Modern World”, Department of State Bulletin, December, 1984.

¹⁰ http://www.populationsecurity.org/bush_report_on_terrorism/bush_report_on_terrorism.htm#_Toc536414889.

¹¹ Conform raportului în perioada 1980-1985, numărul victimelor actelor de terorism a crescut de la 500 la 812, atingând punctul maxim în 1982 când au avut loc 65 de acte de terorism ce au dus la decesul a 241 de persoane.

¹² Leon Klinghoffer, turist american în vârstă de 69 de ani aflat într-un cărucior cu roțile a fost executat de către teroriști și aruncat peste bord.

¹³ În urma unei dispute între Statele Unite și Italia în ceea ce privește jurisdicția în acest caz, autoritățile italiene au refuzat extrădarea teroriștilor. Capturarea și uciderea lui Abu Abbas, cel care a plănit deturnarea vasului Achille Lauro și a ordonat uciderea turistului american, a avut loc după intervenția americană în Irak, în aprilie 2003 în Bagdad.

¹⁴ În perioada administrației Reagan pe lista statelor ce sponsorizează terorismul se aflau Siria, Coreea de Nord, Iranul.

¹⁵ Deși acțiunea împotriva Irakului a fost unilaterală, decizia de a acționa în această direcție a venit în urma consultării dintre Statele Unite și Marea Britanie.

¹⁶ Bombardamentele care au avut loc în 1998 asupra Sudanului și Afganistanului au făcut parte din cadrul unei operațiuni mai ample ce a avut ca scop prinderea/uciderea lui Osama bin Laden și dezmembrarea organizației teroriste Al-Qaeda.

¹⁷ George W. Bush : "Address to a Joint Session of Congress and the American People", United States Capitol, Washington, D.C., September 20, 2001.

¹⁸ Feith, J. Douglas: "War and Decision. Inside the Pentagon at the Dawn at the War on Terrorism", Harper Collins, 2008.

¹⁹ News analysis from Caliphate Voice Channel about the establishment of the "Islamic State of Iraq". Wednesday, November 08, 2006.

²⁰ ICT-Al-Qaeda Operational Strategies. The attempt to revive the debate surrounding the Seven Stage Plan;

²¹ Schweitzer, Yoham; Shay, Shaul: "The globalization of terror. The Challenge of Al-Qaeda and the Response of International Community", ICT 2003, pp.139.

²² Schweitzer, Yoham; Shay, Shaul, *idem*, pp.202;

²³ Termenul a fost folosit la începutul anilor '90 în cadrul Centrului de Counter-Terrorism, CIA, Virginia.

²⁴ Faith, J. Douglas: "War and Decision. Inside the Pentagon at the Dawn at the War on Terrorism", Harper Collins, 2008, pp.181.

²⁵ Martha Crenshaw consideră că actele de terorism recente sunt rezultatul expansiunii războiului civil la nivel sistemului internațional.

Bibliografie

Articole

Crenshaw, Martha: "Coercitive Diplomacy and the Response to Terrorism", capitol în "The United States and Coercive Diplomacy, edited by Robert J. Art and Patrick M. Cronin; United States Institute of Peace Press, Washington D.C., May 2003;

Crenshaw, Martha: "Evaluating the Effectiveness of Counterterrorism", presentation to the International Studies Association 50th Annual Convention, New York, February 15-18, 2009;

Crenshaw, Martha: "Counterterrorism in retrospect", Foreign Affairs, July/August 2005;

Crenshaw, Martha: "The War on Terrorism. Is US Winning?", Real Instituto Elcano, 2/10/2006;

Crenshaw, Martha: "The Concept of Revolutionary Terrorism", The Journal of Conflict Resolution, Vol. 16, No.3, September 1972, pp.383-396;

Crenshaw, Martha: "The Causes of Terrorism", Comparative Politics, Vol.13, No.4, July 1981, pp.379-399;

Fisher, Uri: "Deterrence, Terrorism and American Values", Homeland Security Affairs, Vol. III, No.1, February 2007;

Hoffman, Bruce: "Success and Failures of the War on Terror", transcript, Radio Free Europe, December 22, 2006;

Hoffman, Bruce: "The Myth of Grass-Roots Terrorism. Why Ossama Bin Laden Still Matters", Foreign Affairs, May/June 2008;

Karmon, Ely, "Bin Laden is Out to Get America", ICT, 29/10/1998;

Nakhoul, Samia: "Bin Laden Labels Saddam an Infidel", Published on Tuesday, February 11, 2003 by Reuters

Schultz, George: "Terrorism and the Modern World", Department of State Bulletin, December, 1984;

Schultz, George, "The Struggle against terrorism", US Department of State Bulletin, April, 1988;

Cărți

Alexander, Yonah: "Combating Terrorism. Strategies in Ten Countries", University of Michigan Press, 2005;

Cronin, Audrey Kurth; Ludes, M. James (editors): "Attacking Terrorism. Elements of a Grand Strategy", Georgetown University Press, Washington D. C. 2004;

Feith, J. Douglas: "War and Decision. Inside the Pentagon at the Dawn at the War on Terrorism", Harper Collins, 2008;

Gunaratna, Rohan: "Inside Al Qaeda Global Network of Terror", Columbia University Press, 2002;

Hoffman, Bruce: "Inside Terrorism", Revised and Expanded Edition, Columbia University Press, 2006;

Kepel, Gilles: "The War for Muslim Minds: Islam and the West", Harvard University Press, 21 september, 2004;

Kumamoto, Robert: "International Terrorism & American foreign relations, 1945-1976", Northeastern, 1999;

Russel, Howard; Sawyer, Reid; Bajema, Natasha: "Terrorism and Counterterrorism: Understanding the New Security Environment", McGraw Hill, 2009;

Sarkesian, Sam C.; Williams John Allen; Cimbala J. Stephen: "U.S. National Security. Policymakers, Processes, and Politics", Lynne Rienner Publishers, London, 2002;

Sauter, Mark; Carafano James Jay: "Homeland Security. A Complete guide to Understanding, Preventing and Surviving Terrorism", McGraw-Hill, 2005;

Sheenan, Micheal: "National and International Security", Dartmouth, 2002;

Sprinzak, Ehud: "Political Terrorism: A Reader", The Hebrew University of Jerusalem, 1993;

Stohl, Michael: "The Politics of Terrorism", Marcel Dekker, 1988;

Schweitzer, Yoram : "Current trends in Al-Qaeda and Global Jihad activities", in Strategic Survey for Israel 2009, INSS;

Alte surse bibliografice

News analysis from Caliphate Voice Channel about the establishment of the "Islamic State of Iraq". Wednesday, November 08, 2006;

Strategy for Eliminating the Threat from the Jihadist Networks of Al-Qaeda: Status and Prospects, Classified by Richard Clarke, declassify on 12/29/2005;

Monitor Strategic

- Significant Terrorist Incidents, 1961-2003: A Brief Chronology.
 Sursa: <http://www.state.gov/r/pa/ho/pubs/fs/5902.htm>;
 Presidential Decision Directive 39, On June 21, 1995;
 Presidential Decision Directive 62, May 1998 (Combating Terrorism);
 Patriot Act, October 24, 2001;
 "The Achille Lauro Affair", 1985, part A and B. Harvard Kennedy School of Government;
 Public Report of the Vice President's Task Force on Combatting Terrorism, February 1986;
 New York City Police Department Intelligence Division, „Radicalization in the West: The Homegrown Threat”, 2007;
 The Al'Qaeda Organization Faces Financial Difficulties- ICT's Jihadi Websites Monitor Group, October 2009;
 The seizure of the Saudi Arabian Embassy in Khartoum (summary), declassified PA/HO Department of State, E.O. 12958, as amended may 4,2006;
 Jihad Against Jews and Crusaders, World Islamic Front Statement, 23 February 1998 <http://www.fas.org/irp/world/para/docs/980223-fatwa.htm>

ABSTRACT

The article represents an estimate of the main terrorist deeds the United States confronted with prior to September 11, 2002, as well as the way the responsible American authorities reacted to those events. Leaving aside the psychological involvement and President Bush mighty rhetoric concerning the radical changes of the approach of the new threats against the American security, there is a continuity related both to terrorism development and to some principles connected to the terrorism approach that were reinforced in the US beginning with the '70, once carried out by the President Nixon's "no concessions" policy;

Simona Hobincu is a Ph. candidate in political science within NSPSA, and she holds a certificate in Counter-Terrorism studies awarded by International Institute for Counter-Terrorism Studies and Lauder School of Government, Diplomacy and Strategy, Herzliya, Israel. Her doctoral thesis refers to American foreign and security policy after the 9/11 terrorist attacks and current areas of research interest are terrorism and counter-terrorism policy and strategy.

PESA

Tratatul privind Reforma Uniunii Europene și impactul acestuia asupra dezvoltării Politicii Europene de Securitate și Apărare

Dragoș Ilinca

După eșecul lamentabil al procesului de ratificare a Tratatului Constituțional, procesul de reflecție asupra modalităților concrete de depășire a impasului creat prin exprimarea voturilor negative din Franța și Olanda¹ a generat o nouă formulă juridică sub forma unui versiuni a Tratatului Uniunii Europene. Derulat pe durata mandatului președinției portugheze a Consiliului UE, procesul de elaborare a noului tratat a pornit de la premisa „salvării” a cât mai multor prevederi ale Constituției Europene. Rațiunile acestei abordări rezidă, în primul rând, în nevoia de a menține compromisul realizat asupra textului constituției. De asemenea, menținerea textului inițial răspundea și obiectivelor procesului de reflecție european, anume cel de a lansa prin intermediul cadrului juridic un set de norme și principii care să permită adaptarea instituțională a Uniunii la realitățile mediului contemporan.

Cu toate acestea, procesul de negociere inițiat de președinția portugheză s-a dovedit a fi cu mult mai dificil decât se estimase, nemulțumirile unor state membre față de prevederile constituției fiind reluate în contextul discuțiilor asupra noului tratat. Din această perspectivă, un larg segment al textului introdus prin intermediul Constituției a fost modificat în scopul realizării compromisului general. Această abordare a făcut posibilă, în cele din urmă², semnarea în data de 13 decembrie 2007, la Lisabona, a Tratatului privind Reforma Uniunii Europene.

Singura excepție notabilă o constituie componenta de securitate și apărare, la nivelul căreia modificările nu au fost extrem de ample, majoritatea acestora fiind cantonate în domeniul reprezentării externe a Uniunii.

Ca și în cazul Constituției Europene, influențele Tratatului de la Lisabona asupra dimensiunii de securitate și apărare a Uniunii Europene se regăsesc în ceea ce privește armonizarea cadrului instituțional, în sensul creșterii gradului de interacțiune între Comisia Europeană și Consiliul în ceea ce privește managementul crizelor, cu un accent mai mare plasat asupra rolului celui din urmă.

Din perspectiva parametrilor generali care guvernează componenta de securitate și apărare, Tratatul de la Lisabona nu aduce transformări majore. Deși prin intermediul acestuia structura de tip pilon³ este abandonată în favoarea abordării instituționale prin intermediul politicilor, caracterul interguvernamental care a guvernat acest domeniu a fost menținut. În aceeași notă, procesul decizional în acest domeniu continuă să fie guvernat de regula consensului, excepțiile de la această regulă fiind extrem de puține și limitate doar la aspecte formale, reduse ca importanță pentru derularea procesului decizional.

Correspondentul instituțional al acestei abordări este reprezentat de crearea postului de Înalt Reprezentant al Uniunii Europene pentru Politica de Securitate și Afaceri Externe⁴, parte integrantă a procesului de consolidare a reprezentării externe a Uniunii. Importanța acestui post este în egală măsură relevantă și din perspectiva faptului că atribuțiile aferente includ pe cele ale Comisarului pentru Relații Externe, respectiv ale Înaltului Reprezentant pentru Politică Externă și de Securitate Comună. Prin contopirea celor două poziții s-a dorit creșterea gradului de coerență acțională a Uniunii în domeniul extern, inclusiv din perspectiva eliminării rivalităților instituționale existente la nivelul relațiilor dintre Comisie

și Consiliul UE în domeniul relațiilor externe. Din această perspectivă, noul post include și atributul de vicepreședinte al Comisiei Europene, asigurându-se astfel coordonarea interinstituțională cu componenta comunitară a relațiilor externe.

În același timp, prin crearea acestui post s-a dorit asocierea unei imagini personalizate dimensiunii de relații externe a Uniunii Europene, prin concentrarea atributelor pe acest palier într-o singură zonă, instituțional plasată în subordinea⁵ palierului politic al procesului decizional european. Din această perspectivă, rolul său este acela de a coordona⁶ implementarea Politicii Externe și de Securitate Comună, inclusiv în ceea ce privește Politica Europeană de Securitate și Apărare.

Noile misiuni PESA

În cazul celei din urmă, Tratatul de la Lisabona a adus, după cum menționam anterior, o serie de inovații menite să permită dezvoltarea structurată a acestei dimensiuni în sensul consolidării capacității operaționale a Uniunii în domeniul managementului crizelor. Din această perspectivă, Tratatul de la Lisabona menționează, pentru prima oară, inventarul misiunilor pe care UE le poate îndeplini, prin extinderea clasicele „misiuni de tip Petersberg”⁷ la noi tipuri de misiuni precum: dezarmare, consiliere militară și asistență, lupta împotriva terorismului.

În adoptarea acestei abordări s-a pornit de la necesitatea corelării cadrului juridico-instituțional ce guvernează dimensiunea de securitate și apărare cu evoluțiile înregistrate pe palierul operaționalizării componentei de securitate și apărare în intervalul de timp scurs de la lansarea PESA, cu prilejul Consiliului European de la Helsinki⁸ (decembrie 1999). Fără îndoială, experiența operațională a Uniunii, acumulată în urma derulării unui număr important de operații, atât pe componenta civilă, cât și pe cea militară, a reprezentat unul dintre elementele care au stat la baza asumării unei game extinse de misiuni.

În egală măsură, inserarea luptei împotriva terorismului ca potențială misiune PESA derivă din două considerații majore. Prima este relaționată, în mod evident, cu mutațiile produse la nivelul mediului de securitate internațional în urma

atentatelor de la 11 septembrie, care practic au schimbat paradigma percepțiilor asupra modului de asigurare a securității de către statele lumii.

În al doilea rând, implicarea Uniunii Europene în domeniul combaterii terorismului reprezintă una dintre constantele preocupărilor de securitate ale statelor membre, în mod cu totul particular cele precum Spania⁹, având o experiență îndelungată în gestionarea acestui tip de amenințare la adresa securității.

Agenția Europeană de Apărare

Formula de transformare instituțională a Uniunii propusă prin intermediul Tratatului de la Lisabona a fost completată și prin includerea prevederilor¹⁰ relative la funcționarea Agenției Europene de Apărare, mult mai cunoscută sub acronimul englez, E.D.A (*European Defence Agency*), structură creată¹¹ în iulie 2004.

Practic, noua versiune a Tratatului a oferit încadrarea legislativă necesară structurii cu atribuțiile majore în ceea ce privește dezvoltarea structurată a PESA, consfințind, totodată, rolul esențial pe care aceasta îl are în domeniul capacităților pentru apărare.

Clauzele de asistență

După cum spuneam, dimensiunea de securitate și apărare a Uniunii Europene beneficiază, prin intermediul Tratatului de la Lisabona, de o dezvoltare amplă, atât din perspectivă instituțională, cât și în ceea ce privește diversificarea instrumentelor care pot fi utilizate de Uniune în diferite situații. Pe acest palier se înscriu două inovații care prevăd capacitatea angajamentului statelor membre și al instituțiilor europene în susținerea unui alt stat membru care se confruntă cu o situație de criză.

Astfel, prin intermediul *Clauzei de solidaritate*, Tratatul de la Lisabona prevede obligativitatea acordării sprijinului statelor membre, de orice natură, dublat de cel al instituțiilor europene, unui stat membru care este victima unui atac terorist sau pe teritoriu căruia s-au produs dezastre naturale sau de altă natură.

În același timp, inventarul mecanismelor legale de asistență la nivelul statelor membre este completat prin introducerea „Clauzei de apărare reciprocă”. Prin intermediul acesteia se prevede obligația statelor membre de a acorda asistență de orice natură, inclusiv militară, în cazul în care un alt membru devine victima unei agresiuni armate¹². Aplicarea acestei clauze trebuie să se facă, însă, fără a prejudicia statutul unor membrii UE în relația cu NATO.

Rațiunile introducerii acestei clauze se regăsesc în precedentul juridic creat în 1948, prin semnarea Tratatului de la Bruxelles, care a permis crearea Uniunii Europei Occidentale (UEO), structură chemată să răspundă preocupărilor de securitate ale statelor vest-europene în condițiile particulare ale sfârșitului celui de-al Doilea Război Mondial și, implicit, declanșarea Războiului Rece. Astfel, Tratatul de la Bruxelles, cuprindea prevederi similare a căror aplicabilitate¹³ viza situația unei agresiuni armate împotriva unuia dintre statele semnatare.

Prin urmare, în condițiile preluării atribuțiilor și responsabilităților UEO de către Uniunea Europeană, transferarea *acquis*-ului acestei organizații s-a realizat prin introducerea clauzei respective în textul noii versiuni a Tratatului UE.

Cooperarea structurată permanentă

Una dintre cele mai dezbătute inovații introduse de Tratatul de la Lisabona o reprezintă consacrarea juridică a formulelor de cooperare structurată¹⁴ în domeniul apărării. În mod practic, prevederile Tratatului vizează posibilitatea inițierii unor formule de cooperare intensificate între statele membre care îndeplinesc o serie de criterii în domeniul capabilităților militare¹⁵.

Prevederile relative la cooperarea structurată nu vizează angajamentele operaționale ale Uniunii Europene, fiind limitate doar la domeniul dezvoltării capabilităților de apărare. Chiar și așa, dezbaterea născută în jurul acestei inițiative a vizat, în esență, modul de raportare al evoluțiilor pe această dimensiune la demersurile similare ale NATO.

În egală măsură, divergențele de opinie au vizat și perspectiva impactului acestei inițiative

asupra Uniunii în sine. Aceasta cu atât mai mult cu cât criteriile de eligibilitate ale participanților în aceste formule de cooperare dau câștig de cauză statelor mari, ceea ce poate să conducă la crearea unei „Europe cu mai multe viteze” în domeniul PESA.

Cu toate acestea, opiniile pro și contra față de perspectiva adâncirii duplicărilor deja existente la nivel instituțional între cele două organizații au fost depășite de importanța pe care acest tip de cooperare o reprezintă pentru accelerarea procesului de dezvoltare a capabilităților europene de apărare.

*
*   *

După cum se observă, prevederile Tratatului de la Lisabona oferă un tablou îmbogățit în mod consistent cel puțin în ceea ce privește dimensiunea de securitate și apărare a Uniunii Europene. Această situație se datorează în primul rând angajamentului politic al statelor membre față de susținerea dezvoltării PESA, atitudine care a permis preluarea *in corpore* a moștenirii Constituției Europene pe acest palier, fără a mai fi nevoie de redeschiderea negocierilor.

Rațiunile acestei situații le regăsim în faptul că, în mare măsură, prevederile Tratatului nu au făcut altceva decât să consfințească o realitate existentă, majoritatea inițiativelor fiind aplicate *avant la lettre* la nivel european. Este cazul Agenției Europene de Apărare, clauzei de solidaritate și chiar a formulelor de cooperare structurată. Utilizarea acesteia din urmă o regăsim în cadrul procesului de operaționalizare a capacităților de reacție rapidă, sub forma Grupurilor Tactice de Luptă.

Cu toate acestea, nu se poate minimaliza importanța elementelor de noutate aduse de Tratatul de la Lisabona care sunt cantonate în special în zona misiunilor pe care PESA va trebui să și le asume. Aceste aspecte vor fi de natură să permită inițierea procesului de reconfigurare a mecanismelor de planificare și generare a forțelor, neputând fi excluse, de asemenea, transformări ale modului în care statele membre contribuie cu forțe și capabilități în cadrul PESA. În acest context se plasează, fără îndoială, și legiferarea formulelor de cooperare structurată care se pot constitui ca zone de generare a unor inițiative cu mult mai ambițioase ca până în prezent.

În concluzie, Tratatul de la Lisabona oferă un tablou mixt, marcat de o serie de elemente de noutate în ceea ce privește componenta de securitate și apărare a Uniunii Europene, care vor fi de natură să contribuie, fără îndoială, la dezvoltarea PESA. Un rezultat pozitiv pe această dimensiune nu se poate realiza, însă, în absența consensului politic la nivelul statelor membre, aceasta rămânând elementul definitoriu pentru orientarea procesului de dezvoltare a PESA.

Note

¹ Referendumurile din Franța (29 mai 2005 – 54,68% Nu) și Olanda (1 iunie 2005 – 61,5%)

² Disputele pe marginea Tratatului au marcat toate reuniunile Consiliului European derulate în 2007. se distinge din acest context poziția Poloniei care a contestat în mod constant principiile stabilite pentru implementarea sistemului de vot cu majoritate calificată. În urma acestor disensiuni soluția pentru care s-a optat a fost aceea a amânării până în 2014 a aplicării noului sistem și menținerea celui prevăzut prin intermediul Tratatului de la Nisa potrivit căruia un număr mic de state poate solicita reexaminarea unei decizii (formulă cunoscută sub numele de „compromisul Ioannina”).

³ Corespunzătoare Tratatului de la Maastricht (1993) prin care structura instituțională a UE era divizată în 3 mari segmente (piloni) – Pilonul I (Comunitățile Economice), Pilonul II (Politică Externă și de Securitate Comună/Politica Europeană de Securitate și Apărare), Pilonul III (Justiție și Afaceri Interne).

⁴ Tratatul de la Lisabona, Art. 13a, *Journalul Oficial al Uniunii Europene*, 17 decembrie 2007, p. 27.

⁵ Înalțul Reprezentant al Uniunii Europene pentru Politica de Securitate și Afaceri Externe este ales de Consiliul European pentru un mandat de 5 ani, în baza votului cu majoritate calificată (*Lisbon Treaty*, Art.16).

⁶ Pentru exercitarea acestor atribuții, Tratatul de la Lisabona prevede crearea unui Serviciu European de Acțiune Externă, alcătuit din reprezentanți ai statelor membre precum și ai principalelor structuri implicate în problematica aferentă PESC-PESA, respectiv, Secretariatul General al Consiliului și Comisia Europeană. Modul de funcționare și structura propriu-zisă a acestui serviciu reprezintă atributele exclusive ale Înalțului Reprezentant (Art Tratat).

⁷ Preluate în decembrie 1999 de la Uniunea Europei Occidentale (umanitare, salvare-evacuare, peacekeeping și managementul crizelor – inclusive peace making).

⁸ *European Presidency Conclusions*, Helsinki European Council, <http://www.europa.eu.int>.

⁹ Modificarea misiunilor Petersberg și mai precis includerea problematicii combaterii terorismului a fost realizată cu prilejul Consiliului European de la Sevilla, pe timpul exercitării mandatului Președinției spaniole (ianuarie – iunie 2002).

¹⁰ Tratatul de la Lisabona, Art.28D, *Journalul Oficial al Uniunii Europene*, 17 decembrie 2007, p. 36-37

¹¹ Council Joint Action 2004/551/CFSP din 12 iulie 2004 (<http://www.eda.europa.eu>).

¹² Tratatul de la Lisabona, Art.28A, *Journalul Oficial al Uniunii Europene*, 17 decembrie 2007, p. 35.

¹³ Tratatul de la Bruxelles a fost modificat prin intermediul unui Protocol adoptat la Paris în 23 octombrie 1954, generat ca urmare a necesității de armonizare a statutului UEO cu realitățile generate prin crearea NATO.

¹⁴ Tratatul de la Lisabona, Art.28E, *Journalul Oficial al Uniunii Europene*, 17 decembrie 2007, p. 35.

¹⁵ Tratatul de la Lisabona, Protocolul nr.4 privind cooperarea structurată în domeniul apărării, *Journalul Oficial al Uniunii Europene*, 17 decembrie 2007, p. 153-154.

ABSTRACT

The recently signed Lisbon Treaty is the result of many years of common efforts by EU member states to build a common defense and security policy. The Lisbon Treaty inherited almost all the provisions of the former „constitutional” treaty which has been rejected by some member states and never entered into force. The author is especially interested in the so-called Petersberg tasks which, after Lisbon agreements, also includes disarmament, military advising and assistance, anti-terrorist fight.

Dragoș Ilinca, PhD, is a historian specialized in Middle East area and he works within the Ministry of National Defense.

Pledoarie pentru o Europă a apărării

Dr. Șerban F. Cioculescu

Este un lucru bine știut că proiectul unei Europe unite s-a dezvoltat instituțional după al Doilea Război Mondial, prin metoda abordării progresive a domeniilor relevante de activitate – economie, politică, cultură, justiție, ulterior și în aria politicii externe și de securitate. Așa-numita „metodă Monnet” a integrării în pași mărunți, sectorial, a dat rezultate pe termen lung.

Prima tentativă concretă de a crea o armată europeană a existat în anii '50 ai secolului trecut, exact în perioada de început a Războiului Rece. Exista o stare de ostilitate și mefiență reciprocă între cele două blocuri rivale, NATO și ulterior Pactul de la Varșovia, pe de altă parte Franța dar și Belgia se temeau de o resurrecție a militarismului german, deși URSS era considerată inamicul esențial al aliaților occidentali. Încă din anii '50, SUA se declaraseră în favoarea includerii Germaniei de Vest în comunitatea de securitate și apărare colectivă a Occidentului, insistând pentru înarmarea limitată și controlată a acestei țări, astfel încât să nu fie pusă în pericol coeziunea din cadrul NATO și al Uniunii Europei Occidentale (UEO). Pe fondul controverselor dintre adepții și adversarii acestei idei, premierul britanic Winston Churchill avea să lanseze în fața Camerei Comunelor ideea formării unei armate europene care să includă și un contingent german. Spre a permite depășirea impasului dintre aliații europeni și SUA, ministrul de externe francez René Plevin a propus în 1950 crearea unei armate europene, urmând recomandarea din 11 august a Adunării Consiliului Europei de a se pune bazele unei forțe militare europene unificate, care să poată coopera în condiții optime cu SUA și Canada¹. Se urmărea nu doar o punere laolaltă a unor contingente naționale distincte ci chiar o fuziune a acestora, și un cadru

supranațional de comandă – un minister european al apărării, un buget propriu, iar noua armată urma să fie la dispoziția Comandamentului Atlantic Unit, contribuind la formarea comandamentelor integrate ale NATO și la structurile de planificare integrată².

În mai 1952 a fost semnat tratatul de instituire a Comunității Europene a Apărării – Belgia, Italia, Franța, Luxemburg, Olanda, RF Germania. După cum se știe, Parlamentul Franței avea să respingă acest proiect iar singura formă de cooperare militară dintre europenii vestici, cu excepția NATO dar în complementaritate cu acesta, a rămas Uniunea Europei Occidentale, organizație de securitate și apărare bazată pe Tratatul de la Bruxelles din 1948, modificat în 1954 prin Acordurile de la Paris. UEO a avut o activitate destul de discretă, cedând prim-planul strategic către NATO, și dispărând la finele anului 2000 când o parte dintre funcțiile sale au fost preluate de UE.

După numirea generalului american Eisenhower în calitate de comandant suprem al forțelor aliate din Europa (SACEUR), cele șase state europene care se angajaseră la apărare colectivă prin UEO au decis să își integreze apărarea în cadrul NATO, spre a beneficia de sprijinul SUA. Acordurile de la Paris din 1954 au permis RFG și Italiei să adere la UEO. Între 1973 și 1984, UEO s-a manifestat mai ales prin intermediul Agenției pentru Controlul Armamentului și Comitetului Permanent pentru Armament, iar cooperarea politică a rămas la un nivel primar pe fondul dezvoltării Cooperării Politice Europene. Abia în octombrie 1984 la Roma, miniștrii europeni ai apărării au publicat o declarație care trimitea la o identitate europeană de securitate și la armonizarea pro-

gresivă a politicilor de apărare ale statelor membre. În 1992, Summitul UEO de la Petersberg a permis definirea sarcinilor UEO, prin „Declarația de la Petersberg”³. UEO a participat la misiuni de patrulare în Golful Persic, în Marea Adriatică, de supraveghere și deminare în Balcanii Occidentali și la misiunea ALBA din Albania. În 1997, UEO cuprindea un sistem defensiv axat pe Eurocorps (forțe germane, belgiene, spaniole, franceze, luxemburgheze), pe divizia multinațională (unități belgiene, britanice, olandeze, germane), forța amfibie (britanico-olandeză), Eurofor și Euromarfor.

În 1992 a fost creat EUROCORPS cuprinzând forțe din Belgia, Franța, Germania, Luxemburg și Spania. Cartierul General se află la Strasbourg și participă și contingente din alte state – Austria, Canada, Grecia, Italia, Polonia și Turcia. A devenit un corp de reacție rapidă în serviciul NATO și UE. Tratatul de la Elysée din ianuarie 1963 a simbolizat reconcilierea deplină dintre Franța și Germania iar în 1989 s-a format o brigadă franco-germană, devenită operațională din 1991. În mai 1992, a avut loc un summit bilateral la La Rochelle și cele două state au fondat oficial EUROCORPS. În 1993, statele participante la EUROCORPS au decis ca forțele lor să poată fi folosite de UEO pentru „misiunile Petersberg”, ulterior acestea fiind preluate de UE. NATO poate, de asemenea, să solicite cooperarea forțelor EUROCORPS, prin acordurile SACEUR din ianuarie 1993, an în care Belgia s-a alăturat structurii militare franco-germane, urmată de Spania în 1994 și Luxemburg în 1996. În 1998, circa 470 militari din cadrul Cartierului General EUROCORPS au sprijinit activitatea Cartierului General SFOR din Bosnia-Herțegovina iar în anul 2000, a luat parte la construirea cartierului general KFOR din Kosovo.

La Summitul UE de la Köln, din iunie 1999, liderii europeni au fost de acord ca EUROCORPS să fie pus la dispoziția UE pentru operațiuni de tip Petersberg de gestiune postconflict și de răspuns la crize. Din iunie 2001 a început procesul de transformare a EUROCORPS într-un corp de reacție rapidă care să poată participa la misiuni în cadrul UE și NATO (sub forma unui *NATO Rapid Deployable Corps Headquarters*)⁴. În septembrie 2002, națiunile-cadru ale EUROCORPS au semnat un accord tehnic cu SACEUR prin

care Polonia, Grecia, Turcia și Canada puteau trimite reprezentanți la Cartierul general al EUROCORPS. Chiar și Austria și Finlanda, cunoscute pentru neutralitatea lor, au acceptat să ia parte la această structură.

În 1995 a fost creată EUROMARFOR, forță europeană navală nepermanentă, constituită din nave de luptă franceze, spaniole, portugheze și italiene. În 2003-2004, în Mediterana Orientală, EUROMARFOR a luat parte la operația *Coherent Behaviour*, apoi în Oceanul Indian pentru combaterea terorismului din Cornul Africii (*Resolute Behaviour*)⁵.

EUROFOR („*Euroforce opérationnelle rapide*”) a fost creată în 1995, de aceleași state, fiind componenta terestră a EUROMARFOR. Misiunile acestor două forțe sunt cele de tip Petersberg, putând fi folosite de către UE și NATO. Statul major se află la Florența. Pe 30 septembrie 2003, EUROFOR a preluat conducerea operației Concordia din FYROM.

Politica Europeană de Securitate și Apărare (PESA), lansată oficial de Summitul UE de la Helsinki (decembrie 1999), a avut scopul de a oferi Europei unite un nou instrument de afirmare pe scena internațională, subordonat Politicii Externe și de Securitate Comună, pilonul doi al Tratatului de la Maastricht. La Helsinki a fost propus și adoptat conceptul strategic *Headline Goal 2003* prin care UE urmărea să se doteze cu o forță militară compusă din circa 60 000 militari, aparținând statelor membre (Forța Europeană de Reacție Rapidă), mobilă, flexibilă, ușor de desfășurat și de susținut în teatrele de operații, în maxim 60 de zile și cu activitate timp de un an, în scopul îndeplinirii așa-numitelor „misiuni Petersberg” moștenite de UE de la Uniunea Europei Occidentale (UEO) – misiuni de menținere/impunere a păcii, managementul crizelor, misiuni umanitare, de ajutorare a refugiaților etc.⁶ În acest fel, UE urma să devină un actor mai credibil în politica externă și să se implice mai eficient în rezolvarea unor crize regionale cu impact strategic asupra spațiului european. Au urmat Summiturile europene de la Feira, Nisa, Göteborg, Laeken la care s-au consemnat progrese pe calea construirii unei Europe a Apărării dar și limite serioase, de natură politică și economică. Pe 17 noiembrie 2003, Consiliul Afacerilor

Generale și Relațiilor Externe (*General Affairs and External Relations Council* – GAERC) a solicitat revizuirea și redefinirea acestor misiuni, spre a corespunde noilor provocări.

Uniunea Europeană dispune de mijloace adecvate pentru prevenirea conflictelor, acestea fiind stabilite la Summitul Consiliului European de la Laeken din 14-15 decembrie 2001: cooperarea în scopul dezvoltării și oferirea de asistență externă, instrumente economice, politici sociale și de mediu, sprijin umanitar, mijloace diplomatice și dialog politic, cooperare cu state și organizații internaționale. Însă managementul crizelor a necesitat și punerea la punct a unor instrumente specifice domeniului securității militare – mecanismul de alertă și reacție rapidă, consolidarea structurilor statale postconflict prin: formarea forțelor de poliție, formarea de specialiști în drept și administrație publică, înființarea administrațiilor civile, protecția civilă în caz de dezastre naturale etc.

UE și-a pus problema unei astfel de forțe după ce a asistat neputincioasă la destrămarea Iugoslaviei și la genocidul din Rwanda din 1994⁷. Atunci s-a văzut clar că marile puteri intervin doar când au un scop geopolitic și strategic precis și doar atâta vreme cât nu suferă ele însele pierderi umane grave – a se vedea cazul SUA în Somalia.

La Summitul de la Laeken, din 2001, PESA a fost declarată operațională, fapt ce a generat speranțe privind acoperirea vidului de securitate din Balcani (parțial acoperit de misiunile NATO din Bosnia-Herțegovina și Kosovo) și conferirea unui plus de credibilitate politicii externe comune, în paralel cu întărirea polului european de apărare din cadrul NATO. S-a insistat mult în Europa și SUA pe caracterul complementar al PESA și al ESDI (*European Security and Defense Identity* din cadrul NATO), împărțirea corectă a sarcinilor și specializarea pe misiuni fiind garanția consolidării legăturii transatlantice din cadrul NATO.

După Summitul de la Nisa (decembrie 2000), s-au evaluat realizările și nerealizările PESA și mai ales capacitatea reală de a îndeplini misiunile Petersberg, fiind descoperite multiple domenii în care decalajul dintre europeni și SUA era foarte consistent. În speranța de a remedia aceste lipsuri, a fost lansat ECAP („Planul de Acțiune al

Capabilităților Europene”) în anul 2001 și s-au creat 16 grupuri de experți spre a monitoriza situația și a propune soluții. Deși bugetele destinate apărării de către statele europene nu au crescut spectaculos în ultimii ani iar legislația europeană în materie de apărare rămâne încă un domeniu care face ca piața armamentelor și echipamentelor militare să nu se supună aceluiași reguli precum piața unică (regulile concurenței, transparența, controlul ajutoarelor de stat), s-a realizat un pas înainte semnificativ prin crearea, începând cu sfârșitul anului 2003, a Agenției Europene a Armamentelor, Cercetării și Capabilităților care coordonează mai eficient procesul de producție, achiziție și cercetare la nivel european.

În ciuda stadiului încă incipient al PESA, UE a trecut la valorificarea propriului potențial de stabilizare regională și proiectare a securității în afara teritoriului său, grație misiunilor demarate în ianuarie 2003 – misiunile de menținere a păcii și apoi de poliție din FYROM (Concordia/Proxima), misiunea de poliție din Bosnia-Herțegovina, cea de menținere/impunere a păcii din RD Congo (Bunia), iar din decembrie 2004 a preluat de la NATO misiunea de menținere a păcii din Bosnia-Herțegovina (redenumită cu această ocazie EUFOR), pentru care va folosi circa 7 000 de militari. Aceste misiuni în teatre de operațiuni destul de îndepărtate, chiar pe alte continente, au pus în evidență caracterul benefic al existenței acordurilor „Berlin plus”, semnate în 2002-2003 între NATO și UE, prin care aceasta din urmă dobânda dreptul de a se folosi de capabilitățile militare și de planificare ale Alianței, inclusiv de accesul la informații strategice. S-a dovedit astfel că UE și NATO pot coopera în gestionarea unor crize fără a își dubla și suprapune eforturile, fără a-și discrimina reciproc membrii care nu fac parte dintr-una sau alta dintre cele două organizații și fără a se decupla strategic. Există premise favorabile pentru cooperarea pe bază de complementaritate între Forța de Răspuns a NATO și Forța de Reacție Rapidă a UE, prima fiind mai ales o forță expediționară, menită să contracareze amenințări militare (război, ciocniri armate, acțiuni teroriste) grave, stringente, pe când a doua este o forță de stabilizare, destinată eforturilor de menținere a păcii și reconstrucție statală.

Grupurile tactice de luptă

În timp ce procedura de definitivare și adoptare a „Constituției” europene era în plină desfășurare (iunie 2003–iunie 2004), iar domeniile politicii externe, securității și apărării urmau să sufere unele modificări deși rămâneau domenii interguvernamentale prin excelență, decidenții politico-militari din câteva state ale UE (Franța, Germania și Marea Britanie) au propus relansarea procesului de construire a unei Europe a apărării prin înființarea unor Grupuri tactice de luptă (*Battle Groups*) care să îmbunătățească capacitatea UE de răspuns la crize la orizontul anilor 2007-2010 – the Headline Goal 2010 care nu înlocuiește Headline Goal 2003, ci este complementar acestuia. Proiectul grupurilor de luptă a apărut așadar în noiembrie 2003, după reuniunea bilaterală franco-britanică de la Londra și a căpătat o bază legală prin textul rămas neadoptat al așa-numitei „Constituții” europene (2004) apoi al Tratatului de la Lisabona intrat în vigoare în decembrie 2009. Se speră că începând cu anul 2010 se vor folosi în fine aceste forțe rapide și mobile ale UE la adevărata lor capacitate. Revenind la cronologia formării lor, în primăvara anului 2004 miniștrii apărării din UE și-au dat acceptul pentru construirea Grupurilor de Luptă. La început s-a vorbit de șapte sau nouă grupuri a câte 1500 sau maximum 2000 de soldați fiecare, gata să fie desfășurați în locuri fierbinți (focare de criză) din lume, în misiuni de stabilizare post-conflict și de protecție umanitară. Ținta predilectă a unor asemenea operații – desigur statele „eșuate”, pradă conflictelor interne și instabilității. Este posibil să se execute însă și operațiuni multinaționale de dezarmare, sprijin pentru state terțe în combaterea terorismului și în vederea reformei sectorului de securitate. Grupurile de luptă sunt gata de desfășurare în 15 zile și sustenabile în teatrul de operații pentru 30 de zile (120 zile cu rotație), trimiterea lor putând pregăti desfășurarea unei forțe sub mandat ONU.

Subliniem faptul că UE încurajează și asocieri de tip regional ale statelor membre, în funcție de afinități și tradiții în cooperarea militară. Astfel, Suedia și Finlanda s-au declarat în 2009 gata să creeze un grup tactic nordic integrat în structura grupurilor de luptă, având 300 de finlandezi și 900

de suedezi în compoziția sa. Fiecare stat contribuie la grupurile tactice de luptă în funcție de specialitățile de nișă iar în domeniul transportului strategic s-ar putea recurge la o cooperare multinațională spre a se acoperi actualul deficit logistic.

În anul 2004 s-a vorbit de 1 600 de militari per grup tactic și de o dotare care ar cuprinde⁸:

- Un portavion cu escorta sa aeriană și navală.
- Un comandament de transport aerian al UE care va coordona desfășurarea forțelor în zonele de criză.
- O rețea de comunicații modernizată care să includă și un sistem spațial.
- O celulă de planificare la Bruxelles pentru operații militare ale UE.

Cei 25 de miniștri ai apărării din statele membre UE au convenit în mai 2004 „să se angajeze să fie capabili până în 2010 să răspundă prin acțiuni rapide și decisive(...) în fața întregului spectru de operațiuni de management al crizelor”. Pe 22 noiembrie 2004 s-a ajuns la un angajament ferm pentru punerea la dispoziție a 16 000 de militari pentru construirea acestor treisprezece grupuri de luptă care urmau să fie operaționale într-o primă fază în 2007 și să acționeze sub mandatul ONU, după aprobarea misiunii de către Consiliul European în unanimitate.

După cum afirmă și Strategia Europeană de Securitate din 2003⁹, UE trebuie să poată acționa înainte ca o situație de criză să se acutizeze și să se transforme în conflict armat deschis, în acest sens menționându-se acțiunea preventivă la nivel politico-diplomatic dar nu cea militară preemptivă pe care SUA a oficializat-o încă din septembrie 2002. În textul Strategiei adoptate în decembrie 2003 la Summitul de la Bruxelles al UE se indicau și principalele riscuri și amenințări la adresa statelor și populațiilor europene – terorismul, armele de distrugere în masă, statele eșuate, crima organizată –, așadar este probabil ca aceste Grupuri de luptă să primească misiuni în zone marcate de prezența unor factori de risc și amenințare. Javier Solana, fostul Înalț Reprezentant pentru PESC, a subliniat de mai multe ori necesitatea de a se crea o cultură strategică europeană care să permită intervenții rapide și robuste în regiuni marcate de crize periculoase, mai ales când există potențialul de propagare,

fapt pentru care UE ar trebui să dea dovadă atât de voință politică unitară, cât și de capacități militare suficiente, moderne. Sistemul de luare a deciziei trebuie să fie unul mai rapid, la fel și planificarea strategică¹⁰. Anumiți strategii europeni doresc chiar ca UE să poată fi capabilă să desfășoare simultan mai multe operații cu diferite niveluri de angajament, eventual în cooperare cu forțele armate ale altor organizații – ONU, NATO etc. Decizia a fost lăsată inițial la nivelul COPS (Comitetul Politic și de Securitate), având girul Înalțului Reprezentant pentru Politica Externă și de Securitate a UE. După formarea Serviciului de Acțiune Externă al UE – prevăzută pentru primăvara anului 2010 –, secretarul general al acestuia va avea o influență majoră asupra tipului de misiuni și a coordonatelor acestora.

De la St. Malo la Lisabona

La finele anului 2009 s-a creat deja postul de „ministru al afacerilor externe” al UE (Înalt Reprezentant pentru PESC) pe lângă cel de „președinte” al UE, iar politica europeană de prevenire și gestiune a crizelor se va subsuma marilor linii de politică externă adoptate de actualii și viitorii membri. Adoptarea de către statele membre a textului Tratatului de la Lisabona este desigur un element catalizator și pentru Politica Externă și de Securitate a UE, mai ales că Uniunea a căpătat și mult așteptata personalitate juridică¹¹. Doar în acest fel, UE va putea deveni un „actor global” pe scena mondială, capabil să își controleze propriul destin geopolitic dar și să asigure securitatea și bunăstarea popoarelor din interior, precum și a celor din vecinătate care au, teoretic, șansa de a deveni cândva membri ai acestei entități supranaționale postmoderne.

În a doua parte a anului 2009, președinția suedeză a UE s-a implicat activ în consolidarea grupurilor tactice de luptă. Diplomatiei și strategii suedezi s-au plâns că, deși din ianuarie 2007 UE are două grupuri tactice de luptă *on call*, fiecare de câte 1 500 militari, desemnate prin rotație la șase luni, din totalul de 18, în realitate aceste grupuri nu au fost folosite sau aproape deloc. Aceasta pentru că e nevoie de unanimitatea

statelor membre spre a se trece la desfășurarea lor în teatre de operațiuni. Europarlamentarul român Ioan Mircea Pașcu, fost ministru al apărării, a spus că doar cu sprijin NATO se pot eficientiza aceste grupuri europene, care duc lipsă de avioane de transport și de alte echipamente moderne. A mai arătat că NATO și UE se bazează cam pe aceleași forțe pentru elementele lor de reacție rapidă, ceea ce le-ar putea pune în imposibilitatea de a desfășura simultan misiuni¹².

Faptul că Politica Europeană de Securitate și Apărare (PESA) s-a dezvoltat destul de spectaculos în doar câțiva ani, după faimoasa întâlnire franco-britanică de la St. Malo, din 1998, este legat de contextul istoric specific Europei de după Războiul Rece. Unor elemente structurale precum marea disparitate între SUA și aliații săi europeni din NATO, în ceea ce privește nivelul tehnologiei militare și bugetul alocat apărării, tendința europenilor de a vedea relațiile internaționale postbipolare ca pe un loc al păcii, cooperării, normelor morale și juridice de coexistență armonioasă între state, li s-au adăugat evenimente specifice precum războaiele civile din fosta Iugoslavie (Balcanii de Vest), intervenția NATO în Kosovo, crizele regionale din spațiul ex-sovietic.

Decidenții politico-militari europeni au conștientizat treptat faptul că Europa unită, aflată în plin proces de extindere, nu putea să se mulțumească doar cu rolul de putere civilă și economică care contribuie la răspândirea normelor democratice și de bună guvernare în toată lumea, și la reconstrucția sau crearea unor state (exemplul Palestinei). Era nevoie ca UE să aibă un profil strategic distinct, încununat de existența unei capacități militare autonome care să dea credibilitate diplomației europene, să descurajeze eventuali agresori și să permită participarea la gestiunea unor crize și conflicte regionale.

Ținând cont de doctrina indivizibilității securității transatlantice¹³, profilul strategic al UE s-a axat pe misiunile de tip „Petersberg”, desfășurate de către Forța Europeană de Reacție Rapidă, uneori cu sprijinul logistic al NATO. După anul 2001, principalele preocupări de securitate pentru decidenți și opinia publică europeană au devenit terorismul transnațional bazat pe fundamenta-

lism religios, proliferarea armelor de distrugere în masă (WMD), statele eșuate care generează instabilitate, drame umanitare, haos. Aceste riscuri și amenințări aveau să se regăsească ulterior în principalele documente cu caracter strategic ale UE: Strategia europeană de Securitate, Strategia Europeană contra proliferării WMD, Planul de combatere a terorismului. În acest fel s-a demonstrat dorința europenilor de a fi solidari în fața riscurilor, practicând o politică de securitate comună, democratică, transparentă, care să poată individualiza UE, unul dintre principalii actori ai scenei relațiilor internaționale.

Statele membre ale UE au demarat un proces de revigorare a procesului de generare a capacităților care a continuat chiar și după ce *Helsinki Headline Goal* a fost declarat operațional, în iunie 2003, la Consiliul European de la Salonic, iar stadiul de îndeplinire a Obiectivului Global este considerat satisfăcător. *Headline Goal 2010* a fost adoptat cu ocazia Consiliului European de la Bruxelles, din iunie 2004, iar inovațiile aduse de acesta sunt referirile la operațiile multinaționale de dezarmare (*joint disarmament operations*), la operațiile multiple concomitente (*several concurrent operations*) și sustenabilitate, deploia-bilitate, interoperabilitate, de atins la orizontul anului 2010. S-a prevăzut crearea, în a doua jumătate a anului 2004, a unei celule civil-militare în cadrul EUMS (Statul Major al UE), în paralel cu demararea activităților Agenției Europene a Apărării (2004), a grupurilor de luptă (2005-2007) și punerea la dispoziția UE a unui portavion până în 2008 pentru misiuni în cadrul PESA.

Se știe că marile state membre – Franța, Germania, Marea Britanie, Spania, Italia – și-au creat propriile grupuri în perioada 2005-2007, dar și alte națiuni s-au combinat cu primele patru (națiunile-cadru) sau între ele, generând alte grupuri de luptă.

Fiecare grup are la comandă o națiune-cadru (*lead nation*), care deține comanda operațională, va dispune de un cartier general al forței, iar ofertele de forțe vor ține cont în unele cazuri de specializarile armatelor acestor state – anti-chimic, geniu, transmisiuni, vanători de munte etc. Din 2005 a fost gata de acțiune primul grup tactic, iar începând cu anul 2007, din cele treisprezece grupuri, două au fost puse în stare de alertă

continuă (*on call*) spre a putea fi disponibile în timp real, în caz de necesitate. Fiecare grup tactic ar trebui să poată dispune de mijloace proprii de transport strategic, mijloace logistice și de un cartier general.

S-a mai decis și ca “Eurocorps” să servească de structură de formare pentru un grup tactic aparte. Așadar, este vorba de ceea ce limbajul strategic al UE, oglindit în Tratatul de la Lisabona, numește „cooperare structurată”¹⁴, apariția unor forme de parteneriat mai avansat în domeniul apărării prin acțiunea unor state-pioniere, cadru la care se pot asocia, ulterior, și alte țări membre.

Din păcate nu s-a reușit obținerea angajamentului de participare din partea tuturor statelor pentru constituirea Grupurilor de luptă. Austria a declarat la început că abia în 2009 va fi aptă să participe, iar Cehia a indicat inițial anul 2007 pe fondul accelerării procesului de reformă a forțelor armate. Ulterior, ambele au revenit și au făcut oferte de forțe. Norvegia nu este membră a UE și există o opoziție internă puternică la participarea cu forțe armate. Danemarca este cunoscută pentru neimplicarea ei în probleme militare – *opt out*. Interesant este și cazul Irlandei, stat care a anunțat deja că nu va putea lua parte la formarea grupurilor de luptă deoarece există piedici de natură legal-constituțională, după cum a precizat în ianuarie 2005 ministrul irlandez al apărării, Willie O’Dea. Acesta a afirmat că actul constituțional al țării nu permite prezența pe teritoriul național a unor forțe străine. În plus, Irlanda are un statut de neutralitate strictă și nu poate desfășura trupe în afara granițelor decât dacă există un mandat ONU. Or, rezoluțiile Consiliului de Securitate sunt adoptate într-un timp mai lung, de 10-15 zile, intervalul necesar desfășurării în teatrul de operații al grupurilor de luptă! Inițial, Irlanda se arătase dispusă să creeze un asemenea grup împreună cu Finlanda și Suedia, de asemenea țări neutre. În cele din urmă, Irlanda a acceptat să participe cu 150 de militari la Grupul de luptă „Nordic” (batalion de infanterie mecanizată), condus de Suedia, și în care se mai regăsesc forțe din Finlanda, Estonia și Norvegia¹⁵.

Încă din noiembrie 2004, miniștrii apărării au convenit că cele minim treisprezece grupuri de luptă vor putea fi trimise în zone de criză chiar și la 6 000 de km de spațiul geografic al UE în cel

mult zece zile de la luarea deciziei unanime și trasarea planului strategic de intervenție. Misiunile vor avea loc sub egida ONU, după decizia Consiliului de Securitate și adesea ca un prim pas în desfășurarea de către ONU a unor operații mai ample. Mai există o problemă: deoarece din decembrie 2009 a intrat în vigoare Tratatul de la Lisabona, elementul militar va fi subordonat Serviciului de acțiune externă al Uniunii (*European External Action Service-EEAS*), subordonat baronesei Ashton, Înaltul Reprezentant pentru PESC. Astfel, comandanții militari nu vor mai raporta președinților UE în sistemul rotativ de șase luni, ci direct dnei Ashton, care va fi și vicepreședinte al Comisiei Europene. Așadar, elementele de planificare a apărării vor fi incluse alături de diplomați în EEAS spre a realiza cooperarea civil-militară.

Locurile unde UE ar putea decide trimiterea grupurilor tactice de luptă sunt, probabil, acele regiuni unde există focare de criză de lungă durată, cu risc umanitar însemnat și care au o anumită relevanță pentru statele europene sau pentru Uniune ca atare – proximitate geografică, legături identitare, economice, diaspore. De pildă misiunea EU NAVFOR Atalanta, prima misiune navală militară a UE, prin care se încearcă combaterea pirateriei din apele Somaliei¹⁶.

Pe baza Catalogului de progres (*Progress Catalogue 2007*) a fost adoptat de către Agenția Europeană a Apărării în vara anului 2008 Planul de Dezvoltare a Capabilităților. În anul 2008 președinția franceză a UE a revizuit „mecanismul Atena” de finanțare a costurilor comune ale operațiilor militare, existent din februarie 2004. În acest fel, Headline Goal 2010 primea susținerea materială necesară, iar în paralel Civilian Headline Goal 2010 se dezvoltă complementar. Din păcate, există un mare dezechilibru la nivelul cotelor financiare destinate apărării de către țările UE, în sensul că Franța, Marea Britanie, Germania și Italia împreună reprezintă 70% din cheltuielile comune ale PESA. În 2008, statele membre ale UE, cu excepția Danemarcei, aveau două milioane ca personal militar și circa 200 000 conscripți. Așadar peste 440 000 militari pot fi teoretic desfășurați sub stindardul UE dar numai 110 000 pot fi desfășurați și menținuți în teatre de luptă din afara UE – exact efectivul Forței de Reacție Rapidă cuprinzând și personalul de rotație¹⁷.

În plan operațional, trebuie să existe un sistem de cooperare adecvat între grupurile de luptă specifice Headline Goal 2010 și Forța Europeană de Reacție Rapidă propriu-zisă, creată sub egida Headline Goal 2003 – Helsinki. Bazinul de pregătire a acestor forțe ar trebui să fie unul comun, din care se vor selecta, în funcție de necesități, efectivele dorite. Între riscurile pe care europenii și le-au asumat prin formarea grupurilor, menționăm costurile destul de mari ale echipării, antrenării și trimiterii în teatrele de operații și riscurile legate de nivelul de violență din zona de criză, posibilitatea unor ciocniri cu luptători rebeli sau rețele teroriste. Militarii care fac sau vor face parte din viitoarele grupuri de luptă trebuie pregătiți mai bine spre a acționa în zone îndepărtate și în condiții de teren dificile – deșert, junglă, munte, arii urbane etc.¹⁸ Potențialii lor adversari vor fi grupuri de gherilă, „seniori ai războiului”, combatanți neregulați luptând în numele unor grupuri etnice, ideologice sau religioase, înarmați cu arme convenționale ieftine dar foarte eficiente, și fără a se exclude utilizarea (sau amenințarea folosirii) unor arme „murdare” (NBC), luarea de ostatici etc. Segmentul de protejat va fi alcătuit din populații civile cu diverse grade de implicare în conflictele armate, dar și din infrastructuri, obiective civile și militare. Deși unele Grupuri tactice de luptă ale UE s-au format încă din 2007, ele nu au fost utilizate până în prezent, fie din cauza lipsei consensului între statele membre, fie pentru că s-au preferat alte formule militare de cooperare. Când UE a aprobat în 2008 misiunea din Chad¹⁹, deși existau două grupuri de luptă ele nu au fost trimise în acel teatru strategic, după cum spunea în septembrie 2009 Sten Tolgfors, ministrul suedez al apărării²⁰.

Ce profil militar poate avea UE?

O seamă de analiști și experți pe probleme de securitate europeană își pun deja problema felului în care Uniunea Europeană își va construi o apărare puternică, credibilă și tipul de operații în care forțele europene se vor angaja în viitorul previzibil. Concluzia generală este că UE trebuie să „își dezvolte propriul fel de a purta acțiuni militare”, iar comparația cu SUA nu trebuie să constituie un factor de inhibiție și resentiment,

ci un stimulent pentru a pune pe picioare o forță militară bine dotată, bazată pe o doctrină de intervenție și pe un sprijin politic cât mai larg²¹. Se consideră că Franța și Marea Britanie trebuie să se afle în fruntea acestui proces, iar complementaritatea cu forțele SUA în teatrul de operații este văzută ca vitală. Pe lângă capacitatea de a asigura forțe de peace-keeping, UE va trebui să își dezvolte și capacitatea de luptă propriu-zisă, pentru situații de conflict regional de joasă intensitate²².

Progrese semnificative sunt de așteptat și din partea Agenției Europene a Apărării, mai ales după intrarea în vigoare a Tratatului de la Lisabona în decembrie 2009. Acest tratat cu valoare „constituțională” permite cooperări structurate permanente prin care unele state-pionier pot avansa mai mult pe calea cooperării militare decât restul statelor. După cum a afirmat deja directorul executiv al EDA, Alexander Weis, Agenția se va axa pe programe de dezvoltare a logisticii navale (fleet logistic support) spre a sprijini operațiuni de tipul celei din Somalia (Atalanta)²³. De asemenea, se lucrează la crearea unei flote europene de transport aerian bazată pe Airbus A 400 M, dar și la elicoptere, vehicule aeriene fără pilot (UAVs) și la noua generație de sateliți de observație MUSIS. Documentul *European Defence Technological and Industrial Base Strategy* adoptat în 2007 trebuie implementat complet, spre a spori autonomia europeană și a mări nivelul de interdependență al bazei industriale tehnologice din domeniul apărării. Agenția dispune în 2010 de un buget de 31 milioane euro, așadar cu doar un milion mai mult ca în 2009, iar personalul va ajunge la 113 angajați²⁴.

România nu s-a lăsat mult invitată să participe la efortul european comun de construire a unei politici de apărare. Semnalăm faptul că la începutul lunii ianuarie 2005, Ministerul Apărării din România a trimis în Bosnia-Herțegovina, spre a participa la misiunea „Althea” a Uniunii Europene, un detașament al Forțelor Aeriene Române, format din 4 elicoptere IAR - 330 SOCAT și a echipajelor aferente (40 de militari), care au decolat de la Baza 90 Transport Aerian cu destinația Banja Luka, în Bosnia-Herțegovina. Detașamentul a participat la misiunea Uniunii Europene, lansată pe data de 2 decembrie 2004

în Bosnia-Herțegovina, în acest fel urmărindu-se o creștere a angajamentului UE în regiune. Misiunea asumată de UE a înlocuit mai vechea misiune a NATO, SFOR, care a fost încheiată cu succes la finele anului 2004. În principiu s-a mers inițial tot pe linia contribuției la Forța Europeană de Reacție Rapidă, cu o ofertă de forțe similară cu cea pentru NATO. Participarea țării noastre la edificarea și consolidarea Politicii Europene de Securitate și Apărare este un obiectiv foarte important, mai ales după obținerea în 2007 a calității de membru al UE, fiind trecut inclusiv în textul Strategiei de Securitate Natională în vigoare. România a participat deja cu personal la misiunile UE din Macedonia: cele civile: EUPOL Proxima, EUPAT, respectiv misiunea militară Concordia, de menținere a păcii și Bosnia-Herțegovina, la misiunea militară Althea din Bosnia-Herțegovina, apoi la EULEX-Kosovo și la misiunea de monitorizare din Georgia (EUMM Georgia)²⁵, EUPOL Afganistan, în paralel cu participarea substanțială la misiunile NATO din Bosnia-Herțegovina și Kosovo. Țara noastră are contingente militare în Irak²⁶ și Afganistan (ISAF), și s-a dovedit capabilă să contribuie și la câteva Grupuri de luptă. Mai precis spus, în cadrul Grupului Tactic de Luptă HELBROC, alcătuit din Grecia, România, Bulgaria și Cipru, pus la dispoziția UE în primul semestru al anului 2009, și în cadrul unui Grup Tactic de Luptă ce va fi activat în al doilea semestru din 2010, alături de Italia și Turcia²⁷. Doar participarea la misiunea EUFOR Chad a fost refuzată în anul 2008 pe considerente de epuizare a bazinului de forțe disponibile. Participăm și la Obiectivului Global Civil 2010 (*Civilian Headline Goal 2010*) cu experți și capabilități²⁸.

În concluzie, perspectivele politicii comune de securitate și apărare a UE sunt legate de sporirea coerenței și solidarității între statele membre, uniformizarea treptată a culturilor strategice, alocarea de fonduri mai substanțiale și cooperarea cu alte organizații regionale sau internaționale de securitate. Iar o strategie globală de securitate trebuie să cuprindă o evaluare cât mai corectă a mediului de securitate și a transformărilor ce se produc continuu. O Europă a apărării, cu gândire strategică, dornică să

calculeze riscurile și beneficiile propriilor acțiuni, dar și legată organic de valorile și normele spațiului politic și cultural pe care îl acoperă, va fi în măsură să își protejeze cetățenii și statele de riscurile și amenințările cu care se vor confrunta.²⁹

(*acest studiu face parte din volumul „Terra incognita”, publicat de către Editura Militară)

Note

¹ Facts about European Defense Community, <http://www.britannica.com/facts/5/73203/European-Defense-Community-EDC-as-discussed-in-Ren%C3%A9-Pleven-premier-of-France>.

² *Statement by René Pleven on the establishment of a European army (24 October 1950), October 3, 2008*, http://www.ena.lu/statement_rene_pleven_establishment_european_army_24_october_1950-020000505.html.

³ Lista așa-numitelor „misiuni Petersberg” (Petersberg tasks) include activități precum misiuni de salvare și umanitare, menținerea păcii, managementul crizelor etc. Acestea au fost incluse în compoziția Politicii Europene de Securitate și Apărare. http://europa.eu/scadplus/glossary/petersberg_tasks_en.htm.

⁴ NATO Rapid Deployable Corps, 9 august 2007, <http://www.nato.int/issues/rdc/index.html>.

⁵ Euromarfor, http://www.defense.gouv.fr/europe_de_la_defense_uk/la_defense_en_europe/les_initiatives_multinationales/les_euroforces/euromarfor/1_euromarfor.

⁶ Gustav Lindstrom, « The Headline Goal », updated on April 2005, http://catalogo.casd.difesa.it/GEIDFile/05-gl.PDF?Archive=191967991914&File=05-gl_PDF.

⁷ *Le génocide au Rwanda était-il inéluctable ?*, 19 avril 2004, *Courrier International*, <http://www.courrierinternational.com/chronique/2004/04/19/le-genocide-au-rwanda-etait-il-ineluctable>.

⁸ Andrew Beatty, EU to have battle groups by 2007, www.euobserver.com, 05.04.2004.

⁹ *European Security Strategy: A Secure Europe in a Better World*, 14 December 2003, http://www.ueitalia2003.it/NR/rdonlyres/994663FB-368F-4562-9BF0-C7FE46E66F4C/0/1212_Doc_Solana_Strategia_Europea_en.pdf

¹⁰ Până la intrarea în vigoare a Tratatului de la Lisabona, doar Comunitățile Europene aveau personalitate juridică, nu și Uniunea Europeană ca atare.

¹¹ Valentina Pop, „Sweden seeks scrutiny of EU battle groups”, 08.09.2009, www.euobserver.com.

¹² „Relația transatlantică este de neînlocuit. Acționând împreună, Uniunea Europeană și SUA pot constitui

o forță formidabilă pentru binele lumii. Scopul nostru trebuie să fie un parteneriat eficient și echilibrat cu SUA. Acesta este un motiv în plus pentru UE de a își consolida capacitățile și a își spori coerența” - *A Secure Europe in a Better World. European Security Strategy*, December 2003, www.iss-eu.org/solana/solana.pdf

¹³ The Treaty of Lisbon – treaty at glance, http://europa.eu/lisbon_treaty/glance/index_en.htm.

¹⁴ «Battle Groups–overview», <http://operatioonid.kmin.ee/index.php?page=193&>. De remarcat participarea Norvegiei, stat care nu aparține Uniunii Europene, dar dorește să se implice activ în PESC! Grupul de Luptă Nordic a devenit operațional în intervalul ianuarie-iunie 2008. Același ministru O’ Dea a acceptat ulterior participarea țării sale la forțe armate europene dar numai pentru misiuni de sprijin al păcii sub egida ONU.

¹⁵ EU NAVFOR Atalanta a fost lansată în 2008 și implică un efectiv de 1800 militari. În același an, puțin mai devreme, UE a demarat și acțiunea de coordonare militară EU NAVCO spre a oferi asistență statelor membre ce cooperau pentru combaterea pirateriei în apele de coastă somaleze.

¹⁶ Giovanni Grevi, Damien Helly, Daniel Keohane (editors), *European Security and Defense Policy: the first ten years*, Institute for Security Studies of the European Union, Paris, 2009, p. 76-77.

¹⁷ Sven Biscop, „Able and Willing? Assessing the EU’s Capacity for Military Action”, *European Foreign Affairs Review*, Vol. 9(4), 2004, pp. 509-27.

¹⁸ Misiunea EUFOR Tchad a fost lansată în 2008 și implică un efectiv de 3700 militari.

¹⁹ http://www.se2009.eu/en/meetings_news/2009/9/28/use_the_eu_s_battlegroups_more_flexibly.

²⁰ Steven Everts, Lawrence Freedman, Charles Grant, François Heisbourg, Daniel Keohane and Michael O’Hanlon. *A European way of war*, The Centre for European Reform, 2004, www.cer.org.uk.

²¹ Sven Biscop, „In Search of a Strategic Concept for the ESDP”, *European Foreign Affairs Review*, Vol. 7(4), 2002, pp. 473-90.

²² <http://www.eda.europa.eu/newsitem.aspx?id=576>.

²³ <http://bruxelles2.over-blog.com/article-le-budget-de-lagence-europeenne-de-defense-a-minima-39554467.html>.

²⁴ UE a lansat EUMM Georgia în 2008, având un efectiv de 366 persoane.

²⁵ PESC-PESA, <http://www.mae.ro/index.php?unde=doc&id=41774>.

²⁶ În 2009 a fost retras contingentul românesc din Irak.

²⁷ *Idem*. Conform MAE, studiul „Este UE în măsură să reconstruiască state în derivă ? O trecere în revistă a capacităților civile ale Europei”, realizat de European Council on Foreign Relations și dat publicității la 15 octombrie 2009, menționează România la capitolul *Silitori* (a doua categorie din cinci, după *Profesioniști*), alături de Italia, Franța ș.a.

²⁸ M.J. Brenner, *Europe’s New Security Vocation*, *McNair Paper No. 66*, National Defense University, Washington DC, 2002.

ABSTRACT

The European Security and defense Policy gradually emerged, starting with the years 50s of the previous century and being institutionalized after the 1998 St Malo French-British summit. In spite of the different national interests and strategic cultures of the various EU members, in spite of the lack of resources and the “competition” with NATO, EU managed to forge its institutions for defense and security and launched many missions with a military and also a civilian dimensions. After the Lisbon treaty entered into force, the perspectives for a further enhancement of the ESDP greatly improved. Worth to say that Romania is an active player within the ESDP and has a tradition in taking part in various multinational missions, from the Balkans, to the Caucasus and the Greater Middle East.

Șerban Filip Cioculescu, PhD, is a scientific researcher in international security, within the Institute for Political Studies of Defense and Military History, and associate professor in international relations at the University of Bucharest, Department of Political Sciences.

POLITICĂ EXTERNĂ

The Romanian-Russian bilateral relationship in the aftermath of Romania's euroatlantic Integration

drd. Simona Soare

Romania became a member of NATO in April 2004 and of the European Union in January 2007. This was no doubt a historical moment giving Romania a status which it holds for the very first time in history. Ever since independence in 1878, Romania has been caught between great powers which were all interested in subduing the little state and had to walk on a very thin line between them, searching partnerships and alliances with one against the other at all times. Romania is now a part of the Western world – the EU and NATO. Its national security is no longer conventionally threatened by a hostile great power. Its small and opened economy was on a path of steadily blossoming, but the global economic crisis hit it hard. It seems like Romania has left behind its years in the Warsaw Pact and moved on to another stage in its history. But what can be said about Romania's relationship with its former ally and ideological partner, Russia, the heir of the former USSR? How did their bilateral relationship evolve throughout the 1990s and what are the prospects for its future? What were the guiding lines of this bilateral relationship since the dissolution of the former USSR and what should be the factors shaping the future of this relationship? These are some of the questions that need be answered. We shall start with a historical overview to reveal the trends and patterns that affected the Romanian-Russian relations, and we will gradually come to analyze Romania's current foreign policy towards the Russian Federation. Our study is an empirical one, though influenced by neoclassical realist theory; consequently, it should be treated accordingly. Also we do not aim to make predictions about the

future of Romanian-Russian relations. We are merely interested in analyzing the factors that determine the Romanian-Russian relations and whether these are consistent and coherent with the rest of Romania's foreign policy directions, to identify problems as well as opportunities to develop the relationship.

We will first take a look at the historical evolution of the Russian-Romanian relations from Romania's independence in 1878 on, before we take a more detailed look at the bilateral relations between the two states after the end of the Cold War. The third section of our article is entirely dedicated to Russian-Romanian relations in the aftermath of Romania's accession to NATO and the EU and the effects it produced on bilateral relations with the Russian Federation in the wake of the European Neighborhood Policy (ENP), the Eastern Partnership (EP) initiative within the EU and the Romanian announcement of hosting US military bases on its territory as well as the US missile shield in Eastern Europe. The last section of our article is dedicated to drawing a few conclusions as well as the identification of further paths for research in this area.

1. A Historical Overview

The thing that should be said from the very beginning is that Romania is a minor power.¹ This is perhaps the most important characteristic that determined greatly Romania's relationships with its neighbors and other outside powers, though it should not be understood to mean Romania is an insignificant strategic player on the Eastern border of NATO and the EU or in the Greater Black

Sea Area (GBSA). Moreover, it is important that we emphasize that the sub-system's polarity had a huge impact on Romania's foreign policy and its relations with its neighboring great powers and similar minor powers. For the most part of its history, Romania has been integrated in a bipolar or a multipolar sub-system of international relations. For instance, in the 1880s and 1890s the sub-system of international relations was bipolar, with the Tsarist Empire and Austro-Hungary battling it out over control of the Balkans and the entire Southeastern Europe.² This left Romania with very few choices concerning its national security and independence. The geographical factor was truly important in having influenced Romania's foreign and security policies throughout the 1890s and well into the 20th century. Bandwagoning was the obvious choice, except that Romania's independence was threatened at the time by both poles of the sub-system which meant Romania had to hedge against them both or at times balance one by bandwagoning with the other.³ For instance, in 1916 Romania was threatened by the possibility of having Transylvania and Banat annexed by Austro-Hungary and the German Empire or Bessarabia annexed by the Tsarist Empire, depending on which side Bucharest decided to join in the war.

The Tsarist Empire was one of the factors that caused great concern in Romania ever since its independence was internationally recognized in 1878. Its ambitions to bring the Balkans under control and reach the Mediterranean Sea and the straits were constantly a threat to Romania's national security and independence. As a consequence, Bucharest sought an ally against the Tsarist Empire. At times, Romania's strategy was to bandwagon with its other closest great power – Wilhemine Germany or Nazi Germany – as it did in between the 1890s and 1944. Other times, in a search to escape the terrible geostrategic situation at the sub-system level, Romania sought overseas allies, such as France and Great Britain that would not directly endanger its existence with their expansionist ambitions. Unfortunately, these were rarely the right allies since they were too far away to intervene at the right time to deter an attack or alleviate its consequences. The distance between Western Europe

and the Black Sea determined both France and especially a maritime power like Great Britain to be less interested in committing to a war that would maintain the territorial balance of power in this faraway region simply because the influence of distance made the danger seem less threatening and less connected with their own interests.⁴ The period before World War II is perhaps the most representative in this respect. However, Romania's choice was underlined by the need to search for security in bandwagoning with those great powers that would not directly threaten its national territorial integrity.

1.1. Romanian-Russian bilateral relations during the Cold War

The situation changed dramatically after World War II, when the geographical factor, as well as the political one, locked Romania behind the Iron Curtain for the next sixty years. Although Romania did not lose its independence, its freedom of action in international relations was severely limited. Romania's sub-system of international relations became hegemonic and it remained so until 1989. At political, economic and military levels Romanian policy and decision-making was controlled and influenced by the hegemon, the USSR. During this long period of time, Romania did not enjoy the freedom it had before of choosing its allies so as to best reflect its interests. Romania's political system was transformed under Soviet influence and its economic background, too. There are authors that entertain the thesis Romania was a dissident state within the Warsaw Pact. For instance, Dennis Deletant and Mihail Ionescu argue Romania held a special place within the Warsaw Pact; this distinctiveness in Romania's "dissident policy" was determined by a desire for increased maneuverability in international relations⁵ as well as by an innate fear of Russia, a historical enemy. Other authors argue Romania indeed pursued a dissident policy within the Warsaw Pact which was tolerated by Moscow because "Romania was a less important strategic member of the Alliance [Warsaw Pact], surrounded by Communist states"⁶. Still, other authors argue Moscow shifted to a policy of peaceful coexistence with Romania which was seeking more freedom in its international actions.⁷

We agree with these authors that Romania indeed desired increased maneuverability in international relations which was at the time naturally limited by the hegemonic power, the USSR. The example usually cited to support the argument of Romanian dissidence within the Warsaw Pact that of Romanian opposition to Soviet intervention in Czechoslovakia in August 1968 can easily be countered by another one – Romania's unconditional support for the Soviet intervention in Hungary in 1956. We do not believe Romania truly had a dissident policy within the former Soviet bloc.⁸ Romania could not afford such a policy because it depended militarily on Russian protection and its national security hence depended on Moscow; moreover, Soviet troops were stationed on Romanian national territory until 1958 (and when they withdrew, they were always close by), which infringed greatly on Bucharest's foreign policy decisions; last, but not least, Romania was geographically surrounded by Communist states which made an alliance with an outside party difficult, perhaps even impossible.⁹ Romania remained faithful to its bandwagoning foreign policy for both necessity and lack of viable alternatives. This does not mean that Soviet Russia quit being a threat to Romanian national security; rather, internal balancing offered a means of guarding against this threat while trapped behind the Iron Curtain.

However, this is not to say Romania had the closest relation with Moscow at all. On the contrary, Romania's relations with Moscow have constantly been tense. The reason why Romania was never particularly close to Moscow, especially under Ceaușescu's leadership, was the fact that while Romania was searching for a greater role within CAER and the Warsaw Pact, Moscow had something else in mind for it. Romania had made efforts to industrialize, but Moscow confined it in CAER to a largely agricultural role. Romania had made efforts to arm its soldiers with new military equipment – mostly Soviet – but Moscow saw Bucharest as one of the less important allies in the Warsaw Pact that could not bring a large military contribution to the alliance, either strategically or regionally. This type of role that Moscow had reserved for Bucharest was in

complete contradiction with Romania's long-time assumed desire of becoming regional leader. Ever since 1878, Romania's foreign and security policies were based on the belief that its national security and independence depended upon building a privileged relationship with one of the systemic great powers and by doing so building for itself a position of regional leadership. Romania's national security was thought to depend upon its ability to sell itself as a major regional factor that could indeed tilt the balance of power (even though by a close margin!) in Europe.¹⁰ Of course, this strategic concept for Romania's national security and foreign policy was designed in a time when the concept of balance of power was still very influential in Europe¹¹ and when the sub-system of international relations was bipolar or multipolar and Romania could afford a game of shifting alliances. But this was not a game it could play under Soviet hegemony! Another reason why bilateral Russian-Romanian relations were never close was that Russia perceived the Romanian Communist leadership as in-submissive and provoking in its dealings with the West and the Third World.

When the Iron Curtain fell, Romania continued to design its foreign policy within a hegemonic sub-system based on this fundamental belief. In fact, after 1945 and even after 1968, when Ceaușescu ceased power, Romania's foreign policy was characterized by continuity.¹² Except that the USSR denied Romania the much desired role, a primary reason why Bucharest never did feel safe within the Pact and sought other ways to compensate this security deficit. Romania's relations with Western powers, primarily the US and the UK, were based strictly on economic cooperation and despite increased appraisalment they were – beyond their symbolic power – rather feeble in terms of security guarantees a minor power such as Romania needed. Otherwise, Romania entertained much warmer relations with Third World states, such as the ones in the Middle East, Latin America and even Africa. But then again, this was neutral territory that Romania thought it could exploit to its benefit without distancing itself too much from and antagonizing Moscow.

2. Romanian-Russian relations after the Cold War: from ambivalence, to friction-prone, tense and strained

The Tsarist Empire and afterwards the USSR represented major actors in Romania's sub-system of international relations and its foreign policy was obliged to take it into consideration – either as a threat or a potential ally. This, however, changed after the end of the Cold War. The December 1989 revolution in Romania represented its breakaway from the Warsaw Pact and the Soviet block. However, the USSR endured as a major systemic power and was definitely an important actor in Eastern Europe – although it was obviously weakened.

The end of the Cold War and the collapse of the USSR had profound effects upon the international system as a whole and upon the sub-system of international relations of which Romania was a part. The first and most important of these effects materialized in the fact that the sub-system was no longer hegemonic. The 1990s offered Romania an unprecedented chance to join the economically-thriving world and the militarily-secure one: the EU and NATO. This shift in Romania's foreign policy was hailed as a return to the historical, cultural bases of Romania's foreign policy which has always been driven by alliances with Western powers against regional threats. Romania thus claimed a place in the West based on historical and cultural linkages and sought to distance itself from the "Communist" past and legacy. And Romania's foreign policy and diplomatic effort went into reforms that were consistent with the new status it was trying to achieve. The influence of the foreign factors in Romania's foreign policy during this period was tremendous – and to this day they continue to be so.

But the 1990s do not represent a linear evolution in terms of Romania's foreign policy. The early 1990s were marked by a lingering connection to Moscow – a legacy of the old, Communist era and a result of domestic political forces as well as of regional strategic ones. During 1989-1991 Romania's foreign policy did not see a radical change towards the USSR. Romania remained committed to all its previous international engagements in the aftermath of the December

1989 revolution – including the Warsaw Pact. The nature of the relationship between Romania and the former hegemonic power, the USSR changed profoundly during 1989-1991 – it was no longer hegemonic! – as a result both of internal transformations in both countries, but also as a result of regional factors. However, diplomatic exchanges with its immediate neighbors and former Soviet-partners and allies – Poland, Hungary, Czechoslovakia, in particular – as well as exploratory contacts with Western powers highlighted Romania's difficult situation. During this period the Warsaw Pact and CAER were dissolved, and there was increasing uncertainty about a newly created "buffer-zone"¹³ between the West, particularly NATO, and the USSR.

This was a period of great confusion in Romania's foreign policy which basically aimed at catching two rabbits with one stone. On the one hand, Romania had just gone through a democratic revolution, and supposedly was looking towards the West now, as both a political and an economic model. On February 6, 1991, Romania's Foreign Affairs Ministry in a press release was announcing the dissolution of the Warsaw Pact¹⁴ – days before the official announcement came from Moscow – signaling realignment clearly for the first time since the 1989 revolution. On the other hand, Bucharest feared the uncertainty of being left defenseless in front of an unknown West and an unpredictable East. On the occasion of his visit in Moscow on February 9, 1991, Ioan Mircea Pașcu, at the time President Ion Iliescu's foreign policy advisor, reassured his Russian counterpart that Romania was not harboring hostile intentions towards a weakening Russia.¹⁵ This attitude reflected Romania's hesitation between its old and somewhat predictable ally and the Western powers which had so long been portrayed as enemies due mostly to a clear lack of security guarantees from both sides. Moreover, this type of attitude reflected Romania's impatience to find itself free from the Soviet constraint, but at the same time uncertain of what might come from the West. In other words, what Bucharest was searching for, in a rather simplistic and unsophisticated manner, were security guarantees – a safety net! Last, but certainly not least important, was the influence of systemic factors on

Romanian decision-making. During first Gulf War (1990-1991) the US and the Russian Federation were perceived as relinquishing their tense past and cooperating which also encouraged Romania's exploratory contacts with the West and NATO in particular. However, relations between Russia and the US became tense again from 1992 onwards and so Romania's policy needed to show precaution in this respect as well.

To a certain extent, Romania's attitude is understandable and certainly natural. After all, nobody expected the Cold War to come to such an abrupt end and certainly no one expected the USSR to simply just disappear off the map both as a state as well as a superpower. Romania's ambivalent foreign policy during 1989-1991 was based on a sense of safety and prudence.

The USSR aimed at letting go of its former allies from the Warsaw Pact, but at the same time retaining its clout upon them by means of bilateral treaties it wanted to sign with the former communist republics as the Warsaw Pact disintegrated. This was the reason behind Moscow's insistence upon the signing of separate, bilateral treaties with all the former communist republics. Ensuring that the new political leaderships of the former communist republics were not hostile to a weakening Russia was essential for Moscow. However, in 1990-1991, some of these former communist states already had their eyes set on joining the West. In 1991 Hungary, Poland and Czechoslovakia already had their minds set on joining NATO, a possibility that was entertained by then NATO Secretary General, Manfred Wörner who signaled a potential interest of the Alliance towards eastward enlargement – a possibility that had been discarded until that moment and dubbed dangerous and provocative to the USSR.¹⁶ Unlike her neighbors, Romania accepted negotiations with Moscow concerning the signing of a bilateral treaty, thus becoming the only former communist state that signed – on April 5, 1991, just days before Easter – a treaty with the USSR.¹⁷ This was a clear signal of Romania's hesitation between the East and West. An ambivalent foreign policy was forged in Bucharest that was based on the pragmatism of the fact that Romania could not allow itself to be trapped in a hegemon's sphere of influence again;

therefore, it was important that Bucharest pursue a two-front policy aimed at ensuring Romania with a viable alternative ally and partner. However, the 1991 treaty was never ratified because soon after the treaty was signed, the USSR dissolved and the State Duma never passed it.

This was the moment that produced the largest break in Romania's foreign policy. In the aftermath of the collapse of the USSR, Romania's sub-system of international relations saw a period of sudden and great fragmentation. A lot of the former Soviet republics were now gaining independence. As a consequence, Romania needed to position itself towards a weak and vulnerable Russian Federation¹⁸, the lawful successor of the USSR, and towards all the newly formed states in its immediate and far neighborhood. Ukraine, Moldova, Belarus, Lithuania, Latvia, Estonia, all of the states in South Caucasus and Central Asia were suddenly independent states with which Romania needed to establish diplomatic – and otherwise – contacts.

At the European level, EU and NATO policies towards Eastern Europe in the early 1990s were shaped primarily by the fear that the latter would become a safe-heaven for all kinds of threats that would eventually spill over into Western Europe disturbing its security, stability and economic development.¹⁹ As a consequence, in the early 1990s, both in the newly formed EU and in NATO there was much talk concerning their eastward enlargement to include these former communist states and the newly formed, ex-communist states. The idea behind it all was that Europe's security was undeniably linked with the developments in this geopolitical region²⁰, despite the inertia that still persisted from the Cold War period. Moreover, under the newly established US unipolarity, the brakes that had previously refrained US Wilsonian foreign policy regarding the spread of democracy, open markets and international security were suddenly loose and Washington decided to pursue a grand strategy based on the theory of democratic peace.²¹

And this inertia was obvious even in Romania's behavior during 1991-1993. Even though in 1991 the USSR collapsed and dissolved into a host of new states, Romania, and its government, in particular President Iliescu, com-

monly associated with the ex-communist regime, were pursuing an ambivalent policy. The materialization of this ambivalent policy comes off as an immature, confusing foreign policy, based on essentially over-estimating Romania's role and geopolitical position to attract a privileged relation with either the Western powers or the Russian Federation. Of course, antagonizing Russia at the time to declare an open partisanship with NATO and the West was no more of a viable and pragmatic foreign policy decision either. Although quite disenchanted with its eastern neighboring power, the Russian Federation, which entered a period of deep economic, political-social unrest and weakness²², Romania continued to attempt a rapprochement to the latter, pursuing simultaneous negotiations with both Moscow and the Western powers.

For instance, in the summer of 1993, General Dumitru Cioflină, the head of Romania's Joint Chiefs of Staff, declared upon his return from Moscow that Romania could not possibly be more close to NATO than it is to the Russian Federation²³, whereas just a month later, Romanian Defense Minister, Nicolae Spiroiu, declared in front of a NATO commission that Romania wanted to become a member of NATO. Moreover, in 1993, Romania became a member of the Council of Europe and a candidate to the EU. In 1994, during an interview with CNN International, Romanian President Ion Iliescu, when asked whether Romania wanted to become a NATO member or was searching for a strategic partnership or possibly even an alliance with Russia, the latter declared Romania was at that time pursuing "both possibilities"²⁴.

This type of ambivalent policy pursued by Bucharest confused not only Western powers, but Moscow as well. Despite having signed a treaty on Russian-Romanian military cooperation in 1994, the relations between Russia and Romania were slowly straining. Until 1996, the relations with the Russian Federation were going to become tense over negotiations concerning the bilateral treaty the two countries wanted to sign. Because the first treaty signed in 1991 was never ratified, it was legally null. Hence, a new one was needed. Besides, there was much disagreement and criticism in Romania at the time, concerning the contents of the first treaty.

As a consequence, under pressure from the domestic political opposition, the Romanian government wanted to include in the treaty three main points: the issue of the Romanian national Treasure that had been in Russian custody ever since World War I (1917); the Russian condemnation of the 1939 Ribbentrop-Molotov Pact which severely disregarded Romania's territorial integrity and violated its national borders; and the issue concerning the parties' commitment not to become members and participate in alliances hostile to each other. However, Moscow interpreted Romanian demands as hostile and irredentist, and consequently refused to sign any treaty including these issues.

Romania's demand to include in the treaty the condemnation of the 1939 German-Soviet Pact was considered to signal Romanian territorial revisionism. This was particularly important since Romania now had two new neighbors: Ukraine and Moldova, which included territories that historically and ethnically belonged to Romania. Upon Ukraine's declaration of independence, in 1991, the Romanian government released a statement infringing territorial claims upon the new state and demanding that the latter blame the Ribbentrop-Molotov Pact.²⁵ Romanian territorial claims concerned Northern Bukovina as well as the three districts on the shore of the Black Sea, and the issue of the delimitation of the Black Sea continental shelf around the Snake Island. These had been inherited by Ukraine from the USSR, after they had been ceased by the Tsarist Empire as a strategic route of attack and access into the Balkans in the 19th century when it was battling out Austria-Hungary and the Ottoman Empire. Moreover, Romania's rapprochement to the Republic of Moldova was pursued by Bucharest under the title of "brotherly cooperation" – which the Russians suspected was a cover for Romania's intentions to annex the newly formed state.

In this respect, the Russians were right. In the early 1990s Romania indeed pursued a moderate revisionist policy in its own sub-system of international relations. Romania's foreign policy signaled status quo intentions in the South and West, but a moderate territorial revisionism in the North and East. This was, needless to say,

not to the liking of Moscow which still held important interests in Ukraine and Moldova and did not want to see the status quo shattered. Ukraine was territorially as large as Poland (which had already escaped Russian influence) and, from this respect, could possibly be a balancer against the latter at a regional level. As for Moldova, the Russian 14th Army was based in Transnistria, and Russian military presence in the region was considered vital for Russian security interests. This however was incompatible with Romania's potential annexation of Moldova, because Bucharest and Moscow had just signed a military cooperation treaty that forbade the two sides to maintain troops on the other's territory.²⁶ On the other hand, Romania could not be fully trusted, so long as it was slowly inclining towards closer cooperation with Western powers, seeking to become a member of the EU and NATO.

The Romanian-Russian Treaty took a long time to negotiate – over ten years – whereas neighboring ex-communist states Poland, Hungary, Czechoslovakia had signed similar treaties with Moscow as early as 1994, despite their initial refusal. But negotiations with Romania were stalling. In 1997, in the aftermath of the Romanian presidential elections won by CDR candidate Emil Constantinescu, a revision of Romania's foreign policy towards the Russian Federation and the rest of Eastern Europe in general was dimmed necessary. But the attempt failed to produce the desired results. Despite increasing efforts to close the negotiations on the bilateral Russian-Romanian Treaty, the contents of which had been approved by former president Iliescu, the treaty was not signed as scheduled in April 1996, because upon the arrival of Russian Foreign Affairs Minister, Evgheny Primakov in Bucharest in response to an invitation by the Romanian authorities, the Romanian government denounced the text of the treaty under the pretext it failed to condemn the Rippentrop-Molotov Pact of August 23, 1939 and to establish a clear roadmap for the return of Romania's national treasure.²⁷

This was the point where the Russian-Romanian relations simply just came to a stand-still for the next seven-eight years. During 1996-2003, no presidential visits were exchanged between the two states. In 1997, the last diplomatic and

parliamentarian contacts were established between the two states, with a Romanian Parliamentary delegation visiting Moscow, and a State Duma delegation visiting Bucharest shortly after. However, until president Iliescu's visit to Moscow in 2003²⁸, there were no other top diplomatic and political contacts between the two states. Moreover, there was great reluctance for 2nd track bilateral diplomacy as well. Political relations between Bucharest and Moscow went from friction-prone to tense and strained.

What determined the Romanian decision-makers to adopt this attitude towards Russia? This is the period in which Romania's foreign policy definitely stirs towards NATO and EU membership. The mid- and late-1990s mark a period when Romanian foreign policy goes from ambivalence and irredentism to complete subordination to domestic imperatives: EU and NATO membership.²⁹ This was the result of a political choice in Bucharest, determined partially by the Western promise of economic development and security (a *wave-of-the-future* type of bandwagoning), as well as by the fact that during this period, Russia was constantly losing ground and influence in Europe. Its economy was weak and its political environment was rather unstable. These too, were factors that strongly influenced Romania's foreign policy choices throughout the late 1990s.

This orientation in Romania's foreign policy interested exclusively in establishing partnerships with the Western powers came at a time when Moscow was feeling more vulnerable than ever. Moreover, the issue of NATO's and EU's eastwards enlargement was deeply troubling for a weak and vulnerable Russia. This is plainly reflected in Russian National Security Concept Papers and its National Military Doctrine Papers throughout the 1990s and the early 2000s. The evolution is obvious: from a relatively peaceful and defensive-oriented, status quo policy in 1991, to an offensive and largely preemptive one in April 2000 and February 2010.³⁰ The April 2000 Military Doctrine, as well as the Concept of National Security of the Russian Federation reveal Moscow's fears of territorial disintegration and loss of international status. This determined Russia to redefine its interest in the "near abroad" as

vital to its national security.³¹ This was a clear signal by Moscow that Western rapprochement and penetration of its former sphere of influence was seen as a hostile action. Russia vehemently criticized EU and NATO enlargement initiatives, and adopted a steadily more hostile policy³² - the culmination of which was the August 2008 Russia-Georgia war that opened the door for outright Russian hard balancing.

To a large degree, Romania's rapprochement to the EU and NATO (and the US) determined Russian-Romanian relations to deteriorate, because the efforts made by Bucharest in its attempt to secure NATO and EU membership were slowly monopolizing and truly exhausting Romanian foreign policy efforts. With Romania slowly transforming into an agent of NATO and EU principles, norms and values, Romanian-Russian relations became tenser and before long frictions started to emerge. The impact of the Western foreign factor upon Romania's foreign policy starting 1995-1996 up to the present³³ has been so tremendous that it simply monopolized all its priority foreign policy directions. The need to portray itself as a stability-exporting factor in South-Eastern Europe and later in the Greater Black Sea Area modeled Romania's foreign policy choices during the period 1997-2004/7. Moreover, during this long accession process, Romania's dissociation from its former Eastern ally was deliberate because of the need to signal to Brussels that it had definitely chosen to forge a lasting and meaningful partnership with it and that it was committed to promote Western norms and principles.

However, Russian-Romanian relations did not see the same sharp deterioration in the economic field, where large Russian investors and companies entered the Romanian market during this period of time.³⁴ Large companies such as Lukoil, one of Russia's energy giants, entered the Romanian market successfully, in a period when political instability, over-taxation, a faulted legal framework and corruption were keeping the suspicious Western investors at bay. Romania's commercial balance with the Russian Federation is still, even nowadays, negative, Romania importing good and services worth some \$2094 million from the Russian Federation and exporting goods and services

worth roughly \$716 million.³⁵ However, economic relations between Bucharest and Moscow were the only relations that endured through the late 1990s, though they were less intense than those Romania pursued with the West.³⁶

In 2001, the newly established PSD government attempted to re-launch bilateral relations with the Russian Federation, this time with a certain degree of success that was severely limited by the government's lack of vision. The relation was built around the bilateral treaty that needed to be signed - to a certain degree due to Western pressure. Thus the three main problems concerning the first two rounds of negotiations upon the treaty were brought back to center stage. However, Romania's foreign policy had changed tremendously by 2001. There was no longer a visible and assertive irredentist element in Romania's foreign policy³⁷, largely as a result of the impact of the need to fulfill EU and NATO accession criteria. There were still issues that need to be resolved, for instance between Ukraine and Romania concerning the delimitation of the Black Sea shelf³⁸, or the Băstroe Channel; however, these were no longer approached by Romania in a revisionist manner.

Ultimately in 2003, the bilateral treaty was signed without including any of the issues Romania insisted so much upon: the issue of the condemnation of the Ribbentrop-Molotov Pact³⁹, that of the national treasury, and the provision concerning the parties' commitment not to be members and participate in alliances that are targeted against the other.⁴⁰ The national treasury issue ended up being included in a joint statement separate from the treaty that established a joint commission to investigate the matter and offer a series of recommendations.⁴¹ This was interpreted as a failure of Romanian foreign policy, especially by the domestic political opposition⁴²; however, this was an indirect consequence of the over-concentration of Romanian foreign policy efforts towards the fundamental goals of EU and NATO accession. Basically, Romania was - and to a large extent still is - more interested in establishing firm relations with the EU and the US than with a Russia whose regional influence was perceived to be sharply and vastly fading - as proven by the

Rose, Orange revolutions, the eastward enlargements of both EU and NATO, before the August 2008 Russian-Georgian war.⁴³

Romania's regional foreign policy was for a long time deprived of its rightful place in the country's list of priorities because domestic imperatives forced Bucharest to invest all its efforts into checking a list of accession criteria to a series of international institutions. Consequently, Romania's foreign policy at a regional level failed to be as coherent and indeed pragmatic as it should have been and materialized rather in a series of principles, borrowed from the EU or NATO and reproduced during the period from 1997 to 2007.

3. The Romanian-Russian relations in the aftermath of Romania's EU and NATO accession

Romania's accession to NATO in 2004 was no doubt a great success for its foreign policy, as well as a result of the interplay of domestic, regional and definitely external factors. This forced Romania into conjuring a strategy for its post-accession period. On January 1, 2007, Romania also became a full member of the European Union. Consequently, these two historical events had a lasting impact on Romania's foreign policy. How the influence of these two events materialized and how did it impact on Romanian-Russian relations? What are the factors that shape this relation at present? Are they likely to persist or is their influence going to fade in time?

3.1. Romania's foreign policy priorities with Russia: between prudence and normalization

Following the 2004 parliamentary and presidential elections in Romania, winner president Traian Băsescu launched the thesis that Romania's foreign policy needed to be diversified immediately. Romania's foreign policy changed under president Băsescu and became much more clearly organized in terms of priorities and directions to pursue. NATO and the strategic partnerships with Washington and London – unfortunately formulated as an axis⁴⁴ – were seen as the primary guarantors of national security; EU membership was – and continues to be –

seen as a means for further economic, social, cultural and democratic development even in times of great economic challenges in the EU such as the present; our relations with China have been given priority in terms of trade; our relations to the Middle East have been severely reconsidered; and Romania's policy towards Eastern Europe, South Caucasus, Central Asia and the Russian Federation has been revitalized and is undergoing tremendous redefinition.⁴⁵

Romanian foreign policy also changed under the impact of accession into NATO and the EU, a long-held goal of Romania. Thus, the driving forces of Romanian foreign policy that have worked for nearly 150 years⁴⁶ have been altered and Romania is actively searching for a new "national project" which would drive foreign policy in the future.⁴⁷ Nelson argues Romania's foreign policy goals have traditionally been mainly to: "1. Avoid isolation because it means vulnerability, and strive for Romania's inclusion as a European nation with full responsibilities. 2. Avoid one-power domination of Southeastern Europe, regardless of what that power might be. Instead, seek multilayer guarantees at bilateral, regional, and multilateral levels. 3. Protect the unitary integrity of the Romanian state against autonomy self-determination, or other steps toward fragmentation."⁴⁸ And Romania has been only partially successful in achieving them.

However, this is a shallow portrayal of Romanian foreign policy, highly influenced by regional trends. The main goal of Romanian foreign and security policy remained, including during the Communist era, to maintain independence from other regional great powers. This is one of the reasons why the Ceaușescu regime had such a hard time accepting Moscow's claim of "limited sovereignty" when it came to the security of communist regimes in satellite states.⁴⁹ Secondly, the goal that drove Romanian foreign policy decisions throughout the 20th century was that of the "Greater Romania," that is unification of all Romanian territories that had been previously torn apart from it. Romanian decisions to join World War I and World War II are representative in this regard.⁵⁰ Last, but not least, Romania's foreign policy has traditionally been driven by its dual identity of Latin (hence Western) state, trapped

in Eastern Europe, among Slavs, Turks and Hungarians.⁵¹ As a consequence, in its dealings with the West, as well as in its aspirations to integrate with Western Europe, Romania has always sought to do so from a prominent regional position. And to a certain degree, it still does so. Of course maintaining territorial integrity has been a goal of Romanian foreign policy, but under the greater goal of maintaining the identity of Romania.

Nowadays, these driving forces are no longer acceptable as initially enunciated and pursued because Romania is now in NATO and the EU – Romania belongs to the West! As such, Romanian foreign policy is transforming under the impact of membership in both the EU and NATO. Romania is currently seeking to identify a new set of principles that will drive its foreign policy in the long-term – and so far they have proven illusive to the Romanian political elite. The Eastern Neighborhood is definitely one strategic area where Romania is seeking to consolidate its presence and involvement – as proven by newly established strategic partnerships with Azerbaijan and the tentative one currently negotiated with Turkey. Bucharest's participation in sketching the EU's foreign policy is deemed extremely important, as is its active participation in NATO decision-making circles. As proven by recently presented Romanian vision for the new NATO Strategic Concept expected to be launched in November 2010, on the occasion of the NATO Lisbon Summit, Romania did not take a clear stance on the issues it feels most strongly about with respect to NATO.⁵² Consequently, Romanian foreign policy in bilateral relations with Moscow is no longer driven only by the need to ensure independence and avoid hegemony. Rather, it is driven by the need to build up or participate to the building-up of a NATO and European foreign policy that centers on counterbalancing Russian aggression and assertiveness in Eastern Europe and the Greater Black Sea Area. Romanian foreign policy is equally turning towards closer relations with ally Turkey – and the avoidance of closer, potentially even partnership relations between Russia and Turkey in the Greater Black Sea Area (a trend that has been visible on both sides for quite some time now)⁵³. The challenge, however, is for Romania to put together a na-

tional strategy that, while taking into account European and American interests and strategies, is built around its own interests and identifies actions and means to promote them regionally – thus pushing away from a country-image long enjoyed by Romania of an “American” pawn in the region, promoting Washington's interests and strategies diligently and submissively.⁵⁴

In the aftermath of the 2009 presidential elections, when president Băsescu was reelected for a second term, he emphasized this redefinition of the interests Romania harbours towards Eastern Europe: “The key words of the Romanian foreign policy during my new term as president will be dynamism, continuity, seizing opportunities, pragmatism, predictability, respect for previous commitments, efficient multilateralism and solidarity.”⁵⁵ The pillars of Romania's post-accession foreign policy are thus identified as “an energetic participation to the European project, a solid trans-Atlantic relationship, and an active neighborhood policy”⁵⁶. However, at a closer look, president Băsescu is in fact outlining Romania's foreign policy towards Eastern Europe at two levels:

- The bilateral level concerns relations with regional states in Eastern Europe and the Greater Black Sea Area which, according to president Băsescu, are to be pursued under the auspices of solidarity and seizing opportunities. It would seem as if Romania's interests towards Eastern Europe are clearly defined and stated, but at a closer look things are rather different. During a research visit to Moscow, we have had the chance to talk to fellow Russian researchers who emphasized Romania's interests in the region are excessively influenced by Washington and the actions pursued by Romania in the region – such as president Băsescu's call for the internationalization of the Black Sea, his calling the Black Sea a „Russian lake”, the announcement of Romania's acceptance to host US military bases on its territory, etc - are in fact a result of the US influence on Romania's policy and a manifestation of Romania's hostility towards the Russian Federation.⁵⁷ Moreover, during a recent meeting with Polish researchers visiting Romania, they raised a series of questions regarding the fact that Romania's interests towards Eastern Europe are unclear, that Romania's foreign policy towards

Eastern Europe is confusing and that Romania's partnerships in the region (such as the newly signed strategic partnership with Azerbaijan) are merely symbolic.⁵⁸ This is particularly important though because after announcing in March 2010 that it agrees to host the US missile shield in Europe, Romania's power position in Eastern Europe and the GBSA is certainly more prominent alongside Turkey and, of course, Russia.⁵⁹

- The multilateral level is represented by EU and NATO regional initiatives which Romania fully supports. As stated by the Romanian president in January 2010, Romania will become ever more active in shaping European foreign policy initiatives as well as international and regional roles – and one might assume Eastern Europe is not an exception. As such, Romania remains one of the most active supporters of further eastward EU and NATO enlargements – with Ukraine and Georgia (NATO) and the Republic of Moldova (the EU). Romania will thus use its status as member of the EU and NATO, as well as multilateral channels to promote its interests towards Eastern Europe.

As for Russia, in the Romanian president's words, the „message I want to convey is that Russia may have a partner in Romania only insofar as our interests are respected”⁶⁰. But it is precisely the great influence Western policies have had on Romanian policy that has cemented Romania's perception in Russia as a „pawn” of Washington's interests in the region – acting to undermine Russian influence and power in Eastern Europe. And for this reason, and others, Russia has persistently tried to isolate Romania in Southeastern and Eastern Europe. Since 1996 there have been several high-level exchange of visits between Russian and Romanian officials, especially at parliamentary and Prime Minister levels, slowly picking up pace since 2007. However, at the presidential level there is a clear imbalance, with no Russian president visiting Romanian since the democratic revolution in December 1989.⁶¹

Since 2007 Romanian diplomatic and political visits to Moscow has doubled. We would characterize Romania's latest intensification of diplomatic and political efforts regarding Moscow as an effort to normalize relations with its Eastern

greater power neighbor. At the same time, these efforts are also meant to signal the fact that Romania considers Russia's assertiveness in Eastern Europe and the Caucasus to be threatening to regional and national security.

Romania continues to be under the great influence of the external factors in its foreign policy directions. For instance, in 2007, Bucharest's foreign policy priority was to “build the profile of a responsible and efficient EU member”⁶² for Romania whereas in 2010 it was stated as to energetically participate in consolidating the EU's international and regional role and consolidating the trans-Atlantic relationship as a guarantor of European security and stability. Consequently, Bucharest is a supporter of the “open doors” policy regarding the further enlargement of the EU and NATO eastward. In April 2008, during the NATO Summit held in Bucharest, as well as the subsequent anniversary summit in 2009, Romania has been one of the most active supporters of NATO enlargement, voting that Ukraine and Georgia be given the MAP. Moreover, despite initial hesitations (which were determined more by a difference of geopolitical conceptualization between the US-sponsored GBSA and the European-entertained Eastern dimension concepts), Romania became one of the most active supporters of the Eastern Partnership – along with the Black Sea Synergy. This was a rather predictable direction in Romania's foreign policy, especially since other member states before her have implemented it, too.

Romania has now become EU and NATO's eastern border and this carries a large responsibility. Consequently, it feels only natural that Romania use the norms and principles that itself implemented to transform the geopolitical space around its borders as a means to promote security. Moreover, Romania is considered to possess the expertise and the experience – having itself gone through such a radical transition recently – that would prove useful in guiding other regional states towards adopting euroatlantic norms and principles. In this sense, Romania assumes a role of leadership as a stabilizing factor and security exporter in Eastern Europe and the Greater Black Sea Area. This largely self-ascribed role is to be fulfilled by means of “soft power” type of actions

starting with its main resource – the spread of democracy: “Romania’s active participation – politically, diplomatically, economically, informatively, military and otherwise – in promoting democracy, security and prosperity in its neighborhood and other areas of strategic interest.”⁶³ The strategic concept of democratic security⁶⁴ underlines Romania’s entire foreign and security policy, largely under the influence of the European factor.⁶⁵ Democratic norms and principles, human rights, transparency, etc are considered to be the fundamental principles that form the basis of Romania’s foreign policy.

Political matters are now increasingly important factors in Bucharest’s policy towards the Russian Federation and the rest of the former Soviet republics. At present, there is no reason to believe this trend will fade in the near future, especially with the EU being so intent on giving it more importance. Unlike the 1990s when a strategic concept in Romania’s policy towards Russia was absent, nowadays Romania at least has something that resembles such a strategic concept: democratic security. The Romanian Presidential Administration has not yet finished work on the upcoming National Security Strategy before this article was published, but there are few chances this driving force in Romanian foreign and security policy will change.

At a closer look, the concept of democratic security seems rather incoherent with Romania’s other foreign policy priority: its strategic partnership with Washington. From this point of view, Bucharest seems to privilege the realist assumption of the balance of power by taking a rather hostile attitude towards its eastern neighbor, the Russian Federation. Thus, Romania presents itself as a first shield of US interests in the region, and Washington’s second in command in the greater Black Sea area. Romania is hosting US military bases on its national territory since 2007 and in March 2010 it agreed to host the US missile shield in Eastern Europe as well (starting 2015, the second phase of its deployment). Romania’s president mentioned during his speech of announcing the decision to host the US missile shield that it was by no means targeted against Russia – a mention that raised the suspicion of Russia’s ambassador to NATO who

argued that president Băseșcu’s speech was unusual given that no one would have thought the shield targeted Russia.

These are just a few reasons why Romania’s policy towards the Russian Federation is considered more assertive and confrontational, a direction that is determined – not reinforced, as it is commonly portrayed⁶⁶ – by the US which adopted a much more confrontational position towards Russia during the Bush jr. II administration. But with the new Obama administration set on “resetting” US-Russia relations and bringing about a period of detente, the signing of the START II Treaty on April 9, 2010, there is a sense of increasing cooperation between the US and Russia.

Moscow no longer controls Eastern Europe in the same hegemonic manner that it did before 1989 and it is unlikely to use its military capabilities to regain this control; rather Russia is pursuing a type of policy that focuses on different instruments and national security priorities, both soft and hard power. Consequently, the regional dynamics have come back to the forefront of international relations and so far resulted in major reorientations of security and foreign policy preferences – as happened in the case of the ex-communist states that are now members of NATO or/and the EU. Russian president Medvedev proposed in July 2008 a new security architecture of the Northern hemisphere, an integrated one that would blur the lines between NATO and the rest, that would incorporate both EU and NATO members as well as Russia and Caucasian and Central Asian States – a real collective security system. The Military Doctrine released by Moscow in February 2010 identifies NATO and the US missile defense shield in Eastern Europe as a true security risk to Russia’s security and a threat to its vital interests.⁶⁷

a) The Greater Black Sea Area

At present, regional dynamics are characterized by a series of particularities regarding Romanian, and to some extent the Western perception of the Black Sea region as a security complex or a security region.⁶⁸ According to this thesis, the Black Sea region is a distinctive security complex based on a series of criteria: historical and cultural affinities, economic interests (includ-

ing energy resources), security concerns, strategic interests and geopolitical considerations: the Black Sea is a “strategic corridor”⁶⁹ between three main geopolitical areas: Europe, Eurasia and the Middle East.

In terms of historical and cultural affinities, there is no common vision or community of interests in the Black Sea region.⁷⁰ Rather, there is great fragmentation and diversity, with rival visions and interests between riveran states. In addition, Russia continues to control most of the region, either militarily – Russia still has the largest fleet in the Black Sea⁷¹ – or politically, culturally and economically.⁷² Hence, any Romanian foreign policy concerning its Eastern neighborhood cannot disregard the Russian Federation. It is vital that Romania recognize Russia as a crucial and necessary actor in the region, whose influence and presence cannot be denied or ignored, despite negative domestic political trends in Moscow.

Truth be said, recently, Moscow seems to be turning away from its “Europe first” policy launched by President Putin in 2000, and radicalize its attitude towards Brussels under the pretext the latter is harming its national interests. Whereas relations with the EU⁷³ seem to stand still, with some prospects for further development – against the backdrop of the close relations between Germany, France, Italy and Russia – in the aftermath of the 2008-2009 gas wars, relations with NATO came to a post-Cold War high-peek of tension over the August 2008 war between Georgia and Russia. The new NATO Strategic Concept which is currently being developed by the Alliance is thought to spur a rapprochement with and an attempt to reengage with Russia over pragmatic mutual interests.⁷⁴

Romania is quite intent on continuing to promote the necessity for a EU common energy security strategy that must be based on ensuring other states as energy resources providers and other transportation routes that bypass Russia. This is one of the directions in Romania’s current foreign policy that is likely to produce more tensions in the relation between Moscow and Bucharest because Moscow interprets this policy as hostile and will respond accordingly. This is likely to occur if Romania does not seek another manner in which to approach Russia on this

mutually sensitive issue, a manner that makes less use of imposed democratic norms and principles, which Moscow regards as illegitimate and hostile interference in its own domestic affairs. So far, Romania’s regional initiative regarding an institutional framework for cooperation in the Black Sea region, materialized in the Black Sea Forum, has failed to attract the most important and crucial actors in the region: the Russian Federation and Turkey. 2nd track diplomacy – in forums such as the PFP Working Group on Stability and Security in the Greater Black Sea Area and others – does involve both Russia and Turkey most of the times, but one has to wonder whether that is truly enough. These are not actors that can simply just be disregarded. Their absence in this institutional framework severely limits its success and its capabilities, as well as its regional relevance. Indeed, Bucharest sees the Black Sea Forum as an institutional tool to build its regional leader status; however, this attempt is doomed to fail if this status is not recognized and validated by the regional great powers, which are particularly Russia and Turkey.

But why are both Russia and Turkey so reserved when it comes to the Black Sea Forum? Because Russia and Turkey perceive Romania and its actions as representative as Western regional revisionism, whereas their interests incline towards a strange combination of status quo and revisionist policy. Between the Medvedev⁷⁵ Doctrine that proposes a comprehensive revision of basically the euroatlantic regional order in its new European Security Treaty – a sort of “status quo plus” policy in Karaganov and Bordachev’s vision⁷⁶ – and Turkey’s neo-Ottoman foreign policy, the Greater Black Sea Area and South-eastern Europe as a whole are under the spectrum of a peculiar mix of Russian and Turkish revisionism and status quo policy that at times seems concerted while other times is obviously reaped by rivalry.

Up to 2008 Russia was also concerned about its fading influence upon its “near abroad” and fears further EU and US rapprochement on its borders. However, with Yanukovich president in Ukraine (refusing to join NATO), Moldova still formally neutral and a more temperate Saakashvili in Tbilisi, Russia is back in force in regional poli-

tics. The old obsession of encirclement (by hostile, unfriendly regimes or powers) is still as present as ever in Moscow, though. Romania's policy is representative of both these threats to Russian national security, hence it is itself deemed unfriendly. Russia perceives itself as still being the great power under the control of which is this sub-system of international relations⁷⁷ and will not allow other powers to take control of it. Its national security is defined as being linked with the existence of "friendly" regimes⁷⁸ in its immediate "near abroad".

On the other hand, Turkey is afraid it will lose its right of control over the straits as the Montreaux Convention established. For Russia and Turkey, increased US or NATO presence in the region is contrary to their own interests. Turkey itself harbors hopes of regional leadership, and for this reason is unlikely to support similar initiatives by other rival states, such as Romania. A policy such as the one promoted by Romania, seen as Westernizing, illegitimate and "revisionist" being based on democratic security norms, values and principles is unlikely to receive Russian or Turkish⁷⁹ support.

b) Romanian democratic regional revisionism

In close connection to the Greater Black Sea Area, Russian-Romanian relations are prone to further frictions and tensions over Romania's support for democratic and revolutionary forces in the former Soviet republics. Romania's support of Ukraine not simply during the so-called Orange revolution, but also during the Russian-Ukrainian gas crisis, was interpreted as an intrusion in Russia's sphere of influence and harshly criticized. The rumors that Romania had supported the events of April 2009 in Chişinău were also used to discredit Romania as a regional revisionist – a dimension which was only amplified by recent declarations made by high-ranking officials in Chişinău regarding the desirability of unification between Romania and the Republic of Moldova. Also, the outspoken support for Tbilisi that the Romanian authorities undertook – with the Romanian president touring South Caucasus just days after the war between Russia and Georgia in August 2008 – came off as a proof of hostility against Russia (although the Romanian gov-

ernment did not issue any official statement blaming Moscow for the war).

Romania does not possess the type of political influence over the governments of any of the former Soviet republics that could potentially hope to rival Moscow's clout. At the military level, most of these former Soviet republics depend upon the Russian Federation. If they will indeed choose to re-orientate their security arrangements and foreign policies away from Moscow they will surely require a security guarantor (militarily), which is a role of great responsibility if we consider the conflict potential of the region. Romania's military capabilities are insufficient and Romania cannot become a guarantor of these states' national security. Romania was involved in none of the settlement of the conflicts in Eastern Europe. In the case of the 1992 war in Transnistria, Bucharest was not formally one of the participants; it just merely supplied Chişinău with arms and ammunition. And later, it was just bypassed by the four major participants in the conflict. The issue of the "frozen conflicts" is a perfect example of how Romania borrowed EU agenda items and tried to adapt them into a diverse foreign policy. However, Romania failed to devise any conflict prevention and conflict management instruments in the region and to offer sufficient regional adherence to an institutional cooperative framework. Romania's insistence upon becoming involved and having a voice in the settlement of these issues is also considered an act of intrusion by a Moscow that now perceives itself as a great power.

But Moscow too is increasingly revisionist in Europe as a whole and its foreign policy is silently as well as publicly pursuing revisionist goals. Prime Minister Putin announced Russia was withdrawing from the Conventional Forces in Europe Treaty (CFE); then came 2008 and within 2 months, in August-September, Russia managed to trample all over a long-held principle of European international relations consecrated by the Act of Helsinki and guarded by the OSCE: that no borders shall be modified in Europe unless by the expressed desire of the parts; President Medvedev spoke in favor of demolishing the current regional order and rebuilding it around a European Security Treaty that it supports – one that would not hang on the edges of the Helsinki Act.⁸⁰

c) Moldova

At most, all Romania can do is advocate with Washington and Brussels the case of these former Soviet republics in need of economic, military, or otherwise, assistance. But there are no guarantees Bucharest's voice will be heard in these forums. Increasingly, the domestic opposition is accusing the governing coalition of weak ability to lobby in international forums for the support and promotion of national interests. This is not an appropriate profile for the role of regional leader that Romania strives to hold. Moreover, Romania lacks the economic, politic and cultural resources to develop this type of policy. Romania defined itself as an island of "latinity" in the middle of a sea of Slaves.⁸¹ Needless to say, this is all but appropriate for a Bucharest so eager to establish close contacts with its Slave neighbors on the basis of common cultural and historical features. This causes the other former Soviet republics to have an ambivalent policy towards Romania. This trend is obvious, for example, in Moldova's rapprochement to Bucharest, a relation that is being built as privileged and special by Bucharest.⁸²

d) Energy Security

The Greater Black Sea Area is the connection between energy clients and providers, and consequently, it becomes central to the idea of energy security. This is a thesis that has been successfully embraced by Romanian decision-makers because Romania itself is largely dependent on Russian gas. The repeated energy crises in the former Soviet space, in Ukraine, Georgia, Belarus, have definitely determined Bucharest to put its guard up and adopt a more hostile and critical position towards Moscow, repeatedly calling for a need to promote a European energy security strategy and separate Europe from its dependence on Russian energy resources by building other alternative energy transportation routes.⁸³ This recent attitude, however, is a result of Romania still fearing the old saying "When Russia sneezes, Romania catches a cold". Basically, Bucharest pushes hard on a common European energy policy because it is simply attempting to avoid a situation similar to those in which Ukraine or Georgia found themselves in and having to negotiate with Russia on a bilateral level.

Internalization of an issue that presents large domestic significance and is considered a threat is largely used by minor powers, such as Romania. Bucharest's perceived status of regional leader is inconsistent with its influence upon the region as a whole. All major energy projects that are designed to link South Caucasus and Central Asia to Europe have bypassed Romania who is now struggling to be co-opted in at least one energy regional project and quit being the subject of Russian presidential jokes and ridicule.

Bucharest's fears are not without foundation. Nowadays Russia is no longer the vulnerable and weak transition state it used to be in the 1990s when both the US and the EU were trying to democratize it. Rather, under Presidents Putin and Medvedev, Russia grew to perceive itself once again as a great power and demand that it be treated accordingly. Russian foreign policy has become more self-confident and assertive. This is a direct consequence of the rapid economic development phase that Russia entered ever since 2000.⁸⁴ This is based on the exploitation of Russia's large energy resources as well as its control over energy transportation routes in the former Soviet space. Consequently, Russia's foreign policy has changed and is currently under increasing pressure from domestic imperatives: economic development as a means to regain the great power status.⁸⁵ Its energy resources are increasingly vital for Moscow and its policy in regard to them has shifted towards much more authoritarian trends, because Russia could simply not afford to let market forces and external factors decide its economic development priorities – especially in industries dimmed vital, such as energy. From this point on, Moscow became a guarantor of these vital and strategic industries which it now completely controls. This trend in Russian domestic politics is negatively perceived both by the US and the EU, as well as by Romania.

e) Romania – regional leader and security exporter?

Romania portrays itself as a privileged state in South-Eastern Europe that holds a special regional role and significance. This could very well be interpreted as a bandwagoning behavior based on the particular interest for certain national

gains. Basically Romania has switched away from her historical trend of attempting to build a privileged relation with a great power based on her status of regional leader or geopolitically prominent state. This status – whether it was indeed a historical reality or a fabrication in Bucharest – aimed at over-estimating Romania's potential contribution, due to its significant geopolitical position, to the overall continental balance of power. However, this traditional strategy fails within the security architecture that Romania is now a member of – NATO and the EU.

Nowadays, Romania is searching to build a leading regional role by means of using its membership in international relations and alliances, as well as its strategic partnerships, as resources in its regional foreign policy. This entails two things. On the one hand, Romania is pursuing a revisionist policy towards its immediate Eastern neighborhood, aimed at transforming this space into a democratic and capitalist one as a means of promoting security. This is soft power at its best, except the soft power Romania is using is that of the EU and NATO, filtered through her recent transitional experience. On the other hand, this type of strategy is incomplete because it underlines Romania's lack of domestic and diplomatic resources to implement this policy successfully. It also influences the fact that Romania has not yet reached a status of self-sufficiency in its foreign policy which is still greatly influenced by its major powers partners.

f) The Romanian National Treasure

So far, there are no clear results or recommendations by the Joint Russian-Romanian Commission on the issue of the Romanian national treasure. The slow pace of research is inducing a lack of trust on Romania's side, a reason why this issue is likely to remain an active one for some time to come, with modest results at most.

g) Regional Cooperation

There are a host of issues that could become the basis of a mutually beneficial cooperation between Russia and Romania, and which are currently limited by the stand-still to which Romanian-Russian relations have come to due to mutual mistrust and divergent policies. There is, and

will continue to be a mutual interest of the two states that Eastern Europe and the whole former Soviet space in general be stable and secure. Consequently, a rather fruitful relation could be built from this point on, provided that both parties show just a bit of interest in reassuring the other side of their mutually beneficial intentions. The "zero-sum game" vision that dominates Russian foreign policy and national security policy, their emphasis on pre-World War I type of balance of power and geopolitics dynamics must be alleviated and Romania cannot and will not achieve this by taking increasingly radical and hostile positions towards Moscow.⁸⁶ It will rather confirm their suspicions. If it truly wants to be a bridge between Europe and Eurasia, then Bucharest must be ready, willing and able to negotiate and cooperate with Moscow on vital issues for the whole of the former Soviet space, such as ethnic tensions, non-compliance with democratic and human rights principles and values, extreme and violent nationalism, management of inter-ethnic relations and crisis and conflict prevention mechanisms, terrorist activities and militant extremism, organized crime, proliferation, illegal migration, coastal zone and maritime security management, missile defense, etc. Romania's success in getting Moscow to cooperate on these issues is to find a set of its own pragmatic interests based on which it could build a meaningful and lasting relationship with Russia and that might complement European and NATO interests. Borrowing others' interests and passing them off as one's own have not helped improve Bucharest's relations with Moscow. Moreover, Romania should offer Russia a basis for a relation that is realistic in terms both of clout as well as capabilities and expect Russia to cooperate on each and every issue – not veto out those that do not suite it.

i) The US missile shield in Eastern Europe to be hosted by Romania⁸⁷

The US' decision to deploy an anti-missile defense system in Eastern Europe in early 2007 created a very intense reaction from Moscow. The Bush Plan envisioned the deployment of a missile defense shield in Eastern Europe to defend and deter against a ballistic missile attack

from Iran. The system was to be composed of a fix radar station in the Czech Republic and ten interceptor SAM-3 missiles in Poland. The system was to become operational by 2011-2013 at the latest. The Bush Plan was based on an alarming analysis of Iranian nuclear development facilities and capability to build a ballistic missile and a functional nuclear warhead to arm it. Russia argued Iran was but an excuse for Washington to target Russia's nuclear arsenal – since Iran did not at the time possess either intercontinental ballistic missiles, not nuclear warheads. In its February 2007 speech delivered in Munich, on the occasion of the 43rd Security Policy Conference, then Russian president Vladimir Putin argued:

“Plans to expand certain elements of the anti-missile defense system to Europe cannot help but disturb us. Who needs the next step of what would be, in this case, an inevitable arms race? I deeply doubt that Europeans themselves do.

Missile weapons with a range of about five to eight thousand kilometers that really pose a threat to Europe do not exist in any of the so-called problem countries. And in the near future and prospects, this will not happen and is not even foreseeable. And any hypothetical launch of, for example, a North Korean rocket to American territory through Western Europe obviously contradicts the laws of ballistics. As we say in Russia, it would be like using the right hand to reach the left ear.”⁸⁸

US NATO allies also criticized Washington's 2007 missile defense plan that sought to protect against long-range, intercontinental ballistic missile threats originating from Iran and North Korea, because it broke the prime principle of NATO common defense: the indivisibility of allied security. As it turned out, the Bush Missile-Defense Plan did not offer anti-missile defense coverage to the Southeastern flank of NATO – comprising members Hungary, Romania, Greece, Turkey, as well as then candidates Croatia and Albania. European allies also argued that Washington had negotiated the deal unilaterally with two other members, Poland and the Czech Republic and the issue had not properly been discussed in the North-Atlantic Council.

Romania was obviously not involved in the original 2007 Bush Plan for missile defense in Eastern Europe and it was one of the allies that argued in favor of the maintenance of the principle of indivisibility of the allies' security at the Bucharest 2008 NATO Summit requesting that a complementary NATO missile defense shield be built in the region.

The Obama administration resolved in September 2009 to change the initial Bush Plan for missile defense in Eastern Europe. General James Cartwright, the Vice-President of the US Army's Joint Chiefs of Staff played a central part in sketching the Obama Plan which is widely seen as an improvement of the Bush version of the missile-defense system in Eastern Europe. The new system advanced by the Obama administration entails more sensors, covering more space for monitoring, closer to the source of the threat – Iran – which would ensure greater coverage and defense provided by the shield. Moreover, the Obama version of the system uses more interceptor missiles, placed on varied platforms – silo-based, water-borne, and flexible, using the better Standard Missile SM-3 interceptors tasked to stop incoming hostile ballistic missiles in their ascendant, mid-course and descendant phases. The Obama Plan envisions the deployment of the missile shield in four stages: (1) the first stage, stretching to 2011, will cover the deployment of maritime platforms (Aegis ships) carrying SM-3 Block IA interceptors onboard, as well as radar stations; this was one of the most worrisome stages for the Pentagon released a map of the deployment site of the Aegis ships in Europe, ships that were part of the US missile shield under the Obama plan. Russia and Turkey in particular were extremely vociferous in expressing their disagreement with the new deployment plan for it featured the deployment of an Aegis ship in the Black Sea which was seen as ignorance of the Montreux Convention that both countries feel very strongly about. (2) The second stage, between 2011-2015, featured the deployment of SM-3 block IB interceptors on both maritime and land platforms. (3) and (4) stages, roughly to 2020, of the Obama Plan, feature the deployment of detection and intercepting technology SM-3 Block IIA and IIB on maritime and land platforms.

According to the *Ballistic Missile Defense Review* of February 2, 2010, the Obama Plan will achieve American interests of stability, deterrence and security much better because it is more tailored to the unique features of the European region – its geography, threat-profile, probability of attack, US role, etc. Moreover, the US system in Europe would be integrated into existing regional deterrence architectures whose strengthening should be a priority because it would allow Washington to (a) accelerate the deployment of proven technologies, (b) promise more effective long-term protection of homeland security and allies' security and (c) increase the opportunity for burden-sharing. Thus, the new Obama Plan rests on the key concept of *phased adaptive approach (PAA)* which gives the possibility to deploy additional protection in a certain area as technology and threats mature.⁸⁹ The new *National Security Strategy of the United States* released in May 2010 emphasizes missile defense: "we will strengthen our regional deterrence postures—for example, through phased, adaptive missile defense architectures—in order to make certain that regional adversaries gain no advantages from their acquisition of new, offensive military capabilities"⁹⁰.

The new Obama Plan changed the focus of the deployment loci of the US missile shield away from Central Europe and towards Southeastern Europe – which placed Romania on the map for the Obama missile shield plan. Speculations ran high in the midsts of Pentagon's release of the map of locations where Aegis ships carrying interceptor missiles would be deployed – a map that featured among other things 1 Aegis ship in the Black Sea, 2 ships in the Eastern Mediterranean and 2 in the Baltic Sea. Romania and Bulgaria were the prime candidates for hosting this Aegis ship in the region given that their governments had previously called for the internationalization of the Black Sea. The Russian Federation responded violently, accusing the US of a hegemonic plan to dominate the world and subdue Moscow by rendering its nuclear arsenal – that is, the key component of its national security – useless.

Romanian president, Traian Băsescu announced Romania accepted the proposal of president Obama – brought to Bucharest by Sub-se-

cretary of State for Arms Control, Ellen Tauscher – in the aftermath of the extraordinary meeting of the Supreme Council for National Defense, on February 4, 2010. He also mentioned that Romania will host interceptor missiles which are to become operational starting 2015 – the 2nd phase of building the missile shield according to White House and Pentagon plans. The Romanian president also mentioned that this decision will help improve Romania's national security, because it did not have any anti-ballistic missile defenses. The Obama missile shield is considered by Romanian authorities to be so much more beneficial for national security because it will cover and protect all of Romania's territory – unlike the Bush plan which only covered a small part of Romania's territory (a part of its most western province, Transylvania). The decision of the Romanian authorities was greeted by the American Embassy in Bucharest which declared itself "satisfied" with the news.

Though the Romanian supreme body on national security – the Supreme Council for National Defense – approved the American proposal, it has yet to be passed by the Romanian Parliament, an obstacle merely formal in itself since the Parliament controlled by a majority (the Democratic-Liberal Party, the Hungarian minority party, and the independent MPs gathered under the newly established National Union for Progress) supportive of president Băsescu will certainly pass the legislation. The Social Democrat Party will also most likely endorse the American proposal.

The news did not come as a big surprise altogether. Speculations concerning Romania's participation in the US missile shield have been around ever since American Vice-president, Joe Biden visited Romania in November 2009, in the context of reassuring Eastern partners of the Obama administration's political commitment to installing the missile shield in Eastern Europe, despite its much reformed version. And even before that - for instance, even in 2007 the French newspaper *Le Figaro* wrote that Romania might become a part of Washington's missile defense architecture in Europe due to its excessively pro-American foreign policy. However, the administration's emphasis on the sea-based ele-

ments of the missile shield, as well as the fact that the Pentagon released a map featuring the deployment of sea-based elements of the shield misdirected attention of the media and international analysts who were inclined to believe Romania's role might be more of a sea-ward one, with an Aegis ship navigating under Romanian flag in the Black Sea. Moreover, the very press release of the White House produced some confusion having specified Romania will host Standard Missile 3 (SM-3) interceptors with no words towards the platforms that will host them. Former Romanian Minister of Defense, Teodor Meleşcanu and other prominent Romanian security experts declared publicly that Romania will most likely host not only land interceptors, but also radars and naval elements.⁹¹ Recent declarations by Russian Foreign Affairs minister, Sergei Lavrov had us thinking that the Russians considered this possibility as well since Lavrov requested that Washington revise its naval deployment plan under the missile shield because for any Black Sea members of NATO (Romania was at the time the only Black Sea NATO member state that announced its participation in the shield) to host naval elements of the missile shield would in fact violate the standing provisions of the Montreux Convention.⁹²

The speculations regarding the possibility of Romania also hosting naval elements of the missile shield became even more acute in December 2009 when Turkey announced it did not approve of elements of the American missile shield on its territory (CNN, December 30, 2010). These speculations were somewhat discarded by the passing of the 2010 Romanian national budget, which did not feature any acquisitions of this kind in the military sector and the acquisition plans for the next year put together by the Romanian Joint Chiefs of Staff. However, the speculations were completely dismissed by an American State Department press release saying that Romania will not host any naval elements of the missile shield.⁹³

Although very few Romanian security analysts doubt the importance the shield will have for Romanian security, there are still a large number of doubts surrounding Romania's participation to it. Issues concerning the risks Romania will accept on account of this decision, the need for such architecture to be hosted by Romania

and the debates surrounding the costs for its implementation – particularly in full economic crisis which hit Romania particularly hard, hardest in Southeastern Europe according to IMF data – are dominating Romanian mass-media. More pro-Western analysts – a vast majority of them, that is – declared that Romania's participation in the missile shield is essential for national security reasons, but also because Romania is now a part of NATO and must act as a reliable ally. However, Romania's participation in the missile shield is not, in any way, mediated by NATO. The missile shield Washington is seeking to build in Central and Eastern Europe will no doubt represent a consolidated deterrent – adding to the credibility of Washington's nuclear umbrella – protecting its NATO allies. But the shield is fully paid for and operated by the US – which has already, understandably enough, given rise to worries reminding us of the Cold War period: will the US actually be willing to use the missile shield components when its troops are not directly threatened, but allies are targeted?

The domestic debate also focused on the issue of the risks Romania is opening itself to by accepting to host elements of the US missile shield. The greatest concern of Bucharest and Romanian security analysts has been Russia's reaction to the news. Beyond concerns that Russia will react as vehemently and as threatening as it did when Poland announced a similar decision a couple of years back, Bucharest took precautions in emphasizing that the American missile shield (and the elements it was to host on its national territory implicitly) were not aimed at Russia. In its 2010 military doctrine released in February 2010, Russia specifically identifies missile shields as vital threats to its national security and global security and reserves itself the right to use nuclear weapons preventively against potential aggressors.⁹⁴ Moreover, a large number of 2nd rank Russian diplomatic and military officials have requested that Romanian sites of the missile shield be targeted by the Russian Federation's ICBMs. The Chief of the Russian Army's Joint Chiefs of Staff, general Nikolai Makarov announced the despite Washington's arguments to the contrary, the US missile shield in Central and Eastern Europe is aimed at Russia. Russian

colonel Igor Korotcenia declared that SM-3 interceptors are exceptionally dangerous for Russia's nuclear capability (RIA Novosti, February 8, 2010). All in all, the Russian reaction to Romania's announcement wasn't as threatening as one might have expected it to be – in comparison to similar threats made to Poland when it announced its decision to host interceptor missiles. Still, even during the signing of the new START II Treaty, Russian officials stated:

*"The Treaty between the Russian Federation and the United States of America on the Reduction and Limitation of Strategic Offensive Arms signed in Prague on April 8, 2010, can operate and be viable only if the United States of America refrains from developing its missile defense capabilities quantitatively or qualitatively. Consequently, the exceptional circumstances referred to in Article 14 of the Treaty include increasing the capabilities of the United States of America's missile defense system in such a way that threatens the potential of the strategic nuclear forces of the Russian Federation."*⁹⁵

Russia failed to react to the Romanian announcement as violently as it previously had in the cases of the deployment of the interceptors in Poland and the announcement regarding the deployment of one Patriot battery near the Polish border with Kaliningrad. There was no official threat made by Russian officials as to Romanian sites becoming a target for Russian missiles, there was no public stand-off between the two administrations. And this aspect did not go unnoticed. During a visit to Romania by a delegation of the Polish Center for Central European Affairs, we were asked whether we believed Russia had reacted as violently to the Romanian announcement as it had to Polish ones. Moreover, the idea that Romania now enjoyed a position of power together with Russia and Turkey in the Greater Black Sea Area was reiterated several times during the meeting by the Polish party.⁹⁶

4. Conclusions

Romania is not a "link" either culturally, politically, militarily or energetically between the

euroatlantic space and the former Soviet space. Unless Bucharest approaches this Russian-Romanian relation more responsibly and realistically, Romania risks of becoming a marginal state in the EU and NATO, rather than the "link" between the EU and NATO and the former Soviet space, including Russia it portrays itself to be. Neither does Romania have a particular or special role in Eastern Europe. The differences between Romania and say Poland, a state with much more reasons to strive the regional leader role, are incommensurable.

The tense relations between Russia and Romania are a result of Romania's mistakes and faulted regional foreign policy on the one hand; on the other, they are a result of Russia refusing to recognize Bucharest's self-ascribed role as regional leader, because this would bring further deterioration of its status and influence in the region. Moreover, Russia now sees itself as a great power; therefore it finds Romania's demands to be illegitimate and inappropriate for a relation between a great power such as herself and a minor power such as Romania. From this point of view, the situation is complicated, to the extent that Romania does not have the resources and capabilities to be a regional leader; but then neither is Russia a great power any more. Its economy is fragile and in bad need of modernization and diversification. A great power cannot have an economy that is limited to raw materials (energy resources) exports to richer, more industrially and technologically developed states. In addition, Russia is in great need of massive investment and technology, if it is to expand its industrial base and make it more performant and profitable. Russia's population is slowly decreasing, for which reason it will need to invest more in human capital utilization and research and development.⁹⁷ The Russian army is conventionally weak and its nuclear forces will become increasingly vulnerable to US ABM systems. Its defense budget is almost an eighth of US's and much smaller in comparison with the USSR's.⁹⁸ These are just a few of the reasons why Russia is no longer the superpower the USSR used to be. Romania, under the influence of US and EU divergent trends, cannot accept Russia as a great power in its sub-system considering its intentions

are neo-imperialist and hostile to the norms and values of democracy, freedom and prosperity. And the Russian perception, as demonstrated by the latest Report of the Russian Ministry of Foreign Affairs regarding Moscow's relations with Bucharest is ambiguous to say the least (in steep contrast with other states in the region): "Relations with Romania were something of a mixed bag; they evolved in a contradictory setting. The enhanced intensity of contacts at the beginning of 2009, including the visit to Moscow of the Romanian foreign minister (February), failed to positively influence the quality of bilateral political dialogue. The incoherence of Bucharest's approach to the promotion of cooperation and the series of openly unfriendly moves it undertook toward Russia predetermined a decline in interstate relations, and led to the curtailment of plans to develop top and high level political contacts. In these circumstances we took the path of supporting inter-parliamentary exchanges (State Duma Deputy Speaker Valery Yezev went to Bucharest), as well as economic cooperation (the Romanian ministers of economy and tourism visited Moscow) and cultural and humanitarian links."⁹⁹ In 2008 bilateral relations were tense over suspicions regarding Russian aggression in Georgia, and even though Romanian officials did not issue an official statement blaming Russia of committing an aggression against Georgia, Romanian president Băsescu toured the region within days of the beginning of the war on August 8. In 2009 bilateral relations again met with difficulty during a mutual expulsion of diplomatic personnel over a high-profile Romanian media scandal involving espionage.

But Russian-Romanian relations are not going to be influenced only by their respective domestic trends, but also by other regional or external trends. Surely, this period in their respective evolutions when both states attempt to consolidate their state and implement deep-running reforms, is likely to produce tensions and frictions – which as we have seen was the case since 1996-1997. However, it will be increasingly important the type of relation will the EU and the US develop with Russia in the near future. There is a well-known fact that within the EU there is not a consensus concerning a determined atti-

tude towards Russia. While some states, like the UK, Poland and Romania, push for a harsher and more balance-prone policy towards Moscow – due to its slow but steady slide back into authoritarianism, other states like Germany or France argue there is a need to engage and recognize Moscow as a crucial and important partner, based on pragmatic, rather than ideological and ethic bases.¹⁰⁰ At European level there was a strong sense that the Putin administration is to blame for these current Russian domestic trends¹⁰¹ whereas Russia, France and Italy seem to get along much better with the Medvedev administration. Romania, though, seems to incline more towards the American point of view which takes a more initiative-based, assertive attitude towards the former Soviet space¹⁰² with the Obama administration seeking to reset relations with Russia and reengage with it on several multiple fronts simultaneously – the new NATO Strategic Concept, the new START II Treaty, regional security, etc. Unlike its Western allies, Bucharest does not see Putin as the problem, but rather Russia itself. From this point of view, Romania is likely to diverge from the European loose consensus on relations with Russia. Either way, Romania's relations with the Russian Federation will evolve in close connection to the development and evolution of the relationship and dynamics between the great powers that populate its sub-system of international relations: the US, the EU and the Russian Federation. Should these relations evolve more towards rivalry and mutual balancing behavior, then these dynamics will impact in a similar way upon Romania's relations with Moscow. It is our belief this is the case at present, too.

However, we do not believe the Romanian-Russian economic relations will suffer greatly. They are on a slowly descendant slope, which is unfortunate, if only for the reason that Russia is such a huge market Romanian economic agents might at some point attempt to penetrate – though so far they faced great difficulty in doing so. Romania is currently pursuing a policy of moderate competition with Russia which it perceives as a threat – sectorially, rather than wholly – under the influence of its strategic partnership with Washington and its EU and NATO member status, which is using as resources to build a regional

leader status. However, there is a strong need for Romania to come up with a viable and realistic strategic concept on the basis of which to build a stable and predictable relation with the Russian Federation.

In addition, Romania needs to diversify the potential topics that could become directions of foreign policy towards Russia. Over-concentration of a couple of such directions that just happen to instill rivalry and tensions between the two states will not produce a breakthrough in Romanian-Russian relations. From this point of view, Romania could choose a less value-based policy towards Russia and devise one that is more pragmatic than the current one. Moreover, a reorientation of the US and EU policies towards Russia, on a more pragmatic stance, very much likely under the Obama administration, will greatly influence a similar policy in Romania, too. After all, cooperation has taken place based on pragmatic interests as often as it has based on common values, norms and principles. And fundamentally, no Romanian policy towards the Russian Federation will ever be successful if Bucharest does not attempt to reassure Moscow that its interests are neither being disregarded, nor ignored, and that transformations and cooperation will only lead to mutual gains and are definitely in Russia's best interest. A "win-win" policy, resting fundamentally on pragmatic principles and interests, is much more likely to succeed at this point in Romanian-Russian relations.

Note

¹ According to Martin Wright, a minor power is a state that develops interests concerning its own sub-system of international relations, and has the capabilities to ensure action only at this limited level. Romania's profile seems to integrate just right into this definition. Of course, there could be voices saying Romania has been militarily present beyond the borders of its sub-system of international relations, such as Afghanistan or Irak, which seems to contradict the definition of a minor power. However, these actions were done in an institutional or cooperative manner (either in NATO or the Coalition

against Terrorism) which Romania supports. Still, in a unilateral perspective, Romania does not possess sufficient capabilities to sustain interests and actions outside the borders of its own sub-system of international relations. See Martin Wright, *Power Politics*, Leicester: Leicester University Press, 1995, p. 34.

² See Andrei Miroiu, Simona Soare, „Politica de securitate a României (1878-2006). O perspectivă istorică” (Romania's Security Policy 1878-2006. A Historical View) in Luciana Alexandra Ghica, Marian Zulean *Politica de securitate națională. Concepte, instituții, procese* (National Security Policy. Concepts, Institutions, Process), Iași: Ed. Polirom, 2007.

³ *Idem*.

⁴ See John J. Mearsheimer, *The Tragedy of Great Power Politics*, New York: Norton, 2001, pp. 131-4. Mearsheimer argues that both sea and land are dividing factors. The farther allied states are from each other, the less they are tempted to honor their alliance obligations and protect their allies when in need because they believe the danger is still far away from their borders and hence their interests and national security are not directly harmed. But Mearsheimer's simplistic description of factors with determinant influence in international relationship should always be considered in a larger context, with much respect paid to other circumstantial factors.

⁵ For instance, see Dennis Deletant and Mihail Ionescu, *Romania and the Warsaw Pact: 1955-1989*, Cold War International History Project, Working Paper no. 43, April 2004, pp. 28-29, 59-64. For a similar argument, see Daniel N. Nelson, "Romanian Security," in Henry F. Carey (ed), *Romania since 1989. Politics, Economics, and Society*, Oxford: Lexington Books, 2004, pp. 461-485.

⁶ Anna Locher, *Shaping the Policies of the Alliance – The Committee of Ministers of Foreign Affairs of the Warsaw Pact, 1976-1980*, available online at http://www.php.isn.ethz.ch/collections/coll_cmfa/cmfa_intro.cfm?navinfo=15699#Faltering.

⁷ Ioan Scurtu in Dennis Deletant and Mihail Ionescu, *Romania and the Warsaw Pact: 1955-1989*, p. 62. Ioan Scurtu argues Moscow did not put up a fight in Romania's case of obvious dissidence and rather established a policy of peaceful coexistence. My only criticism is that such a policy would not make sense in the case of the relation between a superpower, a hegemon, and a minor power deeply embedded in its sphere of influence. Moreover, it would have been easy for Russia to influence domestic politics in Romania if it truly felt the need to do so. It is my belief Moscow did not do so, despite signs of dissidence from Romania, because it was quite sure of its grip on the regime in Bucharest.

⁸ Authors arguing in favor of Romania's conducting a dissident policy within the Warsaw Pact say the latter benefited from it in the shape of its acceptance into the GATT accords in the 1970s, its intense economic relations with western powers, etc. I concede these are indeed characteristics of Romania-western powers relations; however, they were too limited and sectorial to substantiate a true dissident policy in Romania. For a contradictory argument see Dennis Deletant and Mihail Ionescu, *Romania and the Warsaw Pact: 1955-1989*, p. 34-6.

⁹ Besides, it is rather doubtful whether the US would have ever risked its relations with the USSR becoming tenser and threatening then they already were over Romania.

¹⁰ Andrei Miroiu, Simona Soare, „Politica de securitate a României (1878-2006). O perspectivă istorică”, Iași: Ed. Polirom, 2007.

¹¹ This belief so basic for Romania's national security was forged in the 1880s-1890s, when despite some authors arguing the balance of power system consecrated in the Concert of Europe back in 1815 was long dead, the balance of power concept and the fear of a potential or a contending continental hegemon was still driving European politics, and it would continue to do so more or less until the end of World War II and the fall of the Iron Curtain.

¹² See Dennis Deletant and Mihail Ionescu, *Romania and the Warsaw Pact: 1955-1989*, p. 29; note that the authors refer to continuity in terms of dissidence and opposition to Soviet policies, whereas we refer to continuity as the persistence of the belief that underlined Romania's foreign and security policies.

¹³ Sergei Karaganov, in *Mejdunarodnaja jizni*, no. 6, 1990, p. 92. Karaganov argues, the USSR is still a superpower and the world is still bipolar (and at the time he predicts it will remain so for the foreseeable future), but that the rules of the great game have changed radically in the sense that the old European concept of balance of power (in territorial terms) is now driving international politics and that a buffer-zone meant to keep the two parties away from each other is slowly being built in Eastern-Europe. In the same article, Karaganov also underlines the fact that this new buffer-zone could only be in USSR's sphere of influence. Obviously, the article does not possess much scientific and prediction value at this point especially since history proved much of Karaganov's predictions wrong. However, its value resides in it capturing the manner in which international politics were being seen and done in Moscow at the time.

¹⁴ Sabina Fatti, Armand Grosu, *Evenimentul Zilei*, July 26, 2004.

¹⁵ *Idem*.

¹⁶ Mr. Manfred Wörner's interview published in *România Liberă*, on July 5, 1991.

¹⁷ See the main points of the April 5, 1991 Treaty signed by Romania's President Ion Iliescu and USSR's Gorbachev, available online at <http://moscova.mae.ro/index.php?lang=ro>.

¹⁸ Despite its enduring status as a military superpower, the Russian Federation was admittedly economically weak in its early years and politically unstable. See Joseph Rothschild and Nancy Wingfield, *Return To Diversity. A Political History of East Central Europe since World War II*, 3rd edition, Oxford: Oxford University Press, 2000, pp. 280-1.

¹⁹ See *Russia's Wrong Direction: What the United States Can and Should Do*, Council of Foreign Relations, Independent Task Force Report no. 57, 2006, pp. 17-28, available online at http://www.cfr.org/content/publications/attachments/Russia_TaskForce.pdf. This is a remnant idea linked with the historical fear in European great powers that a divided and weak South-Eastern Europe will serve as a stimulus for competition between

them over its control. Also see *EU Country Strategy Paper 2007-2013: Russian Federation*, published in April 2006, p. 11, available online at http://ec.europa.eu/comm/external_relations/russia/csp/2007-2013_en.pdf

²⁰ See Council of Copenhagen Conclusions in 1993, available online at http://ec.europa.eu/enlargement/glossary/terms/accession-criteria_en.htm.

²¹ See Tony Smith, "Wilsonianism after Iraq. The End of Liberal Internationalism?" in John G. Ikenberry (ed), *The Crisis of American Foreign Policy. Wilsonianism in the Twenty-First Century*, Princeton: Princeton University Press, 2009, pp. 53-88.

²² This period is to extend well into the 1990s, culminating with the major economic crisis of 1999. After President Putin gains power though, he re-launches a reform program to revitalize Russia's economy, based on exploitation of its energy resources that now take center stage in Russia's economy. However, President Putin's understanding of the reform is to bring certain strategic industries (particularly the energy and armament ones, as well as the nuclear energy branch) under state control and finance it through state-supported investment that is supposedly a guarantor of profit and productivity. The reason behind this policy is that Russia's now "managed democracy" could not simply stand by and watch how economic priorities were being set by outside market forces and investors. As a consequence, Kremlin opted for the Russian government controlling these industries and calling the priorities and of course dividing the revenues. See Dmitry Danilov, Sergei Karaganov, Dov Lynch, Alexey Pushkov, Dmitri Trenin, Andrei Zagorski, *What Russia Sees*, Chailiot Paper no. 74, January 2005, pp. 30-36. Also see *EU Country Strategy Paper 2007-2013: Russian Federation*, published in April 2006, pp. 6-13, available online at http://ec.europa.eu/comm/external_relations/russia/csp/2007-2013_en.pdf

²³ See *România Liberă*, July 26, 1993.

²⁴ See *România Liberă*, March 2, 1994. Also see *Evenimentul Zilei*, November 3, 2006.

²⁵ The Romanian declaration also denounced the 1961 Soviet-Romanian Treaty that established the border demarcation line between Romania and Ukraine by including the Romanian claimed territories of Northern Bukovina and Bessarabia in the USSR Ukraine. Indeed, these were Romanian territories until the Russian aggression in the aftermath of the 1939 German-Soviet Pact. The Romanian government proclaimed its intentions for forging the "Great Romania" by reincorporating these lost territories, an initiative that was also supported by the Romanian political opposition. See R. Solchanyk, "The Politics of State Building: Centre-Periphery Relations in Post-Soviet Ukraine", *Europe-Asia Studies*, Vol. 46, No. 1, 1994, p. 63.

²⁶ See *The Russian-Romanian Military Collaboration Treaty*, signed March 31, 1994.

²⁷ See "Ritmul Ședințelor Comisiei româno-ruse privind Tezaurul va fi accelerat," *Evenimentul Zilei*, November 3, 2006.

²⁸ For a full list of the diplomatic and political contacts between Romania and the Russian Federation between 1991-present, please see <http://moscova.mae.ro/index.php?lang=ro>.

²⁹ Also, the late 1990s and the early 2000s market a period when Romanian decision-makers were pursuing simultaneously membership in NATO and the EU. Consequently, Romanian foreign policy was virtually exhausted by the incredible effort to maintain a balance between engagements with European and American partners. As of 2004, this will no longer be the case.

³⁰ We must also bear in mind the fact that Russia was perceived internationally as ongoing a transition to democratic governance, and naturally, its National Security Concepts and Military Doctrine were not permanent documents reflecting the changes and the evolution of Russia on the world stage as well as domestically. See *Concept of National Security of the Russian Federation* (2000), *External Policy of the Russian Federation* (2000), *Russian Federation Military Doctrine* (April 2000). Also see *The Military Doctrine of a Great Power To Be*, Special Analysis no. 8, January 23, 2007, available online at http://www.csis.ro/publications/special_analysis_8.html.

³¹ See *Russian Federation Military Doctrine* (April 2000), especially the introductory part concerning the international environment, Russian interests and perceived threats.

³² Not only was Moscow unhappy with NATO military presence in the Balkans, from where it is finally chased out in the Kosovo 1999 military campaign, but also by NATO's advertised intention to enlarge eastwards to include Romania and Bulgaria, the Baltic states, etc. Deeply embedded and Cold War-remnant issues, such as the matter of NATO's nuclear tactical arsenal in Europe, or the matter of the ratification of the CFE Treaty, and the installation of AMB systems in Europe were brought back into the relations between Russian and the western powers. See *The Military Doctrine of a Great Power To Be*, Special Analysis no. 8, January 23, 2007, available online at http://www.csis.ro/publications/special_analysis_8.html. However, Russia's failure to act upon its threats lead to a considerable diminution of the credibility of its deterrent and signaled its growing economic, political and especially military vulnerability and weakness.

³³ I argue there are good reasons to believe that NATO and EU will continue to impact heavily on Romania's foreign policy priorities and decisions even beyond our country's accession to the EU.

³⁴ See a detailed history of Romanian-Russian economic relations since 1991 to present available online at <http://moscova.mae.ro/index.php?lang=ro>.

³⁵ *Idem*.

³⁶ This was a natural consequence of the fact that both Romania and the Russian Federation were experiencing a period of economic recession, when reforms were slowly implemented and results were still far from satisfactory.

³⁷ Some authors would argue Romania still harbors revisionist intentions towards Moldova. According to these theses, Romania still harbors intentions of reunification with Moldova. See B. Szaikovski, *Encyclopedia of Conflicts, Disputes and Flashpoints in Eastern Europe, Russia and The Successor States* Essex: Longman Current Affairs, 1993, pp. 406-435.

³⁸ This is still an issue between the two states that has been settled through a ruling of the International Court of Justice, which was accepted by former Ukrainian president Viktor Iuschenko, but was denounced during the presidential campaign by both current president Viktor Ianukovich and former Prime Minister Yulia Timoshenko.

³⁹ Russia indeed condemned the 1939 Pact; however, it refused and still refuses to include this clause in any of the documents it signs.

⁴⁰ The treaty simply states, from this point of view, that "The parties recognize the indivisible and embracing character of security and the unbreakable connection between national and international security of the OSCE member states and recognize each other's inherent mutual right of freedom in choosing or changing their security arrangements, including alliances, so as to reflect their evolution. The parties shall not seek to strengthen their own security at the expense of other states" ("Părțile Contractante recunosc caracterul atotcuprinzător și indivizibilitatea securității și legătura indisolubilă dintre securitatea fiecăreia și securitatea tuturor statelor participante la Organizația pentru Securitate și Cooperare în Europa și reafirmă dreptul inerent al fiecăreia de a fi liberă să își aleagă sau să își schimbe aranjamentele de securitate, inclusiv tratatele de alianță pe măsura evoluțiilor lor. Ele nu își vor întări securitatea pe seama securității altor state," personal translation). See *Friendship and Cooperation Treaty between Romania and the Russian Federation*, signed in 2003.

⁴¹ *Idem*.

⁴² See George Damian, "România a abandonat Tezaurul", *Ziua*, no. 3606, on April 21, 2006.

⁴³ See *EU Country Strategy Paper 2007-2013: Russian Federation*, published April 2006, p. 5, available online at http://ec.europa.eu/comm/external_relations/russia/csp/2007-2013_en.pdf.

⁴⁴ The concept of axis, especially in military and security terms, in which it is portrayed in Romania's foreign policy, holds a particularly negative perception of hostility, as remnant of the World War II.

⁴⁵ See President Traian Băsescu's speech outlining the main directions and priorities of Romania's foreign policy in 2007, January 19, 2007, available online at http://www.presidency.ro/?_RID=det&tb=date&id=8429&PRID=ag.

⁴⁶ We are not referring to what professor Ionescu has identified as the 150-year trend in Romania's policy. His analysis makes for a very interesting reading, but we do not emphasize the religious component of Romanian identity as much as he does. See Mihail E. Ionescu, *Romania Orientală 160 de ani: 1848-2009*, Bucharest: Military Publishing House, 2009. His emphasis on the religious component of national identity leads him to the conclusion that "The loss in 1812 of Bessarabia had not been seen by the Romanian political elite as an irreparable loss because it did not break with the logic of replacing the Muslim dominance with a Christian one, ultimately an European one. Hence, Russia was seen, by some local circles, as a savior" (p. 9). Though we admit that Romanian political elite has rarely been converging in its entirety towards one foreign policy orientation, Roma-

nia has perceived Russia as a threat to national security and independence regardless of its cultural and religious identity. Because Russia was by the 19th century fully accepted as a European power, Romania perceived it as being a part of the great game of balance of power of Europe and thus it became a part of it, at a secondary if not lesser level, in order to fend off against Russia.

⁴⁷ There are, for instance initiatives calling for the identification of such a national project. For instance, the Black Sea-Caspian Sea Foundation, directed by presidential national security councilor Iulian Fota and the new conservative right in Romania, represented by Valeriu Stoica, have launched such an initiative in late 2008 – called *Romania 2020*.

⁴⁸ See Daniel N. Nelson, "Romanian Security," in Henry F. Carey (ed.), *Romania since 1989. Politics, Economics, and Society*, Oxford: Lexington Books, 2004, p. 464.

⁴⁹ See Dennis Deletant and Mihail Ionescu, *Romania and the Warsaw Pact: 1955-1989*, Cold War International History Project, Working Paper no. 43, April 2004, pp. 96-97. Ceaușescu's position on these matters is quite obvious in Minutes of the Romanian Communist Party's Executive Political Committee Meeting on December 13, 1981 as well as that of December 17, 1981.

⁵⁰ For more details on balancing and bandwagoning in Romania's foreign policy in World War I and World War II see Andrei Miroiu, *Balanță și Hegemonie. România în politica mondială, 1913-1989*, Iași: Ed. Polirom, 2006.

⁵¹ We do not support claims expressed by Romanian established analysts that Romania is a victim of geopolitics, as a multiple border of the West. Such deterministic interpretations are unsubstantiated and entirely speculative. For an argument in this regard see Zoe Petre, untitled essay in response to CSIS draft document on Romania's strategic importance, October 1998, pp. 1-2. Daniel N. Nelson takes on her analysis and expands it.

⁵² See Simona Soare, *Noul Concept Strategic al NATO: Recomandările Grupului Internațional de Experti asupra noului Concept Strategic al NATO și implicațiile pentru securitatea națională*, CSEEA Brief Analysis, Center for East European and Asian Studies (www.cseea.ro) June 2010, forthcoming.

⁵³ For instance, in November 2008, the Turkish representative to an international conference hosted by the Institute for Political Studies of Defense and Military History in Bucharest addressed the audience and supported what was at the time the beginning of a neo-Ottoman policy Turkey was developing. Not only did he argue for closer Russian-Turkish relations in the Greater Black Sea Area and the entire South-Eastern Europe, but he emphasized the duty the two regional countries were sharing in managing this strategic area by contrast with external great powers – particularly the European Union and the US. Moreover, he emphasized the need to exclude external great powers and build a new status quo among regional states – with Turkey carrying a great contribution in this regard. For more details see Aslan Oir Yavuz, with the Global Strategy Institute, Ankara, *Turkey's Foreign Policy in Southeastern Europe*, pp. 221-235.

⁵⁴ During our October 2008 visit to Moscow, during a meeting with a team of researchers from the Center for Strategic Studies in Moscow, we have been openly ac-

cused to promoting Washington's interests in the Greater Black Sea Area – i.e. internationalization of the Black Sea and destruction of the Montreux Convention. *Minutes of the ISPAIM Delegation with the researchers of the Center for Strategic Studies in Moscow, October 5, 2008*. During a recent visit by a Polish delegation from the Center for Central European Affairs in Warsaw, the Polish researchers expressed their point of view summarized as follows: Romania, now benefiting from the presence of both US military bases and the US missile shield on its territory enjoys a new power posture at the Black Sea – within a trio of Russia-Turkey-Romania. The emphasis however, as well as their understanding of Romania's interests in the region as vaguely outlined, was on Romania as a "tool" of US foreign policy in the region. *Minutes of the ISPAIM researchers' meeting with the Delegation from the Center for central European Affairs in Warsaw, March 28, 2010*.

⁵⁵ See President Traian Băsescu's inaugural speech, on January 10, 2010, available online at <http://cms.presidency.ro/?pag=67&sid=12011>.

⁵⁶ *Ibidem*.

⁵⁷ Meeting with researchers from the Strategic Studies Institute in Moscow, on October 5, 2008.

⁵⁸ Meeting with European Studies Center researchers, on March 28, 2010, in Bucharest.

⁵⁹ *Ibidem*.

⁶⁰ See President Traian Băsescu's inaugural speech, on January 10, 2010, available online at <http://cms.presidency.ro/?pag=67&sid=12011>.

⁶¹ President Putin's visit in April 2008 is usually cited as a counterexample. However, president Putin came to Bucharest in April 2008 in order to participate to the NATO Summit organized in the Romanian capital, and it thus does not qualify as a proper bilateral visit, though he did meet with president Basescu briefly.

⁶² See President Traian Băsescu's speech outlining the main directions and priorities of Romania's foreign policy in 2007, January 19, 2007, available online at http://www.presidency.ro/?_RID=det&tb=date&id=8429&_PRID=ag.

⁶³ Romania's National Security Strategy, April 17, 2006, p. 13, available online at <http://www.presidency.ro/static/ordine/SSNR/SSNR.pdf>.

⁶⁴ *Ibidem*, pp. 12-13.

⁶⁵ Democratic security is in fact a "soft power" type of concept that holds a special place in EU's security strategy underlining EU's belief in the inherent and deep connection between security, democracy and economic development. See *EU Security Strategy*, December 12, 2003, Brussels, pp. 6-13.

⁶⁶ See Ioan Mircea Pașcu, "Now the EU must Awaken to the Black Sea Security" *Europe's World, Summer 2006*, pp. 99-101, available online at http://www.harvard-bssp.org/static/files/118/Ioan_Mircea_Pascu.pdf.

⁶⁷ Simona Soare, *Doctrina Militară a Federației Ruse, Februarie 2010*, unpublished paper, March 2010.

⁶⁸ See Ioan Mircea Pașcu, "Now the EU must Awaken to the Black Sea Security" *Europe's World, Summer 2006*, pp. 99-103, available online at http://www.harvard-bssp.org/static/files/118/Ioan_Mircea_Pascu.pdf.

⁶⁹ *Idem*. Also see E Rumor and J. Simon, "euroatlantic Strategy for the Black Sea Region", *INSS Analysis*, January 27, 2006, available online at http://www.harvard-bssp.org/static/files/110/euro_atlantic_strategy.pdf. The paper recommends a coherent euroatlantic strategy for the Black Sea security region. However, I disagree on several levels with the authors: first, there is no such thing as a euroatlantic strategy, or even a vision towards the Black Sea region; secondly, the Black Sea is not a security region.

⁷⁰ See Ronald D. Asmus (ed), *Next Steps for Forging a euroatlantic Strategy For the Wider Black Sea*, Washington: German Marshall Fund Publishing House, 2006, pp. 83-97.

⁷¹ Despite recent misunderstandings between Moscow and Kiev concerning the Russian Black Sea Fleet, Russia still possesses the largest capabilities in the region. Moreover, it is closely followed by Turkey, with which it seems to agree on a status quo type of policy in the Black Sea region. See Itar-Tass, RIA Novosti, Interfax, March 6-9, 2007.

⁷² See Roy Allison and Lena Johnson (ed), *Central Asian Security. The New International Context*, Washington: Brookings Institution Press, 2001, pp. 6-11, 24-37. Also see Dmitry Danilov & co, *What Russia Sees*, Chailiot Paper no. 74, January 2005, pp. 63-76.

⁷³ In a November 2007 paper, Mark Leonard and Nicu Popescu argued: "Russia's new challenge to the EU runs deeper than the threat of energy cut-offs or blockages in the UN. It is setting itself up as an ideological alternative to the EU, with a different approach to sovereignty, power and world order" (p. 1). This is the case because the EU continues to be profoundly divided regarding Russia between those states that see Russia as a threat that should be opposed and those that see Russia as an important partner that should be further engaged and socialized in the norms of the EU. The two authors divide the member states into five distinct groups based on their policy towards Russia: "We have identified five distinct policy approaches to Russia shared by old and new members alike: '**Trojan Horses**' (Cyprus and Greece) who often defend Russian interests in the EU system, and are willing to veto common EU positions; '**Strategic Partners**' (France, Germany, Italy and Spain) who enjoy a 'special relationship' with Russia which occasionally undermines common EU policies; '**Friendly Pragmatists**' (Austria, Belgium, Bulgaria, Finland, Hungary, Luxembourg, Malta, Portugal, Slovakia and Slovenia) who maintain a close relationship with Russia and tend to put their business interests above political goals; '**Frosty Pragmatists**' (Czech Republic, Denmark, Estonia, Ireland, Latvia, the Netherlands, Romania, Sweden and the United Kingdom) who also focus on business interests but are less afraid than others to speak out against Russian behavior on human rights or other issues; and '**New Cold Warriors**' (Lithuania and Poland) who have an overtly hostile relationship with Moscow and are willing to use the veto to block EU

negotiations with Russia." (p. 2) (bold in the original). For more on this, see Mark Leonard and Nicu Popescu, *A Power Audit of EU-Russia Relations*, European Council on Foreign Relations Policy Paper, November 2007. "These internal divisions have enabled Russia to do precisely what it wants with the EU states, rewarding some, ignoring others, and even openly coercing some without the others doing anything to help them" – Jose Ignacio Torreblanca, *Russia is Shifting*, *El Pais* English Edition, June 1, 2010.

⁷⁴ For more details, see NATO 2020: *Assured Security; Dynamic Engagement. Analysis and Recommendations of the Group of Experts on a New Strategic Concept of NATO*, May 17, 2010, available online at <http://www.nato.int/strategic-concept/expertsreport.pdf>. Also, for an analysis of the Report, see Simona Soare, *Noul Concept Strategic al NATO: Recomandările Grupului Internațional de Experți asupra noului Concept Strategic al NATO și implicațiile pentru securitatea națională*, CSEEA Brief Analysis, Center for East European and Asian Studies (www.cseea.ro) June 2010, forthcoming.

⁷⁵ The draft text of the European Security Treaty proposed by Russian president Medvedev is available at <http://www.mid.ru/ns-dvbr.nsf/dveurope/065fc3182ca460d1c325767f003073cc>.

⁷⁶ Sergei Karaganov and Timofei Bordachev, *Towards a New euroatlantic Security Architecture. Report of the Russian Experts for the Valdai Discussion Club Conference*, Russia in Global Affairs, http://www.globalaffairs.ru/docs/Karaganov_eng.pdf.

⁷⁷ Sub-systems may be territorially and politically coherent and make up security regions; they could, however, not be based on common threats, dangers, risks and interests, and pursue policies that are divergent in terms of followed rules and norms; in this latter case they are neither security complexes, nor are they security regions.

⁷⁸ Some authors regard this trend as Russian neo-imperialism; see, for instance, Richard J. Krickus, *Iron Troikas. The New Threat From the East*, SSI, March 2006, pp. 26-31.

⁷⁹ Despite Turkey's intention to become a member of the EU, this issue continues to be a sensitive and important issue for Turkey and it is likely to take a long time for it to be softly persuaded into deeper cooperation. However, this is unlikely to be a direct result of Romania's regional policy, but rather a result of the EU accession process.

⁸⁰ We would like to thank professor Ionescu for the many conversations we had on this issue that helped me come to this conclusion.

⁸¹ See President Traian Băsescu's speech outlining the main directions and priorities of Romania's foreign policy in 2005, on February 11, 2005.

⁸² See President Traian Băsescu's speech outlining the main directions and priorities of Romania's foreign policy in 2007, January 19, 2007, available online at http://www.presidency.ro/?_RID=det&tb=date&id=8429&_PRID=ag.

⁸³ See President Traian Băsescu's speech outlining the need for a European and national energy security policy I the press release following CSAT's meeting on

November 15, 2006 and the Romanian Presidency's Press Release following CSAT's meeting on November 22, 2006. Also see the Romanian EU Integration Ministry, June 28, 2006, *Rompress*.

⁸⁴ Russia registered an average 6-6.5% economic growth rate annually, starting 2000; see data on <http://web.worldbank.org/WBSITE/EXTERNAL/COUNTRIES/ECAEXT/RUSSIANFEDERATIONEXTN/0,,contentMDK:21032960~menuPK:989684~pagePK:1497618~piPK:217854~theSitePK:305600,00.html>.

⁸⁵ See *EU Country Strategy Paper 2007-2013: Russian Federation*, published April 2006, p. 13-15. Also see Dmitry Danilov, Sergei Karaganov, Dov Lynch, Alexey Pushkov, Dmitri Trenin, Andrei Zagorski, *What Russia Sees*, Chailiot Paper no. 74, January 2005, pp. 28-36.

⁸⁶ See Frederick W. Mooney, *US Russia Policy: Time to Put the Breaks on Democratic Reform*, SSI, March 18, 2005, p. 2.

⁸⁷ A part of this section was previously published as a Brief Analysis with the Center for East-European and Asian Studies, available online at <http://www.cseea.ro/en/publicatii/view/brief-analysis/romania-and-the-american-missile-shield>.

⁸⁸ See president Vladimir Putin's speech on the occasion of the 43rd Munich Conference on Security Policy, February 10, 2007, available online at <http://www.securityconference.de/Konferenz-2007.268+M53db17c337d.0.html?&L=1>.

⁸⁹ For more details please see the *Ballistic Missile Defense Review*, February 2, 2010, p. 8, available online at http://www.defense.gov/bmdr/docs/BMDR_101_MASTER_2_Feb.pdf.

⁹⁰ *National Security Strategy of the United States*, May 2010, p. 41, available online at http://www.whitehouse.gov/sites/default/files/rss_viewer/national_security_strategy.pdf, accessed on May 28, 2010.

⁹¹ See *Hotnews*, February 5, 2010.

⁹² See *RIA Novosti*, February 5, 2010.

⁹³ US State Department press release, February 4, 2010.

⁹⁴ See *RIA Novosti*, February 5, 2010.

⁹⁵ Statement by the Russian Federation on Missile Defence, April 8, 2010, available online at http://eng.news.kremlin.ru/ref_notes/4.

⁹⁶ Minutes from the Meeting of the researchers of the Romanian Institute for Political Studies of Defense and Military History with their colleagues from the Polish Center for Central and Eastern European Affairs in Warsaw, March 28, 2010.

⁹⁷ See *EU Country Strategy Paper 2007-2013: Russian Federation*, published April 2006, pp. 19-26.

⁹⁸ See *The Military Doctrine of a Great Power To Be*, Special Analysis no. 8, January 23, 2007, available online at http://www.csis.ro/publications/special_analysis_8.html.

⁹⁹ See *The Foreign Policy and Diplomatic Activities of the Russian Federation in 2009*, a report published by the Russian Foreign Affairs Ministry in March 2010 and available online at http://www.ln.mid.ru/brp_4.nsf/e78a48070f128a7b43256999005bcb3/c77fbfe0819669b9c32575e100338b95?OpenDocument.

¹⁰⁰ See *EU Country Strategy Paper 2007-2013: Russian Federation*, published April 2006, p. 32.

¹⁰¹ *Idem*.

¹⁰² See Frederick W. Mooney, *US Russia Policy: Time to Put the Breaks on Democratic Reform*, SSI, March 18, 2005, pp. 2-6, 11-14.

References

- ***Council of Copenhagen Conclusions in 1993, available online at http://ec.europa.eu/enlargement/glossary/terms/accession-criteria_en.htm.
- Asmus, Ronald D. (ed). 2006. *Next Steps for Forging a euroatlantic Strategy For the Wider Black Sea*, Washington: German Marshall Fund Publishing House.
- Carey, Henry F. (ed). 2004. *Romania since 1989. Politics, Economics, and Society*, Oxford: Lexington Books.
- Danilov, Dmitry, S. Karaganov, D. Lynch, A. Pushkov, D. Trenin, A. Zagorski. 2005. *What Russia Sees*, Chailiot Paper no. 74.
- Deletant, Dennis and Mihail Ionescu. 2004. *Romania and the Warsaw Pact: 1955-1989*, Cold War International History Project, Working Paper no. 43.
- *EU Country Strategy Paper 2007-2013: Russian Federation*, published April 2006.
- Ikenberry, John G. (ed), *The Crisis of American Foreign Policy. Wilsonianism in the Twenty-First Century*, Princeton: Princeton University Press, 2009
- Krickus, Richard J. *Iron Troikas. The New Threat From the East*, SSI, March 2006.
- Leonard, Mark and Nicu Popescu, *A Power Audit of EU-Russia Relations*, European Council on Foreign Relations Policy Paper, November 2007.
- Locher, Anna. *Shaping the Policies of the Alliance – The Committee of Ministers of Foreign Affairs of the Warsaw Pact, 1976-1980*, available online at http://www.php.isn.ethz.ch/collections/coll_cmfa/cmfa_intro.cfm?navinfo=15699#Faltering.
- Mearsheimer, John J. 2001. *Tragedia Politicii de Forță*, Bucharest: ed. Antet.
- Miroiu, Andrei Simona Soare, 2007, „Politica de securitate a României (1878-2006). O perspectivă istorică” in Luciana Alexandra Ghica, Marian Zulean *Politica de securitate națională. Concepte, instituții, procese* Iași: Polirom, forthcoming.
- Mooney, Frederick W. 2005. *US Russia Policy: Time to Put the Breaks on Democratic Reform*, Strategic Studies Institute Research Paper.
- President Traian Băsescu's speech outlining the main directions and priorities of Romania's foreign policy in 2005, on February 11, 2005.
- President Traian Băsescu's speech outlining the main directions and priorities of Romania's foreign policy in 2007, January 19, 2007, available online at http://www.presidency.ro/?_RID=det&tb=date&id=8429&PRID=ag.
- President Traian Băsescu's speech outlining the need for a European and national energy security policy I the press release following CSAT's meeting on November 15, 2006.

Monitor Strategic

- Romanian Presidency's Press Release following CSAT's meeting on November 22, 2006.
  - Pașcu, Ioan Mircea. 2006. "Now the EU must Awaken to the Black Sea Security" *Europe's World, Summer*, pp. 99-101, available online at http://www.harvard-bssp.org/static/files/118/Ioan_Mircea_Pascu.pdf.
  - Rothschild Joseph and Nancy Wingfield. 2000. *Return To Diversity. A Political History of East Central Europe since World War II*, 3rd edition, Oxford: Oxford University Press.
  - Rumor, E and J. Simon, "euroatlantic Strategy for the Black Sea Region", *INSS Analysis*, January 27, 2006, available online at http://www.harvard-bssp.org/static/files/110/euro_atlantic_strategy.pdf.
  - *Russia's Wrong Direction: What the United States Can and Should Do*, Council of Foreign Relations, Independent Task Force Report no. 57, 2006, available online at http://www.cfr.org/content/publications/attachments/Russia_TaskForce.pdf
  - Szaikowski, B. 1993. *Encyclopedia of Conflicts, Disputes and Flashpoints in Eastern Europe, Russia and The Successor States* Essex: Longman Current Affairs.
  - Solchanyk, R. 1994. "The Politics of State Building: Centre-Periphery Relations in Post-Soviet Ukraine", *Europe-Asia Studies*, Vol. 46.
  - Wright, Martin. 1998. *Politica de Putere*, Bucharest: Ed. Arc
  - *The Military Doctrine of a Great Power To Be*, Special Analysis no. 8, January 23, 2007, available online at http://www.csis.ro/publications/special_analysis_8.html.
  - Romania's National Security Strategy, April 17, 2006, available online at <http://www.presidency.ro/static/ordine/SSNR/SSNR.pdf>.
  - USSR-Romanian Treaty signed on April 5, 1991, available online at <http://moscova.mae.ro/index.php?lang=ro>.
  - The Russian-Romanian Military Collaboration Treaty signed on March 31, 1994.
  - *Concept of National Security of the Russian Federation* (2000);
  - *External Policy of the Russian Federation* (2000);
  - *Russian Federation Military Doctrine* (April 2000);
- Newspaper and News Agencies Resources**
- *Evenimentul Zilei*, July 26, 2004; November 3, 2006.
  - *Mejdunarodnaja jizni*, no. 6, 1990.
  - *România Liberă*, on July 5, 1991; July 26, 1993; March 2, 1994.
  - *Ziua*, no. 3606, on April 21, 2006.
  - Itar-Tass, March 6-9, 2007.
  - Interfax, March 6-9, 2007.
  - RIA Novosti, March 6-9, 2007.
  - Rompress, June 28, 2006.
- Web Resources:**
- <http://web.worldbank.org>
  - <http://moscova.mae.ro/index.php?lang=ro>.

Abstract

Romanian-Russian relations have been plagued by tension over a host of issues ever since the end of the Cold War. Bilateral problems such as the returning of the Romanian national treasury, as well as multilateral issues like the denunciation of the Ribbentrop-Molotov Pact of 1939, energy security and different rival energy infrastructure projects, regional democratic transformation on EU and NATO borders, the American missile shield in Eastern Europe, etc have acted as an obstacle to an efficient détente and normalization between Moscow and Bucharest since 1991. Although bilateral relations have taken a clear path towards normalization since 2003, mutual mistrust and suspicion acts as an obstacle in furthering relations on a pragmatic and mutually beneficial basis.

Simona Soare is a researcher with the IPSDMH and a Ph.D. student of International Relations with the National School for Political Studies and Public Administration (NSPSPA) in Bucharest. She holds an MA in Conflict Analysis and Conflict Resolution and a BA in Political Science at the NSPAS. She worked as analyst of the former Soviet space at the Center for International and Security Studies (CSIS), Romania. Currently she is Executive Director of the Center for East-European and Asian Studies (CEEAS – www.cseea.ro), and Editor of Journal of East-European and Asian Studies (www.jeeas.org). Among her recent publications are: Andrei Miroiu, Simona Soare, *Politica de Securitate a României (1878-2006). O Perspectivă Istorică* (Romania's National Security Policy (1878-2006). A historical perspective) in *Politica de Securitate Națională. Concepte, Instituții, Procese* (National Security Policy. Concepts, Institutions, Processes), Luciana-Alexandra Ghica and Marian Zulean (coord), Ed. Polirom, Iași, 2007; co-author in *Manual de Relații Internaționale* (Handbook of International Relations) coord. Andrei Miroiu and Radu-Sebastian Ungureanu, Ed. Polirom, Iași, 2006; Simona Soare, "The Trials and Tribulations of the Russian Military-Industrial Complex's Reform", *Monitor Strategic*, no 3-4/2008; Simona Soare, *Romania's National Security Strategy. A Critical Approach of Transformational Politics*, *Monitor Strategic*, no 1-2/2008; Simona Soare, „Complexul Industrial de Apărare al Federației Ruse: Șansă pierdută de reformă sau strategie de dezvoltare sustenabilă?” *Echidistanțe*, no. 3-4/51-52 of 2008.

Reconcilierea turco-armeană

Drd. Șerban Liviu Pavelescu

Aflat la putere din 2002 după prăbușirea cabinetului Bulent Ecevit susținut de către o coaliție de forțe politice prolaice și naționaliste,¹ Partidul Justiției și Dezvoltării (AK), partid de inspirație conservatoare și islamică, domină viața politică turcă a ultimului deceniu. Alegerile din 2007 au confirmat și sporit puterea politică a acestei forțe politice, simbol al unei reînnoiri a vieții publice și politice din Turcia, cu atât mai mult cu cât victoria în alegeri a acestui partid a fost consemnată pe fondul unei puternice opoziții și a unei intervenții contrarii deschise a armatei.² Cele 46,6% din voturile exprimate, câștigate de către AK, au permis acestuia să completeze dominația exercitată asupra vieții politice din Turcia prin impunerea la președinția statului turc a candidatului său, Abdullah Gul.

Pe terenul politicii externe a statului turc ascensiunea și impunerea ca forță politică preponderentă a AK a însemnat o reorientare de substanță a politicii externe a statului turc. Afirmând atașamentul pentru angajamentele politice și de securitate asumate de către statul turc în cursul precedentilor ani, noua conducere politică a stabilit ca principal obiectiv al demersului politic extern al Turciei integrarea în Uniunea Europeană. În consonanță cu acest obiectiv fundamental, puterea politică de la Ankara a procedat la demersuri privind reforma societății turce cu un impact direct îndeosebi asupra rolului și statutului armatei în societate ca garant al laicității statului turc precum și la modul în care este înțeleasă, impusă și acceptată laicitatea statală în societate turcă.³ Regândirea de substanță a statului și societății turce s-au repercutat și în planul relațiilor externe unde noua conduită acțională indusă de către autoritățile de la Ankara s-a materializat în eforturi determinate de norma-

lizare/întărire a relațiilor cu statele vecine și într-o reorientare de substanță a axelor de interes și acțiune strategică a statului în plan extern către lumea arabă și Orientul Mijlociu, cu care Turcia întreține deja relații apropiate.⁴ Modificarea de ton și conduită acțională în politica externă a Turciei a condus la îmbunătățirea relațiilor reci ale statului turc cu vecinii săi, Siria și Iranul, și la o rescriere pe baza intereselor comune strategice și economice ale relațiilor Turciei în spațiul geopolitic și geostrategic al Mării Negre. În acest context, alături de o creștere vizibilă în amplitudine și substanță a relațiilor ruso-turce, principala străpungere operată de către Ankara în relațiile sale cu statele vecine o constituie demersurile ce cuprind perioada 2007-2009 vizând normalizarea relațiilor cu Armenia.

Semnarea la 10 octombrie 2009 a acordurilor cu privire la stabilirea de relații diplomatice și a celui asupra dezvoltării relațiilor bilaterale dintre Turcia și Armenia a fost salutată și apreciată unanim în comunitatea internațională drept un moment de referință în evoluția mediului de securitate regional și o contribuție la detensionarea și securizarea uneia dintre cele mai turbulente și conflictuale zone a lumii și aceasta nu numai în perioada post-Război Rece. Decizia Turciei și Armeniei nu este una subită. Ea vină să încoroneze un lung proces de negocieri ce pare a fi debutat undeva la mijlocul anului 2007, conform cu declarațiile unora dintre participanții la acesta, desfășurat în secret sub mediere elvețiană. În paralel cu negocierile, o examinare atentă a cronologiei relațiilor și declarațiilor părților semnate pe parcursul perioadei de timp în discuție arată că momentul mai sus invocat al semnării publice a documentelor reglementând normalizarea relațiilor bilaterale a fost pregătit de o

manieră minuțioasă și graduală pentru a obține un cât mai mare sprijin în opinia publică și clasa politică din ambele state.⁵

Înțelegerea întregului proces, a implicațiilor sale și a consecințelor derivând din acest act de voință necesită înainte de toate o scurtă inventariere a stării de fapt în relațiile turco-armene până la momentul în discuție precum și o inventariere a principalelor probleme litigioase ce domină în opinia publică și relațiile bilaterale. Înainte de toate, o primă constatare ce se impune este aceea a existenței unei memorii istorice confrontaționale și a unei persistențe a acesteia dincolo de cadrele obișnuite și dincolo de ceea ce este o istorie extrem de scurtă, în termeni strict administrativi, a relațiilor bilaterale.

Problematici și dimensiuni istorice ale relațiilor bilaterale

Formal, republica Armenia este un stat nou, apărut în urma disoluției URSS și, cu excepția unei scurte perioade de timp (1917-1920), nu a existat un stat armean modern. În consecință istoria relațiilor bilaterale, ori mai bine zis istoria confruntării politice internaționale bilaterale turco-armene nu are mai mult de un sfert de secol, însumate fiind cele două perioade timp în discuție. Dincolo de acest nivel formal, dimensiunea istorică a conviețuirii și a relațiilor intercomunitare dintre cele două popoare și națiuni este una seculară și în mare parte pozitivă.

Ceea ce transformă o experiență de viață mai degrabă interculturală într-una de confruntare și ură interetnică sunt evenimentele înregistrate în istoria modernă a statului otoman odată cu ajungerea la putere a junilor turci în 1906 și demararea de către aceștia a unui program de modernizare politică, economică și socială a Imperiului Otoman. Reforma societății otomane, modernizarea acesteia pe modelul a ceea ce era exemplul cultural occidental, a avut, în contextul politic și societal otoman drept efect acutizarea tuturor liniilor de fractură și confruntare latente din imperiu, accentuarea și dezvoltarea lor până la actul final disolutiv, consecutiv încheierii primei conflagrații mondiale.⁶ Motivele unei astfel de

evoluții rezidă, în primul rând, în politica asimilativă a tuturor diferențelor etnice și culturale, a popoarelor aflate încă sub controlul autorităților de la Istanbul, politică ce reprezenta o parte esențială a procesului de creare a unei identități culturale naționale distincte otomane (a se citi turce).⁷ În acest context comunități naționale care avuseseră o relativă autonomie și beneficiaseră de drepturi culturale și religioase se văd, în numele modernității, supuse unui regim de asimilare și turcizare. Procesul este cu atât mai conflictual cu cât este paralel și concurrent cu procesul de trezire și constituire a unei conștiințe naționale în rândul popoarelor vizate de aceste măsuri.⁸ În aceste condiții, situația comunității armene din Imperiul Otoman era cu atât mai delicată cu cât aceasta era răspândită pe teritoriul statului otoman, teritoriul istoric pe care l-ar fi putut revendica era partajat între Rusia și Turcia, iar armenii reprezentau doar una dintre naționalitățile prezente. Pierderile teritoriale succesive înregistrate de către statul otoman în faza finală a crizei orientale, rolul jucat de către națiunile aflate sub dominația Istanbulului și lupta lor de eliberare națională în determinarea înfrângerilor militare și a pierderilor teritoriale în discuție, în justificarea intervenției și amestecului puterilor străine în ceea ce erau considerate a fi afacerile interne ale Turciei, toate acestea la un loc au condus la dezvoltarea unui sentiment de asediu și trădare în interiorul opiniei publice otomane. Combinate cu nivelul scăzut de cultură și moravurile cvasimedievale ale majorității populației rurale și nu numai, precum și cu evidente motivații economice⁹, aceste condiții preliminare au condus, în prezența unor planuri deliberate, minuțios alcătuite, la declanșarea unei represiuni de proporții genocidare vizând exterminarea/eliminarea unei întregi populații din tabloul etnic, cultural, societal și politic turc. Debutate la 23 aprilie 1915 violențele îndreptate împotriva comunității armene trăind pe teritoriile sub control otoman au îmbrăcat forma unor represalii de masă la care au participat nu numai trupele ori organizațiile paramilitare special constituite în acest scop și coordonate de la Istanbul, ci și părți importante ale populației turce. Derulate pe mai bine de un an de zile arestările, torturile, execuțiile sumare, deportările, violurile, jafurile etc.

s-au soldat cu mai bine de un milion și jumătate de victime.¹⁰ Recunoașterea internațională a acestor evenimente ca reprezentând un act de genocid și obligarea Turciei la asumarea și recunoașterea genocidului armean reprezintă una dintre principalele cauze politice ce au dominat acțiunea diasporei armenice pe parcursul secolului trecut și se constituie într-una dintre axele majore ale politicii externe a republicii post-sovietice Armenia.¹¹

La această dimensiune istorică a dosarului relațiilor bilaterale turcoarmene cu consecințe potențiale atât în plan emoțional dar și în plan economic și chiar politico-teritorial, se adaugă o a doua reprezentată de către dosarul conflictului armeano-azer în ceea ce privește Nagorno-Karabakh.¹² Având nenumărate antecedente conflictuale în perioada sovietică, problema statutului și apartenenței provinciei la Azerbaidjan ori Armenia a dominat ultimii ani ai URSS fiind unul dintre determinanții principali ai disoluției finale a acesteia. Depășind rapid stadiul disputelor legale și al violențelor intercomunitare, conflictul a atins stadiul unei confruntări armate cu caracter intra și interstatal dominând istoria politică regională a ultimului deceniu al secolului trecut. În acest context și în plină reafirmare a dimensiunii politice regionale, Turcia a devenit aliatul natural al Azerbaidjanului în conflictul acestuia cu Armenia și unul dintre cei mai puternici factori de presiune asupra statului armean. Închiderea frontierei comune în aprilie 1993 și sprijinul deschis acordat statului azer au contribuit la înrăutățirea unor relații bilaterale deja tensionate de dispute istorice și teritoriale.

Stadiul actual și evoluția recentă a relațiilor bilaterale

Procesul de reconsiderare a relațiilor bilaterale și de normalizare a acestora a început, potrivit unora dintre factorii de decizie implicați în negocieri la mijlocul anului 2007, în condițiile unei reasezări de substanță a mediului de securitate și a balanței de putere regionale.¹³ Războiul georgian din vara anului 2008 a accelerat lucrurile făcând posibilă și chiar inevitabilă această direcție de evoluție.

Modificările de politică externă operate de către guvernul turc în exercițiu și demersurile vizând normalizarea și detensionarea relațiilor cu statele vecine, ambițiile politice regionale ale statului turc, toate acestea la un loc au contribuit la cristalizarea opțiunii curajoase pentru negocierea unei normalizări a relațiilor cu Armenia. De cealaltă parte, consecințele războiului georgian, dar și considerente de ordin economic și politic justifică și susțin opțiunea pentru negociere și dialog a Erevanului. Nu trebuie neglijată și modificarea de curs în politica regională a principalului aliat al Armeniei, Federația Rusă, curs ce implică o amplă și strânsă cooperare în plan regional cu Turcia.

Procesul de destindere a fost unul gradual și a implicat eforturi de susținere și convingere importante desfășurate de ambele părți implicate în negocierea normalizării relațiilor bilaterale.

În ceea ce privește Armenia, dependența în mare măsură de ajutorul și investițiile diasporei, majoritară prin raport cu populația actuală a statului armean și ultranaționalistă în opțiunile politice, efortul autorităților de la Erevan s-a axat pe convingerea și antrenarea diasporei în susținerea normalizării raporturilor cu Turcia.¹⁴ Principalele instrumente folosite au fost multiplele vizite făcute de principalii oficiali armeni în statele cu comunități importante armenice și desfășurarea unei strategii de negociere și discursivă ce s-a axat pe ideea unei înființării unei comisii mixte armeano-turce de investigare a evenimentelor din anii 1915-1916 și a scoaterii din ecuația negocierilor a problemei Nagorno-Karabakh.

De cealaltă parte, factorii de decizie de la Ankara au fost confrunțați cu o dublă problemă având dimensiuni multiple, inclusiv economice. Dincolo de bătălia pentru obținerea susținerii în opinia publică prin relevarea avantajelor economice rezultate din redeschiderea frontierei pentru provinciile din nord-estul Turciei,¹⁵ autoritățile de la Ankara s-au văzut confruntate cu presiuni puternice exercitate de către factorii de decizie azeri, apărând ceea ce considerau a fi o amenințare directă la interesele naționale azere venind din partea unui stat aliat și important partener economic. Poziția oficialilor de la Ankara a fost în context mai mult decât echivocă, luările de poziție precum aceea a primului ministru turc Recep

Tayyip Erdogan în fața Adunării Naționale azere la 13 mai 2009 fiind ilustrative.¹⁶ În cadrul cuvântării susținute de oficialul turc, acesta a reafirmat imposibilitatea normalizării relațiilor cu Armenia și a redeschiderii frontierei comune în absența unui acord clar și a unei retrageri armene din Nagorno-Karabakh, informație dezmințită o zi mai târziu de surse oficiale armene.¹⁷ Importanța presiunilor azere asupra Ankarei este cu atât mai mare cu cât Azerbaidjanul reprezintă principala sursă de aprovizionare cu resurse energetice a Turciei. Rămânând în acest context de discuție se cuvine să subliniem și faptul că negocierile și acordurile turco-armene intervin și în condițiile în care există intense negocieri și dispute între Ankara și Baku cu privire la modalitățile de tranzit ale resurselor energetice azere destinate Europei Occidentale.

Evoluția graduală a relațiilor dintre Turcia și Armenia către breșa pe care o reprezintă în raporturile tradiționale bilaterale semnarea la 10 octombrie 2009 a acordurilor cu privire la stabilirea de relații diplomatice și redeschidere a frontierei comune include și un schimb de vizite la nivel înalt între Turcia și Armenia (vizitele președintelui turc, Abdullah Gull, în Armenia, 2 septembrie 2008 și a celui armean, Serzh Sargsian, în Turcia, 14 octombrie 2009) și multiple consultări la nivelul miniștrilor de externe, atât în cadrul unor vizite oficiale, cât și cu prilejul unor reuniuni internaționale. Procesul propriu-zis de normalizare a relațiilor bilaterale cuprinde un anunț preliminar asupra finalizării primei etape de negocieri (22 aprilie 2009)¹⁸, o declarație comună a miniștrilor de externe armean și azer asupra deciziei de deschidere a unor negocieri formale timp de șase săptămâni pentru normalizarea relațiilor (31 august 2009) și, în final, ceremonia finală de semnare a celor două acorduri reglementând cadrele normalizării raporturilor bilaterale turco-armene (10 octombrie 2009)¹⁹. Pe tot parcursul acestui proces, dincolo de medierea elvețiană, s-au manifestat activ și au contribuit la buna derulare a negocierilor Statele Unite, Federația Rusă și Uniunea Europeană. Prin pozițiile și declarațiile adoptate, înalții reprezentanți ai acestor actori majori ai scenei internaționale au salutat și subliniat importanța demersurilor întreprinse de părți vizând normalizarea relațiilor bilaterale pentru mediul de securitate regional și pentru per-

spectivile de evoluție pozitivă a proceselor de soluționare a celorlalte focare de criză din regiune, în special a conflictului din Nagorno-Karabakh.

Acordurile semnate la 10 octombrie 2009 prevăd, în esență, stabilirea de relații diplomatice și redeschiderea frontierei comune fără condiții prealabile. În ceea ce privește problema sensibilă a genocidului armean, a fost stabilită crearea unei comisii comune de istorici cu un acces neîngrădit la resursele de arhivă aflate în custodia celor două state referitoare la problematică, comisie chemată să investigheze evenimentele și să stabilească exact cele întâmplate. Dincolo de aceasta, recunoașterea caracterului genocidar al acțiunii represive a statului otoman îndreptată împotriva populației armene este, în mod evidentă, scoasă din ecuația de discuții și negocieri directe privind normalizarea relațiilor bilaterale. În același mod, celălalt subiect sensibil de pe agendă, conflictul din Nagorno-Karabakh, este și el eliminat de pe agenda de lucru.

Consecințe și posibile scenarii de evoluție a situației regionale și a relațiilor bilaterale turco-armene

Dincolo de actul asumat al semnării celor două protocoale reglementând procesul de normalizare al relațiilor bilaterale, guvernele și regimurile politice la putere în cele două state au a se confrunta cu opoziții puternice și rezistențe, atât în opinia publică cât și în mediul politic. De altfel evoluțiile înregistrate în cele două state și pe plan internațional după semnarea acordurilor, situația tensionată și cvasiblocajul înregistrat în ceea ce privește ratificarea și implementarea prevederilor acestora.²⁰

În Armenia, partidele politice coalizate aflate la putere și-au reafirmat, printr-o rezoluție votată de Parlamentul armean la 2 octombrie 2009²¹, susținerea pentru demersurile echipei guvernamentale în ceea ce privește normalizarea relațiilor cu Turcia. Partidele de opoziție au condamnat ceea ce au numit o trădare și o abdicare de la interesele naționale. Opoziția la procesul de normalizare s-a evidențiat și în manifestații de stradă condamnând „abandonarea intereselor naționale” (6 octombrie 2009).²² Opoziția la

ratificare a continuat să crească și, pe fondul unor declarații succesive ale unor lideri turci legând ratificarea și implementarea acordurilor bilaterale de rezolvarea situației conflictuale armean-azere, factori de decizie de la Erevan au anunțat intenția de a nu ratifica acordurile înaintea ratificării lor de către parlamentul de la Ankara (24 decembrie 2009)²³ pentru ca, odată cu escaladarea situației, președintele Armeniei să anunțe amânarea sine die a ratificării la 22 aprilie 2010.²⁴

Pe fondul acestor dispute, Curtea Constituțională armeană, sesizată de forțele politice de opoziție asupra subiectului a statuat, la 12 ianuarie 2010, asupra legalității și constituționalității acordurilor cu precizarea că acestea „nu pot fi interpretate” în contradicție cu paragraful din declarația de independență a Armeniei din 1990 referitor la „genocidul din 1915 din Turcia Otomană și Armenia de Vest”.²⁵

În acest context, un alt punct major de preocupare este cel cu privire la potențialele daune aduse campaniei politice internaționale susținute de către guvernul armean în conjuncție cu comunitățile armenice din diaspora pentru promovarea și obținerea recunoașterii internaționale a genocidului armean. Un factor suplimentar alimentând aceste temeri îl reprezintă reconsiderarea de poziție și reformulările survenite în prima alocuțiune a noului președintelui american, Barack Obama, susținută de ziua comemorării genocidului armean (24 aprilie 2009). Deși optase deschis pentru utilizarea termenului de **genocid** și afirmase necesitatea recunoașterii genocidului armean de către Statele Unite, din motive de oportunitate politică și pentru a nu dăuna negocierilor în curs, președintele Obama a ales să nu folosească acest termen preferând să vorbească de **una dintre cele mai mari atrocități ale secolului XX**.²⁶

În Turcia, deși guvernul dispune de majoritatea parlamentară necesară ratificării acordurilor, probabilitatea ca aceasta să nu sprijine inițiativa guvernamentală este una destul de mare. Există, de altfel, un precedent creat de către majoritatea parlamentară în cazul intervenției americane în Irak când Parlamentul turc a votat împotriva guvernului și acțiunilor preconizate de acesta pentru susținerea aliatului american. Mai mult

decât atât, excluderea problemei conflictului din Nagorno-Karabakh și acceptarea creării unei comisii mixte destinate investigării evenimentelor din anii 1915-1916 sunt văzute drept concesii majore făcute Armeniei în condițiile în care situația de fapt nu ar fi impus o asemenea abordare. Mai mult decât atât, în contextul reformelor societale majore susținute de către guvern pentru îndeplinirea cerințelor adaptării la acquisul comunitar, este de temut și o reacție negativă în forță a armatei. Acestor probleme li se adaugă și lobbyul azer influent în opinia publică turcă și care vizează blocarea procesului de normalizare a relațiilor turco-armene, normalizare ce ar lipsi Azerbaidjanul de unul dintre cele mai puternice instrumente de presiune asupra Erevanului în conflictul vizând controlul în Nagorno-Karabakh. O deteriorare a relațiilor bilaterale turco-azere ar avea consecințe importante în plan economic asupra Ankarei ce are în Azerbaidjan principalul furnizor de resurse energetice ieftine. În aceste condiții, declarațiile repetate legând ratificarea acordurilor cu Armenia de progrese substanțiale și de o eventuală soluționare a situației din Nagorno-Karabakh sunt justificate, cel puțin din optica guvernului de la Ankara. Succesiunea acestor declarații și rezultatele presiunilor azere au condus la o retensionare a situației cu Armenia. Dezbaterile acordurilor în cadrul Curții Constituționale armenice, precizările induse de aceasta, precum și continuarea campaniei de recunoaștere internațională a genocidului armean au adus autoritățile de la Ankara într-un punct de blocaj în această chestiune. Mai mult decât atât, o rezoluție recunoscând genocidul armean adoptată de către Comisia de Politică Externă a Congresului American a declanșat o criză politică gravă în relațiile statului turc cu cel mai apropiat aliat al său – Statele Unite. Urmare a acestei decizii Turcia a procedat la rechemarea ambasadorului său la Washington în semn de protest (5 martie 2010)²⁷.

În acest context, putem afirma că, pe de o parte, normalizarea relațiilor Turciei cu Armenia și redeschiderea frontierei era de așteptat să conducă la o revitalizare economică majoră a provinciilor turce de la granița nord-estică. Totodată, normalizarea relațiilor cu statul armean

completa un program ambițios al guvernului Erdogan de detensionare și normalizare a relațiilor cu statele vecine, program menit să contribuie la promovarea Turciei la un statut de pol regional de putere. Ea venea, totodată, să adauge un plus la cursul ascendent al relațiilor cu Federația Rusă, relații ce se exprimă printr-o colaborare și coordonare tacită a eforturilor celor două state vizând crearea unei zone de interes exclusiv în regiunea Mării Negre, cu prevenirea unei implicări/intrări importante pe această piață de securitate a unor puteri exterioare precum Statele Unite ori Uniunea Europeană.

Blocajul actual ce se înregistrează în relațiile bilaterale constituie o mărturie a problemelor existente între cele două părți și a faptului că, singure voința politică și premisele favorabile nu sunt de ajuns. Este necesar, pentru reușita unui astfel de demers, să se întreprindă măsuri de reconsiderare a imaginii celui alt în respectivele societăți, intervenția la nivelul educativ și la acela al mentalităților și prejudecăților existente în opinia publică din cele două state. Fără un astfel de demers și fără asumarea deschisă a trecutului, inițiative similare vor fi sortite eșecului în condițiile în care factorii ce susțin și încurajează acțiunea conciliatorie sunt echilibrați de către cei ce insistă în favoarea perpetuării situației conflictuale cu varii motivații.

Note

¹ Ali Çarkodlu, *Turkey's November 2002 Elections: A New Beginning?*, în „MERIA. Middle East Review of International Relations”, Vol. 6, No. 4, December 2002;

² Carol Migdalovitz, *Turkey's 2007 Elections: Crisis of Identity and Power*, CRS Report to the Congress, Updated July 11, 2007, consultat la adresa <http://www.fas.org/srg/crs/mideast/RL34039.pdf>;

³ Ebru Ertugal, *Europeanization and multi-level governance in Turkey*, în „Southeast European and Black Sea Studies”, vol. 10, No. 1, p. 97-110;

⁴ Ahmet Sozen, *A Paradigm Shift in Turkish Foreign Policy: Transition and Challenges*, în „Turkish Studies”, vol. 11, No. 1, p. 103-123;

⁵ În perioada august 2007 – octombrie 2010, în paralel cu negocierile purtate la nivel de echipe de experți sub mediere elvețiană au existat peste 10 întâlniri la nivel

înalt între demnitari ai celor două state, de la schimbul de vizite prilejuit de meciurile naționalelor de fotbal turcă și armeană în cadrul preliminarilor Cupei Mondiale 2010 (2 septembrie 2008, președintele turc, Abdullah Gull face o vizită oficială în Armenia; 14 octombrie 2009, președintele armean, Serzh Sarkissian face o vizită oficială în Turcia) până la reuniuni internaționale ori special destinate acestor negocieri. Odată cu anunțarea deschiderii negocierilor oficiale, 31 august 2009, aceste contacte se multiplică;

⁶ Gabor Agoston, Bruce Masters, *Encyclopedia of Ottoman Empire*, Infobase Publishing, New York, 2009, p. 604-606;

⁷ Hugh Setton Watson, *Nations and States. An Enquiry into the Origins of Nations and the Politics of Nationalism*, Methuen, London, 1977, p. 256-259;

⁸ Asupra procesului de coagulare și de manifestare a mișcărilor de eliberare națională din Balcani și a relațiilor existente între acest proces și cel al modernizării statului otoman și al structurării unei conștiințe naționale turce vezi Charles and Barbara Jelavich, *The Establishment of the Balkan National States. 1804-1920*, University of Washington Press, Seattle, 1993;

⁹ Roderic H. Davidson, *Turkish Attitudes Concerning Christian Muslim Equality in the Nineteenth Century*, în „American Historical Review”, vol. 59, 1954, no. 1;

¹⁰ Donald Bloxham, *The Great Game of Genocide. Imperialism, Nationalism and the Destruction of the Ottoman Armenians*, Oxford University Press, New York, 2005;

¹¹ Asupra structurii și devenirii politicii externe a statului armean în perioada post-Război Rece dar mai ales asupra acțiunii politice în favoarea recunoașterii genocidului armean purtată de către diaspora armeană vezi, printre alții, Tigran Martirosyan, *Recognition of the Armenian genocide as part of South Caucasian and mid-Eastern politics*, în „Central Asia and the Caucasus”, vol. 2, no. 26, 2004, p.164-172;

¹² Conflictul dintre Armenia și Azerbaidjan domină istoria caucaziană post-Război Rece și a generat o bibliografie impresionantă. Pentru nevoile prezentului studiu am făcut apel la Thomas de Waal, *Black Garden: Armenia and Azerbaijan through Peace and War*, New York University Press, New York, London, 2003;

¹³ Nicholas Clayton, *Armenia, Turkey seek better Relations. Power Balance may shift away from Russia, Iran*, în „The Washington Times”, 13 August 2009;

¹⁴ *Turkey, Armenia seek Discard nearly a Century of Bad Blood*, „Deutsche Welle”, 2 September 2009;

¹⁵ Nicolas Cheviron, *Economic crisis warms Turks to opening of Armenia Border*, analiză difuzată de Agenția de știri „France Presse”, 26 aprilie 2009, consultat prin intermediul Factiva, <http://global.factiva.com>;

¹⁶ *Turkey not to open Armenia border before Karabakh occupation ends-PM*, în „Hurriyet”, versiunea de limbă engleză, 13 mai 2009, <http://www.hurriyet.com.tr/english/world/11639963.asp?gid=244>;

¹⁷ *Settlement of Armenian-Turkish relations is not related to Karabakh conflict - European diplomat*, 14 mai 2009, Interfax: Russia & CIS Military Newswire, consultat prin intermediul Factiva, <http://global.factiva.com>;

¹⁸ Sabrina Tavernise, Sebnem Arsu, *Skirting Thorniest Issues, Turkey and Armenia Move to Ease Tensions*, în „The New York Times”, 24 aprilie 2009;

¹⁹ *Armenia/Turkey Politics: Establishing Relations if Parliaments agree*, Economist Intelligence Unit – Views Vire, 12 october 2009, consultat prin intermediul Factiva, <http://global.factiva.com>;

²⁰ Avem în vedere declarațiile repetate ale unor oficiali de la Ankara legând implementarea acordurilor de soluționarea situației Nagorno-Karabagh, cea mai recentă dintre acestea aparținând subsecretarului de stat din Ministerul Afacerilor Externe turc, Fedirun Sinirlioglu, aflat în vizită la Baku (9 aprilie 2010), vezi *Turkish Envoy reassures Azerbaijan on Armenia deal: Minister*, 9 Aprilie 2010, depeșă a Agenției de Știri „France Presse”, consultată prin intermediul Factiva, <http://global.factiva.com>; Vezi și răspunsul părții armene – Declarație a președintelui Serzh Sarkisian din 12 aprilie 2010 respingând orice precondiții la ratificarea și implementarea acordurilor turco-armene din octombrie 2009, *Armenia rejects „preconditions” on Turkey deal*, 12 April 2010, depeșă a Agenției de Știri „France Presse”, consultată prin intermediul Factiva, <http://global.factiva.com>;

²¹ Mariam Harutunian, *Armenia Ruling Parties give crucial backing to Turkey Ties*, 2 October 2009, depeșă a

Agenției de Știri „France Presse” consultată prin intermediul Factiva, <http://global.factiva.com>;

²² Selcan Hacaoglu, *Turkey and Armenia poised to normalize ties*, 8 October 2009, depeșă a Agenției „Associated Press”, consultată prin intermediul Factiva, <http://global.factiva.com>;

²³ *Armenia won’t ratify Relations Deal Before Turkey*, 24 December 2009, depeșă a Agenției „France Presse”, consultată prin intermediul Factiva, <http://global.factiva.com>;

²⁴ *President confirms Armenia freezing Turkey Deal Ratification*, 22 Aprilie 2010, depeșă a Agenției „France Presse”, consultată prin intermediul Factiva, <http://global.factiva.com>;

²⁵ Mariam Harutunian, *New Obstacles hit Historic Armenia-Turkey Deal*, 20 ianuarie 2010, depeșă a Agenției „France Presse”, consultată prin intermediul Factiva, <http://global.factiva.com>;

²⁶ Barack H. Obama, *Statement on Armenian Remembrance Day*, 24 Aprilie 2009, Daily Compilation of Presidential Documents, consultată prin intermediul Factiva, <http://global.factiva.com>;

²⁷ *Defiant US Lawmakers Pass Armenia „Genocide” Bill*, 5 March 2010, depeșă a Agenției „France Presse”, consultată prin intermediul Factiva, <http://global.factiva.com>;

ABSTRACT

The article reviews the evolutions recorded in the Armenia-Turkey relations during the last three year, evolutions that led to the announcement of opening talks for the normalizations of political, economical and diplomatic ties between the two countries (August 31, 2009) and to the signature of several bilateral accords (October 10, 2009).

Șerban Liviu Pavelescu is senior researcher with the Security Strategies Department of the Institute for Political Studies of Defense and Military History. His area of expertise includes the Balkans, the Greater Black Sea Area and the problems of the former Soviet space. He graduated in contemporary history from the University of Bucharest. He also has an MA in Political Sciences at the Institute d’Etudes Politiques in Paris. He is also a Ph.D. candidate in Political Science at the Institut d’Etudes Politiques in Paris.

MISCELLANEA

The Great Game or the Many Misunderstandings about the Russian Advance in Central Asia

Andrei Miroiu, PhD

It seems that we live in a revisionist era. Historians discover new “firsts” almost too often. There are new “first total wars”, “world war zero”, or even people who contend that the international system was shaped by military bureaucracies, such as the Spanish military in the 16th century and then the British Royal Navy¹. It seems that especially diplomatic and international history is the focus of those revisionist aims. Directly connected with the purpose of this paper is the contention that 19th century was not, as every undergraduate has been taught for generations, the best example of a world guided by the principle of the balance of power, but rather a pre-nuclear bipolarity, at least for a very long time. The thesis states pretty bluntly that after Waterloo there remained just two truly great powers, Britain and Russia, the first commanding the seas and the second boasting the strongest land forces in the world, far surpassing military pygmies like Austria or even Prussia. It is probably safe to say that in 1815 the power from the east was as important as the Soviet Union was after the capture of Berlin in May 1945².

One of the main proponents of this thesis is a historian deeply interested in the theoretical aspects of international relations, Paul W. Schroeder. In a 1992 article in *The American Historical Review* which sparked an interesting debate not only in history journals, but also in important IR ones, such as *International Security*, Schroeder claims that at the end of the Napoleonic wars the two “flanking” powers, Britain and Russia, far surpassed the remaining major powers in terms of sheer power. According to him, the two were so powerful from a military point of view and so invulnerable that even an

alliance between the other three important powers (France, Austria and Prussia) would not threaten the basic security of either, while such an alliance would not give the three participants the same degree of security that either Britain and Russia already enjoyed³. This description closely fits the definition of bipolarity employed by many IR scholars. Even if we take into account the tables invoked by A.J.P. Taylor, a well-known proponent of the balance of power as an explaining concept for 19th century politics, tables quantifying power in a period in which Germany was already united, we can plainly see that from a naval point of view in the last decades of the 19th century Russia and Germany combined were less strong than Britain and on land only after 1880 Germany could measure up to Russia⁴. This largely confirms the thesis of at least a military bipolarity for most of the 19th century.

Why are these arguments important? First, according to IR research, bipolarity is responsible for stability and peace in the international system, which are definitely characteristics of the 19th century, but in the same time breeds competition, distrust and misjudgment⁵. Secondly, bipolarity was used for a long time to explain a phenomenon that fascinated many political and military figures, as well as journalists and the general public of the 19th century and still captures the imagination of scholars at the beginning of the 21st – the long competition for power and influence in Central Asia known as “the Great Game”⁶. One of the reasons why the Game fascinated for so long so many scholars was the countless parallels that could be drawn between it and the Cold War. An authority on the subject, David Gillard, wrote for instance that the Great Game and the Cold War

are simply different names for what is broadly the same immemorial phenomenon: the rivalry resulting from the urge of powerful governments to reduce relatively weak states – especially those whose control by another powerful government might constitute a threat – to some form of dependence, ranging from mildly restrictive economic ties to outright annexation⁷. This paper is an attempt to portray the Great Game from the perspective of the Anglo-Saxon historiography of Imperial Russia's foreign policy.

The main problem one encounters during the research of this topic is the paucity of sources. It is indeed amazing that so few monographs directly concerned with Imperial Russian foreign policy in the 19th century were written, even during the Cold War which fostered so many intellectual energies in the study of the Russian space. This author was able to identify only two monographs directly addressing the matter, and one is mainly addressed to undergraduates, while the other was published in the mid 1960's and deals essentially with European matters. It is remarkable how the conquest of Central Asia, event which directly involved Russia in the politics of China, Persia, India and Southeast Asia in general, is given such little importance. A territory twice the size of Texas with probably 20 millions of inhabitants, ripe for cotton culture, bordered by the Siberian steppes to the north, the Caspian sea to the west, Chinese Jungaria to the east and the Hindu-Kush to the south, spanning a sea of its own (the Aral Sea) and including the major waterways of the Jaxartes (Syr-Darya) and Oxus (Amu-Darya) is conquered in a matter of fifteen years and yet too few Russianists devoted their energies to the study of the phenomenon. But complaining about sources has its place in a historiography paper and I dwell too much on this. A brief narrative of events is useful for understanding the major movements of 1863-1879.

According to a major source, one can consider the pacification of the Caucasus and the conquest of Turkestan together. While the campaign in the Caucasus can be seen as a military push to avenge the centuries of raids from the western remnants of the Golden Horde, the forceful advance in Central Asia can be

regarded as a counter-offensive against the former Mongol masters of Russia⁸. Even though the conquest was a feature of the second half of the 19th century, its beginnings can be traced to the era of Peter the Great, whose penetration of Central Asia was mainly intended as a protection of the trade routes, often raided by the Kazakhs. As early as 1717 Russian forces stormed the city of Khiva to the south of the Aral Sea, but were immediately repulsed and slaughtered. A characteristic of the period which set a long pattern of submission to Russia was the long series of missions from different factions and tribes of the area calling for Russian help and promising submission⁹. The founding of Orenburg on the Ural River in 1737 can be regarded as the establishment of a forward base of operations against the Kazakh tribes. It was also, since the beginning of the 19th century, the jumping point for military expeditions against the three khanates of Central Asia, Khiva, Bukhara and Kokand. After a few decades of probing, the Russian onslaught was indeed akin to the steamroller everyone in Europe expected the tsarist army to be. In 1864 converging Russian columns under the command of colonel Mikhail Grigorievich Chernyayev (1828-1898) attacked the easternmost khanate, Kokand, taking Chimkent and descending the next year on Tashkent, completing the submission of that state; Kokand was initially made a vassal and then, after a rebellion in 1873, annexed to the Russian empire. In less than two years after that the Emirate of Bukhara was also subjected by military force, this time its main cities Samarkand (the capital of Tamerlane) and Bukhara being taken by none other than general Konstantin Petrovici von Kaufman (1818-1882), longtime after that governor of Turkestan¹⁰. In 1873 four Russian columns under the general command of Kaufman, marching from as far as the Caspian Sea or Orenburg, converged on the Khanate of Khiva, south of the Aral Sea and protected up to that moment by huge deserts around it, taking the city by storm and destroying the last great slave market in Central Asia. Until the end of the Russian Empire Khiva and Bukhara continued from a legal point of view as vassal states, although they were for all purposes just provinces of the

Tsar¹¹. The conquest was completed to the south by none other than the hero of the Russo-Turkish War of 1877, general M.D. Skobelev (1843-1882) who in 1879-81 advanced in Turkmenia north of Persia and Afghanistan in a sweeping campaign against the warring tribes of the Tekke Turkomans, eventually taking their final stronghold of Geok Tepe and submitting them to Russian control¹². That campaign featured the first serious Russian attempt to construct strategic railways during wartime, Skobelev supervising the construction of Transcaspian Railroad, also famous because it was the only railway with camel-traction in the world¹³. Essentially, the Russian campaign in Central Asia can also be regarded both as a push in a vacuum of power, but can also be linked to anti-Chinese movements in the Amur area in the same decades. Throughout the first half of the century, China claimed sovereignty over the khanates, maintaining a garrison in Kokand as late as 1840¹⁴. Russia was able to push in the area when China was at its weakest, in the decades after the Opium Wars, and also taking advantage of the little interest paid in the Middle Kingdom in the affairs of its western neighbor, considered for two centuries after the 1689 Treaty of Nerchinsk a barbarian and vassal state¹⁵.

What were the reasons for the Russians advance and swift conquest of Central Asia? As we saw, a century and a half elapsed since Peter the Great's expeditions in the ancient Transoxiana, the subsequent founding of Orenburg and the great push towards the conquest. One of the reasons for this delay is obvious – the sheer immensity of the territory combines with its inhospitability in creating enormous problems for the armies with pre-modern logistics. Indeed, as far as 1839 Russian probing expeditions could still collapse under the burden of disease, heat and dehydration in the deserts of the area. The other reason is connected to the directions of Russian advance, which always seem to privilege Eastern and Southern Europe. It is no coincidence, as many authors notice, that the conquest of Central Asia took place immediately after the debacle of the Crimean War, which checked Russian power in Southeastern Europe for the first time since the battle of the Prut (1711).

A few major explanations have been suggested to account for the expansion: first, the geographical factor played a special role. The region lacked all natural barriers (comprising mainly deserts and oases) except for the south, where the Hindu Kush mountain range blocked the access to the south. Therefore, authors such as Mac Kenzie suggested that it might be considered only natural for Russia to fill this power vacuum in the heart of Asia in order to prevent it being filled by the British moving northward from India. Another reason was the access to raw materials, such as cotton for the Russian textile industry (this is a recurring motive in the historiography of the problem, as we will see), while the desire for security of the trade routes from raids was already mentioned. Occupying Central Asia meant acquiring bases from where pressure could be exerted on British India, as a bargain chip against a possible repetition of the Crimean scenario. One of the other, extremely persuasive reasons must have been the reckless frontier generals, best exemplified by Cherniaev, who often pursued independent and unauthorized policies, aiming at achieving glory, promotion and medals¹⁶. To this we can easily add the astonishing low costs in term of lives of the conquest for Russia: it is estimated that between 1847 and 1873 the casualties were 400 dead and 1600 wounded. The campaigns against the southern Turkoman in the next decades no more than doubled the figure¹⁷. In a time when France, Britain, Italy and Belgium were carving up Black Africa and Southeast Asia, St. Petersburg had, according to some left-leaning exegetes of the 1960's, pursued an overt policy of colonization, pre-planned at the Imperial Conferences in early 1864¹⁸. The colonization became obvious only in the last decade of the 19th century, when the government issued the Steppe Statute of 1891 granting 40 acres of land for every colonist family, far more than the landholdings in European Russia¹⁹.

How did the Russian imperial authorities justify their aggressive actions, which triggered huge tensions between them and Great Britain and created worldwide war-scares at least two times? Most of the historians point to the dispatch sent to foreign governments by the Russian

foreign minister Prince Gorchakov on November 21, 1864, which argued that as a civilizing Power comes into contact with one barbarous tribe and is forced to subdue it to the interests of order, it is brought into conflict with the tribe dwelling beyond it, and so the boundary of civilization is inevitably extended. Russia had in the Central Asia the same mission the United States had against North American Indians, the British had in India and the European powers had in Africa: a civilizing mission; in other decades probably Gorchakov would have mentioned directly the white man's burden²⁰.

Why didn't the British simply accept those arguments? Why did they see behind Gorchakov's trendy rhetoric a carefully tuned plan for the invasion of India with the intention to strangle the Albion? Why did they start their Great Game, with the two costly wars in Afghanistan, with decades of mistrust and with spies swarming the strangest corners of the world? What was Russia's contribution to this huge misunderstanding? The remaining sections of this article will tackle the way in which historiography tried to answer those questions.

In his classical monograph on Russian imperialism, Dietrich Geyer argues, in stark contrast with the proponents of the "intended colonization" thesis that the expansion was not undertaken for its own sake. Instead, it was supported by Pan-Slavic and imperial Russian ideologies that focused on the empire's position in Europe. The invasion of Central Asia was closely connected to the confrontation with the European powers, especially the antagonism between England and Russia. For Geyer, Central Asia was never a primary target, as the roots of the conflict between the two global powers were in the Ottoman Empire. Central Asia always played just a subsidiary role in Russian policy-making, its importance being derived not from the intrinsic value of the conquered territories but from the role it played in European affairs. The expansion was pursued merely to satisfy the thirst for prestige and to prove that the Tsar was still in charge of a world power²¹. There are several problems with this interpretation. First, even though it dismisses the "targeted colonization" thesis and the strategic significance of

the region, Geyer still views the Russian policy as intended and monolithically. Thus, he is unable to explain the behavior of the frontier generals with their unauthorized expeditions and the decades-long conflict over Asian Policy between the Foreign Ministry, the War Ministry and the Governor-General of Turkestan. Secondly, if we accept the thesis that Central Asia was never a main theater of Russo-British rivalry it will be hard to explain the military plans drawn by both powers for conflict in the region, especially the increase in the British Indian army. Even though some authors claimed in the 1950's that there never existed serious Russian plans to invade India²², recent research somehow modified this belief. R. A. Johnson believes that the European and Asian theaters were equally important from the perspectives of Russian officers who wanted to gain promotions and glory, thus justifying the pressures of British officials in India for the increase of their military forces²³.

David Fromkin, a proponent of the bipolar framework of study for the nineteenth century, views the Great Game as a Cold War played for real stakes, namely the control of the Eurasian continent and world hegemony. After Napoleon, he asserts, foreign observers saw the military strength of Russia through a magnifying glass and this exaggeration of its strength gave rise to exaggerated fear. By the last quarter of the nineteenth century it was a common assumption in Europe that the next major war – indeed an inevitable war – was going to be the final showdown between Britain and Russia, essentially fought in Asia. He acknowledges that some of Britain's reactions were really caused by misperceptions, suggesting that perhaps the Russian advance would have seemed less menacing if it had taken place all at once, while instead – by its gradual pace – it created the sensation of a grand plan to overtake India²⁴.

Closer to our time, Dominic Lieven reprised the strategic framework for explaining the capture of Turkestan. For him, the conquest of Central Asia is indeed related to the protection of trade, but geopolitical rivalry with Great Britain, prevalent from the 1830's till the early 1900's, was the main factor explaining Russian behavior. The expansion followed directly the

debacle of the Crimean War, when Britain fought openly to reduce Russian power, following Lord Palmerston's plot to roll back Russia from the territories it won since the middle of the 18th century. In direct response to the Crimean War came the move forward in Central Asia, partly as a means of regaining prestige and partly in order to create an equivalent threat to the frontiers of British India (Lieven thinks that at least until the 1880's the Royal Navy was a much greater threat to Russia's Black Sea ports than the Russian army was to India)²⁵. While Lieven's arguments are interesting, he seems to buy into the British arguments about the novelty of the Russian expansion and thus to consider them as only a post-Crimean feature and only relate them to the global competition for power. Other historians have suggested that Alexander II's policies regarding China, the Caucasus and Central Asia manifested a long-held Russian conviction that it had a right to Asian expansion and to civilize backward peoples, thus providing a reason to consider the conquest for its own sake²⁶.

It seems that the reckless Russian generals that often moved against Central Asian khanates without or even against orders from St. Petersburg managed to create what some Russian strategists desired: a British lobby for stopping the conquests. According to M. T. Florinsky, a powerful group of British statesmen, publicists and civil servants took an aggravated view of the situation and suspected Russia of the most sinister intentions²⁷. A militarist group soon arose in the circles of officials in London, Calcutta and Simla bent on a "forward" policy, of projecting military power in Afghanistan in order to show the Russians that London is serious about stopping them, even by the use of military force²⁸. The British had for a long time their own designs on Central Asia, never truly intending to conquer it, but always interested to maintain markets and trade routes amenable to their rules and demands. Indeed, even the first English expeditions to Russia during the times of Ivan the Terrible meant to open overland trade routes to China through Central Asia, in order to avoid the Portuguese-controlled sea-routes and the Turkish-controlled Red Sea²⁹. It seems that the roots of British fear can be traced to the end

of the 18th century when the dream of a combined invasion of India by the forces of Napoleon and Paul I provoked the obsession for the defense of India, and permanently put London on the defensive, as they never planned to conquer Central Asia³⁰. With generals and officials in India as reckless as their Russian counterparts, hardly restrained by politicians in London in their continuous expansion of the borders of lands, with problems arising from Palmerson's deep mistrust of Nesselrode, an impression that Russia was following some great design in Asia started to gain currency in England as early as the 1830's. It was not at all in Russia's favor the rumor created by its sporadic trade caravans with Cossack military escorts that tried to open a trade based on shawls and wool in Kashmir³¹. When London perceived Russia to be behind Persian designs on Afghan lands, it went to war and fought the initially disastrous first Afghan War in the late 1830's³². From then on, the general pattern of events witnessed a Britain determined to secure the defense of India, whilst Russia was equally determined to keep Britain out of Central Asia (especially out of the three khanates of Bukhara, Kokand and Khiva)³³.

Continuous diplomatic assurances, repeated by Gorchakov throughout the 1860's and 1870's, that Afghanistan remained outside Russia's sphere of interest served to nothing, as the empire of the tsars was perceived as military aggressive from 1864 on³⁴. As local commanders forced the hand of the imperial government by confronting it with a fait accompli, the assurances to the British regarding other Central Asian territories were continuously broken. To the British it was clear that either Russian professions of good faith were disingenuous, either the imperial government was incapable of controlling its agents in Asia³⁵.

The crisis of 1877-78 brought a major war scare. In January 1878 the two world powers were facing each other militarily for the first time in more than two decades, with the Russian army camped on the banks of the Bosphorus and the Royal Navy at anchor in the Straits. With Constantinople threatened, the Balkans to be occupied by a puppet, Greater Bulgaria and with the troops of the Tsar continuously advancing in

Asia since 1864, the British knew that it was time to draw a line. If they knew how hard some Russian generals pushed for war, they would have probably blinked first. Indeed, in 1876-77 M.D. Skobelev made plans for an invasion of India with 50000 men³⁶. At the height of the crisis the Governor-General of Turkestan, K.P. von Kaufman planned for a threatening move against the British through the northern Afghan city of Herat³⁷. He moved to more than plans, apparently transporting troops through Turkestan in the summer of 1878 and preparing a probing invasion of Afghanistan and Kashmir with a force of 30000 soldiers, before the news of the conclusion of the Congress of Berlin reached him³⁸. This aggressive policy throughout 1878, especially the pressures on Constantinople and the harsh terms of the initial Russo-Turkish peace treaty of San Stefano backfired, causing a strengthening of the British forces in Asia and also causing more aggressive British policies towards Afghanistan³⁹. Indeed, Russian military demonstrations lead to war. But it wasn't for the world to see a climactic battle between the white-clad Russian infantry so well painted by Vereshchagin and the redcoats. Instead, the British Indian army invaded again Afghanistan, provoked to violence by the Russian diplomatic mission led by colonel Stoletov in 1878, which achieved a short-lived treaty aiming at taking Afghanistan under the mantle of the tsar. For a short while it seemed that St. Petersburg's advance had been checked⁴⁰.

Yet this was far from the truth. As soon as he was back in Asia from gaining glory in the Shipka Pass in the Balkans, M.D. Skobelev returned not only to his campaign to finally destroy the Tekke Turcoman, but also to his shelved plans against India. This most reckless of Alexander's generals (probably matched only by the "Lion of Tashkent", Cherniaev) regarded Turkestan as a base from which to threaten India and thus resolve the "Eastern Question" in Russia's favor. Russian advances towards India were designed not to conquer that British possession, but to apply political and military pressure on London⁴¹. This was at least his official position, endorsed at political meetings such as the Imperial Conference of 1879⁴². Yet some authors think that that Skobelev was far more ambitious. Michael

Edwards thinks that he did indeed dream of conquering India and he actually drafted and presented a plan to create a power base for the campaign in Afghanistan. The mountainous state was to be invaded with three columns from Fergana (the name under which Russians decided to annex Kokand), Samarkand and Krasnovodsk (the primary Russian outpost on the eastern Caspian Sea). Spies would be used to create unrest in India, just like during the 1857 mutiny and then the invasion itself would start, spearheaded by a force of Mongol cavalry that didn't need to rely on logistical support as the bulk of the forces would. His mysterious death either by a heart-attack, either a murder by the hands of an Austro-Hungarian prostitute or his boyfriend, either a suicide put an end to those plans, at least for a while⁴³.

But tensions, far from receding, actually reached their peak in the first part of the 1880's⁴⁴. In 1884 Russian troops captured Merv, a key city on the ancient Silk Road, an action seemingly considered by the British as bringing the tsar's soldiers within striking distance of Afghanistan, which was supposed to remain a buffer state⁴⁵. Then a most curious incident occurred. Afghan tribesmen totally outgunned and outmatched by the Russians dared to attack them in the foothills of Hindu Kush, on the Kushk River⁴⁶. Apparently, as St. Petersburg claimed, British officers led them to attack, which would make the incident the only occurrence during the Great Game when the two sides came to actual blows⁴⁷. British-led or not, the incident led to a second war-scare. The British decision makers started seeing the events unfolding since the 1860's as a coherent pattern of Russian advance and designs on India, deciding to strike first if the Russians occupied Herat⁴⁸. Britain initially prepared for war, even drawing plans that tried to recreate the Crimean scenario by projecting military force into southern Russia. It seems that Bismarck outmaneuvered London, by using combined German, French, Italian and Austrian pressures on Turkey to close the straits and thus forcing a negotiated solution of the crisis, which came in an agreement on the common Russian-Afghan boundaries on September 10, 1885⁴⁹.

How serious was the threat? Were the British officials mad or misguided? Two recent studies

shed light on the matter, even though their conclusions were anticipated for long: there was never any serious military threat for India coming from Russia, and the British knew it. In his analysis of the Russian General Staff, Alex Marshall points to the fact that Russian weak knowledge of the geography and borders of Central Asia up to the late 1870's made them aware of the fact that military plans for an attack on India were just games. Even later, the higher military authorities, far more prudent than frontier generals, estimated that at least 300000 men were needed for an invasion of India, which was an obvious impossibility in the logistic conditions in Turkestan⁵⁰. R. A Johnson, researching the other side of the Pamir Mountains, found out that even in 1889, when the Transcaspian Railway was completed, the British War Office estimated that the Russian invading army would amount to only 30000 soldiers, easily manageable by the Indian Army. He concludes that the threat was determined less by Russia's offensive capability than by her unpredictability and the difficulty in finding a satisfactory solution to her advance by stages in Central Asia⁵¹.

Yet for another two decades the Great Game was still played by both the Great powers, with less military expeditions (if we exclude colonel Younghusband's march on Lhasa in 1904) and more spies, suspicions and small-scale agreements, such as the demarcation on the borders in the Pamir in 1895. What made it still tick? Paul Kennedy, another historian with a keen interest and impact on IR research, argues that the Russians regarded Britain's neuralgic reactions as the greatest obstacles to the fulfillment of their imperial dreams in Asia. The British still regarded at the end of the 19th century the Russian advance on their Indian domains as the greatest threat to the Empire's future, and therefore undertook policies which made most third parties, like Germany's emperor Wilhelm II and his advisers in Berlin, convinced that an Anglo-Russian war over Asia inevitable⁵². Even after the German threat on the continent became more and more obvious for the two powers, Wilhelm II replacing Napoleon as the threat to world order, old habits of viewing Asia persisted. Seton-Watson writes that in the

beginning of the 20th century the ministries of foreign affairs of the two countries wanted to reach a political agreement, but the British government in India and the Russian Governor-General of Turkestan were concerned only with the security of their territory, which each believed to be threatened by the other⁵³. Russo-British relations of the time are best captured, in my view, by George Kennan. He argues that still in the 1890's the two powers were divided by mutual antagonism and suspicion. The paucity of information the two governments had on each other, the lack of interest in knowing much more than they actually knew tarred their visions of each other. To each of them the other appeared as a species of malevolent but unmovable object, the two powers regularly and egregiously overrating both the hostile and the military-political capabilities of the other party. The Russians had visions of the British raising a great army in India, crossing the Pamir, overrunning Afghanistan and invading Russian Central Asia on a grand scale. The British, and in particular the vice-regal authority in India, entertained the mirror image of these anxieties, picturing the Russians as moving, with similarly massive and irresistible forces, in the other direction, even though none had the capability to do so and were aware of it⁵⁴.

Yet in the face of the growing peril from Berlin, the two powers seemed to rein in on the local authorities. Some authors contend that the Russo-Japanese War lead to a transfer of power over foreign policy from the tsar and his foreign minister to the chairman of the government, thus restraining the power of the Governor-General of Turkestan and his frontier commanders. But even earlier agreements were reached: in April 1899 the two great powers agreed that the Great Wall was to be the boundary between their respective spheres of influence in China. Finance Minister Sergey Witte, longtime an official of the Transsiberian project, controlled policy over the Far East at the dawn of the 20th century, where he seems to have entertained the same imperial vision Cecil Rhodes proposed for the British in Africa⁵⁵. Yet the final agreement, the effective division of Central Asia between the two and the official end of the Great Game came on August

31, 1907, when the Anglo-Russian Agreement decided three essential aspects: Persia was carved up in three areas, a British-dominated area, a Russian sphere of interests and a neutral zone; Afghanistan retained its independence but was for all purposes a British subject; and finally the last zone of competition, Tibet, was to be evacuated by the British, its independence was guaranteed by the two and none would maintain even a diplomatic presence in Lhasa⁵⁶. The two great powers were again preparing for war, but not against each other.

My take on things

What exactly happened in the Great Game? I think the literature that stresses that the conquest of Central Asia can be seen in the general pattern of Russian foreign policy against weaker states, started in the 16th century with the capture of Kazan and continued in the fighting against the Caspian khanates during Peter the Great is largely correct. Central Asia had been a target for expansion as early as the beginning of the 18th century, in direct connection to the previous and concomitant campaigns. The British reaction was provoked by a few important things: first, the polarity of the international system after the defeat of Napoleon naturally implied that Britain would be pitted against Russia. Secondly, the military campaigns in Central Asia seemed to restore the continuous strain of Russian victories started at Maloioslave (London always knew that the Russian defeat in Crimea was a temporary setback and that the war was lost because the tsar was unable to move his 200000 troops pitted in a fight in the Caucasus). Thirdly, the contrast between the diplomatic assurances offered for decades by Nesselrode and Gorchakov and the behavior of the frontier generals seemed to prove that Russians were bent on advancing on India under a cover of lies. Complacent British intelligence could not understand those discrepancies for what they truly were: signs that the imperial authority was weak, unable to control its own military forces. Indeed, it seems to me that the Great Game was essentially a perfect case study of foreign policy based on misperceptions and false assumptions.

Yet I think there is another hypothesis that might be considered. It is quite possible that the British and Russian officials, especially those in the Ministries of War and in the local governments in India and Turkestan knew how improbable conflict truly was, but instead used and maybe created an obsession and subsequent war-scares in order to maximize their access to resources, especially money and troops, but also to increase their own status and symbolic significance in the framework of their respective Empire. Thus, they could turn a boring backwater in the hottest spot on Earth, achieve fame and bolster their careers.

Note

¹ Arthur Herman, *To Rule the Waves. How the British Navy Shaped the Modern World*, New York: HarperCollins, 2004.

² Or even more important, as Stalin himself suggested when he replied to US ambassador Averell Harriman that he wasn't that happy of having Red Army troops in Berlin, as Alexander I conquered Paris, John Ashley Soames Grenville, *A history of the world from the 20th to the 21st century*, London: Routledge, 2005, 299. (Other sources claim the reply was given to President Truman).

³ Paul W. Schroeder, "Did the Vienna Settlement Rest on a Balance of Power?" in *The American Historical Review*, Vol. 97, No. 3 (June 1992), 687.

⁴ A.J.P. Taylor, *The Struggle for Mastery in Europe 1848-1918*, Oxford: Clarendon Press, 1954, xxvii, tables II and III. In his avalanche of tables Taylor is very careful to avoid providing one with the number of troops boasted by the great powers, data that would clearly show the Russian dominance throughout the period. His argument is that technological change after the introduction of the steam engine made the classical estimation of powers in terms of bayonets largely irrelevant.

⁵ The foremost study of bipolarity remains Kenneth Waltz, *Theory of International Politics*, New York: Random House, 1979.

⁶ The term was coined by the British officer, adventurer and spy Arthur Conolly in the early 1840's. For this and for a general, popular-history style account of the confrontation see Karl E. Mayer, Shareen Blair Brysac, *Tournament of Shadows. The Great Game and the Race for Empire in Central Asia*, Washington: Counterpoint, 1999.

⁷ David Gillard, *The Struggle for Asia 1828-1914. A Study in British and Russian Imperialism*, London: Methuen & Co., 1977, 181.

⁸ David Mac Kenzie, *Imperial Dreams. Harsh Realities. Tsarist Russian Foreign Policy, 1815-1917*, New York: Harcourt Brace College Publishers, 1994, 84. The author notes that 400000 Muslims, over half the Circassian

population emigrated to Turkey after the Russian pacification of the Caucasus in the late 1850's.

⁹ John A. Harrison, *The Founding of the Russian Empire in Asia and America*, Coral Gables: University of Miami Press, 1971, 101-105. This author seems bent to find 18th century origins for later developments, as he claims that the Russo-Persian War of 1722-24 leads to the beginning of the long Anglo-Russian rivalry in Persia, 106.

¹⁰ David Mac Kenzie, *Imperial Dreams*, 95-97.

¹¹ David Mac Kenzie, *Imperial Dreams*, 97.

¹² One very interesting explanation for the swift fall of the khanates, though clearly written in the times when political correctness did not affect scientific inquiry is furnished in Paul Miliukov, Charles Seignobos, L. Eisenman, *History of Russia Vol. III Reforms, Reaction, Revolutions (1855-1932)*, New York: Funk & Wagnalls, 1969, 115: "even religion could not unify these Mussulman states against the unbeliever, because, in order to arouse them to a holy war, as Vambéry, an expert on Central Asia, so justly observed, there would also have had to be the prospect of good loot".

¹³ David Mac Kenzie, *Imperial Dreams*, 98.

¹⁴ Gerald Morgan, *Anglo-Russian Rivalry in Central Asia: 1810-1895*, London: Frank Cass, 1981, xviii.

¹⁵ Gerald Morgan, *Anglo-Russian Rivalry in Central Asia*, 3. Comparatively, Russian intelligence on China was incomparably better, having activated as a spy agency in the 19th century the Orthodox mission in Beijing (founded 1727); see David Mac Kenzie, *Imperial Dreams*, 101.

¹⁶ David Mac Kenzie, *Imperial Dreams*, 91-92.

¹⁷ Richard A. Pierce, *Russian Central Asia 1867-1917. A Study in Colonial Rule*, Berkeley: University of California Press, 1960, 42-44.

¹⁸ Firuz Kazemzadeh, *Russia and Britain in Persia, 1864-1914*, New Haven: Yale University Press, 1968, 8-9.

¹⁹ J. N. Westwood, *Endurance and Endeavour. Russian History 1812-2001*, Oxford: Oxford University Press, 2002, 131. This not only produced incentives for many Russian peasants to move in the steppes, but also effectively wiped out the nomadic way of life preserved by the tribes of the area.

²⁰ Hugh Seton-Watson, *The Russian Empire 1810-1917*, Oxford: Clarendon, 1967, 442. Also see Paul Dukes, *A History of Russia. Medieval, Modern, Contemporary c. 882-1996*, Durham: Duke University Press, 1998, 157.

²¹ Dietrich Geyer, *Russian Imperialism: the Interaction of Domestic and Foreign Policy, 1860-1914*, New Haven: Yale University Press, 1987, 94-95.

²² See Warren B. Walsh, "The Imperial Russian General Staff and India: A Footnote to Diplomatic History" in *Russian Review*, Vol. 16, No. 2 (April 1957), 53-58.

²³ R. A. Johnson, "Russians at the Gates of India? Planning the Defense of India, 1885-1900" in *The Journal of Military History*, Vol. 67 (July 2003), 702.

²⁴ David Fromkin, "The Great Game in Asia" in *Foreign Affairs*, Vol. 58, No. 4 (Spring 1980), 936-941.

²⁵ Dominic Lieven, *Empire. The Russian Empire and Its Rivals*, New Haven and London: Yale University Press, 2000, 210. The author also considers the coloni-

zation theory, drawing an interesting comparison between the cotton farms in Central Asia and the cotton fields in Egypt, developed especially under the British rule.

²⁶ Walter G. Moss, *A History of Russia Vol. II Since 1855*, London: Anthem Press, 2005, 66.

²⁷ Michael T. Florinsky, *Russia. A History and an interpretation*, Vol. II, New York: Macmillan, 1955, 984.

²⁸ William Harbutt Dawson "Forward Policy and Reaction 1874-1885" in A.W. Ward, G.P. Gooch (eds.), *The Cambridge History of British Foreign Policy 1783-1919 Vol. III 1866-1919*, New York: Octagon Books, 1970 (1923), 72.

²⁹ Philip Longworth, *Russia's Empires. Their Rise and Fall: From Prehistory to Putin*, London: John Murray, 2005, 172.

³⁰ Gerald Morgan, *Anglo-Russian Rivalry in Central Asia*, 7, 10.

³¹ Gerald Morgan, *Anglo-Russian Rivalry in Central Asia*, 37-42.

³² For a good narrative of the war see Karl E. Mayer, Shareen Blair Brysac, *Tournament of Shadows*, ch. 4. It is interesting that in contemporary references one stops at the disaster of the British garrison in Kabul, pointing to the embarrassing defeat and the resilience of the Afghans. In reality, a punishment expedition reached Kabul and massacred the main culprits in the riot against the British military presence there. Both Afghan Wars actually proved not that the local tribesmen were undefeatable, but that British troops could not count on their promises to maintain order after they had been defeated repeatedly in combat. The population of the area is not military exceptional, just exceptionally treacherous.

³³ Gerald Morgan, *Anglo-Russian Rivalry in Central Asia*, 80.

³⁴ A. Lobanov-Rostovsky, *Russia and Asia*, New York: Macmillan, 1933, 161-162.

³⁵ Michael T. Florinsky, *Russia. A History and an interpretation*, 984.

³⁶ Michael T. Florinsky, *Russia. A History and an interpretation*, 986.

³⁷ Firuz Kazemzadeh, *Russia and Britain in Persia, 1864-1914*, 46.

³⁸ A. Lobanov-Rostovsky, *Russia and Asia*, 164.

³⁹ David Gillard, *The Struggle for Asia 1828-1914*.

⁴⁰ Bernard Pares, *A History of Russia*, New York: Alfred A. Knopf, 1956, 392.

⁴¹ David Mac Kenzie, *Imperial Dreams*, 98.

⁴² Firuz Kazemzadeh, *Russia and Britain in Persia, 1864-1914*, 46. This meeting was attended by an extremely ambitious young officer, Skobelev's protégée, a certain Aleksey Kuropatkin. In 1886 he will draw his own plans for an advance on India, closely modeled after Skobelev's, see R. A. Johnson, "Russians at the Gates of India? Planning the Defense of India, 1885-1900", 702.

⁴³ Michael Edwards, *Playing the Great Game. A Victorian Cold War*, London: Hamish Hamilton, 1975, 90-91.

⁴⁴ A. Lobanov-Rostovsky, *Russia and Asia*, 177.

⁴⁵ Barbara Jelavich, *A Century of Russian Foreign Policy*, New York and Philadelphia: J.B. Lippincott, 1964, 199.

⁴⁶ Paul Miliukov, Charles Seignobos, L. Eisenman, *History of Russia*, 152. There was another armed incident in 1887.

⁴⁷ A. Lobanov-Rostovsky, *Russia and Asia*, 179.

⁴⁸ David Gillard, *The Struggle for Asia 1828-1914*, 144-145.

⁴⁹ Barbara Jelavich, *A Century of Russian Foreign Policy*, 200. Jelavich doesn't pay attention to the Russian plans for the invasion of India, being convinced that Central Asia is only a side-show in the game for power actually played in Southeastern Europe. For her, without adequate naval power to challenge British domination of the seas, Russia could only direct pressure in the Middle East and in the Eastern Mediterranean. Apparently, the Russian government during the period under consideration never had the military capacity or the desire to carry out the great undertaking of the conquest of India, 201.

⁵⁰ Alex Marshall, *The Russian General Staff and Asia, 1800-1917*, London: Routledge, 2006, 143-144.

⁵¹ R. A. Johnson, "Russians at the Gates of India? Planning the Defense of India, 1885-1900", 722, 743.

⁵² Paul M. Kennedy preface to Jennifer Siegel, *Endgame. Britain, Russia and the Final Struggle for Central Asia*, London: I.B. Tauris, 2002, vii.

⁵³ Hugh Seton-Watson, *The Russian Empire 1810-1917*, 679.

⁵⁴ George F. Kennan, *The Fateful Alliance. France, Russia, and the Coming of the First World War*, New York: Pantheon Books, 1984, 126.

⁵⁵ David MacLaren McDonald, *United Government and Foreign Policy in Russia 1900-1914*, Cambridge: Harvard University Press, 1992, 12, 18.

⁵⁶ Paul Miliukov, Charles Seignobos, L. Eisenman, *History of Russia*, 272.

Bibliografie

Paul Dukes, *A History of Russia. Medieval, Modern, Contemporary c. 882-1996*, Durham: Duke University Press, 1998

Michael Edwards, *Playing the Great Game. A Victorian Cold War*, London: Hamish Hamilton, 1975

Michael T. Florinsky, *Russia. A History and an Interpretation*, Vol. II, New York: Macmillan, 1955

David Fromkin, "The Great Game in Asia" in *Foreign Affairs*, Vol. 58, No. 4 (Spring 1980)

Dietrich Geyer, *Russian Imperialism: the Interaction of Domestic and Foreign Policy, 1860-1914*, New Haven: Yale University Press, 1987

David Gillard, *The Struggle for Asia 1828-1914. A Study in British and Russian Imperialism*, London: Methuen & Co., 1977

William Harbutt Dawson "Forward Policy and Reaction 1874-1885" in A.W. Ward, G.P. Gooch (eds.), *The Cambridge History of British Foreign Policy 1783-1919* Vol. III 1866-1919, New York: Octagon Books, 1970 (1923)

John A. Harrison, *The Founding of the Russian Empire in Asia and America*, Coral Gables: University of Miami Press, 1971

Barbara Jelavich, *A Century of Russian Foreign Policy*, New York and Philadelphia: J.B. Lippincott, 1964

R. A. Johnson, "Russians at the Gates of India? Planning the Defense of India, 1885-1900" in *The Journal of Military History*, Vol. 67 (July 2003)

Firuz Kazemzadeh, *Russia and Britain in Persia, 1864-1914*, New Haven: Yale University Press, 1968

George F. Kennan, *The Fateful Alliance. France, Russia, and the Coming of the First World War*, New York: Pantheon Books, 1984

Paul M. Kennedy preface to Jennifer Siegel, *Endgame. Britain, Russia and the Final Struggle for Central Asia*, London: I.B. Tauris, 2002

David MacKenzie, *Imperial Dreams. Harsh Realities. Tsarist Russian Foreign Policy, 1815-1917*, New York: Harcourt Brace College Publishers, 1994

David MacLaren McDonald, *United Government and Foreign Policy in Russia 1900-1914*, Cambridge: Harvard University Press, 1992

Dominic Lieven, *Empire. The Russian Empire and Its Rivals*, New Haven and London: Yale University Press, 2000

Philip Longworth, *Russia's Empires. Their Rise and Fall: From Prehistory to Putin*, London: John Murray, 2005

Alex Marshall, *The Russian General Staff and Asia, 1800-1917*, London: Routledge, 2006

Karl E. Mayer, Shareen Blair Brysac, *Tournament of Shadows. The Great Game and the Race for Empire in Central Asia*, Washington: Counterpoint, 1999

Paul Miliukov, Charles Seignobos, L. Eisenman, *History of Russia* Vol. III *Reforms, Reaction, Revolutions (1855-1932)*, New York: Funk & Wagnalls, 1969

Gerald Morgan, *Anglo-Russian Rivalry in Central Asia: 1810-1895*, London: Frank Cass, 1981

Walter G. Moss, *A History of Russia* Vol. II *Since 1855*, London: Anthem Press, 2005

Bernard Pares, *A History of Russia*, New York: Alfred A. Knopf, 1956

Richard A. Pierce, *Russian Central Asia 1867-1917. A Study in Colonial Rule*, Berkeley: University of California Press, 1960

Paul W. Schroeder, "Did the Vienna Settlement Rest on a Balance of Power?" in *The American Historical Review*, Vol. 97, No. 3 (June 1992)

Hugh Seton-Watson, *The Russian Empire 1810-1917*, Oxford: Clarendon, 1967

A.J.P. Taylor, *The Struggle for Mastery in Europe 1848-1918*, Oxford: Clarendon Press, 1954

Warren B. Walsh, "The Imperial Russian General Staff and India: A Footnote to Diplomatic History" in *Russian Review*, Vol. 16, No. 2 (April 1957)

J. N. Westwood, *Endurance and Endeavour. Russian History 1812-2001*, Oxford: Oxford University Press, 2002

Andrei Miroiu is a researcher affiliated with the Center of East European and Asian Studies in Bucharest. He holds an MA in History from Indiana University and a PhD in Political Science from the National School of Political Studies and Political Administration, Bucharest.

Strengthening cooperation in the Greater Black Sea Area: Lessons Learned and Way-Ahead. A View from Russian Federation

Dr. Petr Razvin

Good afternoon, ladies and gentlemen,

First of all, I'd like to thank Partnership for Peace Consortium of Defense Academies and Security Studies Institutes and the Ministry of Defense of Republic of Moldova for making this workshop of the Working Group on Regional Stability in the Greater Black Sea Area possible even at the time of crisis and financial constraints. I am glad to see some of all good people I got familiar with in Brasov a year and a half ago and I hope our work here will bear some fruits.

Concerning the topic of strengthening cooperation in the GBSA with lessons learned and way-ahead I am to discuss together with my US colleague Dr. Thomas Fedyshyn, I should say I'm pleased with the last words contained there - "A View from Russian Federation". This "a view" formula implies that the organizers believe or at least hope that in today's Russia there is more than one view on various international situations.

They are quite right. We've made a big progress from the uniform unanimity of the Soviet era when everybody from the Secretary General of the Central Committee of the Communist Party down to an ordinary collective farmer held or at least expressed identical views on everything. Of course, we've moved away from the opposite situation of the 1990s, when the Foreign Minister tacitly approved, let's say, US policies in the former Yugoslavia while many of the Defense Ministry's top brass criticized them and the Speaker of the Parliament was somewhere in between. What a brain-raking dilemma it was for bureaucrats including many post-Soviet scholars trained for decades just to parrot the one and only official position.

I truly believe that a balance of a kind has been achieved, with the Government uttering the truth as it sees it, the opposition leaders voicing their opinions and we, scholars, trying to find the truth in-between. And everybody has a chance to voice his or her opinion, though naturally the chances are not the same. Of course, when I say "scholars" I refer to scholars, not TV political educators.

At the topmost official level the Russian approach to the Black Sea issues is stated in the Foreign Policy Concept of the Russian Federation approved by President Dmitry Medvedev on July 12, 2008. It says that "Russia's attitude towards subregional entities and other bodies to which Russia is not party in the CIS area is determined by their assessed real contribution into ensuring good neighborly relations and stability, their eagerness to take into account Russia's legitimate interests in practice and to duly respect existing cooperation mechanisms, such as the CIS, CSTO, EurAsEC, and Shanghai Cooperation Organization (SCO). In the same way Russia will define its approaches to developing comprehensive practical interaction in the Black Sea and Caspian Sea regions by preserving the identity of the Organization of the Black Sea Economic Cooperation and strengthening the mechanism of cooperation between the Caspian States"¹. Period.

There are other official documents. But strangely, neither the National Security Strategy of Russia till 2020 approved by Mr. Medvedev earlier this year, nor the Military Doctrine of Russia, approved by his predecessor earlier this decade say anything on the subject. Moreover,

the Black Sea is not even mentioned in those two documents. Only the Maritime Doctrine of the Russian Federation 2020 approved by the Decree of Vladimir Putin as early as July, 2001, has something to say about this issue. It states in Part 2 titled "Regional directions of the national maritime policy" that those directions in the Black and Azov seas are "renovation of maritime cargo and mixed (river-sea) faring vessels, modernization and development of the coastal port infrastructure; improvement of the legal basis for the functioning of the Black Sea Fleet of the Russian Federation in the territory of Ukraine, preservation of Sevastopol as its main base; creation of conditions, with the region's capacity engagement included, for the basing and use of the maritime capacity components ensuring the defense of sovereignty, sovereign and international rights of the Russian Federation in the Black and Azov seas; development of passenger transfers from Krasnodar Krai port to the Mediterranean Sea countries, as well as intra-Black Sea ferry transfers"².

Sergei V. Lavrov, Minister of Foreign Affairs of the Russian Federation, put those issues at a greater length in his interview to *The Bridge* magazine, supplement to the Greek edition of *International Herald Tribune* and Greek newspaper *Kathimerini*. Assessing the geopolitical situation of the Black Sea region he said: "We regard the Black Sea region as one of the most important European and Asian transport and energy hub, an area of political transformation and intensive social processes... We don't separate regional events from general processes and trends in global development. It is in our common interests to contribute to the Black Sea area being perceived in the world as a region of stability and development, reliable and predictable partner on the way towards higher well-being and, simultaneously, in countering the threats and challenges of the 21st century. Incompleteness of the democratic changes, unsettled conflicts and leaning of the regional states towards different integration centers make it difficult to a certain degree to realize the full development potential of the Black Sea area. Objective economic interests, however, lead to the growing understanding of prospective joint

business initiatives, implementation of large-scale infrastructure, transport, environmental and other projects.

Russia is confident of the value of the BSEC as a fully independent, competent regional organization with its own tasks, area of responsibility and a big potential to promote economic ties in the region. Time has come to take real steps to fully engage this potential.

As for creating new and in particular superior structures over already available regional integration associations, we approach this idea very cautiously. This may lead to unjustified duplication, deviation from attaining real gain from the existing organizations.

In our view, the best way to prosperity of the Black Sea region and its neighborhood lies through concentration rather than scattering of efforts to intensify the already tested and proven mechanisms of the interstate cooperation. BSEC is one of such basic mechanisms. We proceed from the assumption that both the BSEC Member-States and the BSEC Observers need to continue their work to consolidate BSEC. That is exactly the guideline Russia has been following and will follow"³.

That was said in 2007, but in my personal opinion not much has changed in that Russia is still focused mainly of the Black Sea Economic Cooperation forum.

Much water has passed under the bridge since I had the privilege to meet some of you last time. Most important things are: globally - the new Democratic Administration in Washington, regionally - the 08.08.08 War. I understand that my Georgian colleagues would like to discuss the latter topic or - to call a spade a spade - the tragedy at length. Yes, it was a tragedy for all, though some haven't realized that yet. Well, the historic process is spurred up by globalizations and the lessons are to be learned faster.

At first blush, there was a military victory of one country over another country. Let me not dig deep into the already almost twenty years old history. Or 75 years old history, or two hundred years old history, for that matter. What wasn't done, what was done wrongly, what could be done if... It is a very interesting mental exercise or a competition to find who's got more historical facts

up his sleeve. I've got some, but of much more importance is to balance the accets and the liabilities and see what might be lying ahead.

So, a genocide was prevented. Probably. But how can one prove 100 percent it was inevitable? Or disprove, for that matter. The two republics were recognized by Russia and two Latin American countries, one of which maintains diplomatic relations with Taiwan too. It's a free world. What are the consequences? Georgia severed diplomatic – not economic – relations with Russia and left the Commonwealth of Independent States. I suppose that if Georgia were a member of the European Union and had relations broken with, let's say, Germany, it wouldn't go out of the EU. I'm not trying to say anything about some double-standards, but rather this fact illustrates to what extent the membership in the CIS is important or not to its members.

Georgia has lost two pieces of its territory for... Now that's a difficult question. As they say, it depends. You all know well how many tons of blood the Germans and the French shed for Alsace-Lorraine in the past two hundred years. Now it is a territory under the jurisdiction of France, but you won't notice the German-French border when you drive from Frankfurt-am-Main to Strasbourg. You can live in Germany and work in France and visa-versa. German investments in Strasbourg? With pleasure, mein Herr. Maybe there are some in Germany who still think the changing of "Rue de Messerschmidt" into "Messerschmidt Strasse" is the most important thing in the world. It is the same way as some people in Russia still say the USA should return Alaska to Russia.

I hope you see where I'm driving to. I'm not a great international lawyer, but it seems the NATO doesn't admit new members who have external territorial claims. Afterwards, when you're a member, it's okay to dispute and even fight with somebody, as testified by the Greece-Turkey or Iceland-Britain examples. But not before. What I mean is that as long as Georgia claims it will return the two territories, by force if necessary, NATO countries will be reluctant to even talk about its membership. Russia has reasons to be happy, though it has never officially said that prevention of Georgia's membership in the NATO was a purpose of the 08.08.08 War. The blaim for

the war itself - I mean not the situation that lead to it, not the violations of humanitarian law during the war, but the first shots - is on Georgia. The EU has said so after a year of investigations.

So, Georgia is prevented from NATO membership until... until relations between the EU members, the NATO members, Russia, Georgia and other interested parties are as good as today between Germany and France. Or between the USA and Canada – in the 19th century there was the border between them was that between the great and mighty British Empire and its former 13 North American colonies that had dared to run away in 1776. Or until one of the main actors collapses. Some Russian political scientists – or maybe science fiction writers in disguise – have already predicted the USA will disintegrate into six or seven separate countries in 2010.

I believe that in Ukraine some politicians and scholars expressed concerns that Russia would increase bilateral tensions if Ukraine tries to go West. The 2017 when the treaty on the Russian Black Sea Fleet's stay in Sebastopol is to expire has been called the crucial date. But, as far as I know, none of the very few persons in Russia who are authorized to make real official statements has voiced anything similar to what some Russian politicians and public figures say about "the city of the Russian glory" that "we'll never abandon" etc. Ukraine is a big country, we have a very long border, our peoples are intertwined with mixed marriages and children, a lot of Ukrainians are at top political and business positions in Russiaa and vise-versa, there are to be Presidential elections in Ukraine next January and in Russia in 2012, the financial and economic crisis is far from being over. There are too many uncertainties to say emphatically "there will be war". IMHO, nowadays throughout the world at least 90% of the people with epaulets and in plain clothes who "cry wolf" would secretly welcome for some selfish reasons the wolf's really coming. A self-fulfilling prophesy, as they say. Moreover, Ukraine's membership in NATO is subject to a popular referendum, and I really believe that 70 percent of Ukrainians are against such joining. The EU membership is quite a different matter.

The experience of the past decade has formed an impression among the aspirants for EU

membership that the only way to this economic paradise lies exclusively through NATO membership. But really there are not and cannot be any legal conditions of that kind. Just look at Scandinavia, Austria. Some might say those are countries that were already rich so there was no problem with the EU. But why one should be so fatalistic and think that only as an EU member a country that isn't rich enough or free enough at present can solve its economic problems? For instance, Italy after the Second World War was not much better off than most of East European countries of the 1990s.

The remedies are simple: curbing corruption (as far as I've heard, Georgia has had some notable successes), reforming governmental structures with real, not make-believe changes, making sound economic and political decisions, including the foreign policy area.

So, Georgia isn't going to join NATO soon because it has territorial claims, and Ukraine - because it isn't ripe, despite the efforts to fuel bilateral tensions and accelerate such ripening undertaken by some short-sighted chauvinists in Russia who are egotistically concerned about their own personal political capitalization. One more result of the 08.08.08 war is that republics of the Russian North Caucasus got a fresh proof that the Russian Armed Forces are still operational. Russia's passivity or, even worse, defeat, would most of all have affected the them, namely the Republic of North Ossetia, the parliament of which recognized the independence of their Southern brothers in the early 1990s, if I'm not mistaken. By the way, the Ossetians are the only Christians in the Northern Caucasus.

It is all very complicated. And an additional powerful factor is energy. Moreover, sometimes it seems that energy shapes much of foreign policy and even dominates it. As an economist I should be wiser to understand that in the modern world energy is just an euphemism for good old money, and money, i.e., economics rules politics, not vise-versa. At least, that's what we were taught in the Soviet Union and what some great proponents of realpolitik in the West claim too.

Seen at such angle, the whole situation in the Greater Black Sea Area and the Caspian and Central Asian regions after 1991, that is, after

the relevant Soviet republics gained independence, looks like a great game of naughts and crosses, evidently more primitive than Z. Brzezinski's great chess board. To put it in a nutshell: Europe is dependent on oil and natural gas from Russia, Americans and Europeans try to get into former Soviet republics to arrange independent oil and gas deals, Russians approach those republics and offer to transit their energy resources to Europe through the Russian territory, Europeans and Americans - they are everywhere, those Americans - offer some benefits to those republics in order to build additional pipes through their territory to circumvent Russia, Russians increase benefits to those republics and invite them to send oil and gas through old pipes with increased capacity or new ones, Westerners again put forward schemes to prevent oil and gas from passing through the Russian territory. And so it goes on ad infinitum.

Of course, it's a very crude picture. There are some additional knots in this web. China, the great strategic partner of Russia, slowly but surely approaches the energy resources of Central Asia and Caspian region and has already made arrangements with some local countries who pursue the so-called "multivectoral foreign policy" to directly get these highly flammable substances - really flammable in any sense - to its territory in circumvention of... naturally, Russia.

The obvious goal of the efforts of, let's say, the EU in this field - first, to avoid an excessive dependence on Russian energy supplies, to diversify the sources and hence, secondly, to push the prices down a bit. As for Russia, instead of speculations I'd quote the Energy Strategy of the Russian Federation till 2020 that was adopted in 2003. It states that Russia is interested in long-term and large-scale engagement of hydrocarbons, especially natural gas, into its fuel-energy balance because "this would not only allow to save the resources of the Northern gas fields of Russia for the future generations and to avoid the necessity of forced capital investments into their development, but also offer an opportunity to reduce the pressure on the markets that are of interest for Russia itself". Also the Strategy stresses that "Russia possesses significant reserves of energy resources and a powerful fuel-energy complex

which is the basis of development of the economy, an instrument of pursuit of domestic and foreign policy. The role of a country in the world energy markets in many respects determines its geopolitical influence”⁴.

I’ve no comments to this, but I’d like to draw attention to certain aspects of the growing and increasingly dense and intertwined networks of oil and gas pipes in the area. Interestingly, as far as I know not a single bomb or missile hit the oilpipes in Chechnya and not a single mujahed planted an explosive device to them. Similarly, again as far as I know, those pipes were 99% spared during the 08.08.08. war. I’m not accusing anybody, but just recall reading a novel about the First World War. A French airpilot was tried and severely punished by a French court martial when despite an explicit written ban he bombed a munitions plant in Ruhr or occupied Belgium that belonged to some French business interests and supplied explosives to Kaiser’s Army. Nobody is without a sin and the same book claimed a German company was supplying the French Army with barbed wire used against the German soldiers.

So, it seems we shouldn’t expect an official government-sponsored destruction of all those oil and gas pipes, neither an unofficial, let’s say “non-state terrorist” attacks against them. What about natural disasters? I’ve prepared a list with references to such things. Yes, there have been some. But not quite large-scale. So what? There had been no nuclear power plant disasters before Three Mile Island and Chernobyl. There had been no oil tanker disasters before Amoco Cadiz in the 1960s and others. Tanker disasters are of special interest. They entail huge financial losses to the owners, but the environmental damage is far

more dramatics. How would you estimate in dollars a species’ extinction? If the oil can flow from a tanker, why cannot it flow from an underwater pipe? Again I repeat, I’m not an international law expert. My question is simple - what to do and who will be to pay? What is done in terms of safety and security of those pipes both on land and under water? Is the international insurance legal base adequate? Of course, something is being done, but I’ve heard this song before as regards nuclear plants, bridges, jumbos-jets, skyscrapers and so on and so forth. Some people have even claimed time and again that a lasting peace on earth was already guaranteed.

On this hopefully thought-provoking theses I’d ask your permission for me to say thank you for your attention and to answer your questions if any.

Note

¹ The Foreign Policy Concept of the Russian Federation. Approved by Dmitry A. Medvedev, President of the Russian Federation on 12 July 2008 - <http://www.mid.ru/ns-osndoc.nsf/0e9272bafa34209743256c630042d1aa/cef95560654d4ca5c32574960036cddb?OpenDocument>

² Maritime Doctrine of the Russian Federation for the Period till 2020. Approved by the Decree of the President of the Russian Federation on July 27, 2001 <http://www.mid.ru/ns-osndoc.nsf/0e9272bafa34209743256c630042d1aa/432569fa003a249cc3256ef4002e5bb4?OpenDocument>

³ Main points of the answers by Mr. Sergei V. Lavrov, Minister of Foreign Affairs of the Russian Federation, to the questions of the editor of The Bridge magazine, supplement to the Greek edition of International Herald Tribune and Greek newspaper Kathimerini. April 13, 2007.

⁴ Energy Strategy of the Russian Federation till 2020 - <http://www.rg.ru/2003/09/30/energeticheskajastrategija.html>

Dr. Petr Alexandrovich Razvin is the head of the International Academic Exchange Department within the Diplomatic Academy, Ministry of Foreign Affairs of the Russian Federation.

România 2025 – între ambiții și deziluzii

Drd. Ionel Stoica

Motto: *Un țaran chinez avea un fiu și un cal cu care își lucra pământul. Odată, calul i-a dispărut. Vecinii l-au compătimit pentru paguba pe care acesta a suferit-o, dar țăranul a răspuns: o fi bine, o fi rău, nu știu. După un timp, calul s-a întors la stăpânul său, împreună cu încă un cal. Vecinii l-au binecuvântat, spunând că va avea cele mai bune recolte, dar țăranul zise din nou: o fi bine, o fi rău, nu știu. La un moment dat, fiul său s-a îmbolnăvit și nu a mai putut să-și ajute tatăl la munca câmpului. Vecinii ziceau țăranului: ce te vei face? Va fi greu de tine, nu te vei descurca singur. Țăranul răspuns: o fi bine, o fi rău, nu știu. Într-o zi, oamenii împăratului au venit în sat să-i ia pe toți tinerii apti de război. Toți tinerii din sat au plecat la război, mai puțin fiul țăranului. Atunci vecinii au zis: ce noroc pe tine, iar țăranul a răspuns: o fi bine, o fi rău, nu știu.*

Evoluțiile la nivel global în diferitele domenii ale activității umane au și, cu siguranță, vor continua să aibă un impact și asupra societății românești. Acest impact va fi resimțit la intensități și în momente de timp diferite, în diferitele domenii de activitate – aceasta datorită atât unor factori interni (nivelul actual de dezvoltare al economiei, structura acesteia, distribuția veniturilor, predominanța unora sau altora dintre sectoarele de activitate, psihologia colectivă etc.), cât și externi (evoluțiile regionale și internaționale, raporturile României cu alte state etc.). Dacă acest impact va fi pozitiv sau negativ, depinde de deciziile politice care se vor adopta și de felul în care țara va ști să profite de oportunitățile care rezultă din noul context regional și internațional.

În materialul de față ne propunem să trecem în revistă câteva dintre provocările majore la care România va trebui să facă față pe termen mediu și lung, fără a avea pretenția că suntem exhaustivi. Am structurat aceste provocări pe domenii ale activității umane, astfel: economic, securitate, social, demografic, învățământ și cercetare, mediu. Pentru fiecare din aceste domenii, sunt prezentate strategiile actuale de gestionare a provocărilor, așa cum sunt ele înțelese de către autor, rezultatele probabile la care vor conduce aceste strategii și câteva strategii alternative pe care autorul le consideră viabile. Credem că o astfel de lucrare se poate constitui într-un punct de pornire pentru o analiză detaliată, de altfel foarte necesară, a tendințelor de evoluție în societatea românească, în special a riscurilor și vulnerabilităților care se conturează – care să

reprezinte un instrument util în luarea deciziilor viitoare pentru România. Scopul acestei analize, chiar dacă succinte, este identificarea din timp a tendințelor de evoluție în societatea românească, în special a riscurilor și vulnerabilităților care se conturează, astfel încât cei în drept să poată lua măsuri adecvate

1. În domeniul economic

1.1. Situația actuală

După o decadă de turbulențe în plan economic, începând cu anul 2000, România s-a înscris pe o traiectorie ascendentă în privința creșterii economice, produsului intern brut (PIB) crescând de peste trei ori, în perioada 2000-2008. Criza economico-financiară globală a avut un impact profund negativ asupra economiei românești, concretizat, în primul rând, în reducerea activităților în industrie și servicii. Creșterea a fost determinată mai ales de creșterea volumului investițiilor străine directe (ISD) în țara noastră (a se vedea Fig. 1).

Totuși, contextul în care s-a produs delocalizarea în România (migrația masivă pentru muncă în străinătate, începând mai ales cu anul 2004) a avut un impact negativ asupra productivității muncii și asupra condițiilor de muncă (mobilitatea crescută a forței de muncă a determinat alocarea de investiții importante din partea firmelor pentru atragerea, motivarea și instruirea salariaților – ceea ce nu este neapărat un lucru rău dacă nu s-ar

fi răsfrânt negativ în privința productivității muncii). Necorelarea actuală între cererea și oferta de forță de muncă pe piața internă a muncii induce o stare de incertitudine în ceea ce privește nivelul activităților viitoare ale companiilor străine în România, cu implicații asupra intențiilor privind investițiile viitoare în activități productive în țara noastră, precum și asupra planului de dezvoltare pe termen mediu și lung a companiilor autohtone.

re este benefică cumpărarea de licențe de fabricație a acestor tehnologii. Lucrurile nu stau mai bine nici în industria extractivă, unde o serie de mine au fost deja închise, iar altele urmează același parcurs.

Potrivit unui studiu realizat de compania americană de consultanță A.T. Kearney, atractivitatea României pentru activitățile de delocalizare a scăzut în 2008, comparativ cu anii anteriori¹. Țara noastră continuă însă să prezinte oportunități importante, în special din punct de

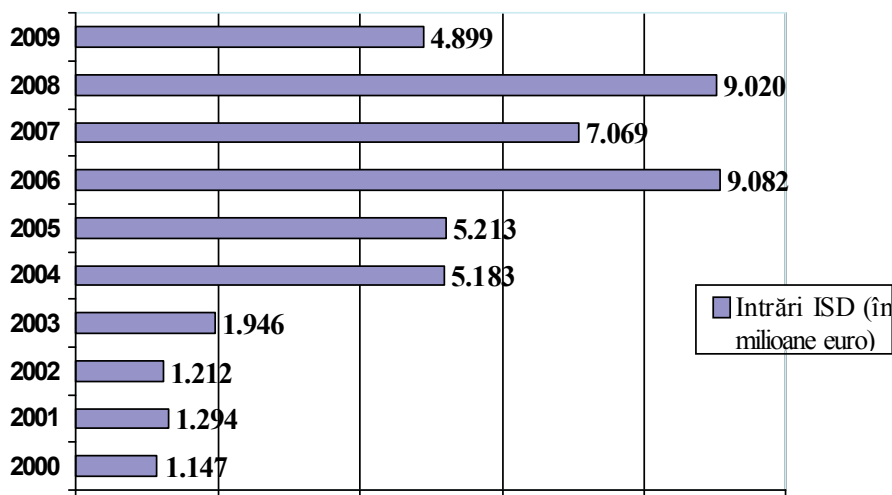

Fig. 1 – Evoluția intrărilor de ISD în România, în perioada 2000 – 2008;

Sursa: Anuarul Statistic al României, 2009

O mare parte a industriei românești este învechită, iar agricultura are nevoie de modernizare rapidă. Subvențiile din agricultură nu au vizat propulsarea sectorului, ci supraviețuirea lui. În aceste condiții, economia românească a devenit una aproape exclusiv de consum. Micilor afaceriști autohtoni le lipsește pregătirea economică de bază și viziunea de ansamblu asupra economiei, dar și un capital consistent; în aceste condiții, afacerea de familie le-ar oferi siguranța necesară traiului într-un mediu socioeconomic turbulent și foarte imprevizibil.

Managementul adoptat în industria hotelieră (de stat) nu a dat rezultate, iar acum investițiile necesare pentru rentabilizarea acesteia sunt mult mai mari decât ar fi fost în urmă cu câțiva ani.

Fără un import masiv de tehnologie avansată, industria românească nu va putea face față competiției globale. Pentru reducerea costurilor viitoare

vedere financiar, în corelație cu gradul de pregătire/educație a forței de lucru și a cunoștințelor de limbi străine. Deși lucrătorii români sunt priviți de furnizorii de servicii externalizate ca resurse valoroase în ceea ce privește pregătirea profesională și abilitatea de a învăța și vorbi limbi străine, acumulăm minusuri atunci când vine vorba de pregătirea profesională temeinică, fluctuațiile ridicate de personal și pretențiile salariale. Chiar și așa, România rămâne pe locul șase în topul mondial al preferințelor absolute pentru externalizarea serviciilor.

1.2. Strategia actuală

Conform estimărilor subsidiarei din Cluj a companiei britanice Endava (specializată în furnizarea de servicii de tehnologia informației

pentru afaceri în domeniile financiar, telecomunicații și media), România este al doilea jucător din Europa de Est în această industrie (după Ucraina), cu aproape 13 000 de angajați în companiile care practică delocalizarea.

Până în prezent strategia de atragere de ISD s-a bazat pe o serie de factori printre care:

- stabilitatea politică și socială și apartenența la NATO și UE;
- dimensiunea pieței interne (România reprezintă a doua piață ca mărime din Europa de Centru și Est);
- poziția strategică în regiune, România fiind situată la intersecția marilor drumuri care unesc vestul continentului de Federația Rusă și Orientul Mijlociu;
- existența unei forțe de muncă relativ bine calificată la costuri mai mici decât celelalte țări din UE;
- România dispune de resurse naturale importante și este situată în proximitatea furnizorilor de energie.

1.3. Situația prognozabilă

În pofida avantajelor menționate, România riscă să se confrunte cu dificultăți în atragerea de noi ISD, în condițiile în care o mare parte a forței sale de muncă se află în străinătate. Pe de altă parte, convingerea acestei forțe de muncă să revină în țară are legătură directă cu nivelul salarizării din țară, deci va avea ca efect creșterea costurilor cu forța de muncă inclusiv din partea companiilor multinaționale. Acest aspect va determina investitorii străini să reanalizeze decizia de a menține activitățile productive în România. În acest joc, atragerea de noi ISD de către țara noastră depinde într-o măsură importantă de ceea ce se va întâmpla în țările vecine (în special, în Ucraina, Federația Rusă, Bulgaria). Până în prezent, România a fost țara cu unul din cele mai scăzute costuri cu forța de muncă din interiorul UE, o locație bună pentru investiții, cu un mediu de operare flexibil și dinamic, dar în anul 2007, România a înregistrat cea mai mare creștere salarială din Europa. Totodată, nu trebuie să scăpăm din vedere faptul că, în unele cazuri, decizia de delocalizare a fost luată nu atât în baza avantajelor comparative de care am amintit mai

sus, ci din considerente geopolitice și geostrategice, precum penetrarea altor piețe din estul Europei unde prezența efectivă este, pentru moment, îngreunată de instabilitatea politică sau socială.

La nivel economic, principala provocare pentru România constă în recuperarea distanței care o separă de țările dezvoltate ale Europei. Pentru realizarea acestui deziderat România trebuie să-și sporească PIB într-un ritm mai rapid decât țările europene dezvoltate. În prezent, populația României reprezintă aproximativ 6,5% din populația UE, iar economia sa numai 1,5%. PIB-ul României este de aproximativ un sfert din cel realizat în țările europene dezvoltate. În aceste condiții, România are de înfruntat dificultăți majore ca urmare a expunerii sale la presiunile concurențiale și la forțele pieței unice europene.

Perspectivile de creștere economică rămân pozitive pe termen mediu, chiar dacă nivelul consumului se va reduce în perioada imediat următoare ca urmare a crizei economico-financiare globale și efectelor asociate acesteia, care vor afecta profund situația economică a țării.

1.4. Strategie alternativă

În contextul globalizării, România trebuie să se axeze pe câteva domenii (maximum 3-4) prioritare pe care să le dezvolte (și în care să fie competitivă). Abordarea mai multor domenii se poate dovedi profund greșită pentru România, țară care nu dispune nici de resurse umane suficiente de calificate care să gestioneze un număr mare de domenii și nici de finanțele necesare dezvoltării acestora. Pentru aceasta este fundamentală o viziune pe termen mediu și lung. Conturarea acestei viziuni trebuie să pornească de la faptul că poziția geografică strategică a României oferă țării noastre șansa încheierii de parteneriate în domeniul economic cu diferite state - parteneriate care reprezintă oportunități de dezvoltare viitoare. Totodată, nu trebuie omis nici faptul că România încă mai are un capital uman bine dezvoltat, care trebuie să constituie elementul motor al propulsării economico-sociale a țării.

În asigurarea resurselor energetice dar și a materiilor prime necesare procesului de pro-

ducție, România trebuie să promoveze o politică menită să evite riscul dependenței de un singur partener. Politica economică românească de după anul 1989 s-a axat, în principal, pe exploatarea până la limită a resurselor, fără investiții de anvergură care să conducă la regenerarea, măcar parțială, a acestor resurse. De aici, riscul dependenței în viitor chiar și de materiile prime pe care până acum le-am exportat.

Pentru a ieși din situația în care se află, România are nevoie de încredere în ea însăși. Aceasta se construiește prin exemple pozitive de genul poveștilor de succes (pe care le avem la îndemână!), printr-o informare agresivă, în sensul bun al cuvântului, și printr-o promovare susținută (hrănirea egoului), de genul difuzării broșurilor, pliantelor, a website-urilor cu imagini din România (așa cum există în alte țări). Găsim astăzi pe piața românească o varietate de materiale cu caracter informativ despre diferite locații de pretutindeni de pe glob, dar cu greu găsim aceleași informații (și de aceeași calitate) despre locuri din România.

În industria turismului, soluția poate veni de la pensiunile particulare care s-au dezvoltat foarte mult în ultimii ani. Capitalul autohton investit în turismul rural poate servi drept model și pentru alte domenii de activitate.

2. În domeniul social

2.1. Situația actuală

Începând mai ales cu anii '80, România a intrat într-un proces de pauperizare a populației, accentuat în perioada de tranziție de două șocuri, corespunzătoare perioadelor 1991-1993 și 1997-2000. Reducerea drastică a numărului locurilor de muncă și diminuarea puterii de cumpărare au reprezentat o cauză importantă a deprecierei veniturilor. Creșterea costului vieții nu a fost susținută de o creștere proporțională a veniturilor, ceea ce a condus implicit la sărăcie extremă. Anul 2001 a marcat începutul unui proces de reducere a gradului de sărăcie a populației, care s-a desfășurat neîntrerupt până în 2008 (an în care numai 1,2 milioane persoane trăiau în sărăcie, ceea ce reprezintă 5,7% din populație).

Criza economico-financiară actuală a afectat într-o măsură semnificativă nivelul de trai al multor români. În 2009, PIB-ul României a scăzut cu circa 6%, comparativ cu anul 2008. În 2009 rata sărăciei absolute a crescut cu 1,7%, comparativ cu anul 2008. Cea mai mare rată a sărăciei absolute este de 35% în Moldova, față de 10% în București. În mediul rural 22% din populație este afectată de sărăcie, față de 7% în mediul urban. Regiunile din vestul și sudul României au cunoscut ritmuri mai rapide de reducere a sărăciei, în timp ce românii din nord-est, sud-vest și sud-est prezintă cel mai ridicat grad de sărăcie.

O altă coordonată socială este sănătatea populației, care are repercusiuni imediate asupra economiei, nivelului de trai și imaginii de sine. În condițiile în care sistemul sanitar s-a confruntat cu repetate încercări de reorganizare, cu lipsa fondurilor, precum și cu plecarea cadrelor medicale din sistem sau din țară, încrederea populației în medici a scăzut. De asemenea, lipsa de educație sanitară nu a asigurat accentul pus pe prevenție. Acest fapt face ca individul să meargă la medic atunci când boala este deja avansată și deci necesită tratament. Tratamentul la rândul său costă, pacientul nu și-l poate permite și se intră astfel într-un cerc vicios cu pierderi multiple (avem în vedere faptul că starea de sănătate precară a populației și gradul de îmbolnăvire au ca efecte scăderea productivității muncii, reducerea timpului de lucru, scăderea veniturilor).

2.2. Strategia actuală

Reducerea gradului de sărăcie s-a datorat în cea mai mare parte diminuării incidenței acestui fenomen în zonele rurale. Printre cauzele unei astfel de evoluții se numără efectele cumulative ale unor măsuri implementate în anii anteriori (mai ales începând cu anul 2004), cum ar fi creșterea nivelului pensiilor pentru populația ocupată în agricultură și a subvențiilor agricole convertite în bani lichizi. Cu toate acestea, încă există disparități între cele două medii de rezidență, mediul rural fiind considerabil afectat de sărăcie. Cei mai săraci oameni provin din mediul rural, iar riscul de sărăcie este mult mai ridicat în acest mediu de rezidență; cu toate acestea, sărăcia este mai profundă în zonele

urbane (deficitul de consum este mai mare). Un rezultat important al ultimilor șapte ani îl constituie reducerea tendinței de polarizare dintre zonele rurale și cele urbane, dovedită și prin evoluția ratelor de sărăcie extremă. Disparitățile dintre regiuni în funcție de nivelul de sărăcie s-au redus considerabil; cea mai vulnerabilă regiune, Regiunea Nord-Est, nu se mai detașează de alte regiuni în privința riscului de sărăcie, ca în perioada anterioară, datorită faptului că această regiune a fost cel mai important beneficiar al măsurilor de reducere a sărăciei în acești ani.

2.3. Situația prognozabilă

Ca urmare a creșterii prețurilor la bunurile de consum² (alinieră acestora la nivelul celorlalte state europene, deși în unele situații acesta depășește deja prețurile europene) și a creșterii continue a decalajului dintre salarii sunt previzibile tensiuni sociale majore care se pot concretiza în ample mișcări sociale de protest, ale căror efecte pe termen lung sunt dificil de prognozat. Cursul actual al evenimentelor indică o tendință clară de polarizare a societății românești după modelul latino-american, lipsa unei clase de mijloc care să formeze grosul societății și lipsa perspectivei de constituire a acesteia, cu implicații profunde asupra evoluției societății românești (lipsa prosperității generale, alterarea valorilor – va conta „a avea” și nu „a fi bun, a fi cinstit, a fi corect”, descurajarea pieței muncii și imposibilitatea formării unei elite intelectuale care, de regulă, aparține clasei de mijloc).

2.4. Strategie alternativă

Revolte sociale au de cele mai multe ori la bază o necesitate (oamenii au nevoie de mai mulți bani, mai mult timp pentru ei înșiși, condiții mai bune de muncă și trai etc.), dar sunt susținute de un factor moral traductibil în sintagma: „Nu este corect!” Oamenii percep incorectitudinile sistemului, nevoia de mai bine prin comparații cu situația materială a superiorilor, cu condițiile de lucru ale semenilor din alte domenii de activitate etc. Astfel, lucrătorii dintr-o companie sunt indignați de discrepanțele dintre salariile lor și cele ale șefilor lor, cu atât mai mult cu cât ei percep

munca lor ca mult mai dificilă. Profesorii din învățământul preuniversitar se consideră nedreptățiți, comparându-și veniturile cu cele ale profesorilor universitari sau cu ale lucrătorilor din alte domenii. Din aceste motive **este absolut necesar ca discrepanțele salariale să fie reduse**. De altfel, comparativ cu celelalte state europene, inegalitatea veniturilor salariale în România este printre cele mai ridicate din Uniunea Europeană.

Creșterea ponderii sectorului privat trebuie să constituie și ea o prioritate pentru că încurajează independența și dezvoltarea economică, susține transformare mentalității populației, alimentând sentimentul de responsabilizare.

Reducerea sărăciei prin măsuri de creștere economică și nu prin subvenții este și ea o strategie care trebuie perpetuată și potențată.

3. În domeniul securității naționale

3.1. Situația actuală

Globalizarea economiei aduce cu sine și globalizarea riscurilor și amenințărilor la adresa statelor. Un spectru larg de surse de amenințări se manifestă astăzi în domeniul securității, înțeleasă din perspectiva componentelor sale: economică, socială, culturală și de mediu. Răspândirea tehnologiei informației și comunicațiilor facilitează și activitatea organizațiilor criminale, a traficantilor de droguri și de persoane și, concomitent cu accentuarea crizelor de identitate, în unele cazuri, exacerbează preocupările legate de securitate în unele zone ale lumii.

În contextul globalizării, crima organizată a devenit o activitate lucrativă pentru rețelele criminale a căror arie de acțiune s-a extins constant după 1990. Uneori, aceste rețele au penetrat structurile de putere ale statelor, au infiltrat proprii membri în interiorul grupurilor de interese care activează în societate și au combinat afacerile legale cu cele ilegale, fiind astfel tot mai dificil de identificat și eliminat. În ultimii ani, traficul de droguri, de carne vie, imigrația ilegală sau traficul cu mașini din străinătate au devenit un fapt obișnuit și în România.

Pentru un număr tot mai mare de țări, securitatea vizează astăzi aspectele fundamentale ce țin de dezvoltarea umană. Legătura dintre

securitate și dezvoltarea umană este aceea că prima reprezintă un scop, iar a doua un mijloc pentru prima. Ambele se bazează însă pe dezvoltarea societății.

Acest concept nou de securitate umană face ca actorii care implementează scopurile securității să nu mai fie limitați la statele-națiuni, ci să includă și actori non-statali, precum companiile multinaționale (CMN), organizațiile internaționale și organizațiile nonguvernamentale. Toți acești actori asigură condițiile necesare viabilității activității economice pentru individ și comunitate. Spre exemplu, operațiunile globale ale CMN au implicații profunde asupra securității, atât la nivel local (al statului) cât și internațional (vezi Fig. 2). Ele îmbunătățesc rezultatele economice³ și standardul de viață în țările gazdă. Mai mult, în condițiile globalizării, CMN devin actori transnaționali importanți. Multe din costurile și beneficiile globalizării sunt strâns legate de operațiunile desfășurate de acestea. În acest context, instituțiile și organizațiile financiare internaționale joacă un rol favorabil CMN.

În cazul României, înstrăinarea industriei românești, a sectorului financiar-bancar și a celui energetic, în urma procesului de privatizare, induce o stare de dependență crescută de aceste CMN, cu implicații impredictibile pe termen lung. Costurile acestei dependențe se vor vedea mai ales în perioadele de criză economică, fie aceasta globală, regională sau numai a unei singure țări.

Tot în sfera securității naționale intră și gestionarea unor situații de urgență ce pot avea efecte critice asupra stării de sănătate a populației, precum pandemiile (un exemplu întâlnit în ultimii ani îl constituie apariția gripei aviare sau a celei produse de virusul AH1N1), producerea unor cataclisme naturale (cutremure de pământ, inundații) care pot avea un impact profund negativ asupra economiei naționale dacă nu sunt gestionate corect și oportun. Pentru ținerea sub control a unor astfel de evenimente nedorite este vitală elaborarea din timp a hărților riscurilor și a planurilor de intervenție (care să prevadă forțele și mijloacele necesare intervenției) la dezastre.

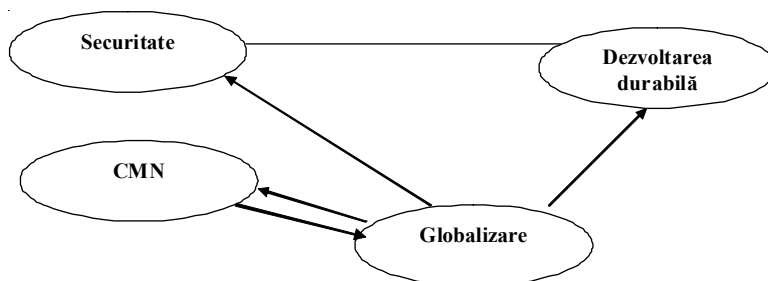

Fig. 2 – Relația dintre globalizare, securitate și dezvoltarea durabilă (reprodus după Arjun Bhardwaj; Delwar Hossain, (2004), *Globalization and Multinational Corporations in South Asia*, Regional Centre For Strategic Studies; Sri Lanka)

3.2. Strategia actuală

Calitatea de membru al NATO și al UE oferă României garanții de securitate într-un spațiu politic european și internațional definit de existența unor factori de instabilitate și de apariția și extinderea a noi riscuri și amenințări. Prin apartenența sa la NATO și UE, România a primit responsabilitatea de a contribui la activitatea acestor organizații și putem spune că a făcut-o cu

succes. Rezultatele participării actuale a României la misiunile Alianței ne îndreptățesc să credem că țara noastră reprezintă astăzi un partener viabil, stabil și competent pe harta politică și strategică a lumii.

3.3. Situația prognozabilă

Aportul României la securitatea colectivă a fost constant și consistent în ultimul deceniu,

caracteristică definitorie a unui veritabil membru NATO. Ca membru al NATO și UE, România se va implica tot mai mult în soluționarea unor conflicte militare în diferite puncte de pe glob (uneori la mare distanță de teritoriul național). Suntem deja prezenți în câteva teatre de operații. România a demonstrat că are voința și capacitatea de a participa activ la Alianță, atât în operațiunile și misiunile acesteia, cât și în planul inițiativelor și evoluțiilor conceptuale. Țara noastră se identifică astăzi drept un contributor cu expertiză în probleme regionale. România dorește să-și valorifice în continuare expertiza și să se implice activ în gestionarea problematicilor complexe din Europa de Sud-Est și din Zona Extinsă a Mării Negre.

3.4. Strategie alternativă

Considerăm că abordarea actuală a României este cea potrivită. Dincolo de faptul că apartenența la NATO și UE permite României să participe activ la procesul de luare a unor decizii importante la nivel global, acest statut oferă țării noastre stabilitate și cele mai bune garanții de securitate. Dacă avem în vedere multitudinea amenințărilor la adresa securității, limitările generate de insuficiența resurselor proprii și faptul că multe dintre acestea sunt transnaționale nici nu se poate concepe o formulă care să excludă cooperarea.

Chiar dacă România se află acum sub cea mai sigură „umbrelă de securitate” în istoria sa, provocările nu vor lipsi. Tocmai de aceea, credem că România trebuie să-și definească clar rolul, ponderea, intensitatea, misiunile și managementul structurilor sale militare sau de tip militar, în diferite acțiuni pe timp de pace, criză sau război. Având în vedere apartenența României la mai multe organizații internaționale sau regionale cu rol în asigurarea securității, credem că este necesară o analiză atentă (care să țină cont atât de interesele strategice naționale cât și de resursele disponibile și de câștigurile așteptate) în privința misiunilor în care țara dorește să se angajeze.

Fără a minimiza responsabilitățile României ce decurg din calitatea de membru al unor alianțe, credem că mai presus de interesele diferitelor alianțe sau parteneriate la care România a aderat sau va adera, trebuie să se situeze interesele

naționale. Pentru România provocarea constă în identificarea celei mai bune formule care să armonizeze interesele naționale cu cele ale aliaților săi.

4. În domeniul cultural

4.1. Situația actuală

Cultura a stat rareori la masă cu omul obișnuit și nu și-a disputat niciodată locul de onoare alături de necesitățile economice sau sociale. De altfel, sintagma „necesități culturale” pare să fie un nonsens în societatea românească. Pentru a prelungi paralela culinară, am putea privi cultura ca pe un antreu dar niciodată ca pe felul principal, o delicatessă pe care nu și-o permit toți ori un desert la care se poate renunța. Actualmente, sunt tot mai puțini cei care o gustă și aceasta din varii motive: lipsa de timp, de bani, de educație, de obișnuință.

Lipsa de preocupare și de educație culturală își spune deja cuvântul. Pragmatismul specific capitalismului se observă chiar de la vârste fragede. Copiii de vârstă școlară tind să catalogheze materiile la care nu au de susținut examene ca fiind facultative, *de umplutură*, și în consecință să le acorde o atenție insuficientă pentru formarea unei culturi generale.

Forme de exprimare artistică precum pictura sunt apreciate numai de elite sau, uneori, sunt privite ca forme alternative de investiții (financiare); teatrul a devenit o expresie a snobismului (dă bine să mergi la teatru, să fi printre lumea bună). Așadar, cultura își pierde din profunzime, devine tot mai mult un accesoriu la modă cu care faci impresie bună celor din jur.

4.2. Strategia actuală

În prezent, nu există o strategie de conștientizare a vidului cultural care se poate crea cât de curând. Aceasta este consecința faptului că păstrarea identității și a valorilor culturale nu reprezintă o componentă a mixului care formează interesul național (presupunând că un astfel de interes este cumva definit). Pentru societatea românească actuală, cultura reprezintă mai

degrabă un fel de companion facultativ al vieții cotidiene. Să fie oare vorba despre un mod de gândire de genul: cultura nu aduce pâine pe masă, nu procură mașină și nu încălzește casa? Dacă așa stau lucrurile, atunci trebuie să o spunem răspicat că judecând astfel ne menținem la nivelul satisfacerii instinctelor primare din piramida trebuințelor, a lui A. Maslow.

Oamenii de pretutindeni au avut întotdeauna și alte nevoi iar împlinirea intelectuală este cea care desăvârșește demnitatea umană și o propulsează. O societate solidă și prosperă nu se poate clădi cu oameni fără orizont cultural, fără deschidere; nu ne putem mulțumi să trăim la limita subzistenței. Mai ales în cazul unor țări cu rezultate economice modeste – așa cum este și a fost mai întotdeauna România – cultura poate deveni un ambasador mai bun decât mulți alții. Să nu uităm că un Brâncuși, un Eminescu, un Eliade sau un Eugen Ionescu au făcut România cunoscută în toate colțurile lumii.

4.3. Situația prognozabilă

Două scenarii sunt posibile în acest domeniu:

1) ca urmare a presiunii sociale și economice prea mari pe care o va resimți, cetățeanul român se va întoarce spre cultură în același mod în care o făcea și pe timpul regimului comunist, ca supapă pentru frustrările pe care i le va crea realitatea;

2) cetățeanul român va ignora cultura, minimalizând importanța acesteia în viața sa. Cetățeanul român va fi preocupat de asigurarea traiului zilnic, cultura fiind percepută ca ceva derizoriu, inutil și, în consecință, ca o pierdere de timp. Nereprezentând o sursă de venit, ba chiar dimpotrivă, cultura nu va mai prezenta interes pentru cetățeanul preocupat de propria securitate materială.

Comoditatea, redefinirea priorităților, stresul cotidian, toate îl conduc pe omul obișnuit spre acceptarea ofertei societății de consum constând în șabloane culturale, concepte și idei prefabricate care pot fi utilizate ca atare, dar lasă puțin loc imaginației creatoare. Toate aceste aspecte funcționează ca un inhibitor al expresiei artistice.

În prezent, în România cele două scenarii coexistă deja, urmând ca viitorul să decidă în favoarea cui va înclina balanța.

4.4. Strategie alternativă

Pentru a evita pierderea valorilor culturale este obligatorie încurajarea educației culturale în școli, acordarea unei atenții mai echilibrate tuturor materiilor școlare pentru consolidarea culturii generale multilaterale și nu în ultimul rând, cultivarea respectului autentic pentru înaintași. Este o investiție educațională, nu neapărat financiară, care merită începută și susținută pentru a îmbogăți o viață sărăcită de către necesități și golită de alternative.

5. În domeniul demografic

5.1. Situația actuală

În perioada 1990-2006, populația României s-a redus cu mai mult de 1,5 milioane de persoane, tendința de scădere menținându-se și în anii următori. Conform unui raport al Comisiei Naționale de Prognoză, populația României va scădea cu aproape două milioane până în anul 2020, fiecare al cincilea român va intra în categoria „oamenilor vârstnici”, iar situația se va înrăutăți și după această dată.

O problemă deosebit de importantă, care a luat recent o amploare deosebită și care va avea implicații majore pe termen mediu și lung în plan demografic și social, o reprezintă migrația forței de muncă românești, în special a celei calificate. Cercetări realizate de *Fundația pentru o Societate Deschisă (Fundația Soros)* arată că, începând cu anul 2000, mai mult de 15 000 de tineri au părăsit anual România după absolvirea studiilor și circa un sfert dintre absolvenții de liceu intenționează să părăsească țara în timpul sau după absolvirea studiilor. Potrivit Departamentului Pașapoarte din România și Poliției de Frontieră, procentul celor care se întorc în România după finalizarea studiilor în străinătate este de circa 10%. În acest context, migrația creierelor a devenit o amenințare serioasă pentru societatea românească actuală și o provocare pentru autorități. Un caz aparte în constituie migrația medicilor, care a luat o amploare deosebită în ultimii ani și poate crea

dezechilibre majore în asigurarea de servicii de sănătate în concordanță cu nevoile societății. Au început deja să apară consecințe profund negative asupra stării de sănătate a populației. La acest moment, România are doar jumătate din numărul de medici necesari. O problemă importantă este cea a existenței tuturor specialităților la nivelul fiecărui județ. Există localități în care nu activează nici un cardiolog sau endocrinolog iar în 98 de localități nu există medici de familie.

5.2. Strategia actuală

În prezent, România a devenit o țară „exportatoare de forță de muncă”, în special de persoane tinere, cu putere de muncă, cu vârste cuprinse între 25 - 45 de ani. Această situație nu este însă rezultatul unei politici guvernamentale (așa cum este cazul în India sau Filipine, unde se poate vorbi despre o industrie a migrației), ceea ce ar presupune, în afara unei infrastructuri specifice (firme specializate în recrutarea forței de muncă, firme de transport persoane între România și țările de destinație, instituții specializate în transferul remiterilor financiare ale migranților etc.), un calcul rațional în termenii raportului costuri / beneficii pe termen mediu și lung, fundamentat printr-o strategie națională în această materie.

5.3. Situația prognozabilă

Dacă pe termen scurt fenomenul migrației este benefic – datorită remiterilor financiare care cresc nivelul de trai al populației și reducerii șomajului – pe termen mediu și lung vor apare consecințe grave asupra funcționării pieței muncii, asupra sistemului asigurărilor sociale și asupra celui de pensii. De fapt, consecințele au început deja să apară. Unele sectoare ale activității economice duc lipsă de forță de muncă (mai ales de specialiști), iar proiectele de dezvoltare inițiate de guvern în ultimii ani riscă să nu fie îndeplinite tocmai din cauza lipsei forței de muncă necesare.

În perspectivă, România se poate aștepta la schimbări în structura etnică a populației, ca urmare a emigrării cetățenilor români în alte state

și a venirii în România a cetățenilor de alte naționalități (chinezi, arabi, dar și alte naționalități), precum și a ratei ridicate a natalității în rândul cetățenilor de etnie romă.

5.4. Alternativă propusă

În acest context, este vitală elaborarea unei viziuni pe termen lung care să aibă în vedere nu numai evaluarea implicațiilor pe care le are reducerea numărului populației, ci și elaborarea unor politici demografice realiste (adoptarea unor măsuri de încurajare a cuplurilor tinere să aibă copii, măsuri menite să oprească fluxul de cetățeni români care pleacă în străinătate la muncă – și uneori rămân acolo –, dar și prin politica de consiliere a tinerilor, menită să reducă rata divorțurilor, modernizarea și adaptarea sistemului de sănătate la noile condiții sociale și economice din România, ținând cont și de conexiunile cu exteriorul).

Pentru a obține beneficii din migrație, autoritățile statului trebuie să-și schimbe abordarea actuală, mult prea pasivă, spre una mai flexibilă și pro-activă, care să poată fi ajustată din mers, pe măsură ce la nivelul elementelor care definesc cadrul socio-politico-economic în care se desfășoară migrația apar modificări cu impact asupra societății românești per ansamblu.

Cetățenii români care trăiesc în afara teritoriului național pot juca un rol important în procesul de integrare a României în Uniunea Europeană, dat fiind faptul că integrarea nu înseamnă numai convergență economică ci și convergență sistemului de valori promovate de țările europene. Ei pot acționa ca și catalizatori ai transformării societății românești, precum și în scopul realizării convergenței valorilor și stilului de viață românești cu cele europene. Acest gen de convergență se poate dovedi esențial pentru societatea românească în condițiile recunoașterii rolului pe care instituțiile neguvernamentale îl joacă în realizarea tranziției. Acest gen de convergență ar putea fi chiar mai important decât convergența economică, la un moment dat. Persistența unor mentalități specifice perioadei comuniste pe care a parcurs-o România demonstrează nevoia acută și importanța acestui gen de convergență în modernizarea țării și în plasarea sa pe un drum

ireversibil spre progres social și economic. De altfel, convergența economică este, în opinia noastră, condiționată de convergența valorilor, concretizată în existența instituțiilor care funcționează sinergic.

Teritoriul unui stat poate fi privit astăzi ca limită a frontierelor sale fizice, dar și ca spațiu virtual. Privind lucrurile din această din urmă perspectivă, putem afirma că emigranții români reprezintă o sursă de capital social, financiar, cultural și politic (Dufoix și Diminescu, 2006). Ei sunt cei mai în măsură să promoveze valorile țării noastre, acționând ca ambasadori ai României (Nedelcu, 2003). Ei pot acționa simultan atât în țara de destinație, cât și în cea de origine și realizează o extensie virtuală a resurselor celei din urmă.

6. În domeniul cercetării, științei, tehnicii și educației

6.1. Situația actuală

Cercetarea românească a intrat într-un declin accentuat după 1989. Un mare număr de cercetători au părăsit acest domeniu, fie ca urmare a desființării multor unități de cercetare, fie a salariilor mici practicate în acest domeniu, comparativ cu alte activități socioeconomice.

Învățământul, la rândul său, pare să fie folosit mai mult ca subiect de dispută sau atu electoral, pierzându-se din vedere scopul său real: acela de educare a noilor generații în scopul integrării lor cu succes pe piața muncii.

6.2. Strategia actuală

Cercetarea se vede marginalizată, descurajată și în imposibilitate de a fi utilă, preocupată fiind să supraviețuiască. Strategiile care privesc cercetarea și dezvoltarea științei și tehnicii par să fie gândite doar în detrimentul acestor domenii iar lucrurile nu stau deloc mai bine în cazul învățământului, deși pentru acesta din urmă există cel puțin o preocupare alimentată de presiunile exercitate de sindicate.

În ultimii ani, învățământul românesc a avut

ca principal obiectiv alinierea la standardele educaționale europene. Urmând această direcție, s-au luat măsuri în ceea ce privește dotarea școlilor cu tehnică modernă, perfecționarea cadrelor didactice și descentralizarea învățământului. Toate aceste măsuri, deși prezintă evidente avantaje, nu sunt susținute de o politică de încurajare/motivare a forței de muncă din domeniu. Nu se poate imagina un învățământ performant în absența unui cadru didactic bine pregătit și motivat. Avem calculatoare și laboratoare dar nu avem profesori care să știe să le folosească la capacitatea lor reală. Avem proiecte și programe dar nu și entuziasmul, energia sau interesul de a le realiza. Toate acestea au consecințe negative asupra actului de învățământ și, implicit, asupra produsului final al activității educative și, în perspectivă, asupra factorului uman privit ca factor de producție.

6.3. Situația prognozabilă

Având în vedere cele de mai sus, se poate aprecia că România va deveni consumator de știință și tehnologii, de care nu ne putem dispensa luând în considerare necesitatea alinierii la societatea europeană.

În învățământ, considerându-se că deja s-a investit destul de mult având în vedere situația economică a țării și posibilitățile bugetare, interesul va scădea iar problema insuficienței motivării a cadrelor didactice va persista ducând la goluri de personal în sistem sau la continua degradare a calității profesionale a acestuia. Lipsa de educație a generațiilor viitoare va avea repercusiuni profunde și dezastruoase asupra societății românești.

6.4. Strategie alternativă

O direcție care ar trebui urmată, în opinia noastră, este investiția în cercetare, care însă nu constituie o prioritate în momentul de față pentru România. Având de recuperat într-o serie de domenii, politica adoptată în acest moment de România se axează pe domeniile vitale. Această alegere, deși logică, are și consecințe negative pe termen lung (chiar dincolo de 2025). O simplă privire asupra țărilor dezvoltate arată că interesul

acestora în dezvoltarea cercetării, științei și tehnicii au propulsat țările respective. Chiar dacă ne-am putea permite să fim mai puțin competitivi din punct de vedere al cercetării, nu ne putem permite pierderea de resurse umane. România nu dispune de bani pentru cercetare, dar dispune momentan de o resursă umană valoroasă. Lipsa investițiilor în cercetare determină tinerii bine pregătiți să lucreze în țări care le pot oferi mai multe satisfacții la nivel profesional și economic. Se irosească astfel roadele unui învățământ interesat de performanță și cultivarea vârfurilor, costurile aferente acestui învățământ, precum și o forță de muncă tânără și competitivă.

Reorientarea bugetului învățământului spre oameni nu spre obiecte și dotări, încurajarea perfecționării personalului și remunerarea în funcție de rezultate, reducerea plecărilor cadrelor didactice din sistem ar trebui urmărite sistematic înainte ca situația să devină dramatică.

Aspectele legate de sănătate, cultură, știință și învățământ, demografie trebuie privite din perspectiva securității naționale (ele sunt activități conexe acestui domeniu) și tratate ca atare.

7. În domeniul mediului

7.1. Situația actuală

În ultimii ani, România s-a confruntat cu mai multe valuri de inundații, concomitent cu perioade de secetă prelungită. Încălzirea globală afectează deja agricultura românească. Proiecțiile actuale la nivel global indică faptul că schimbările climatice vor modifica modelele de evoluție a ploilor și vor reduce cantitatea de apă proaspătă în multe regiuni ale lumii. Reducerea productivității în agricultură va avea ca efect creșterea prețurilor la alimente pe plan mondial, cu efecte profund negative asupra securității alimentare. Într-un astfel de scenariu, România, care a devenit un importator de produse agro-alimentare, se vede încă o dată vulnerabilă în domenii care în trecut constituiau puncte forte ale sale.

La nivel mondial ar fi necesară o a doua revoluție verde care să reușească să maximizeze producția de cereale într-o cantitate suficientă

unei populații în permanentă și accelerată creștere. Situația se prezintă cu atât mai gravă cu cât prima revoluție, un succes la vremea ei, începe să își arate și efectele secundare: secarea rezervelor de apă, poluarea cu pesticide, epuizarea substanțelor nutritive și deprecierea calității solului. Mult discutata revoluție genetică, care presupune modificarea genelor plantelor pentru a obține soiuri mai rezistente și mai productive, se lasă încă așteptată. În aceste condiții, chiar soluția importului de produse alimentare nu mai pare o coordonată sigură pentru România.

Motivațiile de natură economică și lipsa unui program de protecție coerent și aplicabil au făcut ca multe zone importante ale țării să fie afectate ireversibil. Distrugerea ecosistemului Deltei Dunării este exemplul cel mai frecvent dat de activității pentru mediu. Numeroasele reportaje despre despădurirea unor suprafețe însemnate de teren au atras atenția publicului dar nu au dus la acțiuni concrete. Opinia publică este alertată, oamenii se îngrijorează, constată pierderile semnificative în urma alunecărilor de teren și a inundațiilor, dar implicarea activă nu se întrevide încă.

7.2. Strategia actuală

Prevenirea efectelor negative ale schimbărilor climatice presupune acțiuni directe, rapide și imediate, dublate de alocarea unor fonduri financiare deloc neglijabile. Măsurile actuale vizează mai degrabă „cârpirea” situației și ilustrează lipsa unei viziuni pe termen lung privind prevenirea unor situații critice în acest domeniu. Cele câteva acțiuni în această direcție par să fie forțate de împrejurări, de situații limită sau de campanii electorale. Trebuie recunoscută însă existența unei campanii de informare destul de agresive care intenționează să trezească atât publicul cât și autoritățile responsabile ale statului. Acțiunea este laudabilă și ar fi fost cu atât mai eficientă dacă s-ar fi desfășurat acum cel puțin 10 ani. Ne aflăm deja în situația în care nu mai este necesar să explicăm repercusiunile negative ale acțiunilor noastre în domeniul mediului pentru că le suntem deja martori. În aceste condiții, nu ne mai putem permite luxul de a aștepta ca publicul larg să conștientizeze riscurile și

implicațiile profunde ale schimbărilor climatice, ci ar trebui să se impună direct măsuri legislative de restricționare a activităților forestiere sau de protejare a anumitor zone.

7.3. Situația prognozabilă

Evoluțiile necontrolate ale climei (haosul climatic) vor conduce la un consum suplimentar de energie și la compromiterea recoltelor. Sunt probabile următoarele evoluții:

- ridicarea nivelului mărilor și oceanelor; apa sărată a Mării Negre va înainta spre Delta Dunării, distrugând flora și fauna actuale, ceea ce va avea ca rezultat pierderea unei mari resurse naturale și economice. De asemenea, acest aspect va conduce și la pierderi în materie de turism;
- încălzirea globală va duce la aridizarea Bărăganului și la pierderea unei resurse agricole valoroase; ploile acide afectează culturile într-un ritm greu de oprit, fiind necesară dezvoltarea unor noi soiuri de plante (legume și pomi fructiferi) mai rezistente la boli, dar cu calități nutritive inferioare sau utilizarea de substanțe chimice cu efecte negative în planul sănătății umane;
- costuri suplimentare cu înlocuirea fondului de legume și alte plante agricole cu unele mai rezistente, noi investiții în sisteme de irigații, construirea de baraje pentru prevenirea inundațiilor, relocări de populații;
- haosul climatic global va conduce la alertarea sistemului financiar global (cutremurele care afectează infrastructura energetică, dar și culturile agricole conduc la creșterea prețurilor la aceste produse).

7.4. Strategie alternativă

Necunoașterea sau neacceptarea implicațiilor pe care schimbările climatice le au asupra dezvoltării societății românești, precum și amânarea deciziilor privind investițiile în acțiuni de prevenire a efectelor negative s-ar putea dovedi mult mai costisitoare mai târziu, în termeni de echilibru regional, vieți omenești sau dezvoltare umană întârziată. În aceste condiții este necesară trasarea de urgență a unui plan de protejare a resurselor naturale strategice, a zonelor al căror

ecosistem este în pericol. Investițiile în domeniul cercetării biologice, îmbunătățirii calității materialului săditor trebuie să se facă sporadic. Punerea accentului pe importanța zonelor naturale cu o biodiversitate remarcabilă și pe faptul că ele reprezintă elemente cheie în dezvoltarea industriei turistice le poate salva de la exploatare. Realizarea unor asociații de fermieri care să reunească loturile fragmentate în urma retrocedărilor va facilita întreținerea terenurilor și va reduce costurile de producție. Motivarea financiară a micilor proprietari în scopul redării în folosință a unor terenuri abandonate va contribui la creșterea producției și la implicarea indivizilor. Nu în ultimul rând, ar fi utilă introducerea unor modalități de „penalizare” a proprietarilor care își exploatează excesiv proprietățile (despăduresc fără a lua în considerare modul în care acțiunile lor afectează mediul, epuizează solul prin utilizarea pesticidelor și a fertilizatorilor, nu folosesc metoda de rotație a culturilor). Strategiile anterioare s-au concentrat mai mult pe încurajarea anumitor acțiuni constructive decât pe sancționarea celor distructive și poate că o soluție eficientă ar constitui-o un comportament punitiv mai strict.

Dacă doresc ceva mai mult decât simpla supraviețuire, românii trebuie să conștientizeze că ceva în atitudinea actuală și modul lor de raportare la realitate trebuie să se schimbe.

Pentru a face față competiției dure la nivel global este vitală o abordare pro-activă mai agresivă (în sensul bun al cuvântului) decât în prezent a tuturor problematicilor. Această abordare trebuie să se fundamenteze pe un mod nou de gândire, mult mai critic, mai intransigent, care poate reprezenta, implicit, motorul unei dezvoltări durabile în plan individual și, în final, și în plan național. Noul mod de gândire presupune debarasarea de mentalitățile și comportamente care promovează ideea autosuficienței, a menținerii la limita supraviețuirii, a asigurării minimumului necesar în viață și educarea comportamentului (formarea unei noi filozofii de viață) în spiritul îmbunătățirii continue a calității vieții individului. Aceasta s-ar putea dovedi cea mai importantă provocare pentru societatea românească, dacă ținem cont de faptul că schimbarea mentalității unui popor durează mult mai mult de 15 ani.

Note

¹ Astfel, țara noastră a coborât opt locuri, ajungând pe poziția 33 într-un index care cuprinde 50 de țări, spre deosebire de anul 2005, când se clasa pe locul 24, în același index dar care analiza doar 40 de țări, în special ca urmare a creșterii costurilor cu forța de muncă. Sursa: Pahoncia Alina, *România, printre cele mai scumpe destinații de outsourcing*, în Ziarul financiar din 05.11.2008, <http://www.zf.ro/business-hi-tech/romania-printre-cele-mai-scumpe-destinatii-de-outsourcing-3430673/>.

² Dincolo de cauzele obiective, în cazul României, componenta psihologică a creșterii prețurilor s-a dovedit mult mai puternică, în sensul că a speculat sentimentul de disperare al cetățenilor. Uneori, creșterea prețurilor apare și ca urmare a incapacității cetățeanului român de a se exprima eficient atunci când acest fenomen este dictat numai de interesul pur personal al unor persoane și nu pe raporturile dintre forțele pieței.

³ Potrivit McKinsey Global Institute, impactul ISD asupra economiilor gazdă depinde dacă prezența lor este motivată de căutarea de noi piețe sau de locații unde costul producției este mai redus decât în țările de origine ale acestor companii. Investițiile care au căutat costuri mai mici cu forța de muncă au avut ca efect creșterea gradului de ocupare a forței de muncă, îmbunătățirea standardului de viață și creșterea productivității sectoriale. Spre exemplu, companiile din domeniul tehnologiei informației au creat rapid locuri de muncă pentru circa o jumătate de milion de persoane. Și activitatea CMN care a vizat extinderea piețelor de desfacere a avut un impact economic pozitiv asupra țărilor gazdă, dar în acest caz

impactul asupra gradului de ocupare a forței de muncă a fost mixt. De asemenea, investițiile în sectorul bancar nu au dovedit beneficii evidente pentru țările gazdă.

Bibliografie

2. Arjun Bhardwaj; Delwar Hossain (2004), *Globalization and Multinational Corporations in South Asia*, Regional Centre For Strategic Studies; Sri Lanka.
3. *Dezvoltarea resurselor umane 2007-2013*, Ministerul Muncii, Familiei și Egalității de Șanse - Programul operațional sectorial, octombrie 2007.
4. Dufoix Stéphane; Diminescu Dana (2006), *Science de l'absence et science de la double présence*, at the *Actualité de la pensée d'Abdelmalek Sayad*, Symposium, Paris, 15-16 June.
5. *Investițiile străine directe în România*, LARIVE România.
6. Nedelcu Mihaela (2003), *Les technologies d'information et de communication: support de l'émergence d'une diaspora roumaine?*, *Balkanologie*, Vol. VII, No. 1, p. 43-63.
7. Pahoncia Alina, *România, printre cele mai scumpe destinații de outsourcing*, în Ziarul financiar din 05.11.2008, <http://www.zf.ro/business-hi-tech/romania-printre-cele-mai-scumpe-destinatii-de-outsourcing-3430673/>
8. www.euractiv.ro.
9. www.eurostat.org.
10. www.unctad.org.
11. www.osf.ro.

ABSTRACT

The quality of life in Romania has gradually improved in the last decade, but the current economic transnational crisis and the globalisation process, not to mention some bad habits in agriculture and environment management, had generated a lot of troubles for the people and a not so bright future. The main solution would be to change the behavioral patterns of the Romanians concerning the management of available resources and a more assetive and creative attitude, that means the common people must aspire to more than simple survival and self-sufficiency. Because changing the collective mentality requires generally more than 15 years, this will be a big challenge for the Romanian society.

Mr. ing. Stoica Ionel este licențiat în domeniile tehnic (Academia Tehnică Militară) și economic (Universitatea Lucian Blaga Sibiu). În prezent este doctorand al Facultății de Geografie din Universitatea București. Lucrează ca analist pe probleme politico-militare în cadrul Statului Major General. Este autor al mai multor lucrări în domeniul securității naționale și internaționale, publicate în țară și străinătate. Este preocupat în mod special de problematica migrației internaționale.

ACTIVITĂȚI ȘTIINȚIFICE ȘI RECENZII

Carmen Rîjnoveanu – *The regional stability within the Greater black sea area working group (RSGBSA WG) Of the pfp consortium 2009 agenda of activities*

The Regional Stability within the Greater Black Sea Area Working Group (RSGBSA WG) has been officially launched on February 1, 2006, in Bucharest, during the international conference organized by the Institute for Political Studies of Defense and Military History together with National Defense University from Washington, „George C. Marshall” Center from Garmish and the Pfp Consortium, having as the main topic: “Enhancing Security Cooperation in the Black Sea Region: Can We Build Bridges and Barriers?”.

The group is created under the aegis of the Pfp Consortium and its Secretariat is hosted by the Institute for Political Studies of Defense and Military History from Romania, which coordinates the administrative and scientific activities developed within the Working Group.

Major General (r) Dr. Mihail E. Ionescu (director of the Institute for Political Studies of Defense and Military History) and Professor Craig Nation (United States Army War College) are the co-chairmen of the RSGBSA WG.

The members are academics, practitioners and experts from defense and security institutions, NGOs, education organizations, and the media from Armenia, Azerbaijan, Bulgaria, Georgia, Republic of Moldova, Russian Federation, Romania, Turkey, and Ukraine. Observers from NATO countries and other relevant international organizations are welcome in a case-by-case basis.

The Group is a project-oriented initiative aiming at developing and promoting common research projects on specific areas of interest/concern, involving partners from the Black Sea countries, as well as from different international organizations (e.g. NATO, EU) or other NATO

countries, like the US, and also at providing expertise and assistance in specialized areas.

The first project developed within the group is called Mobile Contact Teams Project (MCT) and it was launched in 2008, following three multi-level preparatory meetings held in 2007 (Bucharest, Sofia and Garmisch).

The MCT is designed to promote a common vision on the GBSA related security issues through a **common curriculum** to be taught within the universities and academies of national defense. A key role of the project is to support reforms in interested countries by offering knowledge and expertise according to the individual nations needs identified through the IPAP/ANP programs and to NATO priorities in the region. Countries of the region will be provided support and assistance in their efforts to implement their NATO IPAPs (Individual Partnership Action Plan).

Within the MCT Project modular, seminars in four cluster-areas of expertise are in development by specific leading institutions:

- Crisis Management and Conflict Prevention (National Defense University „Carol I”, Romania)
- Defense Institutions Building- PAP/DIB (“Rakovski” National Defense Academy, Bulgaria)
- Human Resources Management (George C. Marshall Center)
- Transnational Security Challenges (Turkey)

The seminars will be conducted in both multinational and national formats (targeting a single IPAP country) and based upon demand-driven academic curricula focused on interactive activities.

The first MCT seminar in multinational format, organized on May 12-17, 2008, focused on *Crisis Management and Conflict Prevention (CM&CP)*. The seminar was organized in Braşov (Romania), under the lead of the Romanian National Defense University „Carol I”. A wide range of high level government officials and experts from all Black Sea countries attended the seminar (27 participants from 9 countries: Armenia, Azerbaijan, Bulgaria, Georgia, Republic of Moldova, Romania, Russian Federation, Turkey and Ukraine). (see ANNEX)

On May 27, 2008, Major General (r) dr. Mihail E. Ionescu briefed NATO responsible authorities gathered in PMSC/EAPC format on the main results and findings of the first MCT seminar held in Braşov. All participants appreciated the broad success of the seminar and encouraged the RSGBSA WG to continue the series of activities envisaged within the MCT Project. NATO full support to further implementing the GBSA WG’s project was particularly emphasized.

The participant countries were invited to request demand-driven further assistance in implementing the CM/CP seminar that may be tailored to the individual needs of the host country within the framework of NATO/IPAP program.

During the annual reunion of the RSGBSA WG held in Kiev (Ukraine) on November 11-12, 2008, it was agreed on the general agenda of the activities to be organized in 2009.

I. The second MCT seminar in multinational format on PAP/DIB, May 12-16, 2009, Sofia (Bulgaria)

According to the planned schedule for 2009, the first activity organized by the RSGBSA WG was the second MCT seminar in multinational format focused on the second area of expertise as approved in the MCT Framework-Documents, namely the *Partnership Action Plan/Defense Institutions Building (PAP/DIB)*.

The responsibility of coordinating the event and elaborating the curriculum was taken over

by the “Rakovski” National Defense Academy from Bulgaria.

On February 9-11, 2009, a delegation of the RSGBSA WG made up of two persons, LTC Siegfried Kowitz (Program manager with the PfP Consortium) and Carmen Rijnoveanu (member of the RSGBSA WG’s Secretariat) paid a visit to Sofia with the aim of settling the preparatory arrangements of the seminar. The topics of discussions covered a wide range of issues related to the administrative/logistical and financial aspects of the event. The RSGBSA WG’s delegation had meetings with the Commandant of “Rakovski” National Defense Academy, Major General Georgi Georgiev, and with other representatives of the Bulgarian Academy. MG Georgiev underlined the support provided by Bulgaria to further development of the RSGBSA WG’s activities and committed himself to the MCT Project.

On May 12-16 2009, the second MCT seminar in multinational format took place in Sofia (Bulgaria), focussing on “Defense Institutions Building in Security Sector”.

All Black Sea countries attended the seminar, except Russian Federation: 23 participants from Armenia, Azerbaijan, Bulgaria, Georgia, Republic of Moldova, Romania, Turkey and Ukraine. The participants, each chosen by their country based on a profile developed by the PfP Consortium, varied from senior educators to young practitioners.

The seminar has been supported by a multinational team of experts including both academics and practitioners that consisted of 18 keynote speakers and observers from NATO IS, PfP Consortium, USA, George C. Marshall Center, Romania (NDU “Carol I”), Austria, Bulgaria, and Ukraine.

The content of the curriculum addressed the key concept elements related to PAP-DIB. The seminar recognized the regional historical, geopolitical and democratization processes, the significance and components of national security strategies, and also improved the abilities to analyze defense requirements and democratization

process targets by reconsidering transparent and effective democratic control in Defense Institution Building. The acquisition of knowledge was supplemented and consolidated by the application of innovative teaching methods that promoted critical analysis, reasoning, and practice.

The curriculum has been the result of a common work being elaborated by a team of experts on PAP-DIB issues from Bulgaria, NATO IS, USA, Education Development Working Group (EDWG) of the PfP Consortium, George C. Marshall Center, PfP Consortium.

Among the seminar's objectives, we should mention the following:

- Further the implementation of the Partnership for Peace Action Plan on Defense Institution Building (PAP-DIB) with a select audience of educators and practitioners from the Black Sea region;
- Strengthen the understanding of defense reforms through shared experiences;
- Through open discussion and exchange of views in an academic setting, contribute to a sense of regional identity and stability for the Black Sea countries;
- Conduct a pilot project with a live partner audience to test the validity of the PAP-DIB Reference Curriculum and its relevance to improved defense education for partner officers and officials,
- Verify that teaching methods used in Western defense colleges are effective in teaching the contents of the Reference Curriculum to a Partner audience.

The curriculum for the seminar was drawn from the three themes of the PAP-DIB reference curriculum:

- public administration and governance;
- defense economics and management;
- ethics and leadership.

The event was a real success being highly appreciated by both the participants and experts. Major General Viktor Balabin, the Commandant of the Kyiv Military Institute, underlined his intention to incorporate parts of the Reference Curriculum and the teaching methodologies in his institute.

Colonel Valentyna Haponova of the Ukrainian National Academy of the Border Guards expressed the same intention.

II. The first MCT seminar in national format on CM/CP, September 22-25, 2009, Baku, Azerbaijan

Following the briefing of the co-chairman of the RSGBSA WG, MG (r) dr. Mihail E. Ionescu, to PMSC on May 27, 2008, Azerbaijan submitted an official request for assistance through organizing an MCT seminar on crisis management and conflict prevention, tailored to their national needs as provisioned in their IPAP Program.

The request has been reiterated during the annual reunion of the RSGBSA WG held in Kiev (Ukraine) on November 11-12, 2008. The RSGBSA WG agreed to start the preparatory work in view of organizing the seminar meant to support Azerbaijan's efforts in meeting relevant IPAP objectives.

The National Defense University "Carol I", as the leading institution in CM/CP area of expertise, was responsible with drafting the academic curriculum, thus coordinating the whole range of academic activities. The NDU "Carol I" closely worked with NATO International School of Azerbaijan (Ministry of Foreign Affairs), that committed itself to organize the event from the Azerbaijani side.

At the Azerbaijan's request, the seminar focused on "Effective Practices in Civil Emergencies Planning and Consequences Management".

On April 3, 2009, at NATO HQ, in Brussels, a planning meeting was held aiming at elaborating the academic curriculum of the seminar based on the needs expressed by Azerbaijan and at selecting the team of experts involved the teaching activities.

The planning meeting was attended by a team of experts/specialists in the field of CM/CP: Andrew Bruzewicz (USA), CDR Andreas Hildenbrand (George C. Marshall Center), LTC Alin Bodescu (NDU "Carol I"), LTC Siegfried Kowitz (PfP Consortium). NATO IS has been represented by: Dr. Denisa Ionete, Peter Hauge Berg, Lorenz Meyer-Minneman, Col. Walter De Cauwer, and George Niculescu.

The main conclusions reached following the discussions:

■ Monitor Strategic ■

- The target audience will consist of 25-35 senior and mid-level Azeri CEP&CM experts from a broad range of relevant institutions, including the Ministry of Emergency Situations, Ministry of Defense, Ministry of Interior, State Border Service, Ministry of Foreign Affairs;

- The curriculum will be built on the agenda from Braşov with a focus on CEP&CM including lectures, interactive working sessions, and a CM exercise with a CEP&CM topic;

- The Romanian NDU will elaborate the draft curriculum to be afterwards circulated among the experts; then a consolidated draft was to be subsequently sent to the Azeri for comments;

- NATO International School of Azerbaijan (NISA) was mentioned as the Azeris POC for organizational aspects of the event.

On September 22-25, 2009, the first MCT seminar in national format took place in Baku (Azerbaijan). The event was organized upon request of Azerbaijan with an adopted curriculum and program focused on "Effective Practices in Civil Emergencies Planning and Consequences Management" and built upon the MCT multinational seminar on CM/CP held in Braşov (May 2008). The content of the curriculum was also agreed by relevant Azerbaijani authorities. The seminar was coordinated by the National Defense University "Carol I" and organized in collaboration with NISA, P&P Consortium, NATO IS, George C. Marshall Center, and RSGBSA WG's Secretariat.

Target audience was 26 senior and mid-level experts from Azerbaijan from a range of relevant institutions involved in CEP and consequence management: Ministry of Emergency Situations (6), State Border Service (4), Ministry of Foreign Affairs (2), Ministry of Communication and Information (4), Ministry of Transport (5), and Ministry of Health (5).

The team of speakers/facilitators consisted of 10 experts/specialists in the field of CEP/CM who coordinated the whole range of teaching activities.

H.E. Nicolae Ureche, Romanian Ambassador to Azerbaijan (NATO Contact Point Embassy) gave welcoming remarks. Representatives of other NATO nations' embassies (Greece, United Kingdom, Norway and Poland) attended the opening session of the event.

The content of the workshop addressed central aspects of crisis management theory and practice with emphasis on civil preparedness, response options and management of disasters. The primary aim was to introduce senior and mid-level officials of Azerbaijan involved in civil emergencies planning and consequence management to the most effective practices from NATO and Partner countries, stressing the critical importance of regional cooperation and the key role of international organizations.

The CEP/consequence management lectures provided an overview of NATO and international tools for supporting national preparedness, as well as supporting a stricken nation which requests international assistance.

As the main objectives of the seminar we can mention the followings:

- Support Azerbaijan's IPAP and OSD WIF priority focus area "Emergency Preparedness/Consequence Management";

- Expose, in workshop format, senior and mid-level officials of Azerbaijan involved in CEP and consequence management, to the best practices from NATO and allied countries;

- Discuss effectiveness of various national crisis management systems;

- Investigate the Azerbaijani crisis management system and determine the areas for improvement;

- Examine the fundamental roles of various actors in CEP and consequence management, and how these actors interact within regional/national security arrangements;

- Contribute, through a national civil emergency planning and consequence management exercise, to the participants' ability to develop appropriate and suitable coordination mechanisms and tools for responding in a complex civil emergency situation.

Agenda of the seminar:

- **Day 1** started with participants working in groups to identify the risks and threats that Azerbaijan faces, emphasizing those that determine civil emergencies and disasters followed by lectures introducing crisis management (general overview), the role of international organizations in the field of crisis management, and presentation of the Turkish and Romanian crisis management systems.

• **Day 2** NATO's roles and functions in CEP and consequence management were presented by NATO officials. The day ended with committee work where participants were asked to capture the main characteristics of the current Azerbaijani crisis management system.

• **Day 3:** A national CEP and consequence management role-playing exercise allowed the participants to act as representatives of their different ministries and agencies (Ministry of Emergency Situations, Ministry of Health, Border Police, Ministry of Interior, Ministry of Defence, non-governmental organisations [NGO], private voluntary organisations [PVO], etc.).

As regards the impact of the seminar, two aspects are worth to be emphasized:

- The workshop was successful in initiating a dialogue between ministries and individuals. A positive sign was that all civil ministries were represented. This was one of the rare opportunities for representatives from different sectors to sit together and discuss emergency and crisis management inter-agency;

- The excellent cooperation in the planning phase and during the seminar, between the PfP Consortium, the RSGBSA WG, the NISA, the GCMC, the Romanian National Defense University, the US CMEP, NATO IS and IMS laid a foundation to further enhance this coordination. NATO IS DPP played an important role in getting all stakeholders together;

- It was offered a comprehensive picture of the Azerbaijani crisis management system and its areas for improvement;

- The seminar was great opportunity to facilitate the coordination of the efforts to provide technical assistance and support to capacity building for emergency preparedness and management in Azerbaijan.

III. The annual reunion of the PfP Consortium of Defense Academies and Security Studies Institutes, 18-19 June, 2009, Munich (Germany)

Each year, the representatives of all WGs of the PfP Consortium meet together as to brief on

the main activities developed during the previous year and discuss on the planned future agenda.

The theme of the reunion was "Enhancing Defense Education and Sustaining Regional Stability as Partnerships Evolve." The three sub-themes, examined separately in breakout groups or "syndicates," were:

- "Educating Defense Professionals: Constants and Variables";
- "Regional Stability Challenges: Evaluation and Potential Future";
- "Combating Terrorism".

The 2009 agenda of discussions covers the following items:

- Examine the themes and sub-themes relevant to the Consortium's mission;
- Generate synergies between working groups and new ideas for Consortium endeavors;
- Raise the profile of the Consortium;
- Recruit new working group members;
- Showcase the accomplishments of the working groups.

The GBSA WG has been represented by its co-chair, MG (r) Dr. Mihail E. Ionescu, who stressed the importance of the activities developed within the group and the need for financial assistance in order to be able to fulfill the commitments already taken through developing the MCT seminars and workshops targeting the partner Black Sea countries.

The overall activity developed by the RSGBSA WG was highly appreciated, the MCT Project being considered one of the most successful initiatives conducted by the PfP Consortium.

A "marketplace" allowed guests to view working group accomplishments and discuss potential participation with WG chairpersons.

IV. The annual reunion of the RSGBSA WG, November 4-5, 2009, Chişinău (Republic of Moldova)

According to the existing practices, the RSGBSA WG organizes an annual meeting as to

assess the outcomes of the main activities developed and approve the planned agenda for the next period.

On November 4-5, 2009, in Chişinău, RSGBSA WG organized its annual reunion together with the Moldavian Ministry of Defense.

The event was attended by 20 participants from Black Sea countries (Armenia, Azerbaijan, Georgia, Republic of Moldova, Russian Federation, Romania, and Ukraine) and 12 representatives from other interested countries and international organizations. Due to financial constraints, Bulgaria and Turkey were not represented at the reunion.

The agenda of discussions covered the following issues:

- Gain feedback from Partners on the value of recent activities;
- Learn more about Partners' assistance needs based on their IPAPs/ ANP and about how GBSA WG could better address those needs;
- Explore the requirements for MCT seminars in 2010-2011: with both regional and national audiences;
- Discuss financial support activities scheduled for 2010-2011.

During the discussions, the Executive Director of PfPC pointed out a tension inherent in the goals of the WG. It has chosen DIB-related seminars as a way of fostering regional stability while avoiding contentious issues not conducive to international cooperation. In doing so, it satisfies both a community-building goal and one of meeting Partner needs in aspects of DIB. The tension derives from the impulse toward single-nation activity that follows a serious commitment to DIB, in opposition to the regional nature of the WG. Therefore, the WG must continue to seek a balance between these goals.

The NATO official, George Niculescu of the Defense Policy and Planning Division, indicated that heads of state have consistently noted the importance of the Black Sea region for euroatlantic security at every summit since Istanbul in 2004:

- of the six Partner nations in the region, three have an IPAP with NATO, and two, Georgia and Ukraine, have an Annual National Program (ANP), which has a mechanism similar to the IPAP.

- NATO looks to the PfP Consortium to assist with implementation of IPAP and ANP objectives according to its means and will continue to help funding selected activities.

The American (Dr. Tom Fedyszyn) and Russian (Dr. Petr Razvin) speakers provided a geo-political scene setter, underscoring the many interests that intersect in the Black Sea, with implications far beyond.

The WG received helpful, positive feedback on its FY 09 seminars on DIB and Civil Emergency Planning from Partner nations. Therefore, the Commandant of the Ukrainian Kiev Military Institute, Major General Balabin, noted gratefully that after his exposure to the PAP-DIB Reference Curriculum in Sofia, he returned to be faced with the implementation of three new Ukrainian laws, requiring him to reorganize all his programs. In that respect, he stated that the PAP-DIB Curriculum and the teaching experience he had in Sofia provided him a valuable support in accomplishing the required tasks.

The representative of Moldova pointed out that Moldova is using the teaching methods that were demonstrated in the Sofia seminar and Moldavian MoD will ensure all security ministries are involved in the adaptation of the PAP-DIB Reference Curriculum for Moldavian use. It was also considered that the ethics and leadership portion of the PAP-DIB reference curriculum might be a useful reference for development of a national curriculum on this subject.

The Moldavian officials from both MFA and MoD noted the intensified focus of the new Moldavian government on euroatlantic integration and their expectation that the PfP Consortium can help hasten that integration, while pointing out that, given neutrality enshrined in their constitution, NATO membership is not currently possible.

The Executive Director of the NATO International School of Azerbaijan (NISA), Mikayil Yusifov, found that, having had the chance to compare multinational and single-nation seminars, it was more valuable to exchange ideas with other countries in a multinational format, with representatives of multiple ministries. He offered Azerbaijan as host of a future multinational

seminar. The WG raised the admittance of Armenians to such an event and the speaker stated they would be admitted, with the expectation that Armenia would reciprocate in similar circumstances.

The Azerbaijani representative stated his institute will repeat the Baku MCT event itself and re-invite the participants, an excellent indicator of the perceived value of this event.

The NATO representative, George Niculescu, briefed NATO experts' views on what IPAP subjects would best serve each of the Partners. He noted there are numerous HRM experts with the NATO International Staff (NATO IS) who could help in fine tuning that seminar to Partner countries' needs, and that NATO IS is currently working in this area with all PfP countries from the region, except Russia.

CDR Hildenbrand of the Marshall Center laid out the parameters of the HRM seminar that he will design and lead this fiscal year, with a multinational team.

Partner representatives briefed on their nations' IPAP priorities and any related needs they believe the GBSA WG could fulfill:

- Moldova has placed a priority on officer education with improvements the Military Institute a main objective. Moldova has no specific source of assistance in HRM currently and would welcome the WG's HRM seminar. They would also like a seminar on risk assessment, which is outside the WG's current competence;
- Armenia updated their first IPAP this year, after having run it from 2006-2008. They did not have any specific MCT requests but would study the NATO recommendations;
- Ukraine needs an MCT on building blocks of a national crisis management system;
- Georgia listed five priorities in the defense chapter of its IPAP, including PME, doctrine development, defense planning, resource management, and human resources management.

John Berry, Chairman of the Education Development WG (ED WG), suggested a possibility for collaboration with the RSGBSA WG involving the PME reference curriculum currently under development.

Henri Bigo, the executive director of the PfP Consortium, assured the GBSA WG that the DSCA and OSD WIF managers would provide sufficient funds to execute this year's program, but advised the group to seek other sources of funding. He also requested Partner nations hosting MCTs and seminars contribute in-kind assistance to the extent possible with organic assets.

An important point of the agenda of discussions regarded the RS GBSA WG planned activities for 2010:

- Austria will host the GBSA WG annual planning workshop in Reichenau, Fall 2010;
- Moldova will confirm by end of 2009 whether it can host the third MCT seminar in multinational format on Human Resources Management;
- Azerbaijan stands ready to host a multinational seminar;
- Ukraine will host a single-nation MCT on crisis management. The Romanian NDU will organize the curriculum and facilitator team on the basis of previous MCTs. The event will be hosted and co-organized by the National Institute for International Security Problems under the National Security and Defense Council of Ukraine;
- Planning meetings will be needed to prepare both FY10 seminars;
- Partners in general indicated interest in the services the GBSA WG can provide;
- The WG will await Turkey's response, expected by end 2009, to its request that Turkey design and host a seminar in 2011, before deciding on alternative activities for fiscal year 2011.

During the RSGBSA WG's annual reunion it was agreed on launching a new initiative within the Black Sea Area leading to the settling up a **Black Sea Defense College (BSDC)**, goal assumed back in 2007 when the MCT Terms of Reference (TOR) has been approved (the Framework document of the Mobile Contact Teams Project). Basically, the MCT TOR has given the authority to the Working Group to examine this idea being considered that the creation of such College is into the Level of

Ambition stated according to Paragraph 2.1. of TOR to “foster common awareness and understanding for defence and security matters which affect regional security and for ways to address them. This will explain how various governmental and non-governmental actors could shape a better future for the region. It shall offer to interested countries from the Greater Black Sea region a program for structured experience sharing, targeting their needs.”

In the Terms of Reference is also mentioned that “In the longer term, the MCTs might become a stepping stone towards building a virtual Black Sea Defense and Security College.”

The BSDC general concept and the “Need Statement” document have been presented by the representative of Romanian NDU “Carol I”, Colonel Pascu Furnică, who led a discussion on the need for a Black Sea Defense Course/College, as an outgrowth of the current GBSA WG activities.

The Needs Statement analysed the idea of a Black Sea Defence and Security College (BSDSC) by identifying why such an institution should be created and why this idea should be analysed into the RSGBSA-WG. The main question raised: *Why we need a BSDC?* led to some valuable answers:

- the BSDC might become a regional engine to spread regional cooperative security culture complementing efforts by the existing educational institutions;
- although the spectrum of European security and defence education institutions is relatively wide, none of them addressed the Black Sea regional security and defence issues in a systematic and coherent manner. The shortcoming identified for all the European related institutions is that their curricula are either orientated generally to the European security, not focusing their interest to the Black Sea region in the euroatlantic Area, or narrowly orientated to a component of defence education (PSO, Crisis Management, language training), like the PTECs.

According to the concept presented, the main mission of BSDC should be to educate and train civilian and military personnel, identify and disseminate the best practices in defence and security in order to promote common understand-

ing of Greater Black Sea Area (GBSA) environment.

The Needs Statement identifies two main implementation options as to be considered for developing the BSDC initiative:

- step-by-step implementation option that envisages a few developing phases to be made in a progressive manner: to start with a Black Sea Security and Defense Course and moving forward towards a permanent/rotating national/multinational institution in one of the education institutions willing/having the capabilities to organize such a project;
- the Big-Bang implementation option, meaning the settling up a Black Sea Security and Defence College as a permanent institution, with national or multinational structure; eventually, rotation of location of the College in member states education institutions might be also considered.

The participants had positive reactions, especially the representatives of Ukraine and Azerbaijan.

It was decided that the BSDC concept needs to be further explored and therefore, it was agreed that the RSGBSA WG will study the desirability of facilitating a planning reunion, in a small format, with the participation of the three Black Sea NATO countries, and other interested parties as to discuss the BSDC concept in depth.

MG (r) Dr. Mihail E. Ionescu, co-chairman of the GBSA WG, was asked to brief on the BSDC Concept in front of PMSC/EAPC reunion at NATO HQ.

V. Briefing at PMSC in EAPC format, December 15, 2009, NATO HQ (Brussels)

On **December 15, 2009**, MG (r) Dr. Mihail E. Ionescu, col. Pascu Furnică (RO NDU) and LTC Konstantin Nesterov (Rakovski NDA, Bulgaria) briefed the PMSC in EAPC format (at 50 Allies+PfP Partners) on GBSA WG activities in 2009 and plans for the future. The new co-Chair of the GBSA WG, Prof. Craig Nation (US Army War College), has also attended the meeting.

MG (r) Dr. Mihail E. Ionescu briefed on the main 2009 activities developed by the GBSA WG and plans for the future. LTC K. Nesterov (Bulgaria) delivered a presentation on the second MCT multinational seminar on PAP/DIB: "Defense Institutions Building in Security Sector", coordinated by Rakovski National Defense Academy from Bulgaria. The Bulgarian representative underlined that this seminar has proven that the Black Sea MCTs play a valuable role in confidence-building through regional education and training. Col. Pascu Furnică represented the Romanian National Defense University "Carol I", the leading institution for the CM/CP cluster area of expertise, and briefed on the first MCT seminar in national format organized in Baku (Azerbaijan) on: "Effective Practices in Civil Emergencies Planning and Consequences Management" (September 22-25, 2009). According to Col. Furnică this event has opened new opportunities for the PfP Consortium to offer concrete, practical, customer-centred and interactive IPAP/ANP assistance to individual Partner countries from the Black Sea area.

Most countries from the GBSA took the floor and praised the work of the GBSA WG and the MCT seminars for bringing a valuable contribution to regional stability and for assisting in implementing IPAP and ANP objectives. They expressed interest for continuing to participate and host MCT activities in the future. The high practical value of the MCT seminars organized under the lead of the education institutions: Romanian NDU, Bulgarian Rakovski Defence and Staff College and the US-German George Marshall Centre was highlighted by the GBSA nations in their interventions.

The Black Sea Mobile Contact Teams project was highlighted as one of the practical efforts of the PfP Consortium to assist Partner Nations in implementing their IPAP objectives and PARP Partnership Goals and PfP Consortium was encouraged to continue to pursue the MCTs project as a demand-driven effort aiming to respond to the Partners' reform needs.

The following points have been underlined:

- in 2009, the MCTs continued to complement and add value to existing regional efforts to

enhance stability in the Black Sea area through supporting defence and wider reforms;

- implementation of the MCTs project has proven that the PfP Consortium is continuing to deliver valuable events, jointly developed with NATO staffs to support NATO's euroatlantic Partnership programmes;

- Transparency and openness to the wider euroatlantic community, as well as inclusiveness are key features of the MCTs which should be preserved;

- The relevance of the MCT seminars to Greater Black Sea Nations is tightly linked to harmonizing curricula and target audiences with customers' needs, as reflected in IPAPs/ANPs;

- MCT seminars should remain demand-driven, and further involvement of NATO IS and IMS in preparing and conducting the MCT seminars is most welcome;

The reactions of participating countries, particularly those of Azerbaijan, Ukraine, Armenia, Republic of Moldova and Romania stressed the importance of the Working Group's work and the benefits of the seminars, which generated very fruitful exchanges of information and constituted an excellent educational tool:

- The Ukrainian representative expressed his country's commitment to host the second MCT seminar, in national format, on CM/CP **on May 24-28, 2010**;

- The Moldavian representative stated that they are ready to host the 3rd MCT seminar in multinational format, on Human Resources Management to be organized on **September 13-17, 2010**, in Chişinău;

- Armenia is interested to host one-nation MCT in FY 2011 to support the professional development of civilian personnel in the MoD in key areas, such as defence planning and defence policy formulation (follow up to the regional seminar on DIB, held in Sofia).

- Azerbaijan (through NISA) interested to host further MCT events.

The representatives of the GBSA WG briefed also on the need to establish a **Black Sea Security and Defense College** and intention to start exploratory discussions in order to launch the initiative. The participants welcomed the

BSDC initiative and waited for more insights concerning the concept of the planned project.

At the end, NATO welcomed and praised the GBSA Working Group's efforts at offering assistance to Partner Nations from the Black Sea area, and noted that NATO would continue to contribute and support the MCTs project, provided it remained demand-driven and responsive to IPAP/ANP assistance needs and continued to be based on transparency, complementarity and inclusiveness.

VI. Consortium Steering Committee (CSC) Meeting, December 9-11, 2009, Vienna (Austria)

The CSC meeting, chaired by Henri Bigo, executive director of PfP Consortium, was hosted by the Austrian National Defence Academy and MoD in Vienna, Austria, on **December 10, 2009**.

Items discussed included fiscal year (FY) 09 program and FY 10/11 outlook, publications, U.S. Office of the Secretary Defense policy, NATO policy, the upcoming Senior Advisory Council (SAC) meeting and the 2010 annual conference.

Henri Bigo provided an update on the Consortium Operations Staff (COS), noting that the COS depends on the Marshall Center Outreach Programs Directorate (OPD) for execution support to the events. He underscored the unique nature of the Consortium as a grouping of communities of practice populated by dedicated expert volunteers.

The RSGBSA WG was represented by Maj. Simona Țuțuianu, member of the RSGBSA WG's Secretariat. Maj. Țuțuianu briefed on the main activities developed by the GBSA WG in 2009 and outlined the calendar of activities planned for 2010. The WG will organize a multinational seminar on Human Resources Management in September 2010, in Chișinău (Republic of Moldova), and a single nation seminar on crisis management in May 2010 in Ukraine. The leadership of a seminar in 2011 on the four MCT cluster areas (Transnational Security Challenges) is open, but being considered by Turkey. The Austrian National Defense academy offered to

host, in Reichenau, the annual planning workshop of the RSGBSA WG on November 5-8, 2010. Inter-WGs synergy also benefited the May 2009 seminar on defense institution building, where the ED WG provided a framework and speakers related to its reference curriculum on the subject.

It was also highlighted that the Romanian-led WG is also the locus for initial assessment of the need for a regional Black Sea course or college.

The representative of the RSGBSA WG briefed on the main features of the BSDC concept, possible ways of implementation, financial needs and other related requirements.

Within the framework of the CSC meeting, on **December 11**, the coordination reunion of the WGs focused on regional stability took place. The RSGBSA WG's representative underlined the main activities planned by the group for 2010-2011 with a special focus on the GBSA WG's annual reunion to be held on November 5-8, in Reichenau (Austria), with the valuable support provided by the Austrian National Defense Academy. Aspects related to the administrative/logistical arrangements of the planned reunion, financial needs and other requirements were also discussed.

VII. Calendar of activities for 2010

1. March 11-12, Bucharest (Romania), the first planning reunion of the Black Sea Defense College;

2. May 24-28, Kiev (Ukraine), the second national MCT seminar, *The building blocks and the effective functioning of a national crisis management system*;

3. June 16-17, 2010, Warsaw (Poland), *The annual reunion of the PfP Consortium of Defense Academies and Security Studies Institutes*;

4. September 13-17, Chișinău (Republic of Moldova), The third MCT seminar in multinational format on *Human Resources Management*;

5. November 5-8, 2010, Reichenau (Austria), *The Annual reunion of the GBSA WG*;

6. December (TBD), *Briefing* in front of the PMSC/EAPC reunion, NATO HQ.

Niall FERGUSON – *Colossus. The Rise and Fall of the American Empire*

Penguin Books, London, 2004/2005, 385 pgs.

Brought and maintained into the public debate through the polemics such as that with the Nobel prize winner economist Paul Krugman, the career of Niall Ferguson was born more than a decade ago but was boosted by the post 9/11 paradigmatic shift. Both brilliant and controversial [his most frequent labels found in the reviews], Niall Ferguson is often hailed as the most prolific historian of his generation. A self-claimed disciple of Fritz Stern, 45 year dr. Ferguson has probably dwarfed even Paul Kennedy. Among his books one can mention: *Paper and Iron: Hamburg Business and German Politics in the Era of Inflation, 1897–1927*. Cambridge, UK: Cambridge University Press(1995); *The World's Banker: The History of the House of Rothschild*. London: Weidenfeld & Nicolson(1998); *The Pity of War*. New York: Basic Books(1999); *Virtual History: Alternatives and Counterfactuals*. New York: Basic Books(1997/1999); *The Cash Nexus: Money and Power in the Modern World, 1700–2000*. London: Allen Lane(2001); *Empire: The Rise and Demise of the British World Order and the Lessons for Global Power*. New York: Basic Books(2003); *Colossus: The Rise And Fall Of The American Empire*. Gardners Books(2004); *The War of the World: History's Age of Hatred*. London: Allen Lane(2006); *The Ascent of Money: A Financial History of the World*. London: Allen Lane(2010). The updating of his Wikipedia page is a testimony of a puritan mental dynamics of a restless author. Accused of attacking the Académé with an almost 'punk brutality', his focus was the redemption of the Anglophone imperial nostalgia, effort which brought him an appraisal almost surpassed by the long choir of his critics.

Born in the 1964 Glasgow, Ferguson claims a Scottish ancestry as the grand son of Ian Hamilton, a WWI correspondent. He was educated at the private Glasgow Academy in Scotland, and at Magdalene College, Oxford.

Professing a Gibbonian credo, Niall Ferguson blends an early XX century Winston Churchill liberal-conservatism style for which cynicism is the necessary means of achieving a higher good. In this logic, history is a never ending succession of empires and hegemonies. As the nation-states are only newcomers and other midget political entities have a marginal importance, it should seem fit to deal with empires, as the most enduring actors on the scene. Apart from a realist cynical point of view which equals all empires in their malice, Ferguson takes in account the domestic structure of power as a criteria for labeling the pros and cons in judging an empire. For him, the modern international system is the product of the liberal agenda of the British Empire. A benevolent but imperfect hegemon, the British Empire provided a period or relative international stability by guaranteeing the safety of the seas and oceans with the help of the Royal Navy and the economic framework through its banking system and the solidity of the sterling currency.

In the end the mighty empire collapsed because of it internal decay and its external rivals such as Germany, Japan and the national freedom movement which lead to decolonization. As the most competitive presumable successor, the American Republic must bear the burden requested by its power. For Ferguson, United States has always been an empire although Americans themselves were reluctant in

admitting the word as such. Incapable of being honest and sincere with its nature, the American Republic is somehow a dysfunctional body plagued by what Stanley Hoffman once called the 'Wilson syndrome' - the bouncing between isolationism and crusade. In comparison with the former last liberal empire – the British one – USA is not prone to a long lasting commitment because of its republican institutions crafted for the electoral ever changing mood. And a long, serious commitment for troubled areas such as The Middle East: Iraq, the Gaza Strip, Afghanistan or failed African states such as Somalia.

Colossus starts from a historical epic in order to encapsulate the present times into a *long durée* frame. Initially concerned with parochial affairs, the American politics embarked to a more aggressive and confident stream when turning to the XX century, involving itself in places such as Cuba, Hawaii, China and, last but not least, Latin America. In contrast with the classical view of a benign hegemonic shift from the British reign to American hegemony, Ferguson argues that, prior to what we call today 'special relationship' between the two liberal Western powers, there were a series of skirmishes eventually surpassed by the need to forge a Great Alliance during the two great world wars (to echo a Churchillian rethorics).

Making a quantum leap to join the present, what critics call unilateralism is the result of two Cold War distinct traditions/practice. One is the liberal moral stance enshrined the postwar international frame: the UN Charter, NATO, the former Breton Woods system with all their sequels and improvements. The other is the strategic heritage of supporting authoritarian regimes and guerilla or terrorist organizations such as

Al'Quaida. Released from the dialectics with the Soviet-Communist threat, the post- Cold War era hails the possibility of combining what is moral with what is necessary. But the picture doesn't become simple: in order to righteously act, US must uphold UN law act to obtain to the collective consent – a consent which is rarely given in a peer chamber were envy and impotence prevail over responsibility.

With a relatively fair [nonetheless imperfect] balance of arguments, the conclusions lags behind the ammunitions provided by a dense and heavy amount of data. Niall Ferguson himself admits that the US score as a nation-builder is at best accidental. Germany, Japan and South Korea as a testimony of American successful *bricolage* cannot be cited as the results of a scientific mastery. They all were already industrial developed countries which could be 'repaired' with relative ease. Poor and low developed countries in need of many years of support are another different matter. So, if the former European imperial powers failed in delivering prosperity to such poor countries, now could an American hegemon under equipped for such a task manage better? Is the American militarism the solution or the problem itself? A free market Adam Smith like disciple in the realm of economics, Niall Ferguson doesn't subscribe to a strategic *laissez-faire* in the realm of politics. His lesson is that is too much America [or Anglo-phonial] in the world as stake for America to back down. All the way, beyond all the shortages and antagonism, the real synthesis brought by Colossus is the invitation to reflect on the two faced nature of power: altruistic responsibility and moral compromise.

Silviu Petre

Semnalăm apariția numărului 4 al revistei trimestriale „Infosfera”, editată de Direcția Generală de Informații a Apărării. Cu un cuprins variat, acoperind o tematică largă, ultimul număr al revistei tratează, în cele peste 70 de pagini ale sale, atât subiecte relevante pentru mediul de securitate național și regional, printre care criza financiară, mediul de securitate în Regiunea Extinsă a Mării Negre sau transformările din domeniul de strângere a informațiilor (*intelligence*), cât și probleme de natură conceptuală (neutralitate, interes național, evaluarea riscurilor de securitate).

În ceea ce privește mediul de securitate în Regiunea Extinsă a Mării Negre – subiect care s-a bucurat de o atenție specială și în paginile „Monitorului Strategic” –, cuprinsul ultimului număr al revistei „Infosfera” ne propune nu mai puțin de cinci articole. În analiza intitulată „Dileme strategice, politice și juridice ale conflictelor înghețate din Zona Lărgită a Mării Negre”, Șerban F. Cioculescu își propune relevarea semnificației reale a conflictelor înghețate din arealul vizat (Transnistria, Abhazia, Osetia de Sud și Nagorno-Karabakh) și a impactului acestora asupra mediului de securitate. Apelând cu precădere la unelte teoretice, fără să excludă

însă exemplificările factuale, autorul studiului reușește să surprindă – cu toate nuanțele de rigoare – numeroasele dificultăți pe care le întâmpină procesul de soluționare a acestor conflicte. Un studiu mai descriptiv este cel semnat de Cătălin-Iulian Balog, intitulat „Securitate și echilibru în Regiunea Extinsă a Mării Negre”, în care fiecare jucător din arealul Mării Negre, fie acesta statal sau nonstatal, este prezentat individual, recreând, astfel, complicatul puzzle de securitate din periferia estică a NATO și a Uniunii Europene. Autorul nu se limitează doar la prezentarea evoluțiilor politice din statele riverane și din cele învecinate arealului Mării Negre (Armenia și Azerbaidjan), ci se apleacă, în egală măsură, asupra rolului jucat de actorii internaționali (Statele Unite, NATO, OSCE, Uniunea Europeană) în regiune. Pe lângă cele două articole menționate mai sus, în paginile revistei „Infosfera” sunt tratate și alte subiecte de interes, precum riscurile de natură teroristă în Regiunea Extinsă a Mării Negre sau raportarea României la spațiul menționat.

Revista „Infosfera” reușește, așadar, să acopere o varietate de probleme de securitate, articolele publicate având inclusiv meritul de a se completa reciproc.

Cc. șt. Alexandru Voicu

George Cristian Maior – „*Incertitudine. Gândire strategică și relații internaționale în secolul XXI*”

Rao International Publishing House, 2009, 252 p.

Dinamica incertitudinii

Cartea lui George Cristian Maior – „Incertitudine. Gândire strategică și relații internaționale în secolul XXI”, este o binevenită culegere de eseuri, publicate de către autor în intervalul 2006-2009 (unele completate cu ocazia alcătuirii acestui op) asupra problematicei relațiilor internaționale în secolul în care am intrat.

Trebuie afirmat de la început că această carte constituie o dovadă convingătoare a participării intelectuale românești la dezbaterile internaționale privind evoluția relațiilor internaționale în secolul XXI și schimbările de viziune strategică asupra acestora, determinate de transformările uriașe intervenite recent în sistemul de state și în tabloul de securitate globală. În întreaga lume, schimbările la care ne referim sunt ample urmărite și interpretate, încercându-se desprinderea unor concluzii necesare academic, dar și practicii politice, efort în care sunt implicate institute de cercetare și think-tank-uri, universități, NGO-uri și alte entități publice sau private de cercetare. Importanța academică rezidă – dacă mai este nevoie s-o spunem – în utilitatea manifestată în primul rând în cadrul procesului educațional, înarmându-se experții de mâine cu arme sofisticate de acțiune în domeniul internațional, mai ales în ceea ce privește capacitatea de influențare a trendurilor diplomatice și strategice-militare. Iar, în câmpul practicii politice, astfel de cercetări sunt folositoare și necesare pentru că asigură repere de acțiune politico-diplomatică și militară cu care să fie exprimată conduita în plan internațional a unui actor sistemic. La urma urmei, situația unui stat în sistem este un proces în evoluția

căruia intră, între atât de mulți vectori, nu doar PIB-ul, capacitatea militară și vizibilitatea ei internațională, resursele de diverse feluri sau numărul laureaților Nobel, dar și capacitatea intelectuală de a discerne și codifica imaginativ potrivit propriilor interese „durată lungă” și trăsăturile ei semnificative. Iar în secolul în care am intrat, resursa „intelectuală” este cu atât mai importantă cu cât trăim, cum arată Maior, într-o epocă a conectivității planetare determinate de străpunerile tehnologice fără precedent, dar și de simbioza incredibilă până mai ieri între procesele decizionale în cele mai diverse părți ale planetei aparținând unor actori diferiți, urmărind interese variate, dar fiind determinate și determinând neapărat interdependențe.

Așadar, acest volum ne arată sincroni cu efortul intelectual de anvergură, întreprins la nivel internațional, iar referințele din cuprinsul lui sunt suficiente ca demonstrație. Nu doar referințele făcute la autori consacrați în domeniul relațiilor internaționale – de la Alexis de Tocqueville, gânditorul politic formator de direcție intelectuală din secolul XIX, și H. Mackinder, întemeietor de școală geopolitică tradițională, la H. Kissinger, expresie a realismului teoretic și practic în secolul XX, la Z. Brzezinski, „dinamitorul” geografiei clasice sau Robert Kaplan, care schimbă viziunea comună și reabilitează geografia canonică – sunt proba acestui sincronism lăudabil și tonic. În fapt, multe dintre eseurile lui Maior au ca punct de pornire chiar cărți ale unor vârfuri ale teoriei și practicii relațiilor internaționale, de la Charles Kupchan (sfârșitul erei americane, unipolarismul) și Phillip Bobbit (reconstrucția teoretică a sistemului) la

K. Waltz (impactul sfârșitului Războiului Rece), Joseph Joffe (SUA ca imperiu), Robert Cooper (aparitia actorului nonstatat și impactul sistemic), Dominic Lieven (UE ca imperiu) sau Niall Ferguson (imperiul britanic ca paradigmă actuală, între altele) și alții. Dar problematica abordată este, cu supra de măsură, ceea ce ne îndreptățește la această concluzie. Să cităm din titlurile eseurilor, dar și din concluziile acestora: „Incertitudine” (familiarizarea cu un nou concept și trăsătura sistemică); „Cum înțelegem lumea internațională în care trăim după 11 septembrie 2001” (așadar, cum răspundem expunerii unei schimbări totale, intrării într-o lume în care nimic nu mai este ca înainte); „Diplomați, soldați și strategii în secolul XXI. Vechi și noi roluri” (adagii noi la o mai veche problemă, dar extrem de complexă azi); „Noua geopolitică. Petrol și politică în secolul XXI” (rolul resurselor în ierarhia de putere de azi din sistem, dar și o nouă citire a geopoliticii lui Haushofer și Mackinder); „America: excepționalism și geopolitică” – neapărat de citit cu creionul în mână; „Europa și America – o alianță dificilă, dar puternică” – atât de actuala temă din zilele noastre, când SUA se focusează cu toată forța lor în Asia, destinând Europa unui rol secundar, bătrânul continent având a se acomoda cu dispariția europocentrismului secular); „Postmodernism nuclear. Rachete intercontinentale și scuturi antirachetă: arme politice, ‘Grand Strategy’ sau un nou tip de război” – de citit cu mare atenție mai ales după decizia românească din februarie 2010 de a accepta instalații de scut antirachetă al SUA pe teritoriul național; „Irak, Afganistan și terorismul global” – cu referiri personale foarte importante (am reținut-o pe cea privind motivația vizibilizării strategice marcate a Poloniei în Irak provenind de la un comandant polonez întâlnit în teatru), Maior fiind un decident al implicării României în cele două războaie contemporane; „Kim și transformarea serviciilor de informații în era globalizării” – important pentru noua filosofie a rolului serviciilor secrete în lumea secolului XXI, așadar schimbată decisiv față de era Rudyard Kipling; „Cazul Miloșevici și ideea de justiție internațională” – oferă și amănuntele unei discuții cu B. Tadic, politicianul sârb atât de implicat în

evoluția post-Miloșevic a țării; „Spânzurarea ‘Poetului’ dictator” – o traducere literară a unui testament fără o astfel de valoare, dar care pare a fi fost citit cu atenție de cei care au reintegrat recent circa 20 000 de foști ofițeri din armata lui Saddam Hussein în actuala armată irakiană etc.

Stilul este ... George Cristian Maior. Adică rafinament intelectual, așadar „foamea” după producția unor experți pe potrivă din azimutul aliat, informație amplă și la zi, conexiuni surprinzătoare, trimiteri istorice sau predicții neașteptate, intercalări de experiențe personale, refuzul retoricii, sublinierea apăsătoare a esențialului, înălțimea speculației teoretice, dar nu rareori cu temeiul practicii solide și verificate, instantaneitatea concluziei, așadar frecvent precedența acesteia față de demonstrație, eleganța frazării românești chiar când este vorba de traduceri dificile pentru că aparțin unui domeniu specializat în care româna este în mișcare continuă. Afirm: o plăcere intelectuală rară în limba română, oferită specialiștilor în domeniu, *food for thought*, îndemn la replică și dezbateri, din care să nu lipsească controversa.

Ce „marchează” Maior, adică unde se află contribuția sa în efortul intelectual pe care îl încheie această carte?

Mai întâi, „incertitudinea”. Potrivit dicționarului disponibile, „principiul incertitudinii” a apărut inițial în mecanica cuantică, W. Heisenberg fiind cel care îl consacră. De aici își începe călătoria intelectuală către alte orizonturi, poposind și în domeniul relațiilor internaționale. Nu doar în fizică incertitudinea este prezentă, fiind vorba de procese naturale în ansamblul atomului, dar oriunde intervine acțiunea umană – relațiile internaționale potrivitându-se perfect – el acționează dinamic. Așa cum în fizică principiul incertitudinii a dinamizat înțelegerea proceselor lumii materiale, deosebindu-se fundamental de teoriile clasice, tot astfel prezența lui în câmpul relațiilor internaționale încearcă depășirea relativei stagnări interpretative pe care au impus-o abordări teoretice mai vechi, cum ar fi cea a echilibrului de putere, linearitatea evoluției sisteme sau anarhia inerentă ordinii westphalice.

Pentru Maior, lumea de azi are o complexitate paradoxală: „coexistența ordinii clasice a statelor – cu vechi și noi principii de legitimitate și cu un exercițiu testat al politicii de putere, al geopoliticii și al diplomației tradiționale ca mod de promovare a intereselor – politice, economice, strategice – cu ordini noi (sau cu lumi internaționale noi) ce se întrepătrund într-un amestec tot mai greu de descifrat, de decodat. Sunt ordini/lumi care încorporează aceste noi forțe foarte dinamice, care creează multiple interdependențe și conexiuni la nivel local, național și internațional și care se intersectează, se aglutinează cu ordinea tradițională a statelor generând presiuni și oportunități, după caz, forme diferite de stabilitate și instabilitate, de exprimare a legitimității în sistemul internațional” (p. 27). Observând că nu există o teorie dominantă utilizabilă pentru explicarea coerentă a realităților actuale ale relațiilor internaționale, că vechile teorii sunt supuse eroziunii sau provocărilor surprinzătoare și paradoxale ale realității cotidiene, Maior, laolaltă cu Bobbit, apelează la principiul împrumutat fizicii al incertitudinii pentru a identifica o axă explicativă. Adică a raționaliza necunoscutul.

Două finale menționări asupra acestei cărți – eseurile cuprinse în ea fiind publicate inițial în revista „Cultura” – care îmbogățeste peisajul cultural autohton. Prima se referă la intuiții presărate în mai multe locuri ale cărții care compun pe linia lui Robert Kaplan – o nouă geopolitică a secolului XXI. Axul acesteia ar fi nu precum în gândirea lui Brzezinski (Eurasia) și nici potrivit generalului italian Carlo Jean, atât de prolific pe acest domeniu strategic (pretutindeni unde sunt fluxuri de creștere economică sustenabilă), ci pe terenul reabilitării geografiei clasice. Așadar „Rim”-ul – cu terminologia lui H. Mackinder – de la canalul Suez, prin Marele Ocean Indian (Kaplan) la Shanghai sau Seul ori mai spre Nord, ar fi viitoarea axă a secolului XXI înțelesă geopolitic. Aici se vor confrunta mari puteri ținând la un loc frunțaș în ierarhia mondială (sistemul westphalian neintrat, cum se spera, în era postmodernă secretă inexorabil astfel de competiții pentru hegemonie), aici va fi viitoarea Eurasie (Brzezinski)

a carei stăpânire dă supremație pe planetă. Din această axiomă decurg toate evoluțiile de azi și de mâine, nu mai puțin poziționările urmărite azi de mari actori din Golful Aden, în Afganistan, din strâmtoarea Malaca până la teritoriul ASEAN. Maior îndeamnă să gândim la datoria decidenților români în acest nou și provocator context geopolitic, care supune Europa unui alt centrism decât cel pe care l-a întruchipat în ultimii cinci sute de ani. Și acest îndemn este practic o datorie politică și intelectuală.

A doua mențiune se referă la distincția operată fin între *power politics* și securitatea cooperativă, concepte mai vechi, cel dintâi foarte vechi descinzând din secolul XVIII, cel din urmă abia de la W. Wilson, președintele american căruia autorul îi face un portret binemeritat ca inițiator de schimbare sistemică. Tentația *power politics* rămâne validă și este și un refugiu al marilor actori în pierdere de viteză și prestigiu, aflați pe povârnișul ierarhiei globale. A demonstrat-o recent Rusia în august 2008, când vreme de câteva zile s-a înfruntat cu un actor minuscul numai pentru a semnala că nu poate fi neglijată în jocul de putere global. A arătat-o și prezumtiva reacție luată în calcul la Washington, unde s-a gândit recurgerea la același concept prin retorsiune cu lovituri aviatice chirurgicale contra coloanelor blindate rusești în coridoarele montane georgiene. Așadar, ca luare aminte că *power politics* înseamnă forța militară brută de tip secolul al XIX-lea și prima jumătate de veac XX, întâi de toate, și nu armament strategic nuclear. S-a renunțat la o astfel de retorsiune din rațiuni care se cer altundeva explicate, dar a fost suficient pentru a arăta că tentația utilizării *power politics* rămâne azi la îndemâna decidenților¹.

Securitatea cooperativă este un concept inovativ căruia chiar doctrina loviturii preemptive – așadar la rădăcina amenințării – lansată de Bush i-a cizelat teritoriul și l-a impus astfel ca vector de transformare militară în acest secol – pe potriva noilor pericole și amenințări – determi-

¹ <http://blogs.ft.com/rachmanblog/2010/02/did-dick-chenev-want-to-start-a-war-with-russia/>

nând reformulări strategice și redefiniri de alianțe (ca în cazul NATO, practic cel dintâi astfel de caz, dar nu cel din urma, Rusia străduindu-se să înțeleagă evoluția). Cel puțin într-un domeniu – cel al trasăturii principale a armatelor în acest secol – „armata de securitate” – acest concept impune și se impune. Chiar evoluția transformării armatei române – la încheierea misiunii în Irak, în iulie 2009, s-a văzut că s-au rulat peste 8 000 de militari români în acest conflict – urmează

această paradigmă. Iar Maior este unul care știe foarte bine acest lucru, fiind între primii care au încetățenit și sintagma, dar și practica în domeniu în Romania (până în 2005). În înfruntarea dintre cele două concepte, Maior afirmă că învingător – dar aplicați principiul incertitudinii – va fi cel din urmă. Ce va face însă România ?

În încheiere o evaluare generică: o carte de citit neapărat de experți și decidenți.

Dr. Mihail E. Ionescu

„Compendium Medium Armoured Vehicles 2010”

Supliment al revistei Armada nr. 1, volumul 34, februarie/martie 2010

Revista *Armada International* este o publicație specializată în prezentarea tehnicii militare specifică armatelor lumii, fiind editată bi-lunar la Zurich, în Elveția. Publicația atrage cititorii pasionați de echipamentele militare de vârf prin calitatea imaginilor și claritatea textelor ce le acompaniază.

Autoarea, Paola Valpolini, face o incursiune bine argumentată și excelent ilustrată prin universul fascinant al mașinilor blindate de luptă în contextul dezvoltării componentei electronice a echipamentelor militare. Astfel, ea afirmă că există o tendință a marilor firme producătoare de vehicule blindate de a mări talia acestora, de a le spori înălțimea spre a crește distanța față de sol și a fi astfel mai protejate față de efectele minelor terestre și ale aruncătoarelor de grenade. Dar protecția sporită are și efecte perverse, deoarece prin sporirea greutatei vehiculelor și mărirea suprafețelor ce trebuie protejate, se reduc mobilitatea și viteza acestora. Iar în epoca noastră, nu se pot anticipa exact tipurile de misiuni unde aceste vehicule vor fi trimise. Cu toate acestea, vehiculele trebuie să poată fi transportate aerian, de aceea nu ar trebui să se exagereze în această direcție.

Accentul cade pe analiza pieței vehiculelor blindate pe roți, dintre care probabil cel mai „revoluționar” model este BAE Systems Sep (*Splitterkyddad Enhets Plattform for Modular Armoured Tactical System*). Sistemul de motorizare este unul hibrid diesel-electric. Energia electrică a motorului este transferată prin cabluri către motoare electrice de tip magnetic, acestea punând în mișcare roțile. În acest fel se optimizează folosirea capacității cilindrice, nemaifiind nevoie de curelele de transmisie mecanică. Se folosesc două motoare mai mici în loc de unul

singur, acest lucru sporește siguranța în cazul că un motor este avariât. Vehiculul este silențios, funcționând prin baterii, și reducând emisiile de gaz de eșapament. În iulie 2006, agenția suedeză a armamentelor a decis să se retragă din consorțiul ce fabrică acest vehicul, dar BAE Systems a continuat să investească în proiect spre a nu pierde piața. A reușit să coopteze firma Kongsberg Devotek din Norvegia.

Un alt vehicul blindat este AMV, născut în epoca Războiului Rece și ameliorat constant după aceea. Țări precum Croația, Polonia și Finlanda, dar și Emiratele Arabe Unite au comandat deja acest vehicul în sute de exemplare.

Vehiculul blindat Piranha, fabricat de firma Mowag din Elveția, parte a *General Dynamics European Land System*, reprezintă cea mai extinsă familie de blindate produse în Occident, având peste 9 000 exemplare funcționale răspândite în lume. Piranha se mai fabrică și în Chile, Canada și Marea Britanie. De precizat că modelul Piranha III a fost comandat și de România, alături de Spania și Brazilia. Mai performant este Piranha IV, dotat cu subansamble produse de firma suedeză Saab. Acest vehicul beneficiază de o protecție sporită contra mecanismelor explozive improvizate și a proiectilelor balistice. În curând va ieși pe piață modelul Piranha V.

Vehiculul blindat Pandur II este folosit de armatele din Belgia, Austria, Slovenia, SUA și Kuweit, fiind vorba de peste 300 exemplare în total. Portugalia și Republica Cehă au semnat deja contracte de achiziționare a acestui model.

Alte vehicule blindate prezentate în articol sunt: VBCI (*Nexter Vehicule Blindé de combat d'infanterie seria BTR*) produs de Giat Industries

și Renault, VBMR (*Vehicule Blindé Multi-Role*), Boxer (produs de Franța, Germania și o vreme și de Marea Britanie), Freccia Centauro (produs de Fiat, Iveco și Oto Melara). De asemenea, sunt prezentate modele rusești precum *Vehicule Blindé de combat d'infanterie* seria BTR și ucrainene de tipul BTR 4.

În concluzie, revista oferă multe informații utile, având atașate desene și pliante extrem de bine realizate. Ca puncte slabe, se remarcă structura de tip catalog, lipsa unor capitole și a unui sumar care să îl ajute pe cititor. Cu toate acestea, primează aspectul tehnic-funcțional și comercial, capitol la care publicația excelează.

Dr. Șerban F. Cioculescu

SUMMARY

• NATIONAL AND INTERNATIONAL SECURITY

- The state of the research in the realm of national security and societal-military transformation in Romania: 1989-2009 – **Peter Szasz** 5
- NATO's and other world super-structures' influence on the possible evolutions of Romania's national security strategy – **Georgeta Chirleşan** 17
- The Revolution in Military Affairs with the international context – **Răzvan Beşchea** 27

• COMBATING TERRORISM

- The new terrorism and its dilemmas. A foray in the terrorist reason – **Andreea Mihai** 47
- Terrorism and the traps of female martyrdom. Psychological Implications
– **Simona Țuțuianu** 59
- Terrorism and counter-terrorism in the USA: from Nixon's "no-concession" policy to the "war" against terrorism – **Simona Hobincu** 67

• ESDP

- The EU Treaty of Reform and its impact on the development of the European Security and Defense Policy – **Dragoș Ilinca** 77
- Pleading for a Europe of the defence – **Șerban Filip Cioculescu** 81

• FOREIGN POLICY

- The Romanian-Russian bilateral relationship in the aftermath of Romania's euroatlantic Integration – **Simona Soare** 93
- The Turkish-Armenian reconciliation – **Șerban Pavalescu** 122

• MISCELLANEA

- The Great Game or the many misunderstandings about the Russian advance in Central Asia – **Andrei Miroiu** 131
- Strengthening cooperation in the Greater Black Sea Area: Lessons Learned and Way-Ahead. A View from Russian Federation – **Petr Razvin** 142
- Romania 2025 – between ambitions and disillusion – **Ionel Stoica** 147

• SCIENTIFIC ACTIVITIES AND REVIEWS

- The Regional Stability Within The Greater Black Sea Area Working Group of the PfP Consortium: 2009 Agenda of Activities – **Carmen Rijnoveanu** 163
- Niall Fergusson, *Colossus. The rise and fall of the American Empire* – review by **Silviu Petre** 173
- *Infosfera*, 1st year, no. 4, 2009 – review by **Alexander Voicu** 175
- Cristian Maior, *Uncertainty. Strategic Thinking and International Relations in the XXIst Century*, review by – **Mihail E. Ionescu** 176
- "Compendium *Medium Armoured Vehicles 2010*", supplement of the review *Armada*, volume no. 34, February/Match 2010, review by **Șerban Filip Cioculescu** 180

